

SRPSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK
SRPSKA KRALJEVSKA AKADEMIJA

SRPSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK

— КЊИГА II —

V. 2.

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

ДЕСЕТА КЊИГА

НАГРАЂЕНА ИЗ ЗАДУЖБИНЕ Д-Г ЛЈУБОМИРА РАДИВОЈЕВИЋА

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1911

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

INDIANA UNIVERSITY
LIBRARIES
BLOOMINGTON

PG 1387
.A2 577
v. 2

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

КЊИГА II

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПARIЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1911

ПРЕГЛЕД

СТРАНА

1. **Д-р А. Болић**, *О дијалекатском материјалу О. Броха у књизи: Die Dialekte des südlichsten Serbiens* 1
2. **Владан С. Јовановић**, *Гаврило Стефановић, Венцловић* 105
3. **Милош Московљевић**, *Акценти именица и придева у поцерском говору* 307
4. **Маринко Станојевић**, *Северно-тимочки дијалекат* 360
5. **Гл. Елезовић**, *Извештај са дијалектолошког путовања од Вучитрна до Пећи* 464

ГАВРИЛО СТЕФАНОВИЋ, ВЕНЦЛОВИЋ

О животу овога нашега књижевника из прве половине 18. века знамо врло мало, па и то већином само оно, што се из записа у његовим делима може о њему сабрати. Не зна му се ни место ни година рођења, а тако исто ни смрти. Кад је 1690. год. патријарх Арсеније Црнојевић прешао са српским народом у аустријске земље, онда је, без сумње, прешао и Гаврило, јер он на једном месту у једном свом зборнику вели, да га је писао: „да не вѣсѣе провождѣ дни вѣ чѣжди домѣ“^а. Он сматра, дакле, крајеве у којима су се Срби тада населили као туђе, а то би нам био као неки доказ да тамо није рођен, него да је, можда, прешао и он заједно с осталим народом. На другом једном месту назива сам себе: „Многогрѣш'нии ѣромона' Гаврилъ Рачани“^а. Овај његов назив дао би нам повода да мислимо, да се Гаврило покалуђерио још пре преласка Срба у аустријске земље у манастиру Рачи, а можда је баш и рођен негде у том крају, па доцније и он прешао као млад калуђер. Да је ово одиста могло бити, могао би нам као доказ послужити опет један његов рукописни зборник од 1735. год., где се у поговору правда што је књигу писао „хитрописаніе“ мали^а, јако не быстѣ оуже време минейскы писати, вѣ старости бо зже писа^а.“ Ако је он 1735. год. био већ стар човек, онда је он пре 45 година, у време пре-

ласка Срба под патријархом Црнојевићем, могао бити млад калуђер.

У осталом, имали бисмо још један, и ако не непосредан, доказ да није био рођен с оне стране Саве и Дунава. У његову преводу: »Мачъ дѣховный,« а и у другим његовим зборницима, и ако су писани источним говором, налази се местимично остатака јужнога говора. Ови остаци јужнога говора, могу се различно тумачити, али ипак остаје као једна од највероватнијих претпоставака, да је он рођен и одрастао у једноме крају српскоме, где се говорило јужним говором, (у манастиру Рачи у окр. Ужичком говорило се и онда, а и данас, јужним говором), па се је под утицајем тадашњег црквенога језика, у коме тих разлика нема, а живећи међу народом који није говорио јужним говором, и пишући за њега, трудио да пише језиком којим је тај народ говорио — источним говором, али му је ипак, што је лако појмљиво, промакла овде онде и по која црта његова матерњег говора. Овим, разуме се, није решено питање из кога је он краја и који је његов матерњи говор, али сви знаци упућују да тај говор треба тражити негде ближе југозападу.

Одмах по преласку у нове земље патријарх се Црнојевић настанио у Сент-Андреји близу Будима. Он је, истина, понео са собом и црквене књиге за потребу у цркви, али у оној журби око сеобе број тих књига није био тако велики, да би могао задовољити потребу за сву ону масу народа која је пребегла с њиме, поред тога што је тада и иначе била велика оскудица у црквеним књигама. Како у то време није било српске штампарије а књиге су се с тешком муком набављале из Русије, то је патријарх гледао, да око себе прикупи људе који су били вешти у преписивању црквених књига, и да оснује

школу где би се млади калуђери вежбали у томе послу.¹ Готово је једини био спреман за тај посао као што ваља Кипријан Рачанин. Он је око себе прикупио младе људе и учио их. За ту потребу он је доцније саставио и Буквар 1717. год.² Међу његовим ученицима био је и Гаврило, јер он сам себе, опет у једном запису назива: „бившаго оу Сентъ-Андреи шбщега дѣховника Кѳпріана Рачанина оученикѣ“. Гаврило је био врло марљив преписивач црквених књига, јер највећи део рукописних књига, нађених у Сент-Андреји и око Будима, писан је његовом руком.³

Из његових се дела даље за њега зна: да је 1736 год. био у Буру на парохији као капелан, да је 1739. год. био у Коморану као проповедник код српских Шајкаша. Још 1746. год. у једном запису каже за себе да је: „въ глбоцѣй старости“, а после тога времена нема више трага о њему. Биће да је по свој прилици ускоро умро.⁴

И Кипријан Рачанин, и његов ученик Гаврило, представници су старије — србуљске школе писања. Све што год је Гаврило писао, писао је или србуљским језиком, или народним говором. Кад се прегледају његови рукописи писани србуљским језиком и упореде с Букваром Кипријановим, види се да су по свему исти — и начин писања, и правопис, и ортографија, и интерпункција, и језик — види се да је то једна иста школа.⁵ За Гаврила се може рећи да је он један од последњих представника те србуљске школе писања, јер после њега, а и у његово време, готово сви писци

¹ Гласник Српскога ученога друштва XXXIV, стр. 151—152.

² Рукопис Српске краљевске академије, под бр. 141.

³ Гласник XXXIV, стр. 152.

⁴ По једном запису умро је 1749. год.

⁵ Можда се баш због тога Гаврило и називао „Рачанин“, као што су се тим именом називали и неки други ученици Кипријанови, као представници Кипријанове и Рачанске школе писања.

напуштају тај старији начин писања и прилазе новом, „славеносербском“ начину.¹ У Каталогу рукописа и старих штампаних књига из збирке Српске краљевске академије, који је саставио г. Љуб. Стојановић, оваки су зборници Гаврилови под бр. 31, 71, 77 и 78.

Али Гаврило није био само прост преписач црквених књига. У осталим његовим списима који се налазе у Каталогу под бр. 84, 92—102 налазе се: житија, беседе и поучења и чланци светих отаца, као: Јована Златоуста, Јована Дамаскина, Григорија Богослова, Козме презвитера, Генадија, патријарха цариградскога, инока Петра, Кирила, архиепископа цариградскога, Евгарија монаха итд., што их је покупио из разних црквених књига. Два су од ових зборника на србуљском језику, и то под бр. 95 и 96. Остале зборнике рукописа, и то под бр. 84, 92—94, 97—101, Гаврило је дотерао на народни језик и удесио тако, да их и прост свет може разумети.

Сем овога његова рада, Гаврило је био још и преводилац. Преводио је с рускога и пољскога језика. Два су од ових његових рукописних зборника чисти преводи, и то под бр. 92 и 93. Ту се налазе полемичке проповеди на недеље Лазара Барановића, архиепископа црниговскога, под називом: „Мечъ дѣховный“ 1666, с руско-словенског језика. У осталим његовим зборницима налазе се местимично такође његови преводи, на црквеном и народном језику, што их је, кад му се учинило угодно, уметао. Тако је преводио: „из кнѣге старога повченїа шампатаго въ Литове при краљу Полско^м Жигмѣндѣ, при митрополитѣ Кїевско^м Ішнѣ, въ лѣто 4448“ (1568), с рускога; даље из књиге: „Трубы словесѣ проповѣднихъ“, 1674. од Лазара Барановића, беседе на разли-

¹ У Београдској митрополији од 1731., а у Карловачкој од 1739. године почело се већ помало званично престајати писати по србуљски. Споменѣ Српске краљ. академије XXXIV, стр. 121.

чите црквене празнике; даље »из џалтіра Московскога“; даље из »Исторіе Барона Цесара, гардинала римскаго, имене^а Костела, преведена с полскаго џезыка на словенскы“. (Не каже за њу да ју је он преводио!); даље »из полџстава древна московскаго предсловіе..... того ради и азъ вмести^а сіе въ сію книгѣ; затим: »Ѡ Московскаго позченіа џампатога оу Москви при царѣ Петрѣ и Адрианѣ тамошнѣ“, тогда бивше^а патриарсе въ лѣте по рождаствѣ Христовѣ *ā̄χ̄č̄z̄ (1647), здѣ же преведеніе бы^а емѣ на срѣбскы џезыкѣ ради разџменіа просты^а чловѣко^а“; на послетку »из книге зовоміе Клю^а Иліе архимандрита Ливовскога“.

Као што се из овога види, Гаврило нема ни једнога свога оригиналнога рада, него су му све или преписи, или прераде, или преводи. Он сам није написао ништа, сем уметака и објашњења у беседама црквеним, о чему ћемо мало доцније говорити. Та би појава на први поглед умањила значај његова рада, и ми бисмо га много мање ценили, кад не бисмо водили рачун о културним и просветним приликама код нашега народа у оно време кад је он живео и радио. Те су прилике код нашега народа биле тада, а и много доцније, врло бедне и жалосне. Услед дуговременога робовања под Турцима, који су палили, робили и рушили манастире и цркве, спаљивали књиге, угушивали у клици сваки покушај за какав духовни напредак, наш је народ био скоро сасвим подивљао. Образованији ред људи — свештенство — слабо је био одмакао од опште масе народне. Најобичнији су били свештеници који не умеју писати, а било их је и таквих који не умеју ни читати, или врло слабо. Чак ни епископи нису се одликовали каквим бољим знањем и образовањем.¹

¹ К. Ѡ. Радченко. Дос. Обрадовичѣ. Кіевѣ, 1897., стр. 1 и 4. *Моменти из прошлости и садашњости вароши Сент-Андреје* од П. С. Ниш, 1903. стр. 64

Поменули смо већ како је за време патријарха Арсенија Црнојевића, крајем 17. и почетком 18. века, за преписивање црквених књига и за спремање и обучавање младежи једино био спреман као што ваља — Кипријан Рачанин. Ни у другим крајевима није било боље.¹ О школама није било ни помена. Тек око неких манастира прикупљали су се ђаци што су се спремали за свештенички чин, па пошто би пробавили у манастиру по неколико година, научивши по мало читати и писати и што је најглавније од црквених обреда напамет, — с таквим, готово никаквим, знањем слати су у народ за свештенике, да после само неколико година забораве и оно мало читати и писати, што су били пре тога којекако научили.

Кад је стање било овако, онда је потпуно разумљиво што Гаврило није био оригиналан писац. На против, било би велико чудо да се у таквим приликама могао јавити писац, који би дао нешто своје, оригинално. Он је за своје време био необично вредан црквени писац, који се својом спремом и образовањем уздигао изнад масе тадашњег, скоро неписменог, свештенства. Та његова спрема и образовање, истина, нису били такви, да је он био подобан и да је могао сам писати и састављати беседе и слова, која би говорио народу у цркви. Али то му није било баш толико ни потребно! У српској црквеној књижевности било је у

---

¹ Више о овоме види у Извештају *Максима Ратковића*, егзарха београдскога митрополита 1733. Гласник Српскога ученога друштва, књ. 56., стр. 120 и даље. — Чак ни при крају 18. века стање се није много променило на боље. Јован Рајић у предговору својих „Поучења недељних“, која је издао 1793. год., овако се у предговору жали: „Али ми јоште од Бога нисмо толико благословени, да би свагда свештеници били науком просвећени и научени. Међу многима који звање своје јерејско извршују у чистој савести, јесте не мали број и онакових, који, (као што вели апостол Павле), не разумеју ни шта глгоутъ, ни ш нихъ же оутврждають, и који, поставши пастири, и сами потребују настављења и разумљења, онако како и последњи простаци. Ово чини цркви Божијој несрећу и печал“.

разним зборницима сачувано толико готових беседа и слова, житија, поучења итд. најславнијих светих отаца и чувених црквених писаца у православној цркви, што је још у раније доба било преведено с грчкога, где су била расправљена најглавнија питања и догме у православној цркви, да је било само потребно умети се користити и послужити овим већ готовим материјалом. А Гаврило је то знао и умео, јер је он у својим зборницима марљиво прикупио такве готове ствари, које су му биле потребне за обучавање народа. Он је дао онолико, колико је умео и могао дати, и ми смо му данас захвални и на томе, и то много захвалнији него некоме који је дао много више, али живео у приликама далеко повољнијим.

Али Гаврило има још једну другу, много већу, заслугу. У доба када је руски црквено-словенски језик код нас био у највећем јеку у употреби, и када је био скоро сасвим потиснуо црквено-словенски језик српске рецензије, Гаврило се још држи старије, србуљске школе писања. Доцније ћемо имати прилике да видимо, да у његовим преводима у језику има врло мало и незнатних остатака русизама, и ако је он преводио проповеди и чланке с руско-словенскога језика, те на тај начин био у могућности да, као и његови савременици, буде подложен утицају руском. Он није подлегао општој струји, од које је било доцније толико штете и у књижевности и у књижевном језику српском, не због тога што је хтео да се покаже веран чувар старине и књижевних традиција, и зато што је био убеђен да је старије боље, јер је ближе народном језику, него, по свој прилици, стога, што није умео писати руско-словенским језиком, јер је он још у младости, код Кипријана Рачанина, научио да пише по србуљски, па се онога ва што се већ навикао држао и доцније.

Гаврило је био наметан и практичан човек. Та се његова памет и практичност огледају нарочито у томе, што је он, кад му се чинило да је то потребно, напустио чак и србуљски језик, и отпочео писати народним језиком онако и онолико колико је знао. Живећи у Сент-Андреји, тадашњем књижевном центру, у непосредној околини патријарховој, он је имао прилике да чује, а и сам је могао да види, све слабе стране тадашњег свештенства, и шта је нашем народу било тада најпотребније. Он је био један од оних људи који је имао шире погледе и добро уочио значај народнога просвећивања. Он је увидео да онај прост свет, који је био огрезао у незнању и разноврсним празноверницама и само се по имену звао хришћанским, треба озбиљно поучавати, ако се хоће да се одржи у православлу, а нарочито да се сузбије католичка пропаганда и Унија. Покрај сметњи које је аустријска влада чинила Србима у њиховој борби за самоодржање и образовање, она им је чинила и једну сметњу далеко већу, која је била нарочито кобна по Србе, јер је претила да им уништи прадедовску веру а с њом и народност.¹ Из Беча се систематски радило на томе, да се Срби путем Уније преведу у крило католичке цркве. Људи, који су стајали на челу српске цркве, често су својим незнањем и нехотице помагали аустријску владу у извођењу њених планова. Али је било и светлих изузетака. Било је људи који су се свима силама трудили да одрже народ у православљу и спрече Унију.

Један од таквих људи био је и Гаврило Стефановић. Он се не задовољава само тиме што уноси у своје зборнике беседе и поучења најзнатнијих црквених отаца у православној цркви, што је већ пре њега било пре-

¹ Види о томе више у *Гласнику Срп. ученога друштва*: књ. 39., стр. 293.; књ. 56., стр. 118.; књ. 73., стр. 330. и 331. и стр. 283.; књ. 43., стр. 75., и *К. О. Радченко*: Досиеи Обрадовичъ итд. стр. 2—3.

ведено с грчкога, него он преводи с рускога и пољскога језика беседе и поучења да би их могао говорити народу у цркви. А да би од тога његова рада било стварне користи, да би га народ могао потпуно разумети и примити поуку, он у тим беседама напушта црквено-словенски, србуљски језик и пише и говори народу у цркви народним језиком.

И ако у овим његовим беседама језик није потпуно чист народни него је јако измешан са црквеним, будући да је он био црквени човек, па имајући свакога дана посла с тим језиком, знао је добро тај језик, те је често и нехотице грешио, узимајући место народних облика и речи — црквене, што је потпуно појмљиво, јер народни језик не може од једанпут ући у књижевност потпуно чист и одмах се потпуно одомаћити: — ипак је његов језик први покушај да се и народном језику да право да уђе у књижевност. Да се пошло његовим трагом, и да није настао преокрет у нашој књижевности увођењем новог, „славеносербскога“ језика, онда би још у 18. веку имали поступно извршено оно, што је Вук, после дуге борбе, извојевао тек у 19. веку, — тј. ушао би сасвим народни језик у књижевност. Али то није могло бити, јер су културне и просветне прилике код нашега народа биле такве да је морало наступити оно што се после десило.

С друге стране дела Гаврилова и његов целокупан рад, услед немања штампарије, остао је нештампан, у рукописима, што је нарочито за жаљење, јер на тај начин дела његова нису могла вршити онај и онакав утицај на књижевнике и доцније раднике, као кад би била штампана и растурена у народ.

За цео његов рад могло би се казати ово: 1. Хтео је да поучи и учврсти прост народ у вери православној, и зато му је дао поучења најзнатнијих црквених отаца у православној цркви. 2. Хтео је да олакша рад својим дру-

говима, свештеницима у поучавању народа, па им је зато дао готове зборнике беседа, да се не морају мучити у састављању њихову, него их узимати готове и говорити их, кад им се учини згодно. Отуда на више места у својим списима вели, да свештеници не морају говорити народу све што је тамо написано, него се нешто може изоставити или говорити други пут, кад се укаже потреба или кад им се да згодна прилика.¹ З. Хтео је да сузбије пропаганду католичку и ширење Уније, па је узимао и преводио дела руских и пољских писаца који су се против исте ствари борили у Русији у 17. веку.

Један од оваквих писаца и проповедника руских био је *Лазар Барановић*, архиепископ црниговски, од кога је остало два велика зборника поучења у фолију и то: „*Мечъ дѣховный*“, штампан у Печерској лаври год. 1666., — слова и поучења на недеље и покретне празнике, и „*Трѣбы словеса проповѣдныхъ*“, штампано на истом месту 1674. год., — слова и поучења на светачне дане и непокретне празнике.

Лазар је био у главном проповедник и поносио се славом проповедничком. Умрѐ је 1694. год. у дубокој старости. Осим на руском написао је и штампао неколико дела и на пољском језику. Међу њима има и полемичких, за заштиту православља. Барановић је писао ове своје проповеди црквено-словенским језиком руске рецензије који није близак народном језику. За ове његове проповеди ево шта вели један руски литерарни историк:² „Тон и карактер ових Барановићевих проповеди јесте црквени. Он је писао истину, и у његовим поучењима нема сказака и анегдота из историје и митологије. Он се држи поглавито Светога писма и учења светих отаца, те

¹ аще изволиши можеши зде коначъ съвршити, аще ли нѣи, а то чати напредъ. Мечъ дѣховный, л. 97^б; можеши коначъ оучити, л. 103^б.

² И. Порфирьевъ. Исторія русской словесности I². Казань, 1891, стр. 681—683.

се, стога, више приближује источним проповедницима византиског стила, али се ипак у његовим проповедима огледају и особине југозападнога, схоластичнога образовања и науке. Завијеност, магловитост, замишљеност, оштроумност, извештаченост и напућеност (бомбаст) — при оскудици мисли, сиромаштву уображења и одсуству правога осећања, — чине главне црте проповеди Барановићевих. Све се оне, може се рећи, састоје из звучних фраза и до страховитости су досадне. У своје време оне су се могле, сем књижевника, допасти онима који полажу на речи и изразе, али народу нису могле бити разумљиве. Цела ова његова радња није, дакле, била ни од какве користи за масу простога народа, једно, што је писао на црквено-словенском језику, који народ није добро разумевао, а друго, што тај народ не само није био учен, него чак није био ни писмен, те није могао разумети fine и утанчане доказе и против-разлоге, а тако исто ни уживати у начину исказивања и облицима красноречја. У осталом, као што се чини, Лазар је те своје проповеди и писао имајући у виду, да се пре свега допадне Алексију Михаиловићу, који је волео извештаченост и бомбасте речи. Оба су зборника посвећена цару. У својим проповедима Лазар обично воли да се повраћа на значења речи и разних спољашњих знакова, парадира с поређењима и супротностима, развлачи до грдила текст Светога писма, не објашњујући га ни мало. Особито пак воли, да у Светом писму тражи симболички и алегорички смисао. Једна кака било реч побуђује Барановића да јој тражи нешто што јој одговара у другом предмету, поводом кога је могуће наћи и употребити другу сличну реч. Језик и стил су му препуни реторских фигура: метафора, употређења, антитеза итд. Сем тога воли да употребљава у проповедима и молитве, препуне извештачености и празнословља“.

Проповеди овога Лазара, превео је Гаврило Стефановић и то цео његов зборник „Мечъ дѣховный“, а и од „Трѣбы“ превео је доста, и то разбацано у разним зборницима. „Мачъ дѣховный“ превео је Гаврило у Буру на парохији, као капелан ђурски 1736. год.¹ Цео превод је сачуван у три књиге. Прва, о којој сам узео да говорим у овој својој радњи, садржи слова од двадесете недеље по Духовима до прве недеље великога поста. Писана је на мањој четвртини, а има 155 листова. Друга књига обухвата слова од друге недеље великога поста до недеље шесте по Духовима, на мањој четвртини, истога формата као и прва, а има 240 листова. Обе ове књиге чувају се у збирци рукописа Српске краљевске академије, под бр. 267 и 268. Трећа, за коју се до сада мислило да је изгубљена, налази се у збирци рукописа Карловачке патријаршиске библиотеке, и за њу сам дознао сасвим случајно, тражећи руски оригинал овога дела.

Посредовањем Српске краљевске академије наука добио сам из Петрограда, од Царске руске академије наука, оригинал овога дела, и, упоредивши га с преводом, видео сам да се не слажу. У оригиналу је прво слово на прву недељу по Васкрсењу Христову, а у преводу је прво слово на двадесету недељу по Духовима. Гаврило, дакле, није преводио редом као што је у оригиналу, него, кад му је ова књига дошла до руке, он је узео и нашао слово, које одговара оној недељи која је тада била, а то је била двадесета недеља по Духовима, па је прво то слово превео. За тим је наставио преводити слово на двадесет и прву недељу итд., јер му је било потребно да би могао идуће недеље говорити у цркви, док није дошао до краја књиге, тј. до Ускрса. То обухвата читаву прву књигу и 89 листова друге књиге. На 89^о листу налази

¹ По једној белешци писаној туђом руком на корицама прве књиге.

се при дну ова његова напомена: Сѣи^а повченіа^а, на^а и^аизвода преводи^а. дозде конацъ е^а. почета^аже имъ въпрвіи^а швъскр'еніа х'ва починае^асе. и^а и шзде тѣ заче^а. нъ мнѣ би^а ра^а оученіа въцркви. тога ради сице писа^а нахитоци. дабисе скоріе го^аТово слзчило къприходещеи н'ли на слзжбѣ: ∞ Сада је био на реду почетак у оригиналу, и он је наставио преводити и даље.

Али ту, у почетку, није преводио све као што је у оригиналу, него је нешто изоставио. Заглавни лист превео је овако: Мачъ дхов'ны^а. иже е^а глѣ бжїи. Напомощъ цркви воюющей, изоустъ х'вы^а подан^ы. Книга проповѣди слова бжїаго: Сѣписанна ермонахо^а гаврило^а, гѣ поспѣша^аѣвѣющѣ, и слово оутвр'ж'ающѣ. юже съорѣжїи. лазаръ барановичъ еп'кпъ цр'ниговъскы^а. типом^аже издасе въкїевѣ вѣлав'ри перскоѣ: вѣлѣ^а: ахѣз: ∞

У оригиналу одмах после заглавног листа долази посвета у стиховима: „На его Прескѣтлаго цр'каго величества знаменїе“. Има 28 стихова, који износе једну страну. Њу је Гаврило изоставио, а тако исто и посвету у прози: „Бжїею мѣстїю великомѣ Гдѣрѣ Царѣ и великомѣ Кназю Алексѣю Михаиловичѣ, Всеа Великіа и Малыа и Бѣлыа Ршсїи Самодержцѣ“, која заузима седам и по листова. И једну и другу посвету он је изоставио стога, што није било никакве потребе за њих, јер су се односиле на владоца који је већ одавно био умро. После тога долази „пред'словїе. къчитателю“: ∞ које је Гаврило цело превео, па тек онда настају: „Проповѣди слова Бжїаго на н'ли вѣсего лѣта: ∞ У овој је другој књизи последња беседа „на н'лю з. ш исцѣлѣны^а разсла'лен^ааго къ исѣ вѣ капернаме:“, па онда стоји ова напомена Гаврилова: „Кз. и прочее н'ли слова до к н'ле паки. ици вѣ третој сицевой књизи. понѣ^а то тако писа^а оу^а вѣшпралѣной књизи. вѣхи^аТро нацрков'нѣ потребѣ.“ Та трећа књига, као што сам напоменуо, налази се у Карловцима, и ја

је нисам имао у рукама, те о њојзи овде не могу ништа ни рећи.

У поговору, који се налази на крају прве књиге, Гаврило вели: да је ову књигу писао хитно, јер је журио да му свака беседа буде готова на време, како би је у недељу могао говорити у цркви, па наставља даље: „аще что нѣ^ѣ комѣ^ѣ люде^ѣ кое слово запол'зѣ^ѣ глати, и оучтелю несвидѣисе што^ѣ, а вы^ѣ то чрвенило^ѣ начрѣ^ѣтай^ѣте, и преиди. Може^ѣсе сѣ глати и сицева противъ людѣи. њаковѣ. нѣ^ѣтре сѣ^ѣ людѣе. сице и глѣ^ѣ къ ни^ѣ, подобаетъ, вѣ^ѣнакѣ^ѣ ихъ. а е^ѣ, нестѣ^ѣ по^ѣтреба, сѣ^ѣ шставиѣ^ѣ надрѣ^ѣгѣи разъ^ѣ“. Даље вели да у овој књизи није све написано просто, јер оно што се говори Богу намештено је по писању књижевном, тј. црквеним језиком, а што људима, то је просто — народним језиком; али ни ово због незнања и умне немоћи није могао протумачити све као што ваља, него оставља онима који читају, да схвате својим бистрим умом — фраза која се налази готово у свима старијим нашим рукописима.

Што се самога превода тиче, Гаврило је преводио не по смислу, него реч по реч и реченицу по реченицу — ропски, тако да му је превод нејасан а показује нема смисла. По свему се чини, да он многа места није ни разумео у оригиналу, јер су многа места тако нејасна да се не могу разумети и не може им се ухватити смисао, док се год не узме оригиналан текст у руке. Видели смо раније да се ни сам оригинал не одликује Бог зна каквом јасношћу, и да је магловитост и заплетеност баш једна од главних његових одлика. Без сумње је то и сам Гаврило опажао, зато се он на други начин трудио да му превод буде колико толико јаснији и разумљивији слушаоцима. Он је то постигао на тај начин, што је парафразирао и објашњавао мисли и она места, која су му се чинила не-

јасна, а сем тога додавао је и нешто своје, што је он сма-трао као потребно у приликама у којима је живео тада наш народ. Отуда се у његову преводу може наћи речи, израза, читавих реченица и ставова, којих нема у оригиналу. Поред тога што се таква места одликују чи-стијим народним језиком, речима и облицима узетим из народнога говора, та су места знатна још и стога, што се у њима налазе поуке потребне за свакидашњи живот, те се на тај начин, посредно, може видети на каквом је културном ступњу био тада наш народ, које су му биле махне и недостаци, и шта све Гаврило пре-поручује да се те махне отклоне. Најбоље ће се видети из примера како је радио, зато ћу овде навести неколика места како гласе у његову преводу, а како у оригиналу

(ПРЕВОД)*

Лист 86^б. Непрелюби тво-ри. каконо онај коисе збе-законіе^е оуоутроби мтр^ннши^и зачеш, изгрѣхо^есе оу^ено^но нашвай свѣ^т родіш. живоніи овомѣ мірѣ. гдѣсе свѣ^т зло доконава ане добро. цое го^т оумірѣ. пр^вомѣ жел^но^т тѣла, да се насити блѣда. ишто^е на^е пр^во оучи слово бжіе ч^то. чѣватисе ѿ пл^таске скр^пно^ч. зацо кото^е грѣхѣ посамон свошй на-тѣри члч^кой, ла^носе пре-дае чл^к. иизара^а тога грѣха найвыше, и найвѣ^тма лю^а: ѿпадаю ѿба. по-свѣдочѣвѣ стга ап^ла пе^тра.

(ОРИГИНАЛ)

Не прелюбы твори; Къ безакннїи зачатаго, и къ грѣсе роженнѣ, житела мїрѣ, идеже вса шже сѣтъ къ мїрѣ, первое сѣ похот^ь плот^ьскаа оучи^ь къ первѣ слово Бжіе ч^тое храни-тисѣ ѿ пл^тскоа нечис^тоты; къ семѣ во грѣхѣ по ѣтствѣ самомѣ чл^кз оудѣвз прекла-наетзѣ, и ради сегш грѣха най-паче, члци живота вѣчнаго не на-слѣдѣѣ. по свидител^ьствѣ ап^ла стгш Петра гла^ша:

* Акценти и други знаци више врсте изостављени су и у једном п у другом тексту. Интерпункција и начин писања у првом тексту су Гаврилови.

како пише. зна, рече, гъ блгч'тыве, шнапастъ шслобог'ваъ. а неправе'нике посз'ншмъ днъ оумъки вѣ'ной чзватїи. а найшвише оне коиносе свѣ загы' даю, и скрнавесе оутѣлесной жели блз'но. и како овай поганїи грѣхъ тѣлесны'. койби хотѣш достати, онай нескв'рны' вѣ'ны' живо'. не теиш'ки'. што' довол'но шписе сѣ. григорїе. блз' рече, каде оданъ пѣ, чїю мысаш шб'оувати. вѣ'хъ к'томѣ нела'нога попз'ща штогасе швр'нзъ и шблго' мысли. не го ако лѣ'не, ако оустае съсвое постѣле свѣ шблз'дъ, мыслии. ерь оунз'тра оучквъ, те похоты, та зактеванасъ, плодови'та онисе не'но изз'рзгога роде имножесе. за цю шпошценїа, даречемо шнамере. ра'сасе мысаш. а шмнога мы'сли по'виженїе, нежисе кожа. шнеженъа коже. доходи желъа исладїимзсе, а штога оуслаж'енїа, цюмзе вѣ'хъ вр'ло мило. тзмзе вѣ'хъ нато сва воля, иима произволненїе, да вѣ'хъ оучинны то дѣло. а шсьизволненїа. докона вѣ'хъ, иоучинны' посаш. ака' 87' вѣ'хъ

вѣст' Гъ блгоч'тивымъ шнапастїи зибаклати, непрѣ'никиже на днъ сѣдныи мѣчими блкст', найпачеже вослѣ' плоти вз похоти скверненїа ходашїа.

Какш сей скверный грѣх' плбскїи хоташемъ наследити живо' шнз нескверны' вѣ'чныи, ест' тажким', шписзетз доволнѣ Григорїи стый: Блз'дъ шжъ единого мыслъ чїю шбдержитз, не ѡ пошстит' емъ ш блгом' мыслити: похоти сѣтъ плодшвиты,

ишъ ш пошценїа плодїса мїс', ш мысли по'виженїе, ш подвиженїа ѡслаженїе, ш ѡслаженїа соизволненїе, ш соизволненїа дѣло, ш дѣла злыи шбычай, ш шбычаи злагш шчаанїе, ш шчаланїа заштѣпленїе грѣха, ш заштѣпленїа хваленїе ш грѣсѣ:

еданъ, идрѣгѣи пѣтъ докона
дѣло свое. ондага преоузмі
заш завичай, свѣ заты^х хо-
диъ и радиъ шкѣ^х може до-
сѣати, и вѣѣъ више неможе-
се насыти, ѣд^не шстала,
азадрѣгѣима ходи. натреке
мисліи. и штого нѣ^ова зло-
га шбычага па^не оу шча-
нѣе, вѣѣъ до кон^нца нема-
ри низасебе низасвою дшѣ.
ашнѣгова немарѣна роди-
мѣсе, заклонъ нѣговѣ грѣхѣ
како дагае дѣварь засѣпш
и заклонш, чинимѣ^о да-
ни^нко што^х незна. а шзакло-
намѣсе плодѣи хвалѣнѣе, по-
чнесе вѣѣъ хвалити свошѣи
дрѣжины. гдѣ скак^{во}лие
исчш^х жено^х цю вѣсло-
ваш. засвой грѣ^се ѣадникъ
хвалѣи, шче^х валѣалоби дасе
каѣ иплаче. шн^се штомѣ
весели ихвалѣи. и испѣнасе
нанѣмѣ, пр^ор^очаска^н рѣчь. та-
ко хвали^х ѣ^о грѣш^ниѣи въпо-
хотѣ^х дше своее. а шнѣго-
ве, шзлѣ, хвалеѣисе. тѣ мѣе
вѣѣъ изник^{ла} нѣгова по-
гѣибель. ка^се вѣѣъ оува-
ли дѣбоко оузло, бѣра мно-
ги^х бѣда, оутопи га, ипо-
гине. ѣерь чѣча пох^о, и
закѣванѣе, а наивѣше скр^н-
на^сѣва тѣлеснога. прелю-

ико хвалѣи естѣ грѣшный въ по-
хотѣ дшѣ своеа; ш хвалѣнѣа же
погибел^н. егда бш прѣидеть въ
глубинѣ зшлѣ, бѣра бѣд^н по-
топлаетѣ егш. Пох^о бш, най-
пачеже скверненѣа плотскагш,
прелюбодѣнагш и блѣднаго, по-
неже наслѣдет^н погибел^н вѣч-
ною, швѣ^х естѣ, шкш прелюбы
творай, живота вѣчнагш не на-
слѣдѣи.

бодѣйваго и блв^анога, кроцо
наслѣдѣвѣч^{но} свое изгв-
бленіе. нав^{но} ш^{то} ю^е, да
доис^{та}, неможе достати
онога свѣта, койго^а мѣжа-
татѣ женѣ шблежи, тако-
ћерь, иона жена коѣа и-
ма мѣжа аздрѣгїи^а грѣ^а и-
спѣнна: ...

Лист 145^б. Пошкрѣгломѣ
колѣ, овога свѣта, коено-
се ласно окреке. вална на^а
цото^а колѣ, опїпо^а ходитѣ,
слышателю възлюблен^ы,
тако на^с оуговара ап^{ль},
опасно велїи ходите, нека-
ко нем^{ры}, него каконо и
прем^{ры}, искзплю^ѣи вре-
ме, зацо днїнсѣ лѣкавы^ѣ.
зацо кото^а ськры^ѣваю оумї-
рѣ ловцы адовы нана^с кано
нап^{ти}це мреже исклепе.
што^а вы^ѣче пр^орокъ д^вь ко-
иное вѣ^ѣ быш вата^а оутѣ
вражію мрежѣ. ивелїи, на-
шво^а пѣтѣ, покомѣноса^а хо-
дїш, ськрыше сѣть ра^а мене.
иакоби ктели измакнѣтисе.
ласнога паданна оумїрѣ и-
таквога паданна оуѣвол-
ске: ^{закс} исклѣпове. ходите
зах^вы^а траго^а, кои оуднаш^ѣ-
нѣ^а еу^лїю призывлѣ стога
филїпа^а, исьш^ѣни^а свакого
на^с, говорекѣ, грѣды пом^ѣнѣ,

По крѣгломѣ мїрѣ, кз шбра-
щенїю ѣд^он^о, подобает^ѣ ипасно
ходити. Слышателю В^олюблен^ы.

Сице насѣ ѣвѣщава^ѣ А^пль;
Опасно ходѣте не такоже нем^{ри},
но такоже прем^{ри}, искзпѣюще
время тако днїе лѣкавы сѣ. Со-
крывають к^ѣ томѣ в^ѣ мїрѣ ло^цы
адовы на н^а аки на п^тї сѣтї:
На пѣти сѣ понемеже х^од^ѣ
сокрыш^ѣ сѣ мнѣ, коплет^ѣ ловлѣ
быкы^ѣ дѣв. И ѣво хощете ли
и^ѣбыти ѣдовн^ѣ паденї^ѣ в^ѣ мїри,
паденїаже кз вражі^ѣ сѣт^ѣ? По-
слѣдѣте Х^с, в^ѣ ннѣнѣ еу^лїи
призывающемѣ Фїлїпа стго, и
с нї коегодо н^а: Градї по
мнѣ. Не шбращете н^а Ха из-
вѣнѣш^ѣ прѣводителя: Вѣс^ѣ ели-
ко и прїиде преже мене, та-
тїе сѣ и р^ѣб^онїци, вѣкѣща^ѣ
с^ѣ Х^с. Бѣша сицекомы татїи и
р^ѣб^онїци вѣс^ѣ тыи іже Ц^рко^а
нша Правосла^{на}, в^ѣ ннѣнїю

ходи зам'но*. юрь на^а ха
 неможете накв̄ болега ка-
 лавза. иса^а хс. на^а каже,
 щойне го^а, рече, дошло прегне
 мене. свисз были хр'сзи и
 хараміе. ибы^а лисз дойста,
 таквы^а татые и разбоины^а-
 цы. сви оны^а, цоной наша
 православна^а ста^а црква оу-
 саданю н^алю проклинне. 146^а
 зацо оуншйзи сты^а ікѡ-
 на красотз кралисз, испи-
 са^а те сте образе ш^ане ш-
 теше. и пеквнз свою хара-
 мискз избжіега мѡбенога
 дома чинише: ама ево са^а
 хс. койное са^а икона не-
 вигненога оца. пр'ворогенъ
 прегне све ствари, кой ю^а
 с'янне^а очине славе, иоб-
 разъ негове съставы. исвой
 незгльданъ образъ, исвое
 мтре бцы ипр'но двы ма-
 ріи, исвіи^а сты^а свои^а оу-
 го^анїика из'ображенїа оу-
 православ'ной цркви. оуовз
 православ'нз н^алю. право
 почитова^а наоучи. незапо-
 вѣда на^а траго^а ты^а блздити,
 заонаквы^а ма, каквиносз, ш-
 слѣплены^а иконоборцы. еда
 рече може, слѣпаць слѣп'цз
 во^аъ бы^а. Некюлы обойца

проклїнает^а Н^алю, яко ѡ нем
 ико^анью красотз крадош^а и иш-
 браженїе икон^а сты^а шѣше, кер-
 теп^а свой рѣвѡническї и домѡ
 Бжїа млтвенїа Твориш^а. Се ѡбо
 Хс̄ иже є^а Образ^а Б^а невиди-
 ма^а перворожен^а всеа твари, иже
 є^а Сїанїе славы Оца и обра^а
 вполаси его: и свой кидимый
 образ^а, М^атре свое^а Б^аци пр'но
 Д^авы М^аріи, и все^а ѡгѡников^а
 свой сты^а из'шбраженїе, к^а цр-
 кви православной, к^а сїю прак-
 славнью н^алю, пракславити на-
 учи. Не повелѣва^а н^а послѣдо-
 вати Таковы^а, яковыи сѡ шслѣ-
 плѣный шбразовшрцы: бѣда мо-
 жет^а (рече) слѣпѣ слѣца води-
 ти, не шба ли к^а шмѡ впадет^а?
 Повелѣва^а послѣдовати себѣ:
 Грди по мнѣ. Црков^а же на
 сей его гл^а к^а началнью сїю н^алю
 поста слышмый изра^ано к^а
 пост^а сей сты^а пѣнїе вѡглаша^а....

оуѣмѣсе оувалиѣ. зато на^х
повелы̄ ва ити његовы^х тр^г-
го^х. ходи зам^но^х. и тако
наша ста̄ црква, наовай
гла^с оуовѣ, првашню н^лю
поѣа чвены̄, вр^ломѣпо, оу-
вай (?) сты̄ по^с поѣанѣ^х гла-
совиѣо вы̄че....

Настало би сада питање: »Откуда то да Гаврило преводи проповеди Барановићеве?!« Поменули смо већ, како је у његово време била велика оскудица у црквеним књигама, и да су доношене из Русије не само књиге, него и сасуди црквени, одежде и друге потребе. Можда су тако случајно залутале овамо и проповеди Барановићеве! А можда је, што је много вероватније, који од црквених старешина наших нарочито тражио да се Србима пошаље из Русије какав зборник готових беседа, немајући код куће учених и књижевних људи, који би сами могли састављати и говорити народу беседе у цркви, па су им Руси послали проповеди Барановићеве, који се прославио као велики беседник руске цркве, и у Русији се борио против исте опасности — увођења Уније — која је претила и Србима под аустријском влашћу. Те су проповеди дошле некако Гаврилу у руке, и он сам каже: нѣ мнѣ би^с ради оученїа вѣ цркви, того ради сице писа^х на хитоци, да би се скорїе готово слѣчило кѣ приходещей недели на слѣжбѣ«. л. 89⁶. Преводио их је, дакле, не зато што су му се нарочито допале, јер оне то задовољство не могу пружити никоме, него зато што је недељом требало говорити народу у цркви, па како није могао да сам саставља и пише беседе, то се он послужио овим готовим, не имајући ништа боље, држећи се онога да је ипак боље ишта него ништа.

Друго би питање било: »Да ли је Гаврилов рад био од каквога утицаја на народ, и да ли је он имао каквога успеха у свом раду?« Да је овај његов превод беседа Барановићевих био штампан и растурен у народ, ипак не би био од велике користи народу. Прво зато, што је сам превод често пута врло неразумљив, а друго зато, што је тада било врло мало писмених људи који су читали и бавили се књигом. Напред смо опет навели мишљење рускога литерарног историка, како прост свет руски није могао схватити и разумети fine и утанчане доказе и против-разлоге, нити уживати у облицима красноречја Барановићева. Кад то није било могућно руском простом народу, онда без сумње, то исто није могао схватити ни разумети ни наш прост народ, јер је он тада био готово на истом ступњу духовнога развитка као и руски народ.

Али с друге стране кад се узме на ум, да је Гаврило ове беседе превео на народни језик и њиме говорио народу у цркви, што чини једно преимућство његова превода над руским оригиналом који је писан руским црквено-словенским језиком, те је и то била једна велика сметња да руски народ те беседе добро разуме; да је наш народ био неупућен у вери, и да није имао од кога да чује праву поуку хришћанске вере; да је народ био тада много побожнији и ишао више у цркву и више поштовао и слушао свештенике, и ако велика већина тих свештеника није знала готово ништа више од њега; да се у овим беседама врло често додирују питања из обичнога свакидашњег живота и да се Гаврило на тим питањима дуже задржавао и њих нарочито обрађивао: — онда се мора узети да је Гаврило код својих слушалаца, дакле код своје најближе околине којој је непосредно проповедао и беседио, морао имати успеха и да је од његова рада било користи. А да га је та

околина ценила и поштовала, и да је његово име било чувено и познато, најбољи нам је доказ то, што га у записима из тога времена називају »славним проповедником из Сент-Андреје«.¹ Све то даје му права, да му спомен не буде заборављен, и да му и потомство ода заслужену хвалу и признање као раднику, који се много трудио око просвећивања и напретка народнога.

---

¹ Гласник Српскога ученога друштва, књ. 67, стр. 271.

Прелазећи на говор о језику *прве књиге* Гаврилова зборника *Мачь дѣховный* треба одмах споменути да је и *Мачь дѣховный*, као и остали његови зборници писани народним језиком, нарочито значајан у погледу језика и у погледу ортографије. Баш због тога, што му дела нису штампана него сачувана у рукописима, она су нам у погледу ортографије веома драгоцене, јер су нам тако верно сачуване све особине Гаврилова писања. Оно што је у том погледу карактеристично за *Мачь дѣховный* карактеристично је и за остале његове зборнике писане народним језиком, јер се он свуда држи једних истих правила.

У његову писању има нечега што је чисто његово и што се не налази код других писаца. Пишући народним језиком, он је наилазио на тешкоће нарочито у знацима за српске гласове којих није било у црквеној азбуци, те се он сам морао довијати и измишљати, како ће што боље представити изговор таквога гласа и целе речи. Тако је он потпуно самостално покушао да реши нека од оних питања, која су после, у почетку 19. века, задала онолико муке реформаторима данашњег нашега правописа. Али сем тога код њега се налазе и све ортографске особине, које се налазе и код других писаца србуља што су писали пре њега. Неке пак ортографске особине примио је и од оригинала са кога је преводио. Све је то значајно нарочито стога, што је он један од последњих представника старије србуљске школе писања, после кога настаје прекид,

Напомена. Знак [̂] пише се нарочито на крају речи после *и*, а и у средини речи после других вокала, али изгледа да тада није имао никакве гласовне вредности. *ї* се пише по некад код енклитика или проклитика, кад *и* дође испред вокала: *првѣ* 7^о, *нитѣ* 9^о, 138^о, 142^а, *то лѣ* 143^о, *цо тѣ* *е скривѣш* 139^а, *нѣ обѣ* 153^а, *нѣ штрипти* 138^а, *нѣ ш чемѣ* 23^о, *нѣ швога* 24^а, *нѣ шнай* 139^а. Оваке је речи Гаврило у говору везивао и изговарао као једну реч, па их је уједно и писао, а као што се из примера види, *ї* је увек пред вокалом.

й се обично употребљава да означи глас *ј*, али оно може да означава и глас *и*: да *й* обличавамо 143^а, *не држи й* 144^о, *наванайла* 147^а, *осѣѣмо ѿ* 143^о, *доѣста* 5^а, *оу цотай* 9^о, *фарисей* (ном. pl.) 142^о; *оубойце* (ном. pl.) 87^о, *мой* (ном. pl.) 152^а, *стой* 87^о, *оушокойти* 105^о, итд. Из ових се примера види, да се овај знак пише после вокала.

Сви се ови случајеви употребе *ї* и *й* налазе у главноме и у руском оригиналу и у старим србуљама.

ѣ се пише:

а) Кад треба да се покаже да је претходни сугласник умекшан: *провидекѣ* 1^о, *ш нѣме* 139^а, *кѣриль* 3^а, *говорекѣ* 3^а, *истанѣшь* 144^а, *нѣ* 146^о, *извѣкѣ*, *свѣлекѣ*, *нѣма*, *ближнѣй* 144^а, *оуврегѣвати* 140^а, *нѣмѣ* 153^а, *оу бракѣ* 143^о, *докѣ* 147^а, *прораскѣвати* 19^а, *сѣботнѣ* 63^а. Ова се особина не налази ни у србуљама ни у оригиналу, него је њу Гаврило сам изумео и тако писао.

Напомена. Место овакога *ѣ* може се писати и чисто *и*, и то чешће код *н* и *л*, а ређе код других меких сугласника. *лажливь*, *изагнити*, *книжници* 142^о, *нима* 137^а, *нине* 139^о, 140^а. По неки пут се у оваким случајевима чак пише и *и*: *послѣднѣ* 2^о. Тако је и у србуљама и у оригиналу.

б) У неким речима: *миро*, *порфѣра*, *измѣрне* 3^а. Овај се појав налази и у оригиналу руском.

1. У почетку речи а је увек јотовано где треба: *а 1^а, ако 6^о, аковъ 6^о, ады 58^о, авно 6^о, аснѣ 24^а* итд.

2. У средини и на крају речи Гаврило пише и а и на без икаква правила, како му се кад свиди. Нарочито после и не пише јотован вокал, а ређе после осталих вокала: *развѣа 3^а, бѣаше 31^а, 61^а, излѣанѣ 136^а, прѣателѣа 10^о, марѣа 15^а, вражѣа 17^а, харамѣа 48^а, бжѣа рѣчь 45^о, иманѣа 103^о, (у ориг. имѣнѣа), поканѣа 105^о; сѣачъ 14^а, сѣати 14^а, сѣаш 25^а, орѣа крила 38^а; — биаше 61^а, збыаш 7^а, достоанъ 19^а, оканство 25^о, коано 3^а, достоанѣю 16^о, сѣанѣа 13^о, свакоанѣы 14^а, постана (праес.) 95^а, посмѣнати се 42^а* итд.

3. Е и е пише и у почетку, и у средини, и на крају речи без икаква правила: *е 1^а, развѣа е 3^а, естъ 6^о, единоро^онѣы 1^о, еса^а 1^о, ѣ 1^о; гнов^а 25^а, твоемѣ 14^а, оубѣенѣ 10^о, ечлѣе 1^а, нѣе 1^а, 1^о, бжѣе 1^а, задѣшнѣе е 91^а, свое 1^о, обадвое 37^а; — е 1^а 1^о, једно^а 1^а, јерли^аскѣы 1^о, једне 1^о, кои е пѣнъ 147^а, јеса^а 1^о; сѣе 14^а, поканѣе 11^а, да се нае 67^а; нѣе^онога 147^а, биенъ 152^а, присвоенъ 95^о, стонѣа 62^а, броекѣ 66^о* итд. Тако и у србуљама.

Ї се пише, као што смо већ рекли, после вокала: *меговой майкѣы 1^о, нѣйзѣна 2^а, овой оудовой 2^а, немой 2^а, нѣи 2^а, край 2^о, мелисей 3^о, сеѣайте се 138^о, стойте 6^а, понајболѣе 150^а, испралѣайте 141^о* итд. Примера има врло много. Тако и у оригиналу и у србуљама.

Место овакога њ може се писати и чисто и: *деуствителнѣ 3^а, мои оцъ 5^о, нѣвизимъ 6^а, 6^о, навише 141^а, достоине 144^о, свои гла^а 4^а, оса^анаи^о 35^а, оса^анаисто 35^о, дванаи^о 38^а* итд.

Напомена. Ї или и се пише и онде, где би по изговору требало да стоји ји. Као што је познато недостатак је још старословенске, па и старе српске, ортографије, да није имала нарочитога знака да обележи групу ји и јѣ. Та се појава налази и код Гаврила: *коѣ сѣ скривилѣы 137^а,*

оу потай 9^б, присвоиш се 152^а, нех се за то не бої 15^а, оубойце 87^б, обойца 146^а, стої 87^б, мой (nom. pl.) 152^а; прсти мои 3^а, с мои^а тбло^а 4^а, орлѣи крѣила 38^а, с двоцо^а 45^б. Из примера као што су: свачію 14^б, бжію 35^б, зміна 38^а (gen. sing.) итд. види се, како оваке речи треба читати.

ѣ и ѷ се пишу у по неким, већином туђим, речима. Тако и у оригиналу: моѣсей 7^а, 140^б, 152^б, морсей 142^б, моѣсешви 44^а, 52^а, по^аоуѣмити 8^а, повоѣке 9^а, хеѣ 63^б, хаѣ 72^а итд.

За знак ^а види на стр. 126. под в).

Самогласник о. За самогласник о Гаврило употребљава три знака: о, ш и још један знак који није ништа друго него у брзини написано ш, зато о њему нећемо ни говорити.

ш се пише:

а) После вокала на крају речи: бѣш 1^а, паваш 1^а, именоваш 1^а, печаш 56^а, оумрош 3^а, досташ 23^а, додворѣш и заслѣжѣш 25^б, држаш 24^а, шбасипаваш 25^а, облачѣш 25^а итд. Примера има врло много.

б) У почетку речи, нарочито кад је реч била сложена с предмецима ш-, шб-, ш- . У прво доба је то, још у старословенском језику, био обичај само код предлога ш, који се писао овако у лигатури, па се то после пренело и на друге речи које су биле сложене с другим предмецима на о : ш, шб, тако да би се могло рећи да се оваке речи доцније, па и код Гаврила, поглавито пишу са ш : шкрѣгломѣ 145^б, шпрацати 140^а, шбмиловаш 152^б, шслободѣш 138^а, шѣшцати 137^а, шринѣти 138^б, шбрадовати 144^б, шмаже 108^б, шдалюї 109^б, шиде 115^а итд. Примера има врло много на свакој страни. Много се ређе оваке речи пишу с о : обживили 56^б, обжне 56^б, обмилѣ 140^б, остави 137^а, опрацамо 137^б, опростише 138^а, одеблѣ 138^б, осѣхѣмо 143^а, обегюї 88^а,

ѣкиши 50⁶ итд. Али не само то, него су оваке сложене речи привукле и оне које су просте, те се и ове по некад пишу са *ш* у почетку: *швои* 137^а, *шного* 141^а, *шстале* 141⁶, *шво^а* 141⁶, *шнъ* 142^а, 34^а, *шне* 148^а; него ово бива ређе, а много се чешће ове речи пишу с *о* у почетку: *онъ* 34⁶, *оне* 34^а, *оваки* 52⁶, *око* 56⁶, *отроко-ице* 7⁶, *олтаръ* 40^а итд.

Ја сам из последњих двају „слова“ прикупио сзе речи које се почињу самогласником *о*, и резултат је овакав. Од две стотине и неколико случајева, где се реч почиње вокалом *о*, долази:

103 случаја где је реч сложена, а пише се *ш* у почетку.

25 случајева где је реч сложена, а пише се *о* у почетку.

73 случаја где је реч проста, а у почетку се пише *о*, и

10 случајева где је реч проста, а у почетку се пише *ш*. При овоме бројању једна иста реч долазила је по неколико пута, и ја сам је сваки пут бројао.

в) У групи *јо*, јер би се иначе читало *ју (ю)*: *ншѣ* 1^а, *ншѣй* 2^а, *неволнш^а* 137⁶, *догншце* 61⁶, *ншце* 140^а, *дивлншѣ* 101⁶, *г^адншѣ* 138^а итд. Примера има много. Ово је једна од особености Гаврила рукописа.

г) У туђим речима, већином грчким, где се и у грчком писало *ш*: *шанъ*, *шанна* 136⁶, *ншила* 144⁶, *ншсифова* 146⁶, *накшеъ* 52^а, *мојсешви* 52^а, *лѣгеш^а* и *легеш^а* 31^а, *сѣшнске* 4⁶, *шмега* 2⁶ итд. Ни ово правило није без изузетка. *Соломонъ* 44^а итд. Овако је и у оригиналу:

д) Изузетно у неким речима: *нашре* 14⁶, *гншю* 27⁶; *мншги^а* 34^а итд. Ове се речи иначе пишу са *о*: *многѣи* 34^а. Тај се појав налази и у руском оригиналу.

О се пише у свима другим случајевима, а нарочито у средини речи. Примере није потребно наводити.

Самогласник у. За самогласник у имамо два знака: *оу* и *Ѹ*.

Оу се пише у почетку, а *Ѹ* у средини и на крају речи. То је главно правило, а примере није потребно наводити, јер их има на свакој страни врло много. Тако је и у оригиналу. Много ређе бива да *Ѹ* стоји у почетку речи: *ѸнѸка* 51^а, *ѸзѸде* 139^а, *Ѹе^оно* 141^б, *Ѹ сво^о животѸ* 141^б, *Ѹ памети* 141^б, *ѸтрѸдиш се* 4^а, *ѸскрениѸти* 8^а, *Ѹ сенки* 4^а, *ѸнѸтра* 8^а, *Ѹ то^а гробѸ* 2^а, *Ѹвати* 86^а, *с Ѹже-жени кандили* 46^а, *ѸказѸе* 5^а, *ѸвозмоѸ* 11^б. Тај се појав налази и у оригиналу, само је тамо много чешћи.

Напомена. Ако је реч сложена од двеју речи, па се друга од њих почиње самогласником *у*, онда Гаврило врло често пише *оу* а не *Ѹ*: *наоучиш* 137^а, 140^б, *науке* 141^б, 143^а, *науци* 9^а, *научити* 60^а, *преоузе* 5^б, *по^оуѸмити* 8^а, *преоузеш* 9^а итд. У оригиналу није тако. Изузеци би били: *поѸчаваю се* 20^а, *поѸчава* 23^а, 47^а, *поѸчавати* 5^а, *заѸстала* 10^б итд. Ово друго је много ређе, и можда под утицајем оригинала.

Самогласник е. За глас *е* имамо два знака *е* и *Ѹ*. Гласовна им је вредност потпуно иста. То се види по томе, што *е* стоји врло често онамо, где би по етимологији требало да стоји *Ѹ*, и обратно. Гаврило се обично трудио да му *Ѹ* стоји онде где му је по етимологији место, али му то није увек испадало за руком. Још у најранијим српским споменицима не прави се тако строго разлика између *Ѹ* и *е*, па се и доцније писало једно место другога. Тако и код Гаврила. Ако *Ѹ* није на своме месту, место њега увек стоји *е*, сем два три случаја који ће се поменути на свом месту.

Е стоји место *Ѹ*: *човекѸ* 31^а, *где* 31^а, *после* 14^б, *време* 13^б, *преко мере* 31^а, *временой* 36^а, *напредакѸ* 60^б итд. Примера има врло много. Исти се појав налази и у оригиналу, али не тако често.

В стоји место в: *видѣ* (3 pl. praes.) 31⁶, *злюбѣ* (gen. sing.) 32⁶, *оузмѣ* (3 praes. sing.) 34⁶, *сѣзали* 35⁶, *незѣрѣ* 89⁶, *рабѣ* (voc. sing.) 89⁶, *правѣ истиннѣ* (gen. sing.) 89⁶, *злѣ* (nom. pl.) 11⁶, *золѣмо* 18⁶, *из сѣбе* 17⁶ итд. Примера такође има доста. Нисам запазио да ли •и у оригиналу има таквих случајева.

Често се једна иста реч на једној истој страни пише час са ѿ а час са в: *овде* и *овдѣ* 17⁶, *легнеш*⁶ и *лѣнеш*⁶ 31⁶, *чове*⁶ и *човѣ*⁶ 31⁶ итд.

Б. Сугласници.

За сугласник в имамо два знака: *в* и *ѿ*. Први је знак обичан у старијим нашим рукописима, па га тако пише и Гаврило. Други знак употребљава ређе, и то само у по неким речима: *паваль* 143⁶, *ѿво* 13⁶, 149⁶, *павло*⁶ 13⁶, 150⁶, *ѿвѣ* 1⁶ (увек тако), *равно* 68⁶, *аврамова* 25⁶, 24⁶, *ѿвѣтине* 93⁶, *гаврано*⁶ 69⁶, *давѣти* 101⁶, *давно* 26⁶, 101⁶, *по правди* 28⁶ итд. Примера нема тако много. Неке од ових речи, нарочито туђе, пишу се тако и у оригиналу.

За сугласник з такође употребљава два знака *з* и *ѿ*, као и у оригиналу, те се због тога не може поуздано знати, да ли је Гаврило и изговарао *з* онде, где га је писао, тј. да ли је у његову говору *з* имало своје гласовне вредности. По томе што он меша ова два знака, јер по неки пут пише један место другога, могло би се мислити да разлике међу њима у изговору није било: *зѿвѣздобройци* 13⁶, *зѿвѣзочаѣци* 13⁶, *зѿвѣзда* 13⁶ (2 пута), *земља* итд. За *з* нема баш тако много примера. Тако је и у србуљама.

Знак *ѿ* употребљава, као и у оригиналу, само у туђим речима, па и то ретко: *наванаѿилъ* 146⁶, *анаѿема маранаѿа* 150⁶, *мѿѿеовѿ* 13⁶, *савашѿ* 15⁶, *тимовею* 23⁶ итд.

Тако и знак *ѿ* у туђим и домаћим речима, али ретко: *ѿѿокалиѿисѿ* 16⁶, *ѿѿало⁶ни⁶* 19⁶, *ѿѿа⁶мѿ* 46⁶, *ѿѿало⁶*

ска 38°, *џи* 38°, 142°, *џо** 69°, 142°, *џоваш* 8°, 27° итд. Тако и у оригиналу.

Место *нз* пише по грчком начину *гг*: *аггли* 153°, (2 пута), *аггле* 24°, *с агглима* 14° итд., али само код ове речи. Тако је и у оригиналу.

Слово *џ* употребљава само у туђим речима: *кадиџ* 25°, *порџирџ* 27°, *џарисеје* 40°, *к џарисеје** 64°, *џеле* 73°, *џенерџ* 141°, *џоринџ* 138°, *џришкости* 86° итд. Али се место *џ* налази у оваким речима и чист народни глас *в*: *к варисеи** 9°, *сџ свенеро** 5° итд. Примера нема много, и то су ређи случајеви.

Гаврило употребљава и знак *џ*, који се не налази у оригиналу: *џелатови* 138°, *џенерџ* 9°, *скенџе* (?) 29°, *оуџеџати се* 72°, *оуправаџиш* 54°, *таџраџе* 75°, *џеџеко** 10° (2 пута) *џеџекџ* 91°, *џеџеџи* 20° итд.

Групу сугласничку *шт* никада не пише овако — са два знака — него увек једним — *џ*: *крџенџ* 31°, *џоџено* 31°, *џосџенџе* 6°, *изџџџе* 21°, *иџџите* 40° итд. Примера има врло много. Тако и у руском, само што тамо *џ* означава гласове *шч*.

Сугласнике *ђ* и *ћ* Гаврило пише:

а) Групама *жд* и *шт* (*џ*), али то само у цитатима и молитвама, те стога нећемо о њима водити рачуна нити наводити примере.

б) Нарочитим знацима *ћ* и *ђ*, од којих његово *ђ* личи на наше данашње *ћ*, а *ћ* на наше данашње *ђ*: *младић* 1°, *животворећ* 3°, *сџжећи* 3°, *сџпроћ* 3°, *доћи* 31°, *обђђаваш* *в* 32°, *даюћи* 37°, *моћне* 37°, *љоћега* 38°; — *вић* (2. sing. imperat.) 3°, *да оућ* 7°, *вићенџ* 14°, *роћенога* 2° итд. Примера има доста. Овакав начин писања је специјално његов, јер се у оригиналу не налази.

в) Са *г*, *к* испред самогласника *а*, *е*, *ш*, *у*: *догге* 34°, *изагге* 1°, *нагге* 31°, *гаволо** 34°, *нагги** 60°, *оуггу* 35°; — *негге* 2°, *секга се* 33°, *нокги** 54°, *мекю* (3. pl.

ргаес.) 34⁶ итд. Примера има доста. Тако је и у србуљама.

г) Испред самогласника *и* са *кѣ*, *гѣ*: на *легѣ* 38⁶, *тѣгѣно*^{*} 52⁶, *оуерегѣвати* 140⁶, *оузгѣпаш* 18⁶, *тѣгѣ*^{*} женами 86⁶; — *кѣриль* 3⁶ (у рус. кѣрилз), *седекѣ* 4⁶, *сѣикѣ* се 84⁶, *прекѣ* 3⁶, *прокѣ* 88⁶, *ккѣ* 41⁶, *носекѣ* 1⁶, *скѣмень* (?) 36⁶, *нокѣ* 31⁶, *оу кѣкѣ* 33⁶, *цекѣно*^{*} 33⁶, *векѣ* 80⁶, *бракѣ* 143⁶ итд. И ово је само његово.

Ово су три најобичнија начина, на које Гаврило пише гласове *ђ* и *ѣ*. Сви су ови начини врло чести; и на свакој скоро страни могу се наћи примери за сваки од њих. Али сем њих, Гаврило обележава глас *ѣ* и друкчије, само су таки случајеви ређи.

д) Тако испред *и* и *ѣ* пише *к* — *ки*, *кѣ*: *ноки* 50⁶, *биюки* 79⁶, *реки* 84⁶, *бѣдѣки* 35⁶, *посекивати* 33⁶; — *векѣ* (= већ) 46⁶, *помокѣ* 38⁶, 47⁶, *вѣкѣ* 63⁶, *нокѣ* 54⁶ итд. Тако и у србуљама.

За *ђ* нема оваких примера сем *тѣгѣи*^{*} 142⁶.

ђ) Још су ређи случајеви да *к* стоји испред *е*: *неке* 138⁶, *чинике* (fut.) 77⁶, и испред *а*: *бѣдѣка* 26⁶. Можда су ово и погрешке у писању, где је у брзини изостављен знак *ѣ*.

е) На послетку се *ѣ* може обележити и писмом *т* испред *и* и *е*: *вретѣце* 27⁶, *желѣти* (= желећи) 27⁶, *чѣте бити* 57⁶, *ити* 140⁶. Ово су по свој прилици погрешке у писању.

Гласове *љ* и *њ* Гаврило пише:

а) Са *лѣ*, *нѣ* испред самогласника *а*, *е*, *ш*, *у*: *искѣсителя* 17⁶, *земљанѣ* 4⁶, *сталнѣш* 74⁶, *поболѣ* 1⁶, *спраљена* 62⁶, *неволѣш*^{*} 137⁶, *на пољо* 1⁶; — *спознанѣ* 64⁶, *сравнѣ* се 86⁶, *днѣшнѣ*^{*} 1⁶, *нѣга* 1⁶, *нѣговой* 2⁶, *гнѣва* 143⁶, *кѣђнѣмѣ* 4⁶, *данѣш*^{*} 137⁶, *нѣш*^{*} 31⁶, *поманѣшѣ* 143⁶, *ню* 1⁶, итд. Тако је и у оригинаду и у србуљама.

Погрешке ће у писању бити: *челадѣ* 10⁶, *споминѣти* 23⁶, јер се налази и *челадѣ* 10⁶, *споминѣ* 5⁶.

б) Испред самогласника *и* са *л̆*, *н̆*: *и н̆ме* 2°, *н̆ма* 5°, *истан̆шь* 144°, *стрйци* 17°, *трйнами* 18°, *гнйло* 20°, — *бо̆л̆вы* 18°. Овај начин писања је такође само његов, али ни код њега није баш тако чест и уобичајен. Много чешће пише:

в) Са *ли*, *ни*, које треба читати као *љи*, *њи*: *завидливац* 92°, *халине* 32°, *постели* 3°, 4°, *безстрашлива* 10°; — *п̆стыни* 31°, *книма* 2°, 33°, *за ни* 2°, 5°, *книжвени* 3°, *стражни* 3°, па чак и са *и*: *посл̆дњи* 2°, *свӑдашњи* 20° итд. Тако је и у оригиналу и у србуљама.

г) Ако се *љ* и *њ* десе у средини речи, а после њих дође сугласник, онда Гаврило пише или само *л*, *н*, или после њих стави апостроф': *л'*, *н'*: *свинско стадо* 35°, *молци* 27°, *задовољ* 94°; — *добровол'ство* 1°, *жел'но* 10°, *пан'ка* 92°, *детин'ства* 92° итд. Тако је и у оригиналу и у србуљама.

д) Кад је пак *љ* и *њ* на крају, онда пише *љ̆*, *њ̆*: *дом̆строител̆* 14°, *делател̆* 14°, *иск̆сител̆* 17°, *темел̆* 23°, *оган̆* 24°. Тако и у оригиналу и у србуљама.

Гаврило има још једну ортографску особину, која се налази и у другим старијим српским споменицима, али не у толикој мери као код њега — он пише неке вокале удвојене. Он удваја ове вокале: *и*, *а*, *о*. Нарочито вокал *и* пише врло често удвојен, ређе удваја вокал *а*, а сасвим ретко *о*.

Ја сам из два-три „слова“ покупио све примере удвојенога вокала, и изнећу их овде распоређене по групама, па ћу после о свакој групи говорити посебице.

I Удвојено и.

а) *разтр̆зиваш* 31°, *кнйга* (gen. plur.) 32°, *пос̆к̆ивати* 33°, 36°, *кр̆ив̆* 33°, *прйлично* 33°, 35°, 147°, *пос̆л̆ш̆иваше* 34°, *изтер̆иваюк̆* 34°, 35°, *тй* (dat. plur.) 34°, 35°, *оунӑв̆ливаш* 35°, *дар̆ивати* 36°, *прйдоше* 36° (2 пута), *кр̆ила* 38° (2 пута), *исц̆в̆ливати* 38°, *йиташ̆*

се 38°, *прикоснѣвати се* 38°, *испитивати* 38°, *ми* (nom. plur.) 38°, 39°, *шкрива** 39°, *ніса** 39°, 144°, 146°, 147°, *покриваю* 40°, *рїза* (gen. plur.) 40°, *бї* (3. sing. aor.) 16°, 39°, *казивана* 136°, *прїмити* 14°, 137°, 139°, 152°, *чинїмо* 137°, 143°, *скрїсїш* 139° (2 пута), 140°, *заїташ* 139°, *пїсмѣ* 141°, 152°, *вїчемо* 142°, *прїлика* 142°, 152°, *пїкне* 143°, *тї** (gen. plur.) 143° цит., *нї** 144°, *добїтакъ* 70°, *добїтка* 144°, *цбїурнѣш* 144°, *ш* *птїца* (loc. plur.) 147°, *мїурь* 148°, *послїшївати* 148°, *сїль* (gen. plur.) 151°, *шпїсаш* 151°, *за нї** 153°, *казиваш* 15°, *тї* (nom. plur.) 31°, 33°, 140°, 142°, 144°, 153°.

б) *мрѣш* (3 sing. praes.) 31°, *велї* 140°, 136°, 33°, 144°, 148°, 151°, *да прѣставї* 34°, *мислїте* (2. pl. praes.) 34°, *да живїмо* 36°, *людї* (gen. plur.) 36°, *залепї* (praes.) 37°, *легї* 38°, *дрѣш** 39°, *излечї се* 38°, *запретї* 34°, *да се излечїте* 137°, *чатїмо* 137°, *аркостїмо* 137°, *пазї* 138°, *смирїте се* (praes.) 139°, *не преклонїмо* 140°, *срдї се* 140°, *траї* 140°, *ш* *крѣпїць* 142° цит., *постї* 143°, *говорї* 144°, 151°, *цедї* 144°, *горї* (praes.) 144°, *да мочї* 144°, *борї се* 144°, *хвалї се* 147°, *марї* 16°, 146°, *оублїзѣ* 150°, *желїишъ* 151°, 152°, *оучинїмо* 151°, *ходїте* (praes.) 153°, *окрчї* 14°, *схдї* (praes.) 153°, *ослободї* (3 sing. aor.) 31°, *панцїурь* 32°, *погїблї* 33° цит., *послїшнїцы* 136°, *язычнї**, *язычнїка* 139°, *грдшнїке* 139°, 152°, *данї** 140°, *злбнїцы* 141°, *блѣднїкъ* 142°, *не цангрїзай* 144°, *пгнїке* 144°, *оугонїка* 146°, *днї* (nom. plur.) (види: двѣ днї), *люгї** 31°, *живї** 32°, *блї** 37°, *ш* *онї неговї* 38°, *с тѣш** *човеко** 142°, *любї* (praes.) 143° цит., *глѣш** 146°, *вашї* (gen. plur.) 152°, *оу богатї людї* 50°, *самї** 140°, *шблїччї* (praes.) 139°, 148°, *покрївамо* 143°, *нарїче* 148°.

в) *дрѣш*, *шсталї* 31°, 142°, *такшї* 33°, *саданї* 33°, 36°, *многї* 34°, 147°, 151°, *свакї* 35°, 35°, 143°, 144°, *такї* *дрѣш* 36°, 141°, *поболї* 141°, *данашнї днѣ* 150°, *цїганскї* 151°, *црковнї* 35°, *милї* 31°, *нешбѣченї* 32°.

бѣсновати 32^а, *онакѣти* (nom. plur.) 33^а, *жистѣи* 33^б, *горѣи* (nom. plur.) 34^б, *злѣи* (nom. plur.) 34^б, *злѣи** (dat. plur.) 35^б, *мртѣи* (nom. plur.) 36^а, *блѣи* 37^б, 38^а, *немоѣнѣи* (nom. plur.) 39^б, *карблѣи* (nom. plur.) 35^б, *гнѣлѣи* 35^б, *прочѣи* 142^б цит., *ницѣи* 143^б, *тешкѣи* 144^а, *скѣи* (nom. plur.) 146^а, *православнѣи* 149^б, *невалнѣи* 152^а.

г) *прогнавшѣи* 34^а, *сбднѣвшѣи* 34^а, *запретившѣи* 34^б, (2 пута), *пристѣившѣи* 38^а, *приватившѣи* 39^б, *дошавшѣи* 150^б, *створившѣи* 14^а итд. *ѣ парѣма волова* 71^б.

д) *онѣи* (nom. plur.) 35^б, 36^а, *опѣпо** (валѣ на^а опѣпо^а ходити) 145^б.

II Удвојено а.

а) *авраамо** 24^б, *авраамѣ* 16^б, *авраамова* 144^б, *ханаанске землѣ* 61^а, *ѣсаако** 24^б.

б) *православнаа* 150^а, *снажнаа палица* 151^а (у ориг. жезль силы), *овакѣаа* 6^б, *помишлѣнѣа злаа* 20^б цит., (у ориганалу: *помышлѣнѣа злаа* (nom. plur.), *оваа* 61^б, *чѣтаа* 6^б, *лежеѣаа сиротица* 40^а, *кредочнаа* 38^б, *гораа мѣка* 34^б, *ѣстаа* 52^б, *многаа* 51^б, *стаа црква* 36^б, 143^б, (у ориг. *стаа црква*), *неволнаа* 46^а, *веѣаа* 27^а (у ориг. нема), *оваа* 41^б, *оваа сва* 36^а, *зѣбра^б полскаа и шѣмскаа* 71^б, *добраа дѣла* 48^а, *оваа три* 42^б, 36^а, *овакаа* 6^б, *нѣ много блгаа* — *зактеваа* 26^а, *блгаа* (именица) 27^б, *сва блгаа* (именица) 92^а, (у ориг. вса блгаа).

в) *даѣваць* 1^б, *наа* 11^а, 12^а, *оумѣдраавамо се* 66^а, *подааюкѣ* 60^б, *спааса дшѣ* 64^б, *сѣаачѣ* (dat. sing.) 57^а, *прааѣо** 57^б, *каазню* 137^а, *даашѣ* 144^а, (у ориг. подаси), *оудваараа се* 46^а, *заамкѣ* 28^а, *злаа* (gen. plur.) 29^б.

г) *шѣраа* (3. sing. aor.) 37^б, *послѣшаа* (aor.) 52^а, *проиграа* (aor.) 29^б, *гледаа се* 93^б.

III Удвојено о.

оумрош 2^б, 3^б, 4^а, 8^а, 51^а, 104^б, *дигнош* 41^б.

IV Удвојено е.

Крви твоје 39^а (у ориг. *кроџе твоџа*).

Кад се прегледају сви ови случајеви удвојенога вокала, онда се види да Гаврило пише удвојен вокал:

1. На оним местима, где је дуг слог под акцентом (висок или снажан). Таки су случајеви под *Ia* и *IIe*. Удвојен вокал је био у овом случају један од начина којим је Гаврило хтео да покаже и обележи да је слог дуг. Намеће се питање: „Да ли је Гаврило увек означавао дуг слог удвојеним вокалом?“ Није, јер има доста примера где су слогови дуги, па ипак нису означени двоструким вокалом. Зашто је он тако радио, не би се могло рећи ништа поуздано, него могу бити само разна нагађања. Тако исто не би се могло рећи ни зашто има тако много примера удвојенога вокала код *и*, а код осталих самогласника мање. Главно је да утврдимо да он пише удвојен вокал у дугом слогу под акцентом, не упуштајући се у објашњење зашто он тако пише.

2. Из примера под *Iб* и *IIг* види се да Гаврило пише удвојен вокал не само у дугом слогу под акцентом, него уопште кад је слог дуг па ма и не био под акцентом. И ако он и овде, као и горе, не ради то увек, ипак су нам ови примери добро дошли да се упознамо с једном особином говора Гаврилова, о чему иначе немамо никаквих података. Обележавајући дуг слог на коме не стоји акценат удвојеним вокалом, видимо да је Гаврило водио рачуна о тако званом *квантитету слогова*, тј. да је он таке слокове изговарао као дуге. Што пак он таке слокове није увек обележавао удвојеним вокалом, то не значи ништа, јер смо видели да није обележавао увек удвојеним вокалом ни дуге слокове под акцентом.

3. Примери под *Iв*, *IIб* и *IV* могу се двојачко тумачити. Или су то неконтраховани облици сложене декинације, који су се и у старословенском језику пи-

сали с удвојеним вокалом, па се то после традицијом наследило и писало и у црквеном језику, па и код Гаврила; — или се и овде, пошто су ови слогови били увек дуги, писао удвојен вокал да се покаже да је слог дуг, онако исто као и код *Ia* и *IIz*. И у оригиналу имамо оваких примера удвојенога вокала, који су, нема сумње, по сложеној деклинацији: *помишленіа змаа, стаа црква, еса блгаа* итд.

У примерима под *Iz* слог је увек кратак, те би то ишло против овога правила да се само удвојен вокал пише код дугих слогова. Ови су облици некада били партиципи, и мењали се по сложеној промени онако исто као и прави придеви. Ма да на местима, где је Гаврило у рукопису употребљавао ове облике, не долазе они више у значењу партиципа него прилога, ипак је могуће да се задржао старији њихов начин писања још из доба кад су имали значење партиципа, те отуда код њих удвојен вокал на крају. Ако се не би узело ово тумачење, онда можда није случајно, да је у свима овим примерима претходни слог увек дуг. Можда се нешто од те дужине, и ако то не изгледа баш много вероватно, пренело и на задњи слог, те се и он, бар код Гаврила, изговарао нешто дуже него што би требало, те га је због тога писао удвојеним вокалом.

У примерима под *III*, где је удвојено *o*, извршено је на неки начин сажимање самогласника, па, пошто је слог постао дуг, пише се удвојеним вокалом. Према томе овај би се случај могао подвести под *Ib* и *IIg*.

Остали би нам још примери под *Iđ*, где је слог кратак, па се ипак пише удвојен вокал. Као што се види имамо свега два овака примера, од којих се један *онѣи* (nom. plur.) 35⁶, 36^a у неким нашим дијалектима данас изговара с дугим вокалом на крају. Можда је и Гаврило био из краја где се дуг вокал изговарао на крају у овој речи, па је зато и написао удвојен

вокал. Она друга реч *опишо*^а 145^б необичнија је. Можда је због тога и њу Гаврило изговарао с другим вокалом, па отуда удвојено *и*, а то ће по свој прилици тако и бити, јер као што смо из овога прегледа видели, сви се случајеви писања удвојенога вокала могу свести на дужину слога.

Има још један други начин, на који Гаврило обележава дуг слог. Он врло често над дугим вокалом стави две цртице, од прилике као данашњи наш општар акценат, а не удваја самогласник: *запѣта* га 34^а, *многѣ* 34^б, (nom. plur), *не пазѣ се* 34^б, *люђѣ* 34^б, *кравѣкѣ* (dat. sing.) 34^б, *неволѣка* 34^б, *вечовитѣ* 35^а, *людѣ* 35^б, *ѡ* *многѣ*^а *годѣна* 35^б, 39^а, *бѣва* 37^а, *пѣтала* 37^б, *женѣха* 37^а, *излѣваше* 37^а, *исцѣстѣ* 37^б, *исцѣлѣвали* 38^б, *грѣзѣ* 38^б, *на тѣ ма*^а 38^б, *прѣми* 39^б, *велѣ* 40^а, *из гѣнѣ оуста* 37^б, *прѣдоше* 36^б чит. итд. Примера има доста. Као што се из ових примера види, ово бива само код самогласника *и*.

Од сугласника удваја се само сугласник *н*. Ова се особина налази и у оригиналу са кога је преводио, па је можда такав начин писања Гаврило просто пренео и овде: *прореченна* 38^б, *исцѣлѣенномѣ* 31^а, *ѣшанна* 136^б, *свѣченни*^а 48^б, *затвореннога* 2^б, *изношеннога* 4^б, *истинна*^а 1^б, *истинна*, *истиннога*, *истинно* 152^а, *истинномѣ* 148^б, *законно*^а 147^б, *свршенно* 152^а, *обѣкнанне* 152^б, *обрѣтенномѣ* 147^а, *сценникѣ* 136^б, 137^а, итд. Примера с удвојеним *н* има доста. Једном само Филип^а 146^б, али и Филипа 147^б. Али се налази често и без удвојенога сугласника: *истинито* 147^б, *безаконицы* 147^б, *истине* 147^а, *скрѣшенога* 149^б, *ѣшанѣ* 136^б итд.

*

Од полугласова Гаврило употребљава и *ѣ* и *ѣ*, али без икакве гласовне разлике. Ипак много чешће употребљава *ѣ* него *ѣ*, и пише га тако да је врло налик

на љ, те се често пута чини да је написао љ, а није него љ. У оригиналу са кога је преводио преоблађује употреба љ. Познато је да кад се у 13. веку образовала и утврдила српско-словенска рецензија, да се писало само љ, и тек од правописне реформе Константина Философа почело је опет љ улазити у употребу, али ипак није захватило тако дубокога корена. Тек у 17. веку, кад су се јаче почеле употребљавати руске црквене књиге међу Србима, срећемо се чешће и са љ у писању у српским рукописима, што ваља у неколико приписати утицају руских књига. И ако се употреба љ у Гаврилову рукопису не може приписати само утицају рускога оригинала, ипак је несумњиво, да је Гаврило често пута писао љ, поводећи се у томе за оригиналом. Рекли смо већ да је Гаврило, у колико није писао народним говором, ученик и представник србуљскога начина писања. У србуљама се нарочито често пише љ и љ онде где се није изговарало. Због тога се он држао утврђене традиције у писању, па писао полугласове љ и љ онде где их није изговарао. Тако их он пише на крају речи и на крају слога између два сугласника (докље 147⁶), и ако их није изговарао.

Али сем ових случајева који су несумњиви, и код којих знамо одмах да полуглас није изговаран, има и таквих случајева где Гаврило пише полуглас, али је место њега изговарао други, пун глас а, — другим речима полуглас је читао као а. Нема много случајева оваких, јер то бива само у префиксима сь-, вь- вьз- и предлозима сь и вь, кад дођу испред речи која се почиње сугласником, али зато има доста примера.

Код Гаврила, као и у данашњем српском језику у оваким речима, полуглас је могао или да испадне, или да се замени пуним гласом а; или у једној истој речи час да га пише а час да га замени гласом а; или час да га избаци са свим а час да га за-

мени гласом а. И ако се у оваким случајевима изговарало а, оно се није увек писало, јер као што је постојала ортографска традиција да се пише полуглас на крају речи после сугласника, тако је исто постојала и ортографска традиција да се полуглас пише између речи и префикса, без обзира на то да ли се изговара или не.

У руском језику полуглас је замењен гласом о или е, према томе да ли је било з или њ. Гаврило, преводећи с рускога, врло је често задржао исту реч, само је место рускога пунога гласа ставио полуглас. Тако имамо *съжизжѣи* 19⁶ цит. (у рус. *созижди*), *съкри** 15⁴ цит. (у руском *сокрыѣ*), *въспрѣимѣиш* 30⁴ (у рус. *воспрѣмѣ*), *въскреси* 42⁶ (у рус. *воскрѣсѣ*), *съзрѣшенѣа* 139⁴ (у рус. *созрѣшенѣа*), *съкрываю* 145⁶ (у рус. *сокрываю*), *съблазанѣ* 150⁴ (у рус. *соблазанѣ*), *съхранѣиш* 152⁴ (у рус. *сохранѣиш*), *не оумрѣ нѣ живѣ бѣдѣ* 11⁶, (у рус. *не живѣ бѣдѣ*), *по съшѣ ѣ дѣа* 13⁶, (у рус. *по сошѣ ѣ дѣа*) итд.

У речима: *състави* 146⁴, *състало се* 31⁴, 54⁶, *съчѣваш* 4⁶, 17⁶, 44⁴, 44⁶, 54⁴, 60⁴, *съсѣдѣ* 20⁶, *съсѣти* 50⁴, *съзидати* 56⁴, 58⁴, *съблазни се* 75⁴, *съблазанѣ* 150⁴, *съдрѣгѣ* 10⁶, *съжеѣи* 3⁴, 3⁶, 19⁴, 27⁶, *сътире* 3⁴, 3⁶, *съзови* 5⁶, *съиѣиш* 27⁴, *съжали се* 61⁶; — а без сумње и у примерима: *съ собо** 31⁶, 41⁶, 139⁶, *съ своиш** 13⁶, 31⁶, *съ све лѣпоте* 36⁶, *съвѣ свѣтѣ* 12⁴ (упореди *савѣ мѣрѣ* 153⁴), *съ свога конѣа* 46⁴, *съ за* 38⁶, *съ мно** 5⁶, 65⁴ (упореди *са мно** 3⁶, 5⁶, 4⁶), *съ злотвори* 142⁴, *съ сви** *свои** 3⁶, *съвети* 148⁶, *съ зло** 10⁴, *съборѣ* 139⁶ (2 пута), *съборѣце* 16⁶, 62⁶, *събрати* 20⁶, 50⁶, 51⁶, 61⁶, *съборни* 41⁶ [упореди: *саборскѣ* 62⁴, *саборѣце* 64⁶ (2 пута)], *съхранѣи* 44⁴, 152⁴, 153⁶, *съхранѣите* 153⁶, *съвршенѣи* 152⁴, *съвршенство** 88⁴, *съвршенѣе* 85⁴, *създана* 1⁴, 6⁴, 63⁴ (упореди: *сазданѣе* 40⁶) итд., по свој прилици се изговарало а место полугласа, јер се сугласничке групе не могу лако изговорити без икаквога вокала. Пошто се у србуљском језику због традиције у писању често

писао полуглас и онда када се изговарало чисто а, то ће бити да се и у овим примерима свуда изговарало а, а полуглас је Гаврило писао угледајући се у томе на старије рукописе.

По свој прилици у речима: *съвѣзаш* 35^б, *съкрѣ* 39^а, 85^а, *съкриваю* 145^б, *съкрыше* 145^б, *съкривены* 39^а, 85^а (упореди: *скривено* 146^б, *скровица* 146^б, *скрывили* 107^а), *сзгрѣшенїа* 137^а, 138^а (упореди: *згрѣшѣмо* 12^а), *съмртны* 3^б, *сѣмрѣ* 2^б (упореди: *сѣмртныма* 4^б и *смртныма* 4^б, *смрѣтъ* 2^а, *смрѣ* 2^а, *смрѣнѣ* 15^а, *смртной* 4^а), *събыло се* 6^б (упореди: *збыло се* 31^а, *збыаш* 7^а), *сѣроднїи* 48^б, *сѣтвори* 40^б, *сѣтвореннаго* 34^а, *сѣтворити* 14^а, 38^б, 46^а (упореди: *сѣтворїш* 40^б, *сѣтворитель* 46^а, *сѣтворившїи* 14^а); — *скѣшило* 31^а, *сказаше* 33^б, *сѣкоше* 43^б, *сѣмири се з брата* 140^б, *згодило се* 1^а, *здеси се* 81^а, *здесїш се* 83^б, *сѣдрѣжливь* 23^а (упореди: *здѣрѣжїш се* 92^а) итд., полуглас се није изговарао, што јасно показују примери где је он испао, па извршена асимилација сугласника, а што се у неким од њих писао, то је само услед утицаја црквеног језика, јер се, према ортографској традицији, у србуљском језику полуглас писао на неким местима и онда, када се није изговарао нити замењивао пуним гласом.

Остали случајеви, где се јавља полуглас у префиксима (*съ-*, *въ-* не почивају на народном говору него на црквеном језику. Знамо да је место *въ-*, *въ-* у српскоме језику још од најранијег времена почело долазити народно *у-*, *уз-*. Таких речи има доста у језику Гаврилову: *оускрѣнѣш* 5^б, *ѣскрѣнѣти* 8^а, *оускрѣни* 3^б, *оустани* 4^а, *оувекѣ* 5^б, *оузеш* 5^б, *оустави* 5^а итд. Ми ћемо водити рачуна само о оваким облицима, јер се они нас овде тичу пошто су из народнога језика, али морамо споменути да се налази доста и других облика с полугласом: *въздати* 36^а, 38^б, *възлюбленны* 36^б, *въ вѣкы* 36^а, *възлюби* 16^а, *възстани* 3^б, *въстави* 5^а, *възвещѣ* 4^б цит., (али *извѣсти* 4^б), *вънимај* 43^а, *вънїмамо* 148^б, *въменїш* 52^а,

вскрешѣ 3⁶, 4⁴ итд., који су продрли или из рускога оригинала или из србуљскога језика, као и неке друге особине, на које ћемо наићи у његову рукопису, а које нам показују да је Гаврило био под јаким утицајем црквенога језика, па је често грешио, и нехотице му долазили црквени облици и онда, кад је хтео да пише чистим народним говором.

Вокално *л* у Гаврилову језику свуда је прешло у *у*: *дугъ* 12⁴, *сѣзно* 12⁶, *обѣците се* 31⁶, *сѣзе* 40⁶ итд. Примера има врло много. Што се ипак по неки пут налази и *љ*: *плѣтъ* 1⁴, 3⁴, *плѣтъ* 20⁴, *тлѣхе се* 83⁶, *протлкова* 151⁴, *дли* (accus. plur.) 137⁴ итд., то је или у цитатима, или су то остаци ранијега, црквенога језика, а можда је и руски оригинал утицао да се овако *л* пише. За нас је главно да га Гаврило није говорио.

•

Међу ортографске особине Гаврилова рукописа долази и састављање и скраћивање речи. Ни у овоме погледу он није оригиналан, него што се год налази код њега, налази се и у руском оригиналу, и у свима другим ранијим српским рукописима и штампаним књигама пре њега. Он је и у овоме ишао утрвеним путем, за већ утврђеном традицијом у писању. Тако:

1. Гаврило пише уједно проклитике и енклитике с речју пред којом или иза које стоје. Онако како је говорио, он је и писао. Оно што је чинило једну акценатну целину, он је писао уједно, не водећи рачуна о томе, да ли је таква целина била састављена из двеју или више простих речи. Из текста на стр. 119.—124. може се најбоље видети како је Гаврило писао, јер је тамо наштампано потпуно онако како је код њега у рукопису, а таквих примера састављања речи има врло много на свакој страни.

2. Скраћује поједине речи ради уштеде у месту. Нарочито речи: *бъ, гъ, њъ* врло често долазе овако скраћене.

Код других речи опет пише један или два вокала више врсте: *пр'р'къ, пр'вата 1°, наш' 12°, претвор' 2°, њаѡ' 16°, св'сти 15°, иш'ницъ 15°, шскъдил' 15°, м'гло 15°, пр'славлю 17°, св'ро 14°, ам' 24°, оумр'ги 24°* итд.; или један или више сугласника: *ср'це 1°, оускр'нѡкна 1°, ѡр'ли'ски 1°, смр'но' 6°* итд. Примера има много.

Кад се у средини речи десе два или више сугласника један до другога, онда се први од њих обично пише више врсте. То нарочито често бива са сугласницима *д, т, м, с*, али и са осталима. Али може први сугласник и да се не пише више врсте, него само да се између њих стави апостроф: *додир'нѡ 2°, сен'ка 3°, док'ле, дог'ле 137°, миш'цъ 4°, врат'ми 4°, кѡер'це 4°, реч'ма 10°, добро-вол'ство 1°, мртв'ца 7°* итд. Тако пише најчешће. Место апострофа може да дође и полуглас, али то бива ретко: *докъде 147°, деиствительное 1°, ильгъ 1°, 3°* итд. Може пак да не стоји између њих ништа. Све се ове ортографске особине налазе и у руском оригиналу.

3. Ако се реч завршује сугласником, онда се он пише изнад речи. То нарочито бива кад је реч вишесложна, и кад је на крају сугласник *м*: *мртви' 1°, зара' 15°, медо' 16°, исповѡда' 8°, ѡде' 11°, има' 14°, ина' 9°, ѡдно' свои' речо' 1°, кои'но начино' 1°, ника' 1°, гаѡта' 25°*; ређе код једносложних речи: *цре' 1°, 25°, гла' 1°, чре' 79°, ро' 17°, и' себе 17°, ти' гласо' 1°, гра' 1°*. Много ређе бива да се сугласник и полуглас пишу на крају: *оганъ 11°, съдрѡгъ 10°, кѡриль 4°, наравъ 8°, свѡчь 14°, крецанъ 1°, снажанъ 1°, помокъ 88°, 47°, полахъ 13°, довечерь 53°, оувечерь 21°, сикрѡѡпаць 28°*. То чешће бива код једносложних речи, нарочито кад су кратке — кад имају свега два три слова: *кобъ 1°, гробъ 8°, сергъ 8°, дверъ 4°, сѡмрѡ 2°, иѡнъ 147°, векъ 46°, сврхъ 90°, счрезъ*

41°, *скрозь* 24° итд. Може се полуглас сасвим одбацити на крају, те се реч свршује сугласником, али ово бива много ређе: *никад* 1°, *за ниж* 5°, *кад мх* 11°, *из каковога* 13°, *к небу* 13°, *какав'ли* 18°, *нек те* 146° итд.

Као што се из примера види, ово бива нарочито онда, кад се две речи слију уједно, — када чине једну акценатну целину. У овом случају ако би се десила два или више сугласника један до другога, један од њих може да се пише више врсте, као да је једна реч: *са*но** 82°, 139°, *са*ном* 152°, *з'раге воле* 143°°, *за*но** 150°, 152°, *по*нѣ грѣди* цит. 152°, *нице'* *надамо* 140°, *з'ра'* 23°, *нада*но** 94°, *не пише'* 25°, *све*ны* (accus. plur.) 105° итд.

Чешће пута при скраћивању, кад се сугласник напише више врсте, не пише се последњи вокал: *лю'* (nom. plur.) 24°, 148°°, *дѣланъ* 19°, *шѣ стоти** 31°, *нице* *надамо* 140°, *ра'* 20°, *ре** (= рече) 24°, *не пише'* 25° итд.

Ако се реч свршује на ст, онда се обично оба та гласа пишу више врсте: *младѣ* 10°, *старѣ* 10°, *скрѣѣ* 18°, *на видѣ* 29°, *владѣ* 95°, *оузрѣ* 29°, *задовољѣ* 94°; али се налази и *напасѣ* 16°, *милостѣ* 24° итд.

Групу *ти* пише врло често у лигатури њ: *прѣдо-бѣиѣ* 85°, *оупаметѣиѣ* 85°, *мѣросѣ* 85°, *шѣрнѣѣ* 86°, *шѣ* *на-пасѣ ослобогѣваѣ* 86°. Тако исто и само *т* пише 7: *живоѣта* 85°, *к Томѣ* 86°, *оунѣтра* 86°, *ѣе похотѣ* 86°, *плодовиѣта* 86°, *постелѣ* 86° итд.

*

Што се интерпункције тиче Гаврило употребљава ове знаке: тачку (.), запету (,), две тачке (:), две тачке и црту (:~), три тачке (:.) и три тачке и црту (:~). Друге знаке не употребљава. У оригиналу већ није тако. Тамо се налазе и други знаци [нпр. знак питања (?)], чега код Гаврила нема.

Тачку (.) и запету (,) Гаврило меша једно с другим, тј. при одвајању реченица пише тачку онде где би требало да стоји запета. Нисам запазио да ли се налази и обратно, тј. да ли пише на крају реченице уместо тачке запету, али ми се чини да таквих случајева нема. У опште узевши тачку употребљава много чешће него запету. Иначе и један и други знак често пише и онде, где не би требало да стоји никакав знак. Због тога се не може ни поставити никакво правило о употреби ова два знака, јер их често пише тамо где не треба, а не пише их онамо где су потребни.

На крају реченице, кад је мисао свршена, пише тачку (.), али тако исто пише и две тачке (:) и две тачке и црту (:∞), нарочито на крају реченичнога периода, где бисмо очекивали да почне нов став из почетка. Код Гаврила текст беседа тече *in continuo*. Онде где се завршује један став и где би требало да отпочне нов, он је обележавао у тексту црвеним мастилом, а врло ретко бива да он отпочне из почетка. Две тачке још пише код неких скраћених речи.

Три тачке (::) и три тачке и црту (:∞) обично пише на крају после свршенога заглавља, или кад има да одвоји текст црквени од текста беседе, која је на народном језику.

*

Велико слово пише само у почетку и то поглавито црвеним мастилом. Врло ретко, тек по који пут, пише велико слово и у тексту, после тачке, или иначе где не би требало да стоји велико слово. По неки пут му неко слово одударе од општега типа слова, тако да се чини да је написао велико слово, а није него је оно мало. Особне и све друге именице пише малим почетним словима. Каткад Гъ, Исъ, Бъ итд. напише великим почетним словом, из поштовања према Богу, па и то врло ретко.

У оригиналу није тако. Тамо се после тачке и иначе код особних именица сусрећемо много чешће с великим писменима. Али се и тамо, као и код Гаврила, само много чешће, на свакој страни, налазе слова, која су по облику на средини између малих и великих слова, те смо често у недоумици да ли је наштампано мало или велико слово.

О писању великих писмена могло би се за Гаврила поставити правило, да он велико слово пише само у почетку беседе и после заглавља, иначе свуда пише мало слово.

II Фонетичке особине

1. Самогласници.

Самогласник а

У речи *нравъ* 8⁶, 9⁶ према старословенском *нравъ* развио се секундарни вокал а. Код речи *нѣтъре* 32⁶ (упореди *натѣре* 11⁶) највероватније је да је писарском грешком дошло љ место а. Али ако то није случај, онда ће бити да је Гаврило читао често полуглас као а, о чему смо већ говорили, па се једном преварио те написао и место чистог а полуглас. Овај нам је случај згодно дошао, јер на основу њега могли бисмо закључити, да је он и у речима *съставъ* 89⁶ [упореди: *саставы* (gen. sing.) 89⁶], *съсѣдь* 20⁶, *съблзанъ* итд. читао полуглас као а.

А, које је постало из полугласа, јавља се, као и у данашњем језику, на крају предлога, нарочито кад после њега дође реч која се почиње са два сугласника, или кад је тешко изговорити: *шѣда зла* 11⁶, *нада*но** 94⁶, *шѣдѣца* 40⁶, *одаѣца* 11⁶, 88⁶, *саѣца* 2⁶, *шѣдѣле* 144⁶, *нишодаѣцо* 8⁶, *безаѣца* 25⁶, *саѣа* 38⁶ итд. Тако а долази и кад предлог дође уз личну заменицу краћега облика: *оузаме* 152⁶, *предаме* 103⁶, (али *оузмене* 146⁶); ређе долази уз дуже облике: *оуза њега* 82⁶. То

исто бива и у сложеним речима: *изагнѣти* 9^а, *изагнати* 144^б, *обасѣ* 25^а, *изабра* 34^а, 82^б, *разабраш* 53^а, *обазре се* 61^б, *шбасѣш* 80^а, *изасѣш* 48^а, 64^б, *обавѣна се* 40^б, *шбавѣш се* 64^б, *изаспѣте* 49^а (у рус. *изліѣте*) итд. Много ређе бива да у оваким случајевима долази без а: *изгнаш* 34^а, *изгнѣи* 144^б, *шбсѣло* 26^а. Сви су ови примери из народнога говора.

Тако исто а долази и у речима, које су због честе употребе из црквенога језика продрле и у народни језик: *чатѣмо* 137^а, *чатѣло се* 50^а, *прочати* (2. sing. imperat.) 51^а, *пр'р'часкѣми* 62^б, *пр'р'часкѣ* 7^а (5 пута), *нечастѣвѣ* 33^а, 34^а, 54^а, 150^а, *млѣтавнѣ* 46^б, *свѣта'нѣма* 64^б, *пл'таскѣ* 86^б, *чвѣча'кѣ* 46^а, *жртѣвнѣ'* 17^а цит., *множа'тво* 24^а, 34^б, 40^б, 48^б, *богѣтаствѣ* 50^б, 18^б (2 пута), *срдѣ'нѣ'* 44^б, *нечастѣ* цит. 8^б, *любѣзнѣ* 39^а, 50^а, *тамама талантѣ* 137^б (у рус. *тмоѣ талантѣ*). Ово је, као што знамо, једна од одлика писаца србуља.

Мало је необичнија замена старога полугласа у: *мртѣвацѣ* 4^а, 36^а, (постало из генитива и осталих зависних падежа: *мртѣ'вѣца*), *мртѣвѣца* (gen. sing.) 13^а, *три мртѣвѣца* 7^б, *мртѣвѣче* 3^б, *мртѣвѣцы* 7^а, *мѣдѣрацѣ* 51^а; али се налази и *мртѣвацѣ* 9^а, па чак и *мртѣвацѣ* 8^б, које може бити и писарска грешка.

У туђим речима као што су: *талантѣ* 47^б, *фѣринтѣ* 138^а не умеће се секундарно а између два сугласника на крају речи.

Преводећи с рускога оригинала, Гаврило је опазио да у речима, које су једнаке и у српском и у руском језику, стоји у руском језику место полугласа о или е, док у српском стоји а у таким случајевима. Због тога је он често пута, било због тога што се журно у превођењу, било што није можда могао да нађе одмах згодну реч, задржао реч која је била у оригиналу, само је мало посрбио, што је место рускога о или е ставио српско а. Тако од руских речи: *оумѣршеи*, *токмо*, *бодро*,

полезно, козопи, точію, пакѡль итд. имамо: *оумаршей* (dat. sing.) 36^б цит., *такмо* 1^б, *бадро* 54^а, *полазно* 29^а, 94^б, *вѣзати* 65^а цит., *тачію* 149^б цит., *паваль* 50^а, *па'а'* 13^б итд.

Између а и и имамо колебања у *неданъ* 1^а, 35^а и *единъ* 1^б, али и у старослов. језику имамо *јѡдъиз* и *јѡдинъ*. У српском је преобладао облик *недънъ* — *неданъ*, а *нединъ* долази или у другом значењу: *јѡдини*, или у црквеним књигама и црквеном језику. У оригиналу је *јѡдинъ*.

Тако исто имамо колебање између о и а у речи: *сотоне* 35^б и *сатане* 15^а, 35^б. И овај се појав налази још у старословенском језику. Ово је грчка реч. Грчко је затворено а више личило отвореноме словенскомѡ о, па су због тога словенски писци грчке речи, поред правилнога с а, писали и са о. Тако двоструки облици провлачили су се кроз црквене књиге и Руса и Срба и Бугара. Отуда ово колебање и код Гаврила.

Као и у данашњем нашем језику, тако и код Гаврила имамо колебање између а и и у речи: *изашла* 5^а, 7^б, *изагје* 1^а, 144^б, *изашаш* 5^а, 105^а, *оузагје* 105^а; и *изишао* 34^б, *изишла* 36^а. Први је облик постао из *изъшълъ*, одакле је у српском постало *изашал*, *изашао*, *азашла*, а у другоме је облику и продрло из осталих глаголских облика где се оно по правилу налазило. Ипак се облик са а налази много чешће него са и, који је ређи.

И реч *трапезъ* 40^а и *трапези* 40^а јавља се у двоструком облику. И ово је грчка реч. Први словенски преводиоци превели су ту реч обликом *трапеза*; доцније, кад су исправљани словенски текстови према грчким, узет је облик *трапеза*, те су тако доцније живели и један и други облик у књижевном језику, па се тако налази и код Гаврила.

Самогласник и

Познато је да се у обичноме говору, особито кад се брзо говори, не изговарају сви гласови, него се неки,

нарочито самогласници, прогутају. Ако је неукији писац, он често пута и напише неке речи онако како их изговара. Тако може самогласник *и*, кад се налази у кратком, ненаглашеном слогу, да испадне: *оуст'ма* 4°, *бѣте* 143°, *држ'те* 21°, 152°, *ра'* 3°, 137°, 141°, *зара'* 86° (али и: *заради* 3°, 103°, 152°), *остан'се* 152°. Гаврило је, дакле, ове примере написао према народноме говору онако како их је изговарао.

У *задости* 56°, 80°, 148° имамо на крају *и*, али се налази и *задоста* 50°, по угледу на оне прилоге који су могли имати на крају *и* и *а*.

У речима *просѣака* (gen. sing.) 26°, *обсѣало* 26°, није испало *и*, него су те речи постале из старијега облика *просѣакъ*, *обсѣати*, где се у корену јавља слабији ступањ прегласа њ, које је према доцнијем гласовном закону испадало у оваким случајевима.

Тако исто и *у*: *не шли* 80°, према *шилне* 83°, 84°, није изостављено *и*, него је први облик од глагола *сзлати* а други од глагола *по-сылати*, па се у српском језику врло често мешају облици ова два глагола.

У *не смимо* 79°, 137° (у рус. нема), *не ктише* 153°, биће без сумње да је *и* написано писарском погрешком место *е*, јер иначе ови облици стоје увек написани са *е* (ѣ).

Код глагола четврте врсте, у начину неодређеном и прошастом придеву, Гаврило врло често пише *и* место *е* (ѣ): *отриѣти* 138°, *видѣш* 138° (али и *видеш* 138°), *сѣдѣш* 36°, *повѣлѣш* 35°, *живѣш* 33°, *желѣти* 36°, *оживѣти* 41° итд. Примера има доста. Овде ѣ није замењено гласом *и*, него је овде утицај граматичке аналогije, о чему ће бити говора код глагола. Ови би се облици могли тумачити и као остаци Гаврилова јужнога говора, у коме ѣ испред *ш* даје *и*, али је много вероватније да је овде утицај граматичке аналогije, јер у крајевима, где је Гаврило писао, и данас се у народном

говору говори *и* у оваким речима, а не може се претпоставити да је јужни говор имао утицаја на говор народни у тим крајевима.

Самогласник е (ѣ)

Поменули смо већ, да је Гаврилов рукопис писан источним говором и да се у њему не прави никаква разлика између *ѣ* и *е*. Има само нешто мало остатака од јужнога говора у овом рукопису Гаврилову, а таквих остатака има и у другим списима његовим, писаним народним говором. Оваки су примери: *сию* (3 plur. praes.) 14⁶, *сиѣ* 15⁶, *сиѣ* 20⁶, *сианѣ* 12⁶, 20⁶, поред *сѣнати* 14⁶, *сѣнати* 12⁶, *сѣнѣ* 13⁶ итд.

Облици *дрѣво*^а 147⁶, (у рус. нема) и *смерѣнѣ* цит. 32⁶, 142⁶ (у рус. смиренѣ), узети су из црквенога језика; а облик *по дерѣвета*^а 76⁶ постао је утицајем рускога оригинала. Овде *е* нема гласовне вредности, јер у другим случајевима пише правилно, него је овде Гаврило по свој прилици у брзини задржао руско *ер* место нашега вокалнога *р*. Према томе ово би била само ортографска особина. Тако исто је ортографска особина и: *ѣресѣ се ѣ ерѣ* 80⁶, где *е* такође нема гласовне вредности, него је ту *е* ортографски знак да се обележи вокално *р* у почетку речи. Да се то *е* доиста није читало сведоче нам примери *рѣна* 27⁶, *порѣнѣ* 27⁶.

Самогласник о

У речима *прѣтвор*^а 2⁶ и *отворѣнѣ* 3⁶ *о* није неправилно, него је овде слабији ступањ прегласа *о*, место обичнијега јачега ступња са *а*. Ово је опет једна од црта која би говорила за то, да је Гаврило био из краја где се говорило јужним говором, јер се у неким крајевима јужнога говора налази у овим речима *о* место

источнога а. Колебање пак између е и о имамо у *тпро-речению* 28⁶, и *пророченю* 19⁶.

У речи *тпрогери* 11^{*} (– носачи) о је дошло према простом немачком изговору, како се немачки говорила та реч у оном крају, где је Гаврило живео.

Облици *црковны* 36⁶, 139⁶ (у рус. *црква*), *црковъ* 139⁶, *любовны* 31⁶ (у рус. *козлюбленны*) 50^{*}, *любовъ* 11^{*}, 140^{*}, 140⁶, 144^{*}, *оу любви* 140^{*} (у р. нема), 144^{*} (у рус. нема), *исало^нникъ*, *исало^нски* 11⁶ итд., неће можда бити остаци рускога оригинала, него ће пре бити облици црквенога језика, који се налазе у српским споменицима још из најранијегга времена, па су се и доцније сачували. Поред оваких облика налазе се и правилни: *любавъ* 11^{*}, *любазны* 39^{*}, 50^{*}.

У речима: *собоѣ* 35⁶, 64^{*}, *оу добоке тамнице*, *оу кроговъ* (loc. plur.) 13⁶ о је без сумње писарска погрешка; место *оу* — написана је само прва половина од *оу*; иначе се ове речи пишу увек правилно са љ.

Готвити се 91^{*} је облик из народнога говора, али се поред тога налази написано и *готовити се* 136⁶.

Колебање између о и а имамо у *доисто* 94^{*}, *заисто* 87⁶ (у рус. *пѣтъ*) и *доиста* 5^{*}, 7^{*}, 138^{*}; а између и и о у: *цигли* 94^{*} и *цигло* 33^{*}.

У *но* 75⁶, *но добро* 138^{*} (у рус. нема) о је постало или утицајем рускога оригинала, јер ова реч у оригиналу гласи увек *но*, или је *но* у српском скраћени облик постао из *него*, који се и данас тако чује у народном говору. Неки пут Гаврило место о пише у овој речи љ: *нъ* 11⁶.

И код Гаврила се налази једна занимљива особина, која се налази и код још неких других старијих писаца, — да пише по неки пут о на оним местима, где оно није етимолошки никако оправдано. Тако Гаврило пише: *со ты^н* 1^{*} (у рус. *тѣм^н*), *со ты^н ключе^н* 101^{*} (у рус. *тѣм^н ключемз*), 138⁶ (у р. нема), 137⁶, 144^{*} (у р. нема), 19^{*},

148^а (у р. сз смз), 149^а (у р. с' тѣм'), 32^б (у р. нема), 94^б (у р. нема), *соти*^а 32^а, 16^а (у рус. тѣм'), 97^а (у р. см'), 56^б, 139^а, 143^б, *сотим*^а 11^б (у р. нема), *сотѣ*^а 25^б (у р. нема), *сотимъ* 103^б (у р. нема), *ко то*^а 86^б (у рус. кз смз), *к отомъ* 88^б (у р. кз чсомз), *зло што* 89^б; али се налази и с *ты*^а *посло*^а 19^а (у рус. тѣмз). Као што се из наведених примера види, ово није постало утицајем рускога оригинала, јер се у руском не налази о у оваким примерима, него ће бити да су ови примери постали према заменици *овай*, где се о налази у почетку: с *ови*^а 11^а, пошто су иначе ове две заменице сличне по значењу. У осталом ова се особина и данас налази као језична црта оних српских крајева у којима је Гаврило живео и радио.

Познато је да је у српском језику иза меких сугласника, још врло рано, почело да прелази меко е у тврдо о. Таких појава, да се после меких сугласника пише тврд самогласник, има и код Гаврила: на *сданш*^а 50^а, *жучо*^а 47^а, *ницога* 28^б, 29^{а-б}, *по сѣномъ днъ* 86^б, *гонецомъ* цит. 33^б, *мецо* 51^б, 137^а; *месецо*^а 14^а, *мѣвовъ* 13^а, *к варисев*^а 9^а, *члеш*^а 81^б. Али се налазе примери и са меким вокалом: *меце* 9^б, 34^а, *ницемъ* 23^а, 24^б, *гредѣцемъ* 4^б, *данашнѣ*^а 1^б, *кѣћнемъ* 4^б, *плаче*^а 143^б, *сѣнце*^а 14^а, *челенѣ*^а 44^б, *к фарисевѣ*^а 139^а, *конце*^а 2^б, *царе*^а 85^б, *царева* 85^б, па чак и: с *кнезе*^а 32^а, 85^б. У једини се налази само: *пѣте*^а 15^б, 147^а, 148^а, а у множини само: *пѣтова* 147^б, 148^а, 151^б, 152^а.

У речима: *ка оу брлогъ* 151^б, *ка и овай* 33^а, *ка и они* 29^б о је изостављено према народном говору, што су овде дошла неколика самогласника један до другога.

Самогласник у

У *немрѣ*^б 54^б стоји самогласник у место о можда према руском; а можда је то особина чисто српска, јер се у туђим речима код српских писаца, а у неким крајевима и у народном говору, налази врло често са-

могласник у место о. Супротно овоме налази се само *соломонъ* 44^а (неколико пута).

Поред народних облика: *слушати* 7^а, *слѣшатели* (вос. plur.) 31^а итд. долази врло често и облик *слѣшатели* 31^а, према руском оригиналу и црквеном језику.

У српском језику имамо речи (нарочито прилога), код којих вокал на крају може да отпадне, или чак да место њега дође други вокал. Међу таке речи долази и: *међъ* 26^б, 139^а према *измегю* 142^б, и *сѣпроѣъ* 6^а према *прокю* 32^а, где је отпао вокал у на крају.

Писарска је грешка можда *варѣю* место *вараю*.

У свкоби 1^а, 2^а, *сѣкобицы* 2^а, *сѣстиже* 52^б, 148^б, *сѣсреш* 3^б, *ѣсѣдрѣжствѣ* 86^а (у рус. нема), постало је у из *som- и речи која се почињала консонантом. Ако је предлог *som- стајао пред вокалом, онда је у старословенском, па и у српском, постајало само *сѣ*.¹

Говорили смо већ о томе, да је од *вѣз-* *вѣ-* у нашем језику постојало *уз-*, *у-*. Таки су облици *оускрснѣти* 8^а, *оувѣкѣ* 5^б итд. Што се код Гаврила много пута налазе и облици са *вѣз-* и *вѣ-*, рекли смо да је то остатак црквенога језика.

Сажимање самогласника

О облицима *мога*, *твога*, *свога*. *твоѣмъ*, *своѣмъ* итд. говорићемо код заменица, а овде само да споменемо да има таких облика. О случајевима *ка* и *овай* 33^а, *ка* и *они* 29^б, *ка* *оу* *брлогѣ* 151^б, говорили смо већ. Кад се већ једном утврдило да реч као може гласити и *ка*, онда је она могла доћи у овом другом облику и у другим случајевима: *ка* *вѣкѣ* 89^б. Како су ово усамљени и ређи примери, могу се узети и као просте грешке у писању. Сажимање самогласника извршено је и у *кано*, која је тако обична реч, да на свакој страни

¹ Dr. Leskien. Handbuch etc.³ стр. 20.

долази по неколико пута. Оно -но изгубило је значење самосталне речи, него се сматра као партикал, који се додаје разним речима нарочито заменицама, па се чак умеће у средину речи, као и партикал -зи: *комѣно, конѡиѡно, конѡиѡнози* итд.

Од *оо* постало је, као што је већ познато *о: во 65^а, со, го, љаво 15^а* итд.

2. Сугласници.

Дентални сугласници

Још у старословенском језику код предлога и префикса *штѣ* почело је крајње *т*, испред јасних сугласника, да прелази у *ѡ*. У српскоме језику, још у најраније доба, још у 12. веку, имамо *шѡ*, али се ортографска традиција, где се *ѡ* писало овако у лигатури, сачувала и даље, те поред правилнога *шѡ* имамо паралелно и *ѡ*. Тај се појав налази и код Гаврила: *ш^ѡ волие 137^б, ш^ѡзгорѣ 153^б, шѡведенѣ 31^а*. У српском језику ишло се доцније још даље — *т* је почело прелазити у *ѡ* и у другим приликама (нпр. испред вокала), тако да је *ѡ* истисло старије *т*, па се утврдило и код предлога и у композицији, а *т* се одржало само у композицији испред муклога сугласника. Код Гаврила имамо оваких примера: *ш^ѡ на^ѡ 12^а, 140^а, 140^б, 141^б, 144^а, ш^ѡ мера 141^а, ш^ѡ ње 145^б, ш^ѡ назарета 146^б, ш^ѡонѡ^ѡ 146^б, ш^ѡ оуста 148^а, ш^ѡ луте 148^б, ш^ѡ њега 143^а, шѡонѡ^ѡ 146^б, одрешено 9^а, шѡдати на мѡке 138^б* итд. И ако бисмо према овоме могли с правом закључити, да се у оваким случајевима увек изговарало *ѡ*, ипак има мало примера где је написано *ѡ*. Под утицајем црквенога језика и ортографске традиције, *ѡ* се код Гаврила очувало врло добро, и пише га већином у лигатури *ѡ* и тамо, где се морало читати и изговарати као *ѡ*. Примера за ово има врло много: *ѡиста 137^б, ѡрешити 9^а, ѡведенѣ 19^а*

итд. Врло често се налази, да је у једној истој речи написао и старије *t* и млађе *ð*: *ѡдакле* 138^а, *ѡдрешено* 9^а, *ѡдае* 138^б, *ѡ одонѡ* 2^б итд. Тако исто има примера да пише и два пута *t*: *ѡтето* 140^а, *ѡтиди* 139^а. Овде је Гаврило просто из навике написао *t* више врсте, јер *ѡ* долази врло често у почетку, и он је навикао да напише *t* више *w*, (*ѡ*), а није водио рачуна о томе да после њега долази још једно *ð* или *t*, и да му оно *ѡ* није више потребно.

Од примарне групе *ðj* и *tj* постаје код Гаврила *ђ* и *ћ*: *тѡне* 142^а, *осѡюемо* 143^а, *запрекнено* 10^б, *посекѡвати* 6^б. Што се у цитатима или иначе на по неким местима нађе по кашто и *жд-* и *шт-*, то је остатак црквенога језика; а да се није тако изговарало сведоче нам примери са *ђ* и *ћ*, па чак и у таким речима, које су већ једном или неколико пута биле написане са *жд* и *шт*.

Тако исто и од секундарне групе *ðj* и *tj* постаје *ђ* и *ћ*. Тако имамо *ђ* и *ћ* од група: *ðвј-* *твј-*, *диј-* *тиј-*: *покрѡне* и *иссѡне* 92^а, *оустанѡне* 2^а, *бракне* 27^а, *лега* 34^б, *власкю* 3^б, *гвозѡе* 3^б, *гвозне* 48^а, *пикне* 29^б, *цеѡкне* 14^а, *млѡја* 6^б, 79^б итд. Облици као: *расиѡтѡ* 75^б, *блгодатѡ* 21^б итд. (оваких примера има доста) остаци су црквенога језика. Затим имамо *ђ* и *ћ* у облицима глагола ипн: *преѡи* 26^б, *наѡсмо* 146^б, *нагнѡ* 60^б, *догнѡше* 61^б, *доѡоше* 78^б; *докѡ* 147^а, *прокѡ* 88^б. Кад је овај глагол прост, онда може да гласи и *ити*: *ити оу црквѡ* 140^а (у оригиналу нема). У туђим речима такође имамо *ђ* и *ћ*: *гаволо* 34^а, *ћаво* 15^а, *кѡриль* 2^б; али се и овде према црквеном језику налази и: *евѡље* 94^а, *евѡљю* 23^б, *летѡрѡгѡ* 45^а, *дѡволне сѡанне* 15^а.

Као и у нашем данашњем језику, тако и код Гаврила има примера да умекшана сугласничка група *ск-* и *ст-* даје увек *шћ-* или *шт-* (*ѡ*). Од глагола *ѡиѡстити* 137^а итеративан је глагол *ѡиѡцате* 137^а; од *очистити* 79^а имамо *очицате* 40^б и *очицenne* 136^б, *очицenni* 82^б

очищенога 83^б; од причестити се императив гласи *причециѣте се* 40^а; од крстити — *крцень* 31^а; од искати императив имамо *иците* 40^а; тако и *щедите* (корен **skend-* счедити — шчедити — штщедити — штедити).

Код глагола *опростити*, поред *опроцено* 137^а, *опроцена* 137^а, *опроцена* 136^б, *опрацамо* 144^б, имамо и *шпроскени* 138^а. Овде се јавља двоструки облик и са *шт* и са *сѣ*. У *шпроскени* група *тј* дала је *ѣ*. Тако исто и у инструменталу једине основа женскога рода на *ѣ*: *власкю* 3^б, *грдоскю* 13^а, *благоскю* 19^б, с *ѣри'коскю* 20^б, *обласкю* 42^б итд.

У данашњем нашем језику од *сѣ-* имамо *шѣ-*, где је с испред непчаника прешло у непчано *ш*. Код Гаврила се то још не налази. Он у оваким случајевима *пише* увек само *-сѣ*. Томе могу бити два узрока: или је он, што се не чини баш тако вероватно, изговарао овде *шѣ*, само је, држећи се етимологије, писао *сѣ* : *власкю* 3^б, и то због тога што се у свима осталим падежима налази *с*, па га је ради једнакости задржао и овде; или, што изгледа много вероватније, у његово време још није било извршено прелажење *с* у непчано *ш*, него се још држало, па је он и изговарао —*сѣ*. Има доста оваких примера у његову рукопису и увек се пишу са *сѣ*. Кад бисмо нашли ма један једини пример написан са *шѣ*, (а тога би без сумње морало бити да је он изговарао *шѣ*, јер као што су му се у писању поткрале многе друге особине, поткрала би се и ова да је он тако изговарао), ми бисмо одмах били начисто с његовим изговором, а овако нам остаје само да претпостављамо и нагађамо.

Речи *сѣенникъ* и *обѣйѣ* 5^а, *обѣой* 5^а, колико год пута дођу, увек су написане са *ѣ*. Тако исто *ѣ* долази увек и у речи *мецо* 137^а и *меце* 9^а, 34^а.

У речи *поцено* 81^б *шт* је постало од *чѣт-*: *почьтено* — потштено — поштено; у *цеговати* 89^а, од *тѣштето-вати*, почетно је *т* отпало, пошто је најпре испао полуглас.

Гласови *д* и *т* испред гласа *с* остају, као и у данашњем нашем књижевном језику: *гра'ски* 1⁶, 4⁶, *лю'ски* 3⁶, 66⁶, *св'ске* 140⁶, *ко'скѣ* 39⁶, *ск'ски* 46⁶. Место групе *тс* у оваким примерима Гаврило пише и *ц*: *коцки* 44⁶, *св'цко** 59⁶. Што се овде налазе облици: *гра'ски* 1⁶, *лю'ски* 3⁶, *св'ске* 140⁶ итд. према *коцки* 44⁶, *св'цко** 59⁶, то не мора значити да се Гаврило у првом случају више држао етимологије, а у другом случају писао онако како је изговарао, него може бити да је он баш и говорио *људски*, *градски*, *скотски* итд., онако исто као што и у данашњем нашем народном језику има крајева где се тако исто говори; а има крајева где се говори и једно и друго, па док нпр. *људски* има једно, *љуцки* има са свим друго значење.

У *св'цко** 59⁶ имамо можда опет један пример, како је Гаврило хтео да помири и етимологију и изговор, исто онако као и код речи *шдрешено* 9⁶.

Према овоме није никако чудо што се *т* и *д* држе и у речима које се свршују на *-тство*, *-дство*: *богатство* 18⁶, *насл'дство* 85⁶. Истина налази се прва реч написана и: *богатаство* 18⁶, али то није народни него књижевни облик.

Група сугласника *дц* увек се држи: *ср'ца* 35⁶, 136⁶, 138⁶ итд. (ова реч долази врло често и увек се пише са *дц*), *св'це* 85⁶, *очигл'це* 9⁶; али у групи *тц* чешће испада *т*: *оце** 6⁶, 137⁶, *оца* 63⁶, *оцѣ* 137⁶, (ова реч долази врло често у скраћеном облику под титлом, па се не зна да ли је *т* избачено зато што га Гаврило није ни изговарао, или зато што је реч скраћена), *дв'ца*, *деца* 13⁶, *на браца* 63⁶. Налази се и *зв'зоча'цы* 13⁶, али ова реч самим својим обликом показује да није народна, и да је оно *т* дошло можда више зато што у номинативу гласи *зв'зочатаць* — да се очува етимологија.

Тако исто Гаврило пише *т* и у групи *-стн*: *пакоб-нихъ* 10⁶, 140⁶, *извѣстно* 9⁶, *посѣны* 152⁶, *крѣны* 11⁶, 147⁶, *оустне* 5⁶ (у рус. такође *зствѣ мои*), *болѣнике* 62⁶, *радостномъ* 63⁶, *болѣницы* 61⁶ итд., опет ради етимологије, ма да га није изговарао. У осталом тако је и у руском, па је и оригинал могао утицати на њега да *т* у овим примерима пише.

И испред *ч* држи се *т*: *прѣчи* 50⁶, 141⁶, ма да га ни овде по свој прилици није изговарао.

Групу *-ств* на крају речи редовно пише, и то већином у лигатури ^ѣ: *евли* 4⁶, *напастъ* 16⁶, *понизнѣ* 32⁶ итд. — примера има врло много. Само се једном налази *напас* 38⁶, али је то без сумње писарска грешка.

Код заменице *тѣко* одбацује *т* у почетку, те пише: *ко* 15⁶, *кого* 5⁶ итд. Ова заменица долази врло често у оваком облику; али се доста често налази и *тко* 1⁶, 4⁶ итд., према црквеном језику.

Т је избачено и у речи *мрваць* 8⁶. Али може бити да је ово и писарска грешка, јер ова реч долази доста често, а само се овако једанпут налази написана без *т*.

У бројевима 11—19 испада, као што знамо, *д*: *седа*найстомъ*, *оса*най* 35⁶, *оса*наисто* 35⁶, 61⁶, *дванай* 44⁶.

Између *с* и *р* може се уметнути једно *т*, које је секундарнога постања. Оваких примера имамо у нашем народном говору, па се налази и код Гаврила: *стрѣнхло* 147⁶, *стрѣте*. Овај се исти појав налази и у руском језику. Иначе ова иста реч долази код Гаврила и правилно написана: *сретнѣше* 79⁶, *срето*⁶.

У *црвѣ* 35⁶, према руском *червѣ* и старословенском *чрвѣ*, имамо оно исто што и у *црн* према старословенском *чрнѣ* — млађе *ц* према старијему *ч*. То *ч* почело је у нашем језику доста рано прелазити у *ц*. Таки су још код Гаврила примери: *црвене* 37⁶, *црвѣ* 35⁶, *цртѣ*

37^a, *црѣх* 37^a. Али се налази утицајем цркв. језика и: *чртѣ* 26^a, *ни љѣне чр'те* 29^a.

Т је у *обратенѣ*^a 5^a по свој прилици постало према сродној речи *обретенѣ*, пошто ова реч *обратенѣ* није ни народна ни црквена.

У *занесли* 101^a, *принести* 45^a (у рус. *принести*), сачувало се с према осталим облицима, или утицајем оригинала. Иначе ова реч долази обично као и у данашњем нашем језику без *с*.

У *пазаше* 90^a имамо оно исто што и код неких данашњих наших књижевника. Овај глагол у свима облицима има *з*: *пазити*, *пазим*, па је то *з* утицало да се оно пише и у овом облику, где по правилу треба да стоји *ж*. Тако је исто и са *оулазаше* 79^a.

У речи *баценни* 28^a, *низбаценѣ* 29^a (у руском оригиналу нема ништа), дошло је *ц* на место *ч* по свој прилици из инфинитива и осталих глаголских облика. Оваких погрешака има врло мало код Гаврила.

У *језицници* (nom. plur.) 83^b *ц* ће бити писарска погрешка место *ч*, јер ова реч често долази и увек се пише с гласом *ч* на овоме месту. Може бити да је множина од *језици* навела писца, да у брзини напише *језицници* пошто је и ова реч у множини; али је свакако *јеретизы* 41^a погрешка писарска, јер и ова реч долази често и увек са гласом *ц*.

Напомена. У неким нашим дијалектима речи које се правилно свршују на *к* имају место њега *г* на крају. Тако би и ова реч гласила: *јеретиг* — од које би множина била правилна *јеретизы* 41^a. Можда је и Гаврило био пореклом из таквога једнога краја где се овако говорило (?!) па је ова особина из његова говора продрла и у његов рукопис?!

С *коцевѣ* 45^b (у рус. *дрекол'ми*) постало је онако исто као што и код *отац* имамо *очеви* и *оцевѣ*, или се *ц* овде задржало према осталим падежима.

Од *стр* и *скр* у нашем језику бива *штр* и *шкр*, и ако не у свима крајевима. Код Гаврила имамо и старију и млађу групу: *остри** 38^а (и у оригиналу *острымз*), *скржење* 11^а, али и *шкржење*, *шкржетанье* 23^б, 35^а. У *сшкрицаць* 28^а имамо и *с* и *ш*, што није редак случај код Гаврила.

Код облика *звизждѣкѣ* 8^а, *з* је по свој прилици постало из мешавине двају глагола *звизждати* и *звизнути*, где је у првом глаголу задржано *з* из другога. Овде имамо онај исти случај као и код групе *сѣ*, тј. да се зубни сугласник испред непчаног држи: *зж*—*звизждѣкѣ* 8^а.

Глас *с* испред *љ* и *њ*, који су старијега порекла, прелази у *ш*: *ш* *нима* 74^б, *ш* *негова* 9^а, *ш* *нѣме* 2^а, 153^а, *ш* *нине* 91^а, *ш* *нѣме* 8^б. Чешће пута се налази написано и *с* *нѣме* 141^б, где је *с* дошло да би се сачувала традиција и етимологија писања, а горњи нам примери јасно показују да се *с* није ту изговарало. Имамо примера и са *с* и *ш* заједно: *сѣ* *шнине* 8^б, *с* *шнѣ** 12^б, 33^б, 102^б, *с* *шнима* 89^а (у рус. нема), што није ништа необично код Гаврила. Тако исто непчаник је старијег порекла и у: *мишлѣње* 8^а, *помишлѣ* 33^б, *размишлѣмо* 44^а; тако и од *не* *шли* 80^б, *пошлю* (1 sing. praes.) цит. 32^б, али се налази и *посли* (2 sing. imperat.) 27^б. Да се и овде морало *с* изговарати као *ш*, сведоче нам *не* *шли* и *пошлю*.

Испред осталих палатала Гаврило оставља без промене гласове *з* и *с*: *звозѣ* 3^а, *звозне* 48^а, *грдоскю* 13^а, *наростѣ* 141^б, *нароскю* 105^а, *мѣроскю* 105^а, *лѣтоскю* 142^а, *лискѣ* 147^б, *с* *фрискоскю* 20^б, *трсчано** *цалицо** 38^а, *прораскѣ* 17^а, *довескю* (1 sing. futur.) 43^а, *оусчинишь* 58^б, *оузчѣю* 7^а, *разшири* 4^а. Видели смо мало час да се испред непчаних сугласника *љ* и *њ* зубно *с* претвара у непчано *ш*, а не држи се као код групе *сѣ*. Треба имати

на уму, да је још у старословенском, па и у старосрпском језику било овде непчано њ, љ, и да је још од најранијих времена па до 18. века било доста времена да се пред њим образује непчаник; међутим код групе *сѣ*: *власкю* 3⁶, *обласкю* 42⁶ образовало се *ѣ* тек крајем 17. и почетком 18. века, те због тога још није било времена да се образује непчаник испред њега. У осталом овде се не може ништа категорички тврдити, него могу бити само нагађања. Можемо се нпр. питати: ако је Гаврило изговарао *ш* у *пошлю* 32⁶, *не шли* 80⁶, зашто је онда писао *с* у *посли* 27⁶; зашто је нпр. писао *трсчано** 38⁴, кад ту *ч* није новијега порекла; сем тога нису морале бити новијега порекла ни сложене речи: *оузчѣю* 7⁴, *разшири* 4⁴, *оусчинишѣ* 58⁶. Можда је врло лако могуће да је он и у овим, па и у случајевима као *власкю* 3⁶ итд. читао *шѣ*, само што се овде држао више етимологије и традиције у писању, јер као што смо већ више пута видели, он није био толико еманципован од старије традиције да би смео увек да напише онако као што је изговарао. У сваком случају јасно је да се код њега у овим случајевима опажа велико колебање и недоследност, те се отуда не могу извести никакви поуздани закључци. Према томе, ако је Гаврило могао писати *з* и *с* а читати их као *ж* и *ш*, онда је он могао писати *з* и *с* и у другим случајевима, где их је такође требало читати као *ж* и *ш*. Можда тако треба тумачити *з* и *с* и у овим речима: *остри** 38⁴, *богобоназливѣ* 89⁶, *поносивѣ* 32⁴, *посли* 27⁶, *фри-коскю* 20⁶ (упореди: *фришкости* loc. sing. 86⁴), *пазаше* 90⁴. Обратно би нешто било овоме у *понижнѣ* 139⁴ (у оригиналу нема ове речи), које може бити још и писарска грешка, или је ту *ж* могло постати према сродним речима *понижење*, *нижи*, *понижавање*, па је *ж* и овде задржано, и ако није правилно.

Ликвидни сугласници

Рекли смо већ да *л* на крају речи и слога прелазни у *о*: *оузаш* 144^б, *посаш* 3^а, *печаш* 56^а, *оумрош* 2^б, 3^б, *прокараш* 148^б, *во* 64^б, *ћаво* 15^а, *пепеш* 13^а, *трѣхаш* 144^б, *паваш* 1^а, *пришнѣти* 12^а. Али се налази и *паваль* 1^б, 151^а, *оралъ* 4^а, *воль* 71^б; за тим *апостољ* 145^б, *радильцы* 20^б, *носильницы* 2^б, *залцы* 38^б итд. — остаци старијега црквенога језика.

Реч *молба* неколико се пута налази написана без *л*: *моѣ* 138^б, *мобенога* 146^а, *с мобо** 152^б, *с мобо** 106^а, где је *л* прешло у *о* на крају слога, па се два *о* слила у једно. Налази се једном и *с мо'бо** 152^б. Тако је исто према народном говору *л* избачено и у *маеча** 28^а, *маечка чѣ* 50^б; па и у *човѣ** 31^а, *чове** 31^а. Ова реч долази врло често без *л*, али се тако исто често пише и са *л*: *чловѣ** 31^а, према црквеном језику.

Особне именице туђега порекла као: *кѣриль* 3^а, *даниль*, *наванаиль* 146^б пише без *о* на крају. Тако исто је и у руском оригиналу.

Место старијега *в* имамо млађе *л* у речима: *ослободѣ* 31^а, *слободѣ* 47^а, 88^а, према народноме говору.

Можда је писарском погрешком уметнуто *р* у: *здобрѣ** *поцѣне** 81^б, јер се у овој речи налази само ово једанпут.

Једна од особина Гаврилова језика јесте да он врло често употребљава префикс *про-*, где у данашњем народном говору, а и код других писаца његова времена, имамо префикс *по-*: *прокараш* 148^б, *прознадѣ* 8^а, *прознање* 2^а, *прознана* 5^а, *прознавали* 76^а, *прораскѣе* 17^б, *прорасло* 18^а итд. — примера има доста. Овде можда није уметнуто *р*, него је *про-* онако исто префикс као и *по-*, а налази се у српском језику у: *проходати*, *прошетати се*, *прохладити*, *проветрити* итд., само што га Гаврило

употребљава много чешће, него што је у данашњем нашем језику обично. Ипак он у оваким речима не употребљава искључиво *про-*, јер се код њега налази и *порасло* 19⁶, *познала* 65⁴.

Секундарна сугласничка група *лј* даје *љ*: *веселе* 2⁴ итд.; што се налазе облици и на *-ије* у оваким речима, то су из црквенога језика.

Назални сугласници

У народном говору није редак случај, да у средини речи, на крају слога, место гласа *м* стоји *н*. И код Гаврила се налазе оваки примери: *па^ттимо* 9⁴, *запантили* 43⁶ (поред тога налази се и *па^тте* 15⁴), *коншије* 5⁶, *разпла^ттѿ* 14⁶; налази се и *беденѿ* 75⁶, 85⁶.

Тако исто има неких крајева где се и у речи *песна* говори *н* место обичнијега *м*. Можда је и Гаврило тако изговарао *песнѿ* 5⁴, а може лако бити да је у овој речи написано *н* према старијој речи из цркв. језика *пѣснь*, за коју је Гаврило знао и коју чешће употребљава.

У речима *сѣмнене^т* 143⁴, *сѣмнѣне^т* 143⁴, *сѣ^тнення* 11⁴, *сѣмнение* 143⁶ Гаврило је писао *н* место *њ*. Али се код њега налази и правилно: *сѣмнение* 143⁶. Обратно имамо у *оуцѣвлена* (gen. sing.) 47⁶ од *оуцѣвление*. Овде имамо онај исти појав, који се налази и у данашњем нашем језику у неким крајевима — тако звана дисимилијација сугласника. У данашњем језику имамо врло често да се место *одушевљење* говори, па и *пише*, *одушевлење*, тако исто *мишлење*, *погублење* итд. Уместо два непчаника који долазе један за другим у два узастопна слога, први од њих престаје бити непчаником. Без сумње је тај исти случај и код Гаврила и у *сѣмнене* 143⁴, *сумнення* 11⁴. Не може се узети да је ово чисто ортографска црта, јер би се онда налазило да се *пише* не место *ње* и у другим неким случајевима.

Што се пак налазе облици: *распинали* 140°, *споминати* 11°, 12°, *споминаш* 23°, ти су облици са свим правилни према начину неодређеном, где у основи није било њ него *н*. Што се у данашњем нашем језику налази њ и у облицима који су постали од инфинитивне основе, то је њ продрло у те облике из презенса: *спомини* 6°, *помини* 28°, да би се изједначили. Али ипак остаје под сумњом, да ли је облике *распинали* 140°, *споминати* 11° итд. Гаврило изговарао са *н* место њ, јер се код њега налази и *споминџки* 136°, које, пошто је постало од презенске основе, морало се изван сваке сумње читати и изговарати само као *спомињући*.

У речи *лени сѝ* 137° не може се знати како треба читати оно *н*: као *н* или као њ, због недостатка ортографије, а не налази се ова реч у ком другом облику из кога би се то могло видети.

У *свѣдочанство** 27°, 89° имамо секундарно *н* по угледу на друге речи које су се свршавале на *-нство*, а где је *н* било у основи, као што су *познанство*, *достојанство*. Ова реч може доћи и без онога *н*: *свѣдочѧвѝ* (loc. sing.) 86°.

Секундарна сугласничка група *нј* постала од *ниј-нџ-* даје њ: *погѧбленне* 10°, *трне* 18°, *промишленне* 20°, *сѧмненне* 143°, *оуцѧбленне* 48°. Примера има врло много. Налази се истина доста пута и облици као што је: *сѧрѧшенѧ* 137°, али су то остаци црквенога језика.

Лабијални сугласници

У туђим речима глас *ѳ* држи се доста добро на свом месту, али је неколика пута место њега дошло и народно *в*: *к варисеш** 9°, *сѧ свенѧро** 5°, *ла*°, *лавовски* 86°. Поред тога налази се правилно *и*: *ѳвенѧрь* 141°, *с ѳарисенѧ** 139°.

Код Гаврила се налази још једно *ѳ*, које је, према народноме говору, постало из сугласничке групе *хв-*

Само што ни ова црта није код њега потпуно изведена, јер се налазе примери и са *хв-*, и то много чешће него са *ф*. Тако имамо: *хвалѣ* 36°, *хвалећи* 36°, *хвалити* 19°, *похвалити* 5°, а поред тога и: *г забаленію* 83°. Имамо: *хвайдѣ* 26°, 89°, 153°, *хвайдише* 15°, *хвайдиса* 148°, али и: *файдѣ* 14°, *файдо* 20°, *файдисало* 20° итд.

Испред гласа *љ* избацује се *в*, али не увек него само код неких речи: Тако се готово увек избацује код: *осталати* 140°, *осталайте* 144°, *не остала* 10°, *заоустала* 10°, *настала* 79°, за тим *испралайте* 47° (у рус. *исправлѣте*), *добалаш* 66°. Примера оваких има доста. Али се налази и са *в*: *наставла* 32° (у рус. *наставлакциѣ*), *исправлайте* (у рус. *исправлѣте*), *исправлати* 142° цит.; за тим *заборавлати* 50°. И оваких примера има доста. Једанпут се налази да је избачено *љ*: *прогневѣю* 142°, што може бити и писарска грешка. У данашњем нашем језику *в* се у свима наведеним случајевима држи; међутим код Гаврила се *в* држи код једнога глагола, где се у данашњем нашем језику више не налази. Тако: *блгосивлайте* 140°, *блгосивлаю се* 150°, *блгосивла* 150° итд., колико год пута дође, увек стоји написано са *в*.

В испада и после гласа *б*, а испред *л*: *обладати* 12°, *обладали* 48°, *облачѣш* 31°, *обласкю* 42°. Тако је исто избачено и *у*: *обѣза мѣ* ране 45°, а можда писарском грешком и *у*: *лѣкаство* 88°, јер се иначе налази: *лѣкаства* 152°.

У *оубивамо* 88°, *оубивајуци* 43°, *опивати се* 54°, *в* је постало аналогіјом према оним глаголима на *-ивати*, где је *в* правилно, као што су: *умивати се*, *добивати*, *поливати* итд. Онај последњи глагол може да гласи и правилно: *опивате се* 59°.

Од групе *бј*, *пј*, *вј* постало је у српском језику: *б.в.*, *п.в.*, *в.в.* Тако и код Гаврила: *трпленю* 19°, *погѣбленю* 10°, *изгѣбленю* 5°, *капљокѣ* 5°, *клепље ногами* 10°; али се налази и без *љ*: *траплене* 18°, 19°, *трапљне*

18° (у рус. те^рпеније). Тако исто имамо и код секундарне групе: *здравље* 40°, *скрбљу* 25°, али и *коше* 38°, — прелазни ступањ.

У неким речима јавља се код Гаврила глас љ после лабијала, где по правилу не би требало да стоји. Тако поред правилнога *трибкѣ* 18°, налази се и *триљеџи* 18°. Поред *живѣти* 20° има и *оживлети* 21° (у рус. *оживѣти*), затим *борављеџи* 149° (у рус. нема). И ови су облици несумњиво од оно мало остатака јужнога говора, што се налазе овде оне растурени по Гаврилову рукопису, а који показују да је он био из краја где се говорило јужним говором.

Треба споменути још да се код Гаврила налази правилно: *дѣбине* 4°.

Гутурални сугласници

У дативу и локативу сингулара женских а - основа, и у номинативу плурала мушких о - основа, гутурални сугласници прелазе у денталне: *рѣци* 153°, *оу гѣзи* 149°, *мѣци* 26°, 52°, *бризи* 59°, *бризы* 65°, *наоуци* 9°, *прѣлицы* 76°; — *врази* 140°, *греси* 16°. Код мушких основа у множини долази врло често -ов, те су због тога ретки примери, код којих би се могла видети ова промена. Код женских пак основа гутурал се врло често у дативу и локативу не мења: *наоуки* 143°, *мајки* 1°, *на предикы* 1°, 78°, *по прѣлики* 93°, *по войски* 32°, *войскѣ* 48°, *коцки* 44°, *снаги* 52°, 53°, *сенки* 3°, 4°, *слѣги* 70°, *слѣгы* 71°, 85°, *оу мѣки* 86° итд. Примера има доста. Ово је особина народнога говора, а постала је аналогичном према другим падежима, где је гутурал по правилу долазио, да би се изједначили.

Код заменица и придева ово непретварање гутурала потпуно је изведено, тако да се примери као *землицѣи црѣ* (nom. plur.) 85°¹, са промењеним гутуралом,

налазе само у цитатима из црквених књига и писаца, иначе гутурали остају увек непромењени.

Придев *разликъ*, *разлики*, који је врло обичан код наших старијих писаца, а који је сада у нашем језику замењен са *различит* и *различан*, налази се и код Гаврила: *с разлики** 10⁶, *разлике видове* (accus. plur.) 66⁶, *разликии** *болѣнии* 39⁶ итд.

Што се сугласника *x* тиче, то се код Гаврила показује она иста тежња за губљењем, као и у нашем народном језику, само што процес губљења није извршен потпуно. Може се толико рећи као поуздано, да Гаврило без сумње није изговарао глас *x* на свима оним местима, где га није ни написао: *нине кривице* 139⁶, 140⁶, *нейни* (gen. plur.) 2⁶, *ѿ мои рѣкѣ* 5⁶, *ѿ свои очію* 6⁶, *ѿ мртви* 2⁶, *из градски врата* 4⁶, *ѿ ови трѣпѣ* (gen. plur.) 9⁶, *ватати* 84⁶, *оуватити* 7⁶, 85⁶, *ваташ е* 103⁶, *оувакненѣ* 142⁶, *привата се* 2⁶, *оувати* 86⁶, *привати* 5⁶, *истрѣнѣ* 8⁶, *истрѣнѣти* 144⁶, 153⁶, *растрѣне* 21⁶, *лѣбѣ* 48⁶, *лѣбѣ* 7⁶, *лѣбови* 17⁶, *лѣбо** 57⁶, *трѣѣ* 20⁶, *сиромѣ* 24⁶ итд. Примера има доста.

Али покрај ових примера у којима не пише *x*, Гаврило се поводи за традицијом писања, утврђеном у тадашњем књижевном језику, па је писао *x* и онамо где га можда није изговарао. Ослањајући се на оне примере горе, ми имамо права јако сумњати, да је он изговарао *x* и у овим примерима: *на ни** 144⁶, *нихне злобѣ* 32⁶, *нихно* 138⁶, *нихна* 17⁶, *ниховима* 79⁶, *разликии** 39⁶, *тѣи** *беседа** 18⁶, *люти** 31⁶, *зѣи** 31⁶, *дрѣѣи** 4⁶, *сѣи** 2⁶, *трѣѣѣ* 29⁶, *сиромѣѣ* 24⁶, *хлѣбѣ* 13⁶, 56⁶, 93⁶, *хлѣбѣ* 20⁶, 21⁶, 25⁶ итд. Биће, дакле, да је он и у овим примерима написао *x* просто само зато, што је знао „да тако треба“.

Али има неких речи, у којима увек пише *x*, па ма колико пута оне дошле. Тако од глагола *хтеги* сви облици, где не долазе *хт* једно до другога: *хоѣе* 21⁶,

хотећи 23^а итд. Од корена хвал-: хвалѣ 24^а, 36^а, хвалѣћи 36^а, похвалити 5^б, хвалити 19^б итд. Једини је изузетак зафаленю 38^а. Даље имамо речи: ходећи 21^а, ходѣш 152^а, хране 20^{а,б}, хранѣ 14^б, храни га 11^б, харамѣ 145^б, хитно 15^б, хитати 27^а, сухо 144^б, сухе рѣке 64^б, рухо 27^б, 144^б, дихати 143^б, кѣхана 144^б, по^б стрехѣ 144^б, смѣха 35^а, глѣхѣи 40^б, драхмѣ 5^а итд.

Ако се *х* деси пспред гласа *т*, онда оно увек код Гаврила прелази у *к*, те од *хт*- бива *кт*-: *ктеш* 25^б, *не закте* 14^а, *оуктеде* 139^а, *оуктеде* 139^б, *не ктесте* 148^б, *не ктише* 153^а, *зактевање* 10^б, *оуктевамо* 144^б, *зактева* 5^б, *ктела* 6^а, *не кте* 31^а, *проктеш* 1^б итд., код глагола *хтети* и сложених.

Тако исто код Гаврила *к* остаје и испред *ћ*: *ккнаше* 74^б, *дрккюћи* 39^а. Корен је код овог глагола дрѣгъ-тати (у руском: *дергать*), отуда имамо правилно *дрккати*. *дркктао*, *дрккѣћи*, па тако и код Гаврила *дрккюћи* 39^а. У неким дијалектима нашега језика иде се још даље те од *кћ* бива *хћ* — дрхћући. Код Гаврила нема за то примера, али се налази обратно, тј да од *хћ* постаје *кт*: *ккнаше* 74^б. Кад се код њега утврдила група *кт* место *хт*, онда се *к* могло пренети и даље, па место *хћ* имамо *кћ*: *ккнаше* 74^б.

Кад се прегледају сви ови примери у којима се *х* код Гаврила губи, може се рећи толико као поуздано, да се у његову језику опажа неоспорна тежња да се *х* губи, и да је та тежња прилично и захватила корена; али се ипак не може доћи до закључка да се *х* са свим у његову говору изгубило — и да га је писао само услед ортографске традиције. Нема сумње да нешто треба приписати ортографској традицији, али ће ипак бити да је глас *х* на неким местима и изговарао, па зато и писао.

Дого^б 140^а је постало из *док го^б* (асимилацијом *дог-год*, — *догод* — *дого^б*).

У *облагчишь* 151^а је з дошло према речима *лазак*, *лазан* и сличним, где још није извршена асимилација; тако је исто и у *оумегчати* 30^а (у рус. нема), или са извршеном асимилацијом *оумекчати* 9^а.

У *полакъ* 101^а (у рус. *полз*), к је доцније додато, а првобитно га није било, и то опет према народном говору, као што га данас имамо и у *ондак* у обичном говору.

Палатални сугласници

После палаталнога з губи се *ј* у групи -*иј*, -*џ* -: *овѣ кожѣ* 147^а, *срѣце човече* 19^б, *дѣи чѣчой* 7^б, *живота човечега* 105^б, *облице* 21^б, *речѣ едно* 1^а. Тако може да испадне и после *ж*: *орѣже* 32^б. И ови нас примери упућују на то, да порекло његова говора треба тражити на југу — где се говорило јужним говором, јер, као што је познато, неки наши дијалекти јужнога говора имају ову исту црту. Али се налазе примери и са *ј*: *орѣже* 31^б, *орѣжѣ* 31^б. *Ј* испада и код прилога: *напре* 13^а, *найнапре* 13^а. Ова реч долази врло често и готово је увек овако написана. Неколико се пута налази и правилно: *наипре* 143^а, *наипре* 8^б, 144^а, 96^б.

Код присвојних придева, који су се у старословенском језику свршивали на -*џ* - *иј* - имамо такође у Гаврилову рукопису двојачке облике, тј. и са -*иј*, и са *ј* или без њега: *чѣчой* 7^б, *залѣднѣи трѣ* 153^б, *бѣѣи траго* 148^а; али и: *божѣю* 7^б, 142^а, *бѣѣега слова* 3^а, *вражѣю силѣ* 48^а, *вражѣи* 11^а, *оу вражѣю мрежѣ* 145^б, *бѣѣемѣ* 7^а итд.

У речи *юначствѣ* 35^б, (у рус. *мѣжествѣ*) задржано је старије *ч* место млађега *ш*, које је постало из овога облика: *юначство* — *юнатштво* — *юнаштво*. (Прво је испало с због нагомилавања сугласника, па је после *ч* прешло у *тш*, а од *тшт* постао је *шт*.)

Ч се јавља и у речима: *оумекчати* 9^а, (у рус. нема), *оумегчати* 30^а (у рус. нема), *ѣчалити* 138^а (= *отшалити*) место гласа *ш*. Тако и у речи *оувечбати* 31^а.

У речима: *гневъ* 52⁶, *гневѣ* 138⁶, *прогневити* 138^а, *прогневѣ* 142^а, *разгневити* 138^а, *гне* 74^а, *гнезда* 149^а (у рус. *гнезда*), *оугнезды се* 12⁶ — њ је дошло на место правилнога н, не под утицајем јужнога говора, него зато што стоји после з, као што бива и у неким другим речима у источном говору: *Игњат*, *гњије* итд.

Поред облика *тамјанъ* 91^а, имамо и *тамњанъ* 91^а. Од *мј* могло је постати у српском само *мљ*. Тако је од *тамјанъ* постало прво *тамљанъ, па је тек од овога облика постало *тамњан*, пошто у народном говору сугласничке групе *мљ* и *мњ* могу стајати једна место друге.

Код глагола *пожети* 20⁶ — њ из презенса још није продрло у инфинитив и остале облике што се праве од инфинитивне основе: *пожети не* 20⁶, 14^а, *поженимо* 20⁶, *не поже* (3 sing. aor.) 25^а; у презенсу имамо правилно: *пожне* 20⁶, 21^а.

У *страшивъ* 9^а избачено је љ јамачно према глаголу *страшити* (?), али имамо правилно и *безстрашлѣва* 10⁶. Тако исто имамо *лаживи** 89⁶ и *лаживъ* 87⁶.

У нашем данашњем језику може од *-ћн* постати *-тњ* нпр.: *кућна* и *кутња*, и то на тај начин, што је *ј* из првога сугласника прешло у други. Међутим у народном говору чују се у оваким речима два палатала: *кућњи* итд. Тако и код Гаврила: *кућњи* 87^а, *кѣћнега* 4⁶, *на кѣћнемѣ* *прагѣ* 4⁶, *поврћнега* 14⁶. Њ је у оваким речима постало аналогјом оних речи, где је њ било правилно: *тањега*, *судњега* итд.

Придев *саданій* 86^а (у рус. *нѣтшній*), *саданшій* 1⁶, 146^а итд. долази често у оваком облику. Пред њега налази се, али много ређе, и *саданшій* 23^а, *саданшшій* 23^а, што је постало према *данашњи*, где је *ш* оправдано.

У *пла^а вechови* 23⁶ је *ч* на сву прилику постало контаминацијом облика *вечити* и *вековити*, тиме што је Гаврило узео из прве речи *ч*, па га заменио у другој.

Можда је хтео да напише *вечити*, па је са свим случајно изишло *вечовити*, јер он у опште воли да употребљава необичније речи.

И ако Гаврило добро разликује гласове *ћ* и *ч*, и пише их правилно на свом месту, ипак се налазе три примера где је написао *ч* место *ћ*: *мло'че*, *ве'ма* 59⁶, *злоч'данъ* 85^а (од *ћуд*). Ако се само по овим примерима сме изводити ма какав закључак, онда бисмо могли рећи, да се код Гаврила већ налази она особина, која је доцније захватила многе крајеве нашега народа, а нарочито Босну, прекосавске Србе и Београд, тј. опажа се тежња за губљењем и неразликовањем оба ова гласа у говору, и изједначавањем у један средњи глас, који није потпуно чисто ни *ч* ни *ћ*.

У *глашоноша* 41⁶ (у рус. нема; можда је *ш* писарска погрешка.

На послетку треба поменути да се прилог времена садашњега увек свршује на *ћи*: *животворећъ* 3^а, *трилећи* 18⁶ итд.

Асимилација сугласника

Асимилација или једначење сугласника по звучности прилично је проведена кроз Гаврилов рукопис, и ако не свуда. Традиција писања и осећање етимологије код Гаврила поглавити су разлози што једначење није свуда извршено. Као правило може се поставити, да се Гаврило није нарочито трудио и пазио да изједначи неједнаке сугласнике, него, и где је то учинио, учинио је више несвесно, нехотице, написао је у брзини онако као што је изговарао, јер су му мисли биле заузете преводом и садржином текста, па није имао када проверити, и није на то обраћао пажњу, да ли је баш написао све као што „правила“ захтевају. Међутим кад је писао „правилно“, он није вршио једначење. Знамо да сродне речи јако утичу да се не изврши свуда асимилација. Гаврило је нпр. знао да се један

сугласник пише у свима речима посталим од једнога истога корена или основе, па је често задржао тај исти сугласник и онда, кад је после њега дошао други, који је по јевичном закону тражио, да се и онај први према њему прилагоди и промени.

Код Гаврила имамо:

Мукао испред јаснога прелази у јасан:

а) к у з: з *земли* 5°, з *животѣ* 89°, з *братѣ* 142°, з *гѣ* *бѣ* 144°, з *ближни** 153°, *нег'би* 18°, з *богатомѣ* 25° *дого^д* (док-год — дог-год — дого^д) 140°.

б) с у з: з *дрѣво**, з *брато** 140°, з^д*раге волне* 143°, з *драго** *волш** 146°, з *дѣljenje** 144°, з *блгодетію* 19°, з^р*бшш* 15°, з *дѣшо** 5°, 11°, з *грдѣкю* 13°, з *грѣхо** 36°, з *двоицо** 45°, з *добро** 36°, з^д*одило се* 5°, з^д*уѣбине* 93°, з^д*рѣжш се* 52°, *кроцо* 1°, 2°, 79°, 80°, вазѣ *днѣ* 152° (преко ѣ које се није изговарало).

Јасан испред муклога прелази у мукао:

а) з у с: *оускаемо се* 141°, *истрѣнѣти* 8°, 144°, *исте-рашѣ* 9°, *исцѣljenjeмѣ* 31°, *ис почела* 36°, *истрошила* 40°.

б) б у п: на *хрѣтѣ* 38° цит.

в) ж у ш: *тешкѣи* 10°, 138°, 144°, 151°.

г) д у т: *бѣте* 143°, *хѣте* 148°, 151°, *итте* 84°, *ите* 147°.

Кад је испред муклога сугласника ѡ, онда се не зна да ли је извршена асимилација, јер Гаврило по правилу пише групу ѡ и испред јасних сугласника, а ѡ^д му је изузетак.

Оваквих примера, где је извршено једначење, има прилично, али тако исто има врло много примера и где једначење није извршено: *оузкае се* 139°, *изхесаилое* 140°, *мрзко* 141°, *тежке* 35°, 47°, 140°, 142°, 151°, *дрѣство* 10°, *оузхонете* 19°, 148°, *не дрѣ'те* 21°, 152°, *изидсти* 2°, *изкаже* 6°, *обцој* 5°, *изтера* 6°, *разила'тш* 14°, *изпре^д* 14°, *изио^д* 15°, 32°, *оузомаже* 18°, *сла'ко* 9°, 18°, *оу робствѣ* 19°, *обсна* 19°, *обцигити* 23°, *разтрѣиваш* 31°.

увечбати 31^а, миродр^{цѣ} 32^а, сведочбѣ 33^а, 78^а, из-
точе 36^а, пришбциѣ 63^а.

Имамо и оваких примера: безсрамна 35^а, 38^а, 89^а,
безстрашливи, разшири 4^а, разматрати 88^а (али и ра-
смаграти 88^а); затим: изчезне 42^а, оузчѣю 7^а, оузживи^а,
трчано^а 38^а итд. (али и ш нѣме 2^а).

Погрешно је асимлиовано у: з пр^рчаскыма 149^а,
да облагчиш се 151^а.

У изходила имамо онај исти случај о коме смо го-
ворили већ неколико пута, да је Гаврило хтео ту да
покаже и традицију писања и изговор.

III Облици

Раније смо напоменули како се Гаврило трудио
да пише језиком народним, али како му је, покрај
чисто народних облика, врло често промакао и облик
из старијега, црквенога језика, тако да често имамо
народну реч са старијим завршетком, који се у народном
језику у његово доба није више говорио. То долази
отуда, што је Гаврило био свештеник, који је свакога
дана имао посла са црквеним књигама и црквеним је-
зиком, па су му се завршеци многих облика задржали
у памети у старијем облику њихову, тако да их је не-
хотице, више несвесно, употребљавао, и ако је већ у
народном језику живео други, новији облик. С друге
стране он је преводио овај спис са језика руско-сло-
венскога, у коме су се налазили оваки старији облици,
па је и то могло утицати на њега, да задржи старији
облик, или старији завршетак, место млађега, народ-
нога. Ово је чешћи случај код деклинације него код
коњугације. Због тога се у његову језику, у облицима,
показује шаренило и мешавина дотадашњега цркве-
нога језика и језика народнога, али опет већма пре-
тежу народни облици него црквени. То је тако у тек-

сту који је био одређен да се говори народу. Али је поред тога било у тексту ових беседа и доста цитата из Светога писма и молитава Богу, које Гаврило није преводио на народни језик, пошто се нису тицале народа, него их је само мало посрбио на тај начин, што их је из руско-словенскога превео у србуљски језик — дотадашњи језик српске цркве. У тим цитатима и молитвама нема народних речи и облика, него се налазе старији облици.

О оваким облицима у овоме раду није вођено рачуна, (сем ређих изузетака који су увек обележени са *цит.*), него је говорено само о облицима из онога дела текста који је преведен на народни језик.

А. Деклинација

а. Именице

Познато је већ да је од шест именичких врста у старословенском језику остало у српском језику свега три: *о*-основе мушкога и средњега рода, *а*-основе женскога рода, и *і*-основе женскога рода. Од осталих врста остали су само незнатни остаци у појединим падежима, иначе су прешле у коју од ових трију врста. То се исто налази и код Гаврила. Али се код њега налази и примера да нека реч, која се у данашњем језику мења по једној промени, прелази у са свим другу промену, било што јој је променио род, или што јој је дао други, нов завршетак.

Тако поред обичнога: *обліико** 4^б, ова реч може добити облик и завршетак средњега рода, па гласити: *обликло* 21^а. — Тако исто и *почетакъ* 3^а прелази у средњи род, али само у генитиву: *из почела* 10^б, и у овоме облику долази неколико пута. — Исто тако и *пакаш* може гласити и *па*ло* (accus.) 13^а (у оригиналу *вз адз*). Именица *наравъ* која се мења по *і*-основама,

прелази са свим у прву врсту, па мења и род: *злы наравь* 8^б, *злога нарава* 9^б, *оундтрашнѣи оу чекѣ наравь* 9^б, *злѣи* нараво* свои** 35^б (у рус. *нравовъ грѣхувныхъ*). — Именица *двери*, која се у нашем језику употребљава само у множини, долази код Гаврила и у једнини и мушкога је рода: *са* дверь сы и врата* 4^б. — Старији је облик сачуван у *мое съвѣти* (accus. plur.) 148^б и *татѣ* (nom. plur) по *i*-основама мушкога рода. — Речи *аспидь* 40^б, 48^б, *аспида* (gen. sing.) 36^б, и *змиа* (gen.) — *горега* и *люђега змиа* 38^б, прелазе у мушки род, ма да се ова друга реч — *змиа* јавља и у женскоме роду. — *Дрво* има у инструменталу једнине *крѣны* дрво** 147^б, ма да се иначе јавља са пуном основом — *дрвет*. — Од непроменљиве речи *доби* имамо у Гаврилову рукопису само први и четврти падеж, и то увек само у оваком облику: *оу неко доби* 2^а, 31^б, 138^а, *то доби* (nom. sing.) 7^а. — *Прси*, која данас може да гласи и *прса* и *прси*, јавља се само у овом другом облику: *свое прси* (accus. plur.) 79^б. — Реч *пѣснь*, по *i*-основама, прелази а-основама те гласи *пѣснѣ* (accus. sing.) 5^а, где се оно и још држи. Иначе ова реч, нарочито у цитатима, долази и у старијем облику. — *Зеврѣ* некада по *i*-основама, прелази ка *o*-основама мушкога рода и гласи: *зеврове* (accus. plur.) 68^б, или добива нове завршетке: *зевра*^б 71^б, *зевркѣ* 86^а. — Старији је облик и *црковѣ* (accus. sing.) 36^б, али се налазе и млађи облици: *црквѣ* 33^а, *оу цркви* 33^а. — Тако исто и *любовѣ* 41^б, *любови* 41^б, *любаѣ* 11^а по *i*-основама, али се налази и *любве* 87^б, од којег би облика номинатив требало да гласи по а-основама — *любва, али се не налази у рукопису. — Од именице *рѣчь* поред правилнога инструментала *речѣ* 1^а, имамо и по а-основама: *речо** 1^а, *зло* речо** 14^а, 49^а, *здобро* речо** 147^а. — Исти је случај и са: *своиш* мођо** 75^а, *своиш* ѣудо** 75^а. — Облици *данѣш** 31^б и *нокѣш** 60^а налазе се и у данашњем народном говору. — Поред старијих облика:

ккѣ 41⁶, кѣи 62⁶, кѣрь (accus. sing.) 35⁶, кѣри (nom. plur.) 27⁶, имамо и млађи у инструменталу: ккѣро* 64⁶, или са другим завршецима: кѣрце 4⁶, ккѣрко 37⁶. — Старији је остатак у инструменталу јединине и: *пѣте** 26⁶, 44⁶, 44⁶ (увек само овако), ма да остали падежи гласе по о-основама: *пѣгови*, *пѣгова*, *пѣта* итд. — Код *врагъ* може -ов да се додаје у множини: *за мое врагове* 4⁶, или не: *мой врази* 4⁶, — *Небо* је са свим прешло о-основама и изгубило своју основу: *изпо*⁹ *неба* 32⁶, *на небѣ* 24⁶. Облици као *на небеси* 24⁶ цит. налазе се још само у цитатима. — Међутим код *словеса* (nom. plur.) 13⁶ чува се још старија основа, али је то очевидно под утицајем црквенога језика.

Прелажење о-основа ка і-основама бива ретко: *десе*⁷ *мѣжи* 79⁶, *·вѣ· парѣи* 71⁶ (поред тога и: *пѣ*⁷ *пара волова* 71⁶, 72⁶), *десе*⁷ *литрѣи* 85⁶. — Од именице *челад* инструментал гласи *челадма*, а придев или заменица испред ње може стајати или у јединици или у множини: *свои** *домашни** *челад*⁹ *ма* 56⁶, или *съ свои** *челадма* 96⁶ (у ориг. нема).

У *дома догѣ* 140⁶ имамо окамењен облик именички у значењу прилога.

Падежи

Ј е д н и н а

Номинатив. Особне именице туђега порекла, које данас гласе у српском језику у номинативу на -ло, код Гаврила долазе са старијим завршетком *лъ* из црквенога језика: *кѣрилъ* 3⁶, *данѣилъ*, *наѣанаилъ* 147⁶. — Старији је завршетак и у: *мојсей* 7⁶, *ѣлисей* 3⁶, али се налази и *григорие* 144⁶, *амеросѣ* 151⁶, *василѣ* 29⁶.

Између два сугласника на крају речи умеће се а (осим кад је на крају: *жд*, *шт*, *ст*, *зд*); али то не бива у туђим речима: *талантъ* 47⁶, *ѣоринтъ* 138⁶.

Према облицима из црквенога језика: *изгнѣнѣ* 3^а, *спасенѣ* 5^а, *извѣстѣ* 13^б, *теченѣ* 37^б итд., стоје увек облици из народнога језика: *гвозђе* 3^а, *каменѣ* 17^а, *трнѣ* 18^а, *весеље* 23^б, *орѣжѣ* 31^б итд.

Именице женског рода, које се свршују на два сугласника, редовно су правилно написане. Једини је изузетак *напас* 38^б, што може бити и писарска грешка.

Без сумње је утицај оригинала, да је партицип глаголски дошао у значењу именице: *изыде сѣй сѣати* 13^б (у ориг. *изыиде сѣа сѣати*).

Генитив. Код именица женскога рода генитив гласи увек на *е*: *дѣбине* 4^б, *кѣрце* 4^б, *дрѣвине* 5^б, *намере* 9^б, *истиннѣ* 12^а. Што се по неки пут, врло ретко, нађе и старији завршетак на *-ы*, то је или утицајем оригинала, или остатак књижевнога језика: *марѣи* 5^а, *прѣнодѣы* 2^а, *ризы* 36^б, *лѣкы* 13^б цит. — Старији је генитив сачуван и у сложеници: *домѣстроитель* 14^а.

Датив. Од *оудова* датив гласи *оудовой* 2^а, јер се ова реч сматра као *придев*, а не као именица. Облици као: *моусѣши* 44^а, *гѣды* 8^б итд. из књижевнога су језика.

Вокатив. Облик *-ги* (господи) 5^б долази врло често и увек гласи овако. То је црквени облик и Гаврило га је задржао стога, што ова реч долази врло често у црквеним књигама у овоме облику, па се он толико навикао на њ, да је вокатив сам и говорно тако, и ако вокатив од ове речи у народном језику гласи *друкчије*. — Неправилан би вокатив био *кљтенинѣ* 147^б, направљен према меким основама. — Од *сирота* вокатив гласи *сирото* 2^а (у ориг. нема).

Инструментал. Инструментал јединине код *i*-основа никада се не свршује на *-и*, него увек на *ю*: *памѣћѣ* 34^а, *речѣ* 1^а, *стварю* 85^{б1}, *любовлю* 47^б, *квѣлю* 85^а, *смрћѣ* 4^б. Рекли смо већ да су облици на *ѣю* остаци црквенога језика: *с блгоѣетѣю* 19^а итд. — Од *сиромашѣ* инструментал гласи *с сиромашю* 25^б.

Локатив. Код мушких и средњих основа гласи увек на у: *изгълбленю* 5^а, *при оустаню* 6^б, *по каменю* 16^а, *оу гробѣ* 5^а, *оу животѣ* 7^б итд. Старији се завршеци јављају само у цитатима: на нбсӣ цит. 24^а, вг начелѣ цит. 32^а, оу крвотеченіи цит. 41^а.

Множина

Номинатив и вокатив. Једносложне именице мушкога рода добивају обично у множини слог -ов- или -ев-, али се налазе примери и без тога: *врази* 4^б, *дѣси* 17^б, 35^б, 69^а, *грѣси* 44^а, *бѣси* 44^б, *скоты* 71^б, *рабы* 16^б итд. — Из књижевнога су језика облици: *члцы* 7^б, *безаконїа*, *слышателїе* 14^а. — Од дань номинатив гласи дни 53^а.

Акузатив. Гласи правилно: *данке* 13^а, *сѣдце* 85^б, *пѣсле* 13^б, *крѣгове* 13^б, *пѣтове* 19^б, 44^а, *царове* 71^а, *врагове* 74^а; али и без -ов: на *дѣхе злобне* 32^а, *враге* 86^б, *склеше* 145^б, (али и *склѣбове* 145^б). Имамо и старији завршетак у овом падежу: *ризы* 36^б, *мое плоди* 59^а, *мое пѣтови* 151^б; од дан акузатив гласи дни 5^а, за све дни 11^б (у рус. нема), *све дни живота* 12^а, 52^а, 42^б, 33^а.

Генитив. Овај падеж код мушких и средњих основа, и женских а-основа гласи на -а: *дѣхова* 31^а, *ѣвола* 31^а, *вѣкова* 31^а, *оудова* 36^б, *пѣтова* 14^б, *домова* 51^а, *врачева* 40^а, *појасова* 82^б, *волова* 71^а, 72^а, *сирегова* 74^а, *дѣвѣ мѣжева* 82^а, *црева* 85^б¹; — *карѣца* 2^а, *рїиза* 40^а, *мрвица* 52^а, *десѣ двојака* 81^б; — *насала* 35^б, 63^б, *ѣ крила орлѣи* 38^а, (у ориг. крылы орлими).

Од уста и слуга генитив гласи: *из оуста* 17^б, *оуста* 36^а, 45^а, *ѣ неговѣи слѣга* 38^б, 85^а. Утицајем црквенога језика долази врло често и стари генитив на з: *бесѣдѣ* 7^а, *силѣ* цит. 39^а, *сиромашѣ* 72^а, *рѣкѣ своѣ* 41^а, — *дрѣвѣи писанїи* 4^а, *црнѣ нересе* 149^б.

Датив, инструментал и локатив. У данашњем књижевном језику за ова три падежа имамо један облик. Из старијих наших књижевних споменика знамо, да

ови падежи нису првобитно имали један исти завршетак — нису били једнаки, — него да су се тек од краја 15. века почели мешати датив и инструментал, а крајем 17. и почетком 18. века њима се придружио и локатив. Знамо даље, да, и ако су данас ови падежи у главном изједначени, ипак није ишчезла са свим стара разлика, него се негде и у народном говору чују и чувају старији облици. У писаним пак споменицима ови старији облици сачувани су много више, тако да данас не можемо поуздано знати, да ли се старији облик на месту на коме је написан и изговарао или не.

Што се Гаврилова рукописа тиче, може се рећи, да се у њему налазе у главном старији облици, али долазе и млађи. Ово, разуме се, никако не мора значити, да је Гаврило ове старије облике и говорио, него је он и овде, као што смо до сада толико пута видели, био јаче подложен књижевном језику и његову утицају, а сем тога и руском оригиналу, где су ови облици били различни, те је све то могло на њега утицати да се држи више старине.

Ми ћемо овде редом изложити поједине падеже, па ћемо на крају извући општи закључак.

Датив. О-основе имају завршетак *ом*: *к носило** 6^а, *члко** 8^а, *свои** *слѣго** 13^а, *вољако** 32^а, 32^б, *гаволо** 34^а, *ветро** 35^а, *докторо** 39^а, 46^а, *ското** 46^а, 65^а, *тѣгино** 52^а, *сиромахо** 56^б, *ап'ло** 61^б, *к болѣ^тнико** 64^а, *книжничко** 64^б, *свѣи** *гаграно**, *џо** 69^а, *сѣенико** 73^б. Јо-основе имају *е**: *к слѣшателе** 23^а, *сѣжне** 64^а, *царе** 85^{б1}, *кѣрваше**, *коцкаше**, *парце** 88^а, *к фбарисеи** 9^а, али и *к варисеи** 9^б. Једносложне могу добити и оно *-ов-*: *дѣхово** 15^б, 35^а, *бесово** 32^б, *попово** 44^а, 80^а, *орлово**, *чиново** 86^а, *настребово** 69^а. — Основе на *-а* имају *ам*: *свѣи** *птица** 15^б, 69^а, *к званица** 73^б, *к тайна** 136^б. — *i*-основе имају *ем*, али је ово рећи случај: *сѣароѣ владе** 32^а.

Инструментал. Старији облик код мушких и средњих *о*-основа, а тако исто и код сугласничких основа гласи на *и*, и врло је чест у Гаврилову рукопису, поред облика на *-ами* и *-ми* код женских основа: с *дѣлы* 11^б, с *новцы* 49^а, 88^а, с *прѣти* 3^а, с *сиромаси* 23^а, с *коцеви* 45^б, с *волови* 71^б, 73^а, *меѣх* *люди* 46^а, с *козликѣ* 77^а, с *праве^ницы* 83^б, *прѣ^д бирови* 92^б, *меѣх* *врати* 4^б, *прѣ^д његови врати* 24^б (у рус. *краты* *вгш*), с *скоти свако^наки* 14^а. Има примера, да се именица свршује на *и*, и ако придев или заменица пред њоме гласи на *-има* или *-имѣ* или *ими*: с *гвозденима ланцы* и *негбами* 35^а, с *нашима злбнѣицы* 141^а, с *добрима дѣлы* 43^а, с *наши^а добрима дѣлы* 43^а, *теснима врати* 149^а, *пр^рчаскима оусти* 149^а, с *тру^ни^а* и *жестокима пѣтови* 152^а, *по^д тврдыма затвори* 100^б, — с *прсти своими* 47^б, с *дѣхови злбнѣимы* 32^а, с *злотвори нашима* 142^а, *пало^аскыма словеси* 101^а (у руском нема), с *добрима своима дѣлы* 11^б, с *дрѣвѣи^а кезыцы* 102^а. — *А*-основе имају *-ами*: с *звѣздами* 14^а, с *сѣзами* 16^а, 21^а, 25^а, с *твоима ногами* 17^б, 36^а, *рѣками* цит. 40^а, с *козами* 81^б. — Од *і*-основа имамо: *заповѣдми* 86^б, *мирскими вецими* 74^а, а од сугласничких знамен^и *ми* 76^а. — Од *врата* поред *врати* 4^б, 88^б имамо и *вратми* 4^б, *прѣ^д вѣрами* 24^б; тако и од *люди* налази се једном *меѣх* *лю^ама* 18^а, и *свои^а домашни^а чела^ама* 53^б. Једанпут чак и сугласничке основе прелазе *а*-основама: *чѣдесами* 76^а.

Локатив. Код мушких и средњих *о*- и *јо*-основа гласи у старословенском језику на: *ѣхъ* и *ихъ*. Код Гаврила имамо оба облика: на *херѣвимѣ^а* 4^а, *и блѣи^а* *дѣле^а* 7^а, 7^а, *плоче^а*, *въ гробовѣ^а* 88^а (у ориг. нема) итд.

Облик на *ех* је ређи. Много чешће долази облик на *ихъ* и код *о*- и *јо*-основа, али је на крају отпао сугласник *х*: на *носилы свои* 1^б, 6^а, 2^б, *оу гробови* 5^а, 33^а, 36^а, *оу крѣгови* 13^б, *оу његови оусти* 32^а, 52^а, *по образи* 38^б, на *мои леги^а* 38^б, 61^а, *оу наши лѣти* 52^а, 53^а, *по сѣдови* 52^б, на *столи* 62^б, *по пѣтови грѣшнѣи^а* 83^а,

оу сандџци 92⁶, оу кругови нѣны 13⁶ итд. — А-основе гласе на -ахъ: *ш тѣи^х беседа^х 18^а, оу мѣка^х 26^а, на нива^х 59^а*, или без *х* на крају: *по звѣзда 13⁶, по звѣзда 13⁶, на чизма 25^а, оу халина 34^а, оу твои^х година 52^а, на расаџица и по гра^дскѣи оулица 74⁶, на камилна носили водѣ 103⁶* (у рус. нема). Као год у инструменталу тако и овде има примера да именице средњега, па чак и мушкога, рода добивају наставак -ахъ од а-основа; *по дрвета^х 76^а, оу тѣла^х свои^х 79⁶, при свои^х страданѣа^х 34⁶, въ грѣха^х цит. 150⁶, при столова^х 149⁶*. И у оригиналу се налазе оваки облици, па је можда Гаврило таке облике позајмио из оригинала, и ако се они не налазе на истим местима где и код Гаврила. Именице средњега рода имају у множини у номинативу, генитиву, акузативу и вокативу наставак -а, па су без сумње у тежњи за изједначењем добиле и овде у локативу наставак -ах, а пошто је промена именица средњега рода слична промени именица мушкога рода, нарочито у једнини, то су оне привукле к себи и мушке именице. — Једном се налази и облик двојине: *и чѣ се оу мои оушѣю 7^а*.

Све су ово били старији облици. Пада у очи да се никако не јавља завршетак *и^х* — са *х* на крају, и ако се јавља *а^х*. То је можда зато, што се облик на *и* осећао већ као пун облик, који се у народном језику говорио, те му није било потребно оно *х* да га обележи као локатив, док код а-основа то већ није био случај, јер се облик без *х* није осећао већ толико као пун облик, те је чешће долазило *х* на крају као карактеристика локатива.

Налазе се и млађи облици. Тако :

Датив се јавља у двојаком облику: или се изједначује с инструменталом, с *и* на крају, тј. облик за инструментал долази у значењу датива, (али не и обрнуто, т. ј. не налазе се облици датива у значењу инстру-

ментала), или се налази с а на крају. Први је случај чешћи, а овај други ређи: к овцама 31°, птицама 14°, к ногама и к рџкама 38°, слѣгама моими 149°, мои^а стопама 152°; — к ови^а врати 4°, врати адовими 4°, к сиромаша(?) 26°. — Затим: к сиромаша 23°, 64°, вратма смртнима 4°, говораше лю^ама 103°, вратма градскыма 1°, 4°, свѣта^анима днима 64°, пѣ парима волова 71°, людма 10°, 23°. Оваких примера нема тако много.

Инструментал. Више изједначених облика с наставком а има за инструментал: с агглима 14°, с дрвима 14°, на^а свои^а домашнѣ^а челна^ама 53°, с живи^а лю^ама 2°, 14°, 18°, прстима 10°, рѣчма 10°, 41°, лѣѣма 84°, юдейма, оужима грѣховнима 44° (у рус. нема). Овамо бисмо могли убројити и облике: оустима 10°, оуст^ама 10°, 11°, оушима 10°, рѣкама 40°, очима 10°, наши^а очима 10°, пре^а очима 34°, који тако исто гласе и у двојини. Осећај за двојину се већ изгубио код Гаврила, као и код других српских писаца пре њега. Да је то тако најбољи нам је доказ пример: с обадвема рѣкама 62°.

Локатив изједначен нашао сам само у два примера: оу ко^ама моима 39°, по твои^а рѣч^ама 41°, иначе се свуда чувају старији облици.

Од свих тумачења, како су се изједначили датив, инструментал и локатив, мени се највише свиђа тумачење Белићево: да су ови облици могли постати утицајем старе двојине, чије се значење изгубило, те двојина добила значење множине, али је задржала свој старији облик, па га мало по мало наметнула и множини.

Кад се пажљиво прегледају наведени примери старијих и новијих облика, онда се мора доћи до овога закључка:

Никако не изгледа вероватно да је Гаврило употребљавао онолико старије облике за датив, инструментал и локатив само зато, што је био јако подложен

утицају црквенога језика и рускога оригинала. Нема сумње да се при објашњењу овога појава никако не омећи ни црквени језик, ни традиција писања, ни оригинал. Шта више, мора се узети да је тај утицај био врло јак, али се мени не чини, да је у њему и једино објашњење. Имали смо прилике чешће да се уверимо да, и ако је Гаврило сачувао неке особине црквенога језика, ипак има врло много особина и народнога говора. Мора се узети, бар што се локатива тиче, да у његово време још није био потпуно изједначен с дативом и инструменталом. Јер ако се узме да су изједначени облици за ова два падежа нехотице промакли Гаврилу из његова говора, онда бисмо очекивали, ако је у говору било извршено изједначење ова три падежа, да нађемо више примера и за локатив. Међутим такав се локатив налази свега два пута, из чега излази да се старији локатив у Гаврилово време још говорио. Другим речима, и ако је локатив већ почео тада да се изједначује с дативом и инструменталом, то изједначење још није било ухватило у говору народном дубљег корена, — још није било ушло тако јако у обичај, зато је Гаврило и писао старији облик, који му је био обичнији. У том погледу нам је Гаврилов рукопис од великога значаја, јер нам он може послужити да се види, каква је била последња фаза тога облика пре него што ће се сасвим изједначити с дативом и инструменталом.

Али не само то, него могли бисмо отићи још и даље, па рећи, да се и онолика употреба старијих облика и за датив и инструментал не може приписати само утицају црквенога језика. Биће да и ту има у неколико трага народнога говора. Знамо да оваких трагова и остатака у народном говору има и данас, па је несумњиво, да је таквих трагова у Гаврилово време било много више.

б. Придеви и заменице

Ј е д н и н а

Као год у данашњем нашем књижевном језику, тако ни Гаврило не прави никакву разлику у употреби између одређенога и неодређенога вида, тј. нема тачно утврђенога правила кад ће употребити један а кад други вид, него све зависи од случаја и његова расположења. Код придева су већ извршене све промене сажимања, тако да се у женском и средњем роду нпр. не зна да ли је облик именички или сложен: *џаломска бесџда* 38^б, *човече срџце* 19^б. У мушком роду то је већ могуће: *велики* и *великџ свџ* 4^а (у цит. *велџи* 6^б), *џидџ оученикџ* 1^а, *истина* 6^а итд.

Од заменице тџ мушки род гласи као и данас *таџ* 5^б; средњи род гласи *то* 18^а, у цитату *тоџ* 1^а; неколико пута гласи средњи род и *таџ*: *таџ трње* 17^б, *трње таџ подави то сџме* 18^а, 50^а. — Од заменице кџто имамо *некто* 1^б, 36^б цит., или с извршеном метатезом сугласника: *тко* 21^а, *тко е ко* 73^а, а може *т* и отпасти па гласи: *ко* 139^а, 73^а, *кого* 5^а, 60^а. — Од чџто имамо *џо* 2^а, 61^б, *џа* 2^б, *сваџо* 34^а, *ниџа* 61^б, *џого* 83^б. — Затим *коџ* 13^б, 45^б, *нџкоџ* 24^а, *некоџ* 85^б, *коџ* 11^а, *коџано* 1^б, *коџого* 88^а. — *Свакџ* 28^б, *свакџ* 31^б; — *чџи* 86^а, *чџиџо смо до* 104^а (у рус. *џиџе доџџ есмы*), *сваџи* 14^б, *чиџо* 95^а; — *савџ* 89^а; — *ниџно срџце* 138^б; — *ниџзинџ*; — *наџ* 11^б, *тџи* 141^б, *ти* 142^б, *ми* 137^б итд.

Генитив. Код Гаврила се налази много чешће генитив од сложенотога облика него од простотога, али има примера и за овај: *сына неџнородна* 1^б, *тоџа оубоџа* 25^б, *мртџа човека* 12^б, *добра* 138^а, *слабоџа* и *неснаџна* 13^а, *сына бџџа*, *свакоџа праџа хрџџанина* 9^б, *самоџа зла посла* 9^б, *своџа роџена брата* 46^а. — Сложени облик за мушки и средњи род свршује се *уџек* на -оџа или -џа. Нисам нашао ни један пример, да се крајње -а код заменица и придева одбацује, као у данашњем нашем књи-

жевном језику. Ово без сумње није случајно, него ће по-
чивати на изговору и говору народном, и ова особина у
Гаврилову језику можда би могла штогод помоћи при
одређивању, кад је почело крајње -а у генитиву јед-
нине да се губи. У његову се језику то -а на крају
још непрестано држи: *мртвога* 1^а, *рођенога* 2^а; *животвор-*
нога 3^а, *каквога* 13^б, *поврћинега* 14^б, *бѣснога* 14^б итд.

Од присвојне заменице *његовъ* генитив, као и у
данашњем народном говору, може гласити: без *његова*
каџанџа 10^б, ш *његова* дшевнога гроба 9^а, из самога
његова живота 141^а; али се налази доста често, по
угледању на друге заменице, и: *његовога* оца 27^а итд.
— Тако и од *нѣйзинџ*: *нѣйзина* 2^а, 6^б, *нѣйзина* жи-
вота 16^а, из *нѣйна* срџца 16^а. — Контраховани су об-
лици врло чести: *свога* сина 6^а, за *когано* 16^б, *свога* 46^а,
46^б, 57^б, за свега *твога* живота 27^а (у ориг. вса дни). Тако
и у другим падежима: *свомџ* синџ 6^а, *твоџ* домџ. —
Место правилнога генитива имамо акузатив у: *одаџа*
88^а, *безаџа* бы могаш бити 25^а, ѿ *сваџа* 8^б, али долази
и правилан генитив *чега*. Старији облик на -аго имамо
само у цитатима: слова *бжџаго* 16^а, ѿ *жйџџагџ* 60^б
итд. Код женскога рода генитив се свршује увек само
на е: *сџхе* рџке, *саданџе* 23^б, *нџе* 16^а, 35^б, 36^а, *ниџне*
злюбџ 32^а, ѿ *такџе* 32^б, *нџене* 37^а итд. Партикал -но-
може се уметнути у сред заменице: *коџенога* 17^а. —
У примеру ѿ са* себе 89^б остало је сам непромењено.

Датив. Датив мушкога и средњега рода код при-
дева свршује се или на у: *црковномџ* 16^б, *ниџемџ* 23^а,
к *исџџленномџ* 31^а, *бѣсномџ* 35^а, *таласџ морскомџ* 35^а,
к *истинномџ* 31^а, к народџ *жидовскомџ* 45^б, *богатомџ*
50^а, *мртвомџ* 3^б, к *смртномџ* креветџ 3^а, *бжџемџ* снџ 7^а,
зломџ 138^а, *неданџ дрџгомџ* 137^б, оцџ *нѣномџ* 137^а, *вѣч-*
номџ црномџ огню 150^а, *кџџнџемџ* прагџ 4^б, *твоџ* домџ
33^б итд. Тако исто и именички облик гласи на у: *си-*
ротнџ 6^б, *поџенџ* бити 24^а, снџ *бжџю* 7^б. — Код за-

меница гласи: *свомѣ синѣ* 6^б, *свомѣ гласѣ* 1^б, *свомѣ сѣ-
аню* 14^б, *томѣ* 19^а, 61^б, к *самомѣ* 26^а, *помамномѣ томѣ*
32^б, *комѣно* 38^б, *комѣ*, *какѣ ли члѣѣ* 88^а, *нѣйзинѣ* 61^б,
нѣговѣ грѣхѣ 87^а, к *ономѣ* 79^б, *котомѣ* 88^а, *свакомѣ* 12^б,
свемѣ свѣтѣ 2^б, *свемѣ томѣ* 9^а. — Место овакога пунога
облика може отпасти крајње у, нарочито код заме-
ница, па да се датив изједначи с локативом: *саданне**
богатомѣ 50^а, к *свако** *добрѣ дѣлѣ* 12^а, к *ово** 11^а, *нѣждѣ*
дрѣго* чини 89^а, *дрѣго** 137^а, 138^а, *наше** оцѣ нб^бномѣ
137^а, *свако** *свои** братѣ 138^а. Као што се из ових при-
мера види, ово није тако чест случај, а још ређе бива,
да се на крају додаје вокал -е: *томе* 2^б, 12^б, 15^а, 45^б,
86^б, 146^б, к *свѣчноме животѣ* 11^б. — Женски род и код за-
меница и придева гласи на ој: *нѣшѣ* 31^а, *нѣшѣ* 1^б, 2^а,
нѣговой 1^б, 2^а, *нѣйзиной* 61^а, *оудовой* 2^а, *лютой* 23^а итд.

Локатив код придева и заменица гласи за мушки
и средњи род правилно: оу *данашне** *свѣлю* 1^б, 31^а,
саданне* 7^б, 23^а, 50^а, ш *свачем славно** 65^а, ш *залѣне**
послѣ 75^б, оу *вагрено** *тезерѣ* 89^б, оу *наше** *телесно** домѣ
42^б, *тврдо** стѣпѣ 152^б; — ш *сво** 46^а, ш *то** 1^а, 15^а, 31^а,
оу *чемно* 2^а, оу *свако** 13^а, 17^а, оу *такво** *каменѣ* 16^б, оу
то* послѣ 18^а, 31^а, по *ко** *начинѣ* 21^а, оу *сво** домѣ 42^а,
44^а, оу *сваче** 85^б, ш *то** *тво** послѣ 57^а, ш *нѣ** 57^а, ш
свѣ* 78^б итд. — Место овакога облика за локатив
може доћи и изједначен облик локатива с дативом
на у: по *ацлкомѣ ово** оудоговорѣ 48^а, по *потопѣ вод-
номѣ* 67^а, ш *недномѣ прокаженномѣ* и *исцѣльенномѣ* 79^а,
по *злѣ пѣтѣ* 10^б, ш *гнѣмѣ* дарѣ 94^а, ш *синѣ оудовичкомѣ*
1^а, оу *греховномѣ* гробѣ 13^а, по *врховномѣ* 140^б; — ш
момѣ богѣ 2^а, ш *чемѣно* 2^а, 4^б, на *свѣмѣ* 5^б, на *твомѣ*
тѣлѣ 62^б, по *твоемѣ* 14^а, оу *свомѣ* ср^ацѣ 15^а, ш *томѣ* 15^а,
44^б, 48^а, оу *нѣмѣ* 31^а, ш *комѣ* 31^б, *свомѣ* тѣлѣ 46^б (2 пута),
оу *нашемѣ* тѣлѣ 86^а, оу *томѣ* 139^а. — Врло често до-
лазе један до другога и локатив на м и локатив на у:
на *ово** *богатомѣ* 50^а, о *ниховѣ окаменѣнно** и *оупоро**

тердо* ср'цѣ, на свако* н'еговѣ дарѣ 85⁶, оу то* свѣмѣ 139^а, оу свомѣ садантѣ животѣ 7⁶, оу само* свомѣ по-мишлѣнїю 7⁶, ш свако* н'еговѣ дарѣ 17^а, оу то* ископанѣ гробѣ 2^а, оу свомѣ истомѣ тердо* стѣиѣ 152⁶ итд. При-својни придеви и заменице имају овај падеж већином, и ако не увек, по именичкој промени: по чинѣ мелхи-седековѣ 80⁶, оу џамѣ дв'ѣѣ 46^а, по то* г'ню гласѣ 1^а, оу н'еговѣ гробѣ 2^а, оу еч'лїю маѣовѣ, по дв'ѣѣ казиваню 141^а; али има и других оваквих примера: по злѣ пѣтѣ 10⁶, оу то* н'еговѣ ископанѣ гробѣ 2^а. — Женски род гласи као и у дативу на -ой: оу саданшїй 13⁶, еч'лской 13⁶, оу матер-ншїй оутроби 86⁶, ш ншїй 2^а, коншїй 78⁶, нш'ной оуко-ризни 82^а.

На послетку ваља напоменути, да се у локативу врло ретко додаје с краја самогласник -е. Ја сам за-пазио свега два случаја: томе 78⁶, ш томе 13⁶, и то само код заменица.

Код личних заменица овај облик гласи на и: на себи 52^а, оу, ш себи 2⁶, 31^а.

Инструментал. Гласи као и у данашњем нашем је-зику за мушки и средњи род на -им, а за женски на -ом: сѣ свѣи* свои* тѣло* 2^а, са самы* твои* дѣло* 148^а, за ни* 5⁶, 79^а, чимѣ 15^а, 31^а, сѣ шни* 12⁶, чи*но 72^а, чїи* 81⁶, согїи* 25⁶, 32^а, пре* ни* 34^а, љецеко* разлики* 10⁶, сладки* мѣдо* 16⁶. Код заменице нимѣ може се додати с краја и једно -е: ш нїме 2^а, 139^а, с шнїиме 8⁶, 46⁶, ш ниме 153^а. — Женски род: конш'но беседо* 62^а, с свонш* 31⁶, за свико* 12^а. — Од личних за-меница: са мно* 2^а, 4⁶, 5⁶, за собо* 41⁶, с мно* 5⁶, са*но* 139^а итд.

Аккузатив гласи исто као и данас за сва три рода: млагега брата 63^а, вражїю мрежѣ 48^а, ню 2^а, 50⁶, га 1⁶, свою 2^а, ље 14^а, 37^а, за швай 18^а, на те 45^а, на ме 82⁶, на се 8⁶ (у рус. на мѣ), оу ницо 74⁶, са џа 2^а, ни за џо 72⁶, на свакога 78⁶ итд., све као и данас.

Необичнији је акузатив у: на *ты маа*¹, на *тии маа*³⁸, на *ты чась* 37^а, 7^а (у рус. нема), али има и: на *тай гла*^с 2^а. По неки пут дође акузатив онде, где бисмо очекивали генитив: *безаца бы могаш бити* 25^а.

Множина

Номинатив и *вокатив* гласе исто као и данас. Пред наставком за мушки род *-и* не мењају се никада грлени сугласници: *многы грѣсы* 16^а итд. Промена бива само у цитатима: *землѣѣи* црпе цит. 85^а.

Генитив. И код придева и код заменица гласи генитив на *их*, или, пошто отпадне крајње *-х*, само на *-и*: из *мртви*^х 6^б, 7^б, *нечисти*^х дѣхова 31^а, *ѣ зли*^х дѣхова 31^а, *разлики*^х болѣвни 39^б, *сви*^х 2^б, *свои*^х беседа 7^а, *кои*^х но 32^а, *сѣи*^х люди 2^б; — из *нерли*^хски врата 1^б, 2^а, *гра*^хски 1^б, из *црковны* оудова 36^б, *нѣи*^х карѣца 2^б, *свои* очію 6^а, *твои* беседа 15^а, *нѣи*^х рѣкѣ 38^а. Од заменице *сае* поред облика *сви*^х 2^б долази чешће и млађи облик из двојине: *сѣю* ни^х 14^б, на^с *сѣю* 60^а, *сѣю* 72^а, зове *сѣю* 73^а, *сѣю* и доведе 74^б, *ѣ сѣю* 83^б итд.

Датив, *инструментал* и *локатив*. *Датив* гласи или на *-им* или на *-има* или на *-ими*: *тии*^х *нечисти*^х дѣхово^х 35^а, *несмишленни*^х ското^х 46^а, *гдны*^х рѣкама 63^а, *сѣи*^х людма 2^б, *кои*^х но 31^б, 40^а, на^х 12^б, 13^б, 36^б, 56^б, 140^а, *им* 14^б, *ва*^х 23^а, 33^б, 138^б, к *ови*^х врати 4^б, *рекѣ* кѣ и на^х свакомѣ 12^б (у рус. *комѣжѣо на*^с), или се на^х валѣ противити 140^а, *наши*^х очима 16^б итд.; — или са а: к врат^ама *градским*а 1^б, *сѣтѣ*^хнима днима 64^б, к нама 6^б, к вама 152^б, 138^а, к нима 2^б, *нѣма* 5^б, 34^а, *тима* 89^б; — или са и: враты *адовими* 4^б, к вама 49^б, 54^а, 59^а, нами 138^б, 141^а. То су све оне исте промене које смо видели и код именица.

Инструментал гласи тако исто на: *им*, *има*, *ими*, или по именичкој промени: *грѣховнимѣ* негбама 35^б, с *разлики*^х 14^а, пре^а *нѣговѣ*^х очима 34^а, *какви*^х рѣкама

40^a, пре^a сви^a людма 39^a, с наши^a 43^a, многи^a пѣтови 75^a, ови^a рѣчма 42^a, с они^a 79^a; — гвозденима ланци 35^a, з добримма дѣлы 41^a, с наши^a добримма дѣлы 43^a, с скотовы несмышлленїима 66^a цит. и многи^a пѣтови злима 75^a, оужима грѣховныма 44^a (у рус. нема), с невернимма 54^a, с оним^a злїма 79^a, вратма смртнимма 4^a, з пр^aр^aчаскыма оусти 149^a, Фало^aскыма словесы 101^a (у рус. нема), с нашима злбници 141^a, с злотвори нашима 142^a, с онима 36^a, пре^a свима 48^a, своима очима 80^a, с тима 83^a; — с дѣховы злбнымы 32^a, рѣчма божїими 42^a, живими и мртвими 3^a, мирскими вещими 74^a, с праве^aнимы 24^a, за нами 61^a, на^a нами 78^a. с коими заповѣми 86^a; — или је завршетак од именице пренесен и на придев, па чак и онда кад придев стоји сам за себе: пре^a осталїи онде оны^a жидовы 81^a, с пр^aти, с аѣны измїирне, пре^a негови враты 23^a (у рус. пре^a враты егш), с цогани и с невернимма 54^a, с оужежены кандилы 46^a.

Локатив гласи на их или без х: ш блгїи^a 7^a, оу гра^aдски враты 7^a, оу нечастивы домовы 150^a, кои^aно 21^a, ш онїи 21^a, оу свои^a оуста 36^a, при свои^a страдаїа^a 34^a, оу коино 5^a, по свои^a людіи 39^a цит., на нихови пѣтови 43^a, оу наши^a лѣти 52^a, оу твои^a година 52^a, оу нихови оусти 52^a. Али се налази и изједначен локатив: оу кост^aма моима 39^a, по твои^a рѣч^aма 41^a, оу нима 31^a, оу нами 12^a, 13^a, 32^a, 40^a, 151^a, на вами 9^a. Оваких изједначених облика има више него код именица, као што у опште заменичка и придевна промена показује више разноврсности него именичка промена.

Овде је на послетку место да се спомене, и ако смо о томе већ говорили, да се нарочито уз заменичке облике могу додавати и поједини партикли. Најчешће долази партикал -но, који се може додавати свима падежима: коино (nom. sing.) 1^a, ѿ когано 1^a, 10^a, кои^aно 4^a, 5^a, коано (nom. sing.), кои^aно 1^a, о ко^aно 12^a, оу че^aно 2^a, о чем^aно 3^a, оу коино (loc. plur.) 5^a, кои^aно 31^a, кои^aно

(loc. plur.) 21⁶, 32^a итд. То -но може доћи и у средину речи: *коѣнога* 17^a; — *нѣшѣзи* 1^a (у рус. ѣ), *нѣшѣзина* 1^a (у рус. ѣ), *нѣзиноу* 61^a, *нѣшѣзиноу* 36^a итд.

в. Бројеви

У Гаврилову рукопису бројеви долазе ретко, па и тада их већином пише не речима него словима место цифрама, као и у осталим нашим старијим споменицима. Оно мало бројева, што се налази написано речима, гласи као и у данашњем нашем језику, тако да се о њима не би имало шта нарочито говорити: *еданѣ* 138^a, *една* 50^a, *једно* 33^a. Тако и: *два талѣира* 46⁶, *два крѣила* 38^a, *ободва орѣа крѣила* 38^a, *две потѣре* 46⁶, *две три доламе* 56⁶, *три четири кюрѣе* 56⁶, *три мртавца* — са старим обликом двојине код именица уз бројеве *два*, *три* и *четири*. Од осталих бројева налази се примера за: *пѣ* 27^a, 71⁶, *шѣ* 31^a, *седа* 16^a, *десѣ* 78⁶, *дванай* 38^a, *осамнай* 35^a, 61^a. Даље се налази облик *четрдесѣ* 152^a, изједначен према педесет, шездесет итд. а од стотине само: *шѣ стоти* 31^a. — У целом рукопису ја сам нашао свега три случаја да се број мења: *четир'ма ѣошко* (dat. plur.) 16⁶, *оу ови десѣма грѣшнѣи* 79⁶, *ти десети* 83^a; — иначе се употребљава или бројна именица или збирни бројеви: *обоица ты цо сѣю* 20⁶ (у рус. *окои сѣи сѣкцији*), *има рече тамо мене цеторицѣ брактѣ* 27^a, *ни цеторицѣ избавѣш* 27^a, *вы двоица мегю собо се погодите* 139^a, *они сѣ четворица по заучаю* 10⁶, *з двоицо оубоицами* 45⁶, — *с деветино* 83^a, *измегю двога* 14⁶, *оу двоу риза* 37⁶, *ѣ четворо* 14⁶, *обадвоє* 14⁶; — или се број никако не мења него само именица или придев уз који стоје: *пѣ парѣима волова* 71⁶, *ови пѣ заповѣды* 91⁶ (у рус. *сѣа заповѣды пѣа*), *него нѣще и саме четири елемементи илити стѣхѣе называти* 11^a, *сви пѣ брактѣ* 27^a (nom. plur.), *каконо ѣ четири дни мртавѣ* 8⁶, *мегю три отрѣцы* 80⁶, *десѣ девѣйками* 81⁶.

Б. Коњугација

Мешање врста

Онако исто као што се у данашњем нашем књижевном језику налазе неки глаголи који имају неке облике по једној а друге по другој врсти, тако се исто налазе таки случајеви и у Гаврилову рукопису. Тако нпр. имамо презенс *речемо* 18^а по првој, и *рекне* 1^а, *рекиџ* 74^б по другој врсти. — Тако исто: *да и* помогџ* 34^б, *по*помогџ* 40^б, *да мџ поможе* 88^а, 47^б, *да шџ поможе* 61^б, *поможе** 151^а (у ориг. нема), *помогаш* 36^а, по првој врсти, поред обичнијих облика по другој врсти, кад је овај глагол сложен; — *метџ* 13^б по првој и *мџне* 14^а по другој врсти; — Од глагола *жити — *живемь очувало се по првој врсти само 3. лице множине *живџ* 33^а, 35^б, 75^б, 138^б, 102^б (у ориг. нема), *живџ се* 18^б, 20^б и *part. praes. act. живџкџ* 11^б. Иначе се овај глагол у осталим облицима изједначио с глаголом *живети* — *живим*, па има: *оужживи** 4^б, *ожживити* 7^а, 57^а, *поживџш* 73^а, *живџш* 79^б итд. — Глагол *имати* може имати презенс и остале облике по трећој врсти: *не имаю* 81^б, *не има* 2^а, 38^б, 48^б, 56^б, *нейма* 12^а, *имаше* (3 *sing.*) 31^а, *имаюџи* 78^б, а може имати презенс с уметнутим *џ* у основи и по првој врсти, али се код Гаврила налази тако само треће лице множине: *да имаџ* 17^б, 18^а, 23^а, 31^б, 35^а, 44^а, 52^а, 66^б, 74^б, 80^а. — Тако и код глагола *знати* може треће лице да гласи: *познаџ* 81^а, *прознаџ* 8^а, поред правилних облика по трећој врсти. Код неких глагола друге врсте, у времену пређашњем свршеном и прошастом придеву, може да се одбаци оно *-ну-* — наставак за основу начина неодређенога, — па да те облике имају по првој врсти: *дигаш* 4^б, *дигнош* 41^б, *подиже се* 2^а, али се налазе и облици: *дигнџ се* 1^б, *дигнџше* 78^б, *дигнџле* 62^а. — Тако исто: *сретоше* 79^а, *сџсреш* 2^б, поред: *срџнџти* 79^а, *срџну* 31^б; — *сџдо** 4^б, *сџде* 1^а

и *сбднѣши* 34^а; — *врзаш би* 17^а; — *омрзаш е* 89^а; — *паде* 14^б и *па'нѣло*. Исти се појав налази и у данашњем нашем језику.

Глагол *стати* има правилно презенс по другој врсти: *оустанѣ* 2^а. У аог. може да добије у основи једно -д, па да гласи: *оустадо*^а 4^б, *стаде* 38^б — по првој врсти, али може да буде и без тога д: *не ста* (3. аог) 81^б, *неданѣ оуста* 85^б, *оуста*^а 3^а. — Тако и глагол *дати* поред през.: *да не дамо* 49^а, имамо аорист: *не даде* 34^а. — Од глагола *хтеги* поред *не хтесте* 148^б, *не кте* 31^б имамо аог. и са уметнутим д: *не оуктеде* 139^а, *оуктеде* 139^б.

Од глагола *ѣсти* поред правилнога през. *неде*^а 25^б, *недѣкѣ* 25^а, налази се и краћи облик: *да се наче* 67^а

Једна од особитих одлика Гаврилова језика јесте, да се код њега налази врло много итеративних глагола. Нарочито има много оних, који се свршују на *-ивати -оуѣмѣ*. Многи од ових глагола не само да се не налазе код ранијих писаца који су писали пре њега, него се, по свој прилици, нису нигде ни у народу говорили, него су чисто његове кованице. Гаврило је, при превођењу с рускога, гледао да место рускога несвршенога глагола употреби и у српскоте језику глагол који би показивао несвршену радњу, па је због тога употребљавао врло често итеративне глаголе, који такође показују несвршену радњу. Што је при томе употребљавао глаголе у таквоме облику који није обичан, не треба се ни мало чудити, јер је он и иначе волео да употребљава необичније речи. Сви ће ови глаголи бити побројани у речнику, а овде ћемо навести само неколико примера: *прикоснѣивати се* 38^а, *прикосиваю се* 36^б, *разтрѣиваш* 31^а, *раслаблѣаюкѣ* 20^б, *см'срдѣива се* 2^а, *смисливаше* 34^а, *оудалѣаюкѣ се* 79^а, *оумираюкѣ* 42^б, *оумѣдраавамо* 66^а, *оуразѣмиваш се* 46^б, *шбасиваш* 25^а, *шбстѣивати* 77^а, *шслобогѣвати* 86^б, *поглѣдѣивати* 23^б, *по'порѣкѣ* 12^а, *наслѣдѣю* 85^б, про-

повѣдѣюкѣ 36^а, оускрсѣюкѣ 3^б, проразѣмываю 7^б, изѣчи-
ива^а 62^а, прилѣпѣвати се итд.

Презенс. Гласи исто онако и има исте наставке као и у данашњем нашем језику: има^а 11^а, пише^а 11^а, исповѣда^а 8^б, плаче^а 2^а, задржѣши 56^б, изаге 1^а, однесе 1^а, измремо 36^а, оузхонѣте 148^б, прѣ се 88^а, беже 81^а, гнѣзде се 34^б. Старијих наставака има само у цитатима из црквенога језика и Св. писма, и код глагола: њеси 3^а, ниси 3^а, као и у данашњем језику. Кад је глагол ићи сложен, налази се код њега оно *ћ* у презенсу: проће 6^а, оугне 7^б, нагю 79^б, догне^а 85^а; тако исто и: изагне 1^а, мимоигне 45^а, али се налази једном и: мимоиде 45^а, шиде 44^б, да шидѣ 50^а.

Друго лице једнине од глагола моћи долази, као и у обичном говору: можѣ 25^б, 79^а, не можѣ 143^б, мо^а 38^б, 57^а, 61^б, 71^б, 93^б.

Кад је глагол *имати* одречан, онда увек редовно гласи: не има 153^а (у ориг. не имѣ ли) итд.; само се једном налази неѣма 11^б (у ориг. неѣ), али се *ѣ* и овде без сумње читало као *и* а не као *ј*. — Кад је пак глагол *несамѣ* одречан, онда имамо правилно: неѣсмо 147^б.

И код Гаврила се налазе примери да неки глаголи треће врсте могу имати двојак презенс: оузима 2^б, 5^б, 12^б и оузимѣ 21^а. Тако и: назива се 81^а и називѣ 18^а, 64^б; понѣгавамо 21^а, понѣгюе 76^б; обличавамо 143^б и обличѣю 8^а.

Од глагола *црѣсти* треће лице презенса гласи: црѣѣ се 59^б; од глагола *отрѣти* треће лице једнине гласи: да отрѣ 6^а (у ориг. да отрѣтѣ), а од глагола *нахати* треће лице множине: нахѣ 68^б. Од глагола *слати* треће лице једнине може да гласи и шѣне и^а 150^а, (у ориг. иѣ^а же силѣ) и шѣне 83^а, 84^а. Од *ницати* — ница 17^а (у ориг. нема). Од глагола *оубѣвати* прво лице множине гласи оубѣвамо, где је дошло *в* место *ј* према другим глаголима као што су добивамо итд., где је *в* по правилу.

Императив. Облици за императив исти су као и у данашњем језику: *не плачи* 2^а, *реци* 17^б, *живѣй* 2^б, *запрекюй* 23^а, *свѣдочи* 38^б, *шталнай* 93^а, *оу'крсни* 3^б, *бѣди* 148^а, *бѣ* 151^б, — *радѣйте се* 5^б, *стойте* 6^а, *обѣците се* 31^а, *посагюйте* 47^б, *оумѣдрите се* 58^б итд.

Од глагола *ићи* императив гласи кад је прост *иди* 33^б, 37^б, а кад је сложен: *оући* 76^б, *догѣ* 41^б; друго лице множ. долази и у скраћеном облику: *ите* 85^а, 47^б. Тако и: *држете се* 21^б, *ѣна'те* 64^б, *хоте* 70^а, 73^а, *хѣте* 23^б, али и *ходите* 35^а.

Од глагола *слати* императив може да гласи онако исто као и у презенсу двојако: *не шли* 80^б и *не шили* 93^а. Први је облик данас необичнији, и употребљава се само кад је глагол сложен. Ово су управо била два глагола у старословенском језику: *сзлати* и *шылтати*. Па су им се облици измешали и изједначили.

За треће лице једине и множине обично се употребљава треће лице презенса са свезом *нека* или *да*: *нек' се смере* и *по'низе* 80^а, *нека слѣшаю* 52^а, *нек' чезне* 19^а, *да сѣтворе* 7^б. Ређе бива да се употребљава друго лице у значењу трећега лица: *бѣди име г'не блѣвенно* 5^б, *шлѣдало на' бѣди лазарѣ* 30^а, *векна ти бѣди чѣ и слава* 41^б итд. Као што се из примера види ово је само код глагола *бити*.

Императив се може описати и глаголом *имати*, и то није баш тако редак случај: *да имате слѣшати* 7^а (у ориг. тог послѣшаѣте), *да не има красти* 89^а (у ориг. да не крадѣ). Једном се налази облик императива у значењу будућега времена: *тај да и чека* 24^б (= тај ће и чекати) (у ориг. дождѣ).

Од глагола *моћи* императив гласи као и данас: *не мой* 2^а, 50^б, 49^а, кад је одречан, иначе гласи: *помози* 32^б. Од *разѣмѣти* императив је: *разѣмите то* 58^б, а од *оправдати* — *оправди га* 48^б (у ориг. нема).

Од глагола *видѣти* императив гласи једном и *виѣ* 3^б (у ориг. виждѣ). И ако се налази свега једанпут,

ипак се не може рећи да Гаврило овај облик није изговарао, јер и иначе облици императива не долазе тако често у тексту. Напротив могло би се пре тврдити да га је Гаврило баш изговарао, и да и овај облик показује јужно порекло његова говора.

На послетку треба поменути да се налази примера да императив стоји у значењу прилога: *а ти, бой се, ниси то чш 45^а, на кои мѣ бѣди посах 85^б*, као што и неке свезе могу имати значење императива: *деде 71^б*.

Прошла времена. За прошлу радњу Гаврило обично употребљава аорист или перфекат, а имперфекат много ређе. Овоме је без сумње узрок мало и оригинал са кога је преводио. У оригиналу, ма да се налазе и облици имперфекта, ипак такви облици долазе много ређе, него се већином прошла радња исказује аористом и перфектом. Можда се у том Гаврило и нехотице угледао на оригинал.

Аорист. Исти су завршеци, а и гласи исто као данас: *сѣде 1^а, привати 1^а, 5^б, 6^а, оживи^а 7^а, обста 19^б, зажелише 31^б, прикоснѣ се 36^б, бѣи 16^а, би 138^б, бисмо 51^б, не бисте 9^б, ако бисте 9^б*, али се налази и *би* (прво лице множине) у значењу погодбенога начина. Тако исто гласи и треће лице множине у значењу погодбенога начина.

Казали смо већ да неки глаголи друге врсте праве аорист кад одбаце *-ну-* од основе начина неодређенога: *сретоше 79^а*, према *срѣнѣти 79^а, срѣнѣ 31^б*; *сѣдо^а 4^б, сѣде 1^а*, према *сѣднѣвши 33^б* итд.

Али се налазе и примери: *дигнѣ се 1^б, срѣнѣ 31^б, дигнѣше 78^б, срѣгнѣше 79^а*.

Од глагола *смотреги 67^а* има аорист: *смотре нненѣ бѣдѣ 61^б*.

Од глагола *иѣи*, кад је сложен, аорист гласи: *нагне 31^а, нагнѣ^а 60^б, догнѣше 61^б, докоше 78^б, наѣосмо 146^б, шдоше 44^б*, али се налази и: *изиде* (3. л. једн.) 13^б.

Имперфекат. Рекли смо већ да долази ређе, а гласи као и данас: *бѣаше* 1°, 5°, 61°, *имаше* (3. л. једн.) 31°, *могаше* 34°, *смисливаше* (3. л. једн.) 34°, *послѣштиваше* 34°, *хогаше* 37°, *валгаше* 70°, *искахъ* 90°, *пазаше* (з јо према инфинитиву и осталим облицима) 90°, *жалгаше* 82°. — Према руском су посрбљени облици имперфекта: *слѣпацъ нѣки сѣдеше* при пѣти (у ориг. сѣдѣш°), *славѣху ба* 6° (у ориг. слакахъ Ба).

Од глагола *хтети* имперфекат гласи: *кнѣаше* 39°, 79°.

Прилог времена садашњега. Старији облик овога партиципа очувао се само у цитатима, где је и у оригиналу исти облик: *реки* 31° цит., *нады и пишеѣ* 58° цит., *смотре* 2°, 61° цит., иначе обично долази млађи облик, који се као и у данашњем нашем језику свршује на *-ѣи*, или место гласа *ѣ*, утицајем црквенога језика и оригинала, налази се и *ци*, али много ређе. У оригиналу овај облик долази врло често, и то као партицип, док је у Гаврилову преводу овакав партицип замењен обично и готово по правилу описном реченицом: нпр. у ориг. *не имѣщей мѣжа* = *когано мѣжа нѣ ника'ни имала* 1°; у ориг. *егоже желаюцаго* = *коино га давно ср'це** и *своин** *дшо** *желѣи* 101°; у ориг.: *к' дом' идеже Ап'гли вахъ сѣдѣше* = *оу онаѣ до* гдѣ сѣ се были скѣпили аа'лы и сѣдили* 102° итд. Али се налази, и ако истина ређе, и код Гаврила овај глаголски облик у значењу партиципа: *обладаюцаго* 4°, *гредѣцаго*, *гредѣцемъ* 4°, *текѣнемъ* 18°, *исходеку ш' на' какѣ* 40°, *наванаила грѣдѣца къ себѣ* (у ориг. *градѣца к' себѣ*), *силъ животвореѣхъ* 3°, *земля стоекна на води* 62°, *живѣкѣ юноша* (у ориг. *живѣци юноша*), *прѣбываюкнега вѣчнога живота* 87° (у ориг. *прѣбывающа*), *ѿ живѣцаго* 60°, *провалѣа бѣдѣка се оучинила* 26° (у ориг. *пропѣ велѣа*) итд. Већину оваких примера треба тумачити да су постали утицајем оригинала, јер се налазе на местима где је и у оригиналу партицип, али има примера, да се налази код Гаврила партицип и

онде, где га у оригиналу нема. Несумњиво је, да се код њега показује тежња, да се овај облик замени или описном реченицом, или да се употреби само у прилошком значењу, али та тежња још није начисто изведена, а томе је узрок колико с једне стране оригинал, толико с друге стране књижевни цркв. језик, где се чувају ови партиципи. Иначе, као што смо већ рекли, овај глаголски облик стоји у прилошком значењу и не мења се: *посекѷ* 1⁶, *веселеѷи се* 65⁶, *капљокѷ* 2⁶, 3⁶, *сѣдекѷ* 4⁶, *по^анашаюкѷ се* 4⁶, *лежсекѷ* 5⁶, *сѣтлекѷ* 5⁶, *газекѷ* 8⁶, *гѣдаюкѷ* 13⁶, *гѣдекѷ* 18⁶, *ходекѷ* 21⁶, *бѣдѣкѷ* 35⁶, *прѣкѷ се* 52⁶, *видѣкѷ* 61⁶, *идѣѷ* 80⁶, *ценюѷ се* 18⁶, *вичѣкѷ* 33⁶, *плетѣкѷ* 78⁶, *скѣбѣкѷ се* 18⁶, *бежсекѷ* 152⁶. Од глагола *хтети* овај облик гласи правилно *хотекѷ* 23⁶. Као што се из примера види, ово су све трајни глаголи, и овај је облик врло обичан. Од учестаних глагола били би: *оудалмаюкѷ се* 79⁶, 81⁶, *исаѣнаюкѷ* 23⁶, 89⁶, *згрѣшиюкѷ* 10⁶, *исповѣдѣюкѷ* 8⁶, *проповѣдѣюкѷ* 36⁶, *послѣдѣюкѷ* 8⁶, *оуничтоживаюкѷ* 65⁶, *блѣвмаюкѷ* 36⁶, *казѣюкѷ* 33⁶, *загнюраюкѷ* 10⁶, *расѣзюкѷ* 47⁶, *раслабмаюкѷ се* 20⁶, *проричѣкѷ* 7⁶, *по^аиорѣюкѷ* 12⁶, *ѣдаюкѷ* 81⁶, *издаюкѷ* 3⁶, *поиѣцаюкѷ* 2⁶, *споминѣкѷ* 136⁶. — Шта више налази се чак овај облик и код свршених глагола: *паднѣкѷ* 84⁶, *оускрѣснѣкѷ* 3⁶, *провидекѷ* 2⁶, 56⁶, *рекѣкѷ* 105⁶.

Облици: *звизждѣкѷ* 8⁶, *желюкѷ* 73⁶, направљени су према глаголима који у 3. лицу множине презенса имају у, угледањем на њих, а *живѣкѷ* 11⁶ неће бити неправилно, него је старији облик од једнога глагола који се у нашем рукопису у осталим облицима изгубио, а сачувало се само треће лице множине: *живѣ*.

Од глагола *триети* овај облик гласи *триѣкѷ* 18⁶ и *триѣѷи* 8⁶, 18⁶, а од *боравити* — *боравлекѷ* 149⁶. Рекли смо већ, да су ово по свој прилици остаци јужнога говора.

Прилог времена прошлог. И овај глаголски облик код Гаврила није више партицип него прилог, и не мења се више. Изузетака има врло мало, нпр : *бѣдавиш ю црнѣ* 37⁶. Нарочито треба нагласити, да се овај облик увек свршује на *-вши*: *оувативши* 43^а, *сбѣдивши* 33⁶, *оставивши* 43⁶, *дошавши* 14⁶. Поменули смо већ, да се овај прилог врло често пише са удвојеним вокалом на крају: *сбѣдившѣи* 33⁶, *прогнавшѣи* 33⁶ итд.

Код глагола *бити* овај се облик прави од презенске основе *бѣд-*, па имамо: *бѣдавиш* 3^а, 35⁶, *бѣдавши* 4⁶, *бѣдавишѣи* 3⁶, 13⁶, и увек гласи само тако.

Прошаста придев. Гласи као и данас на *ш*: *прокѣш* 1⁶, *могаш* 1⁶, *рекаш* 1⁶, 31^а, *згодѣш* 2^а, *дошаш* 2⁶, 4⁶, *мѣчаш* 2^а, 4^а, 4⁶, *шденѣш се* 4⁶, *изгнаш* 34^а, *оузеш* 5⁶, *гризаш* 25^а, *ѣзѣпаш* 18⁶, *изишаш* 34⁶. Тако и за женски и средњи род и множину: *кѣла* 6^а, *рекла* 2^а, *изашла* 5^а, *изишла* 36⁶, *прообразовала* 41⁶, — *порасло* 19⁶, *миѣло се* 6^а, *слѣчивало се* 65^а, — *распитивали* 5⁶, *мрѣтали* 65^а, *звале* 45^а, *викале* 45^а итд. Старији облик на *-л* налази се само у цитатима *река*^а 85^{6а} цит.

Рекли смо већ, да глаголи друге врсте могу у овоме облику одбацити оно *-ну-* од основе начина неодређенога, па имају овај облик као и глаголи прве врсте: *дигаш* 4⁶, 7⁶, *шмрзаш* 88⁶, *проникло* 17⁶, 89^а, *врзаш* 17^а, *паш* 141⁶, *пало* 16^а. Према облику *дигнѣш* и *дигаш* постао је мешањем њиховим и облик *дигнош* 41⁶, који стоји на средини између њих. Али може код ових глагола оно *-ну-* и да се не одбаци: *дотакнѣло* 4⁶, *па^анѣш* 141⁶, *па^анѣло* 19⁶ (у ориг. паде), да би се *дигнѣлв* 62^а, *нагнѣло се* 66^а, *спрегнѣла* 62^а итд.

Глаголи четврте врсте, који имају у основи *ѣ*, могу поред правилнога облика на *е*, као што су: *видеш* 12^а, 80^а, 138⁶, *видѣш* 62⁶, 86^а, *видѣло* 62⁶, 67^а, *провидеш* 46^а итд. (примера има доста), имати и облик са *и*: *видѣш* 12^а, 13⁶, *живѣш* 31⁶, 33⁶, 79⁶, *оживѣш* 5^а, 63⁶, *поживѣш*

73^а, *сѣдѣш* 4^б, *повелѣш* 35^б, *желѣш* 81^а, *корѣш* 8^б, *желили* сѣ 80^б, *долетило* 16^а итд.

Ово је и овде постало утицајем граматичке аналогичје. Из презенса продрло је и, као што ћемо видети, у инфинитив и у остале глаголске облике који се праве од инфинитивне основе, па отуда то и у овом облику. Тај се исти појав и данас налази још у неким крајевима народнога говора српскога. Неће бити да су ови облици са и остаци Гаврилова јужнога говора.

Од глагола *хтеги* овај облик гласи *хотѣш* 26^б.

Трпни придев. Као што је познато, два су наставка којим постаје трпни придев -ен: *ношенз* 7^б, *вићенз* 14^б, 80^б, *крценз* 31^б, *понѣгненѣ* 11^б, *оузнесенѣ* 13^б, *биенѣ* 152^б, *низбаценѣ* 29^а (у ориг. нема), *изеденѣ* 13^а, *изношен*ога* 4^б, и -тѣ: *мѣнѣтѣ* 7^б, *мѣнѣ* 53^а, *оускрснѣта* 12^б, *заоузда* 66^б, *изнѣи* 145^а, 148^б, *послатѣ* 31^а, *споменѣ* 79^б, *окова* 49^а, *продѣ* 46^б, *именовата* 24^б (у ориг. нареченно), *вата* 145^б, *штето* 140^а, *прикова* 90^б, *венча* 29^а. Као што се види, неки од ових примера у данашњем српском језику много су обичнији, и готово се једино и употребљавају с наставком ен. Има примера да се код Гаврила налази један исти придев с оба наставка: *написано* 24^а и *написато* 24^а (у ориг. написано), *исато* 148^а, *закопанѣ* 4^б и *закопѣтѣ* 8^а, 9^а, 36^а, *закопѣта* 8^а.

Трпни придев може, као и у данашњем језику, да се употреби у значењу обичнога придева: *незнана жена* 61^а, *изношен*ога јуноше* 4^б итд.

Инфинитив. Свршује се на -ти или -ћи: *патити* 1^б, *оумрети* 1^б, *штѣити* 5^б, *посекѣвати* 6^б, *изнати* 7^б, *иззнати* 9^а, *шилнати* 93^б, *обѣћати* 36^б, *оуватити* 7^б, *смѣрати се* 79^а, *довести* 20^б, *по'оуѣмити* 8^а, *пожети* 14^б, 13^б, *пожнѣти* 20^а, *срѣнѣти* 79^а, *доки*, *по'о'омоћи* 88^а. — Глагол који у садашњем времену гласи *иде** 17^б, у начину неодрѣђеном врло често гласи *ити* 31^б, *отити* кѣ 52^б, *ити* кю 71^б, али се налази и са -ћи. И у оригиналу

овај глагол гласи *ити*, па је можда ту мало и оригинал утицао. — Глагол *принести* 45^а (и у оригиналу тако) има прошаста придев *принесаош* 46^а, *донесло би* 71^а, *занесли* 101^а, са гласом *с* у основи; али се налази и без тога *с*: *донети* 2^а, 140^б, *сиџти* 14^а, *снеш си* 71^б, *нанело* 10^б. — О облицима као што су: *видџти* 2^а, 65^а, *постидџти се* 39^б, *оживџти* 21^а, *оживџети* 21^б, *смотрети* 67^а, — према: *оживити* 7^а, 41^б, *живити* 57^а, *желити* 36^б, *оузрастити* 16^б, *застидити се* 18^б, 70^б, *повџити* 9^а, *смотрити* 14^а, говорили смо већ, да су први старији и правилнији, а да су други постали утицајем аналогije према презенсу.

Онако исто као што неки глаголи имају двојак презенс, тако има неких итеративних глагола који могу имати двојак инфинитив и инфинитивну основу: *приближивати се* 78^б, и *приближавати се* 81^б (презенс: *приближаваю се* 81^б); *свршивало би се* 94^а и *свршавало* 86^а; *шбличавати* 143^а, *шбличџивати* 148^б. Без сумње ће имати још оваквих примера. — Има опет неких глагола код којих је инфинитив са свим необичан: *прикоснџивати се* 38^а, *прославџивати* 63^а, *шбасипивати* 25^а, *шбстџивати* 77^а, *поглџивати* 23^б, *повизџивати* 24^б, *проразџивати* 7^б, *растрџивати* 31^а, *оумџдраавати* 66^а итд.

Од инфинитива се прави и *футур*. И овде код Гаврила влада врло велика недоследност и неједнакост. Тако, или се: *ћу*, *ћеш* итд. додаје на цео, неокрњен инфинитив: *сказати кџе* 33^б, *понести кџете* 148^б, *оучинити кџе* 144^б, *пожети кџе* 13^б, *застидџти кџе се* 70^б, *чџти кџемо* 85^б, *ити кџо* 71^б; или може наставак *-ти* за инфинитив да се одбаци, па да се на тако окрњен облик дода: *ћу*, *ћеш* итд.: *бикџе* 151^а, *чџкџемо* 1^б, 31^а, *сказиваку* 4^б, *дозвакџемо* 36^а, *имакџе* 149^б, *вратикџемо* 101^а.

Код Гаврила се налази још једна језична особина. Он особито радо воли да употребљава реченице у којима би долазио *futurum exactum*. У том случају он

прави овај облик од презенса дотичнога глагола, кад му напред дода *оуз-*: *где го^о оузбѣдѣ 81^б, оузживи^а 4^б, оузчѣю 7^а, оузпомаже 17^б, оузради^а 17^б, оу^оходи 153^а, оузчѣ 15^а, ако оузхо^оте 96^а, оузмѣче 17^а итд.* Примера има доста.

Прилози

Онако исто као што у данашњем нашем народном говору влада велика разноврсност у облицима и употребни неких прилога, тако се то исто јавља и код Гаврила. Старији прилози из црквенога језика измешали су се са новијим из народнога говора, те добивају различне наставке и завршетке. Пеки прилози за време и место јављају се код Гаврила у три разна облика. Тако се јављају — или без икаква вокала на крају: *ка^о 2^а, 13^б, 34^б, 91^а, никадѣ 1^а, 1^б, свака^а 5^а, 5^б, 23^а, 32^а, 91^а, свакадѣ 64^а, 91^а, нека^о 38^б, са^о 3^б, 4^а, 31^а, садѣ 44^б, 88^б, 91^б, доса^о 77^б, свѣ^о 81^б, та^о 85^б, ѿонѣдѣ 7^б, 44^а, ѿдонѣ^о 2^б, никѣ^о 6^а, 64^б, ѿкѣ^о 87^а*; — или може доћи на крају вокал *-а*: *свѣда 19^а, 35^а, ѿтѣда 32^а, када 35^а, 44^а, тада 7^а, 91^б, кѣда 44^а, 45^а, 147^б, никѣда 146^а*; — или може доћи на крају вокал *-е*: *каде 7^а, 13^б, 34^б, 46^а, 140^б, 147^а, 147^б, кадѣ 1^а, 2^б, 3^а, 5^б, 11^а, 71^б, 147^а, саде 3^б, 4^а, 63^а, 146^б, досаде 14^а, ѿсаде 5^б, кѣде 50^а*. — На овакав облик с вокалом на крају може се додавати и једно *-р*: *садерѣ 7^а, такоћерѣ 152^а*; или: *тадарѣ 142^а, свагдарѣ 2^а, свагда^а 89^а*.

Ови различни облици постојали су угледањем један на други. Још је у старословенском језику било неких прилога који су могли имати двојак завршетак. Ти су прилози пренесени и у српски језик, у коме се ова особина развила још већма, па захватила и оне прилоге који нису имали двојак облик. Па не само то, него се та особина пренела и на неке предлоге: *скрозѣ 24^б* и *скрозе*.

Има неких прилога који гласе као и данас: *те^ва* 21^а, *овде* 1^а, 1^б, 2^а, 31^а, 45^б (увек са *е* на крају), *ондѣ* 54^б, *оцетъ* 5^а, 5^б, *шпѣ* 10^б, 34^б, 57^а, 83^б, *нако* 3^а, *вѣћъ* 2^а, 7^б, 31^а, *тамо* 52^а, *онамо* 34^а, 56^б, *камо* 51^а, *оувѣкъ* 5^б, *чакъ* 11^б (у ориг. *оуже*), *онда* 21^а, 35^б. Или имамо *неръ* 1^а, *нере* 45^б, 148^а, *текъ* 12^а, *теке* 152^б, *доиста* 5^а, 7^а, 138^а, *доисто* 94^а, *цигло* 33^а, *цигли* 94^а *меце* 9^б. Неки су од њих данас врло ретки: *оуба^а* мало 13^б, *инди* 8^а, 16^б, 44^б, *такъ* 1^а, 79^а (долази врло често), *издоволѣ* 6^а, *преко врха* 30^а, *исто* 15^б (у ориг. *токмо*), *шаа^а* 27^б (у ориг. *ѣда*), *испочела* 36^а (у ориг. *искони*), *сѣиро^а* 32^а (у ориг. *противѣ*), *наполю* 2^а (у ориг. *внѣ*). — *Доселе* 3^а, *ѡселе* 5^а, налази се само у оваком, дужем облику, а *ш^взгоръ* 104^а, 153^б, *ѡзгоръ* 24^б, 60^б, 80^б, 148^а само у краћем облику. — *Докле* 42^б, 59^б може гласити и *докъ* 7^а, 7^б, 37^а, 44^б, 51^б, 59^а, 85^а. — Некима се може додавати и партикал: *кѣд^{но}* 92^б, *каконо* 15^а, 60^а, *кроцоно* 16^а, *садено* 25^а; *дн^ѣке* 101^а. — Још треба споменути да се налази *данш^а* и *нокш^а* 54^а у значењу прилога, а тако исто и *бой се* 45^а (у ориг. нема), и *мѣче^а* 37^а: *пристѣи мѣче^а* *штрагѣ* (у ориг. нема).

IV Синтактичке особине

Изгледа, да ни у једном погледу Гаврило није био толико подложен утицају оригинала, колико у синтактичком погледу. То је поглавито стога, што је он преводио с једнога језика, који, истина, није имао синтаксу потпуно исту с нашим, српским језиком, али како су и један и други језик сродни, то имају много заједничких синтактичких црта, па је често Гаврило задржао облик реченице какав је у оригиналу, и ако је у нашем језику обичније у ком другом облику. С друге пак стране у његову рукопису има доста синтактичких особина, које се налазе и у нашем данашњем језику. То је нарочито на оним местима, где је

он допуњавао текст својим умецима. Али код њега има и таквих особина, које нити одговарају оригиналу, нити су обичне у нашем језику. Покупити и средити све синтактичке особине у овом Гаврилову преводу, упоредити их с оригиналом и одвојити оно што је чисто његово од онога где је оригинал на њега утицао, био би предмет засебне студије. Како овај рад не претендује ни у ком погледу на потпуност и савршеност, то су и овде изнете само оне синтактичке особине које су *запажене*, било због своје необичности, било што је нешто у данашњем језику друкше, било, напротив, што потврђују неко правило данашњег језика.

Неке су од ових особина поменуте већ раније, а и овде ћемо неке навести.

Тако код Гаврила долази врло често повратан глагол онде, где у данашњем нашем језику није тако обичан: *не живѣ се теке ш нѣномѣ хлѣбѣ* 20⁶ (о ориг. *не ш единѣ хлѣбѣ живѣтѣ*), *живи се по свошѣ воли* 9⁶ (у ориг. нема), *и више нѣ дѣжанѣ себи се живѣти* 11⁶ (у ориг. и *не сеѣтѣ к томѣ дѣженѣ жити*), *тако ти се вална по бѣ живѣти* 11⁶ (у ориг. нема), *не може се нѣданѣ чѣкѣ живѣти теке ш нѣдномѣ хлѣбѣ* 17⁶ (у ориг. *не ш хлѣбѣ единомѣ живѣ бѣдетѣ члѣкѣ*), *и глѣдскѣ се живѣ* 18⁶ (у ориг. нема), *тако се е ш* живѣш овога сеѣта* 93⁶; *мислите се* 21⁶; *свин'ско стадо цо се пасе оу оној гори* 25⁶ (у ориг. *стадо свинѣй пасомѣ к' горѣ*); *искѣси се да е залѣдне сѣенѣ ѿ врачаева* 40⁶ (у ориг. *искѣси, ѿко сѣтно сѣенѣ врачѣкѣ*); *пази се* 88⁶ (у ориг. *вљуди*); *обѣца се* 101⁶ (у ориг. *шѣтѣцѣтѣ*); *да се пада и покланѣ се нѣмѣ* 39⁶ (у ориг. нема); *да се не сѣмнѣмо* 151⁶ (у ориг. нема); *ты* аѣте* да боравѣ се* 152⁶ (у ориг. нема), *и циган'скѣи да се боравѣмо* 151⁶ (у ориг. нема); *ка⁹ се шбрече да ке цоловицѣ свога добра издати просѣко** 102⁶ (у ориг. *егда ставѣ рече*); *да се не прѣнѣдѣш те и свога нѣдиноро⁹-нога сна е даш за нѣга* 153⁶ (у ориг. нема); *како би*

миръ стах се мегю вами 139°. Као што се из наведе-них примера види, ово је црта Гаврилова језика, а у оригиналу се не налази. Али има неких глагола који су и у оригиналу повратни, па је Гаврило тако задржао и у преводу: *здено са* се на са* постѣх четрдесѣ дана 152°* (у ориг. идеже пости'са...); *миѡх се да не съ сви* съвршенъ 93°* (у ориг. мнѡшасѡ совершени* быти); *плачите се и тецайте 23°* (у ориг. плачѣтеса и рыдайте), *сѡзите и плачите се 152°* (у ориг. слезѣте и плачѣтеса); *изгниш* се моѡе ране ѡ мога безѡм'на 44°* (у ориг. согнишасѡ раны моѡ); *жеже се ѡвише 28°* (у ориг. палит'са найпаче).

Обратно овоме имамо у: *исидѡза на дрво да види ѡса 105°* (у ориг. кзыиде на ѡгодичинѡ); *кои го^д мрѡи и мрѡи на свога брата 87°* (у ориг. нема).

Код неких глагола предмет стоји у генитиву: *теръ на чека* сваки ча' и на ово* мо* смр'но* крветѡ неговога гласа 6°*; *еда хокѡмо мы вѡнѣ послѡшати овога г'на гласа 151°*; *дочекати доброга рода 20°*, *когано часа и са* самъ саде дочекаш 7°*; *кои'но оне искѡшѡе 17°*; *каконо хвали ап'ль таквы* 88°*; *да и свѡю добави* к себи 151°*; *зове свѡю 151°*; *пази свога закона 9°* (у ориг. нема); *држе га се 16°*. Можда је томе узрок и оригинал: *вална слѡшати бѡжи* словеса 19°* (у ориг. ѡко слока Бѡѡгѡ послѡшати тревѣ ѣ); *желекѡ живота (у ориг. желет' живота)*.

То нарочито често бива, као и у данашњем нашем језику, кад је глагол одречан: *не држи на скѡпокоју жита 88°* (у ориг. нема); *коино нѡиса* забравѡх бѡже сѡбе а ни правце неговое 11°* (у ориг. иже ѡправданнѡ г'дны' не забы'); *а ми мѡ низацо ни хвале не даемо 137°*; *не има никога 95°*; *еда не има мѡрѡ хвайде 153°* (у ориг. нема); *и не ѡставише свое вѡре 88°*; *не мешай вина и млека 88°* (у ориг. нема); *не варай людѡи на кѡпованю и на продай 88°* (у ориг. нема); *да на зло мѡсто свога добра не издамо 88°* (у ориг. нема); *не привата мое бе-*

седе (gen. sing.) 15°. Некада је тако и у оригиналу: а мирнога *цѣта нисѣ ни запантили* 43° (у ориг. и *пѣти мирна не познаша*); *коино не прѣима себи свога крста* 105° (у ориг. *ѣже бш не прѣемлет крѣта своегш*); ама *мы тога не видимо* 40° (у ориг. *но мы сегш не вѣтмы*); и *не знамо никаквога на себи грѣха* 11° (у ориг. *яко грѣха не имамы*).

Неки глаголи захтевају генитив с предлогом. Необичнији су ови: да *вичемо до нашега гдина* 142°, *те рече до га* 102° (у ориг. *рече кз гдѣ*), *говорити до га* 14° (у ориг. *кз гдѣ*), и *до га гозоре* 14°, *говорекѣ до га* 19°; *ѿ нѣ би се лишѣш* 89°; и *чѣ се оу мои оушѣю* 7° (у ориг. *нема*); и *ѿ тога са* те свѣга твога дѣга шслободѣш* 138° (у ориг. *нема*); и *ѿ тога се истино* свѣдочи* 19° (у ориг. *ѿнюдѣже швѣ естѣ*). — Некада је као и у данашњем језику: *еда има кого^о да би се могаш споменѣти оу гробови твоѣ млѣти* 5° (у ориг. *еда покѣстѣ кто кз гробѣхз млѣть твою*), *да би се споменѣш онога страха* 11° (у ориг. *нема*); *лишѣи се и ѿцети се свѣга цѣлокѣинога грѣха* 106° (у ориг. *всацѣлагш црѣвѣа нѣнагш ѿцетиса*); *ѿ тога се ѿверѣти* 89°; *испросѣш оу дрѣгѣи людѣи* 94°.

Неки глаголи, па чак и непрелазни, имају предмет у акузативу, место чега имамо данас друкчије: *ласка га с лѣпы* рѣчѣма* 10° (у ориг. *нема*), *ласкати люде на кое зло имѣ* 35°; *ако се покаѣ опрости га* 139° (у ориг. *лице покаѣса шстави емѣ*); *опрости на^с* 140° (али се налази и: *шпращати члко** 139°); *проси ва^с сатана* 15° (у ориг. *проси ш васз*); и *не помислѣнаш ѣа нѣ шнай свѣтѣ* 139°; *помислѣна вѣчнѣ мѣкѣ прѣ^оны сѣ^о бжѣи* 39° (у ориг. *нема*); *ако ли бѣде кога занеш с кривдо** 102°; *кои га свака^о хвале и блгодаре га* 17° (у ориг. *хкалацихз его*), и *блгодаре га ш свако* његовѣ дарѣ* 17°; и *ни^с нѣ тай живо^о живѣти и хранити* 105°; *ка^о ме е на мо* крилѣ легаш поценѣ* 26°; *да не плачемо мртвога човека тѣло^о него сваки себе да се плачемо* 12° (у ориг. *тѣже да пла-*

чѣса нѣ оумершею дшею), и плакали в мрѣх 42^а (у ориг. нема); налази се и друкчије: него за неѣа више не плачи 2^а (у ориг. само: не плачи); у примеру: и плаче та мти црква хрѣанска мртвога сына свога 9^б, можда је утицај оригинала, јер се и тамо тако налази: (плачѣ же змершѣ сна своѣго); що сѣ га проходилы 94^б (у ориг. ѿ народа мимоходаща); да би прошах свой живиѣ тесни^а вратима 24^б (у ориг. нема); не иди тамо да га прѣишь 48^б (у ориг. нема); настѣпиш и попраш ногами тога лава и змаѣа 36^а (у ориг. настѣпилз и попралз лѣа и змѣа); не могах неѣа измолити 26^б; пѣть заповѣдей твои^а трча^а 15^б (у ориг. пѣть... текохз); какво ли са^а на мѣсто дошах 27^а; да се заложѣ еданъ залогѣй 25^б (у ориг. нема).

И овде је често оригинал утицао да дође акузатив, али је у овим примерима ниже утицај оригинала несумњив: шмрзах не свою дшѣ 89^а (у ориг. ненавидитз дшѣ свою); како на^а хс гласѣ да идемо по неѣогово^а пѣтѣ 146^а (у ориг. како на^а хс... глашѣтз); сиоминѣкѣ на^а излѣанѣе хѣве крѣви 136^б (у ориг. воспоминаѣиѣ намз излѣанѣе крѣве хѣвы); не може мене досѣгнѣти 105^а (у ориг. не досѣжетз мене).

Акузатив с предлогом имамо у: кои на те пре^б бировѣ панѣка 92^б (у ориг. клеѣѣникз); не има се оуцо оуздати 93^а; [али и: нерь се онъ на ню оузда 17^б (у ориг. нема); ...се оуздаю на бжѣе орѣжѣне 32^а (у ориг. оупокаѣиѣ оуѣш на орѣжѣе бжѣе), не оуздаѣ се на то 138^а (у ориг. нема)]; овај глагол може захтевати и трећи падеж: оуздаюкѣ се дѣго^а животѣ 10^б (у ориг. надежда долгаго живота); поѣдало се на га 102^а (у ориг. оупока на га); и за ни^а не гѣ говорѣш 34^б (у ориг. ш сѣхз же гдѣ глѣа); кои доходе оу себе (= к себи) (у ориг. приходѣѣ вѣ себе); оузе члка на свой ско^б 46^а (у ориг. взалз ѣбо на свой скот^б).

Није ништа необично код Гаврила да се предмет понавља, па дођу два предмета од којих је један именица а други заменица: *наша зе^мла ср^це наше не привата га оу себе* 15^б; *своє речи не издає и ѿ себе* 17^б; *сви^х оу^не^но богати^х призива* и 23^б (у ориг. *взкѣпе встѣхъ немѣстивы^х богатыхъ призиваетъ*). — Али то понављање заменице не мора бити само у акузативу него и у другим падежима: *послѣ ншѣ не цакъ нѣна мѣжа даш оубити* 87^б (у ориг. нема); *ка^б мѣ е на нѣмѣ бѣло било рѣхо* 37^б; *оулазекѣ мѣ оу нѣговѣ кѣкю* 102^б (у ориг. *вхѣда в^дѣ закѣшк^к*); зато *ва^х оубо рабо^х, мои^х слѣгами, за мно^х валѣ ва^х ходити* 149^а (у ориг. *валѣ хѣо рабом^к за мно^х гѣмѣз подобаетъ ити*); и *на кю са^х оно^х кои ходи^х за мно^х, дакю мѣ добарѣ вадегъ* 153^а; *кои би се тко нашаш и оувакнѣнъ би бѣш оу такво^х послѣ* 142^а (у ориг. нема); *ако одаца цю имате ѿ тога дате мѣтиню* 40^б.

Датив стоји уз неке глаголе као и данас: *пркоси* и^х 90^б (у ориг. нема); *цю хѣбѣде кой цю нами згрѣшиш* 137^а (у ориг. нема); *горекю тезыкѣ желишь цомокѣ* 27^б (у ориг. *ѣдиногѣ азыка горѣнѣю желеши цомоци*); *цю си сирѣмахѣ оучиниш* 26^а; *терь не гѣ на^х цомогаш* 141^а, *да ти цомогне^х* 90^а (у ориг. *да та помѣлю*); и *како се не бы онѣ нѣмѣ шбрадоваш* 101^б (у ориг. и *како не имат^х радовати са*); *или се на^х валѣ противити* 140^а; *валѣше и теби такѣ быти* 26^а.

Код глагола *доѣи* стоји датив с предлогом: *ѿ кои^х но ако многи к мени догю* 147^а (и у ориг. *кз мнѣ*), а *ѿ ка^б си ты дошаш к мени* 101^а. Тако и код глагола *реѣи*: *рекаш си к нѣшѣзи* 5^а (у ориг. *ѣже рекѣ еси*); *кѣ стомѣ цетрѣ е рекаш* 15^а (тако и у ориг.); *стой те вика к мени да ти цомогне^х* (у ориг. *вопиши ко мнѣ*).

Чешће пута где се у оригиналу налази присвојан генетив код Гаврила стоји присвојан датив: *и предаде га матери мѣ* 6^а (у ориг. *матери еш*); *оо рѣже мѣтри мѣ*

5⁶ (у ориг. матри егш); и швай е човкъ живѣш и бора-
вѣш каконо снѣ мракѣ и нокиѣ 31⁶ (у ориг. шакш сынз
ноци и тмы).

Необичнији је датив, према оригиналу, у: савѣ на-
ро³ искаше да би мѣ се прикасали 38^а (у ориг. прикасати
сѣ емѣ), не прикасай се мени 38^а (у ориг. не прикасай
сѣ мнѣ), коснѣ мѣ се за халинѣ 38^а; коснѣ се с неднога
краичка неговой халины 37^а (у ориг. коснѣ сѣ краа
ризы егш). Али може бити и друкчије: прикоснѣ се смрт-
нога кревета 2⁶, неко се мене прикоснѣ 38^а (у ориг. при-
коснѣ сѣ мнѣ); дотаче се к носило^а 6^а (у ориг. коснѣ
сѣ одра).

Даље је необичнији датив у: нѣ мени достоанѣ
105^а (у ориг. нѣст^а мене достоинѣ); даде мѣ беседѣ 1⁶ (у
ориг. глати сотвори); зацо милованѣ ово^а свѣтѣ мрзко е
то Бѣ 140⁶ (у ориг. шко любви мѣра сего вража Бѣ естѣ); да
би на цо твоѣ занеш или ти коншѣ щети зактеваш 46⁶;
и ш то^а извецѣ на^а пр^ар^акѣ 21^а (и се извѣствѣет^а пр^аркѣ);

Инструментал стоји уз неке глаголе као и да-
нас: цо си га излѣчиш твоиш^а мл^ачию 33⁶, или новци
или кои^а знанѣ чи^а би га могаш излѣчити 88^а; ни
пакѣ чи^а по^апомогаш 95^а (у ориг. нема); насытѣш бы
и^а сла^акы^а мѣдо^а 1⁶ (у ориг. мѣда сладости вѣчныа на-
сытѣш бы и^а); ако ли си се штоварѣш тежкы^а грѣхо^а и
безаконѣ^а 151^а (у ориг. аще штагченѣ еси беззаконѣм^а).
неѣ се нѣи^а застидити 32^а (у ориг. не постыдатѣса); да
би се чи^а дрѣгѣи^а хвалѣш 105^а (у ориг. мнѣ же да не вѣ-
датѣ хвалитѣса); кои оу коншѣ нѣжди може чи^а го^а по-
моѣи 88^а.

Уз неке глаголе стоји инструментал као део имен-
скога прирока: рѣчь бжѣа тѣло^а се оучины 15⁶ (у ориг.
егда слово плоть выстѣ); оваѣ живѣ смркю да нариче се
више него ли живото^а 86^а; быти овцо^а (у ориг. не вѣ
овцею); али може да доѣ и акузатив: каде на^а чины
плодоно^ане 17^а (у ориг. творит^а насз плодоносны).

Инструментал с предлогом с стоји код Гаврила врло често онде, где данас обично стоји у српскоме, па и у оригиналу, чист инструментал: *ісь назаранинь иде со ты* аѣте** 94⁶ (у ориг. мимоходитз); (налази се истина и: *ти би мои* аѣте* ходіш* 26⁶); *оуморити с посто* и с моли тво** 21⁶ (у ориг. нема); *засѣнаш сз звѣздами и сѣнце** и с агглима (у ориг. засѣа звѣздами); *з добры* и блгы* срѣце* чѣю слово* 19⁶ (у ориг. добрымз срѣцемз и блгимз слышавше слово); *него сз сви* свои* срѣце* слѣшати вална* (у ориг. нема); *възлюбиши сз сви* срѣце* свои** цит. 19⁶ (у ориг. возлюбиши... всѣм* срѣѣ твоимз); и с наши* *срѣце* то да шмилѣмо* 19⁶ (у ориг. сіе и срѣѣ возлюбимз); *шпра га сз свои* сѣзами* 16⁶ (у ориг. оумы сѣзами); и с нашо* *тароскю и сз злобо* наставно смо се оуподобили и следначилы се змѣами* 105⁶ (у ориг. таростію извѣстнo змїи оуподобихом'са); *да би се гдого^д не потакнѣш и каменз с ногами твоима* 17⁶ (у ориг. да некогда не прѣткнѣши и каменз ноги твоѣа); и *да се с чи* не заоустежемо* 151⁶ (у ориг. нїтоже сѣмнѣше са).

Необичнији је облик реченични у: *смиловати се на^д свои* дрѣго** 138⁶ (у ориг. помиловати клеветѣа своѣго); *добро слѣшай цо ти каже загометко* твої створитель* 43⁶ (у ориг. нема); *да има са* чи* живити* 89⁶ (у ориг. нема); *чи* сѣ томе кривы* 15⁶; и *неговы* траго* се држати* 96⁶; *ка^д си ме речо* свои* гласіш* 71⁶ (у ориг. егда возгласилз еси гла); или с предлогом: *онѣ жели за ти**, *ама не може свака^д достати* 44⁶ (у ориг. нема); *за ты* сви да желимо* 33⁶ (у ориг. имамы оубо и свѣ же лети себѣ).

И локатив с предлогом *ш* долази врло често код Гаврила онде, где је данас обичније друго штогод: *ш чемѣ си ме наѣчїш* 4⁶ (у ориг. шже наоучил' ма еси), *оуче се ш своиш воли* 43⁶ (у ориг. нема), *оучекї се днѣ ноѣш ш сїо* аїсмѣ* 20⁶ (у ориг. нема); *її селе ѣе се аоѣчавати*

и *Твоишѣ правцици* 5° (по^дчи^тса правдѣ твоѣй); али има и: *наѣчава и оуваѣциѣ*... овой заповѣди 90°; и то° се *покаѣте* 49° (у ориг. нема); и че° *валало би да се каѣ и плаче* 87°; да би се *люди бавили и тиу бесѣда* 18° (у ориг. нема); ...*сѣ и то° радили* 25°, ако и то° *оузради* 17° (у ориг. нема), *кои сѣ само теке и то° радили* 15° (у ориг. нема), *поради и немѣ* 49°; 46° *нити се и бѣ цо оураѣмиваи* 46° (у ориг. нема); и *чемѣ би се могаи излѣчити* 47°; и *ра° ље и нѣшѣ да е скоро љвати* 86°; *на са° и себи то стекаи* 44° (у ориг. самѣ винокѣнѣ); да *вѣрѣе и то°* 15° (у ориг. и не вѣрѣют°); (али се налази и: *и не вѣрѣю томе* 15°); *ница и то° рече да не скрѣиши* 97° (у ориг. ничтоже та рече да смѣцаетѣ); да не *тѣжи и томѣ* 48°; *трѣпѣи свацо и то° пакѣ искѣсанѣ* *быва* 18° (у ориг. терпеніе же искѣство); *вална на° свака° и сваче° и сталнати чѣко° нине кривцие* 140° (у ориг. ѿпѣцати члѣкѣ согрѣшеніа ихъ кз намѣ); и *тога пр°р°ка врло и сваче° да имате слѣшати* 7° (у ориг. того послѣшаетѣ); *кои се и пи^смѣ и и бѣжѣ° се оученю трѣде* 20° (у ориг. нема); и *да па^ти и томѣ* 15°, да се *споминѣмо и и то° да панѣимо* 9° (у ориг. нема); да се *смишлѣмо и то° цо е то* 46° (у ориг. нема); и *и то° извѣциѣ на° пр°р°кѣ* 21° (у ориг. и се извѣтѣвет° пр°ркѣ); *и нда поче и дрѣго° се молити* 26° (у ориг. нема).

Као што се из примера види, оваких случајева има доста, а и оригинал је утицао да их има више: *радѣи се и гѣ* 2° (у ориг. *радовати са и Гдѣ*); *радовати се и веселити се и то°* 24° (у ориг. *тѣмѣ радоватиса*); *него радѣи се и томѣ* 97° (у ориг. нема); *не имамо се и чемѣ веселити* 106° (у ориг. нема). Него се налази и друкчије: *веселити се чемѣ* 23°, *нѣ имаш чемѣ се веселити* 106° (у ориг. и не имѣ чѣсо домѣ закѣца радовати са); *и бр^адова се мо^а дѣша з бѣ момѣ си^ттелю* 2° (у ориг. *возрадокам о бѣ спѣтѣ моѣ*); *ба и то° вална хвалити* 19°

(у ориг. ш сѣ подобаетъ слава), хвалити се ш то^а 19^а, шн се ш томъ весели и хвали 87^а; а ты свѣдочи ш злѣ 38^б (у ориг. ш злѣ); внимали бы ш трню мѣки х^вой 18^а (у ориг. аби внимали члвци словеса ш тернїахъ); даш такѣ ш коншй са^а се подигла 41^б (у ориг. ш ней же костѣ); сміловаш се ш ншй 12^б (у ориг. смлрдова ш ней). Имамо и друкчије: Тко ли се на^а ни^а смілосрдїш 43^а (у ориг. тко ш немз смлрдова), зацо се ниси смлосрдїш на ннега 45^а (у ориг. тко не млрдовалз еси ш немз). Тако и: хѣте цо мены 148^б (у ориг. гради по мнѣ); коино иде цо мены 149^б (у ориг. ходай по мнѣ); на кю рече ити цо теби ги 96^б.

Необичније је слагање подмета и прирока у: него и само ово момче цо е оустан 7^а (у ориг. и сѣ воставнїи юноша); и оно свое срѣство не ктеше га к себи приватити 49^б (у ориг. и свои его не прїаша).

Место заменице своѣ употребљава често присвојне заменице: мой, твоѣ, неговъ итд., али тако исто има врло много примера где стоји заменица своѣ на своме месту, па чак и онде где не треба (види последњи пример више).

Између ни и заменице умеће предлог, као и у данашњем језику: ни за цо 8^б, 138^а; ни подацо 8^б; не бой се рече ни шдаца 41^б; и ми мѣ низацо ни хвале не даемо 137^б (у ориг. нема). Налази се и овакав случај: с ни с ка^{во} цето^а 101^а.

Заменица се стоји испред помоћнога глагола у 3. лицу јединине прошлога времена: да се не исцѣнила сва земла 14^а; да се^а подигла бжїа слава 6^б; цо ти се не вѣћъ была изгѣбила 5^б; кои се не вѣћъ бїш прилѣш 5^а итд.

Необичнији је генитив и датив без предлога код заменица у овим примерима: ако сваки ва^а свако^а свои^а братѣ не опростите 138^а (у ориг. аце не шпростите кажди

братѣ своѣмѣ); свакоу на° 12°; оучини тѣ млтѣ с твои° слѣго° и свако° нами 13° (у ориг. и коимъждо Ѡ на°).

Често пута дођу две или више негација код глагола, што данас није обично: ако ли не оузнекнете 148° (у ориг. аще ли не хоцете); нити нашѣ млтѣ ни трѣ° не аима 139°; никако не може быти да би оу чемѣ годѣ чѣкѣ не поцѣнѣш и не цаш 141° (у ориг. не-возможно же намз не ѣпадати); ни да не поцпомогнете свога дрѣга 45° (у ориг. нема).

Код погодбених реченица често се не не одваја од глагола: да би се гдѣго° не цотакнѣш ш каменѣ 17°; да би и° не заповѣдѣш 35° (у ориг. да не повели° имз); и да би на° не минѣш свои° наглѣданѣ° 106° (у ориг. нема).

Предлог сѣрофѣ захтева генитив: сѣрофѣ ба и законѣ сте цркве 141° (у ориг. нема); сѣрофѣ великога гдѣина 6° (у ориг. прѣ° Гдѣомѣ); и таѣ гдѣинѣ цо са° сѣрофѣ на° иде 6° (у ориг. нема).

Утицај оригинала опажа се у: и заповѣда на° скрозѣ накова свога брата 137° (у ориг. чрезѣ Иакова брата своѣго); скро° пр°рѣка 24° (у ориг. чрезз прѣрка); коено доброволно бѣ прѣима скрозѣ Исз Ха 17° (у ориг. блгопрѣятны Бгвы Ис Х°мз); цо е была изгѣвила скрозѣ смртѣ 2° (у ориг. погѣвила бѣ чрѣ смертѣ); и саде скрозѣ тога коино сѣбѣ на хѣрѣвѣме° 4° (у ориг. чрѣ сѣдѣцаго на хѣрѣвѣмѣ°).

На послетку ваља поменути да има доста примера да реченица стоји у трпном стању, а и томе је узрок оригинал: кои е бѣш Ѡ шрдана Ѡведенѣ стѣ° дхо° оу пѣстиню 31° (у ориг. возведѣ° бысть дѣомз стѣм° вѣ пѣстиню).

Р Е Ч Н И К

Онако исто као што смо видели да у Гаврилову рукопису влада велико шаренило у облицима, тако исто код њега је још веће шаренило у речима. У његову преводу могу се наћи: речи из старијега књижевнога језика, речи из народнога језика, речи које је он сам начинио, и од којих се велика већина није нигде говорила у народу, речи узете из оригинала са кога је преводио, а сем тога налази се и приличан број туђих речи, нарочито турских, које су се већ у његово време биле одомаћиле у народном говору, те нису више сматране као туђе већ као народне речи, и он их је као такве и употребљавао.

Али се код Гаврила налази и једна друга особина. Место обичних народних речи, које сваки час долазе у говору и за које је морао знати, он врло често воли да употребљава ређе, необичније речи, или у облику који није тако обичан. Превodeћи брзо, често пута није имао времена да дуже размишља и да потражи zgodну народну реч, него је или сам сковао нову реч, која није ни народна ни руска ни из србуљскога језика, или је употребио у таквом облику, дајући јој завршетак који није тако обичан, не бринући се много како ће звучати и слагати се с осталим речима. Због тога ће у његову језику бити доста речи, које не само да се нису нигде у народу говориле, него се не налазе

ни у књижевном језику његова времена. Оне се само могу наћи код њега, као обележје његова језика. Те његове особитости нису сваки пут срећно погођене, често пута не звуче лепо, а по неки пут су праве грдобе, али баш стога што су необичније, оне су у многим погледу врло занимљиве.

*

Све речи које су унете у речник подељене су на две групе: српске и туђе речи. У прву групу увршћене су: речи из црквенога језика, народне речи, посрбљене речи, и оне туђе речи које су раније примљене у језик, па су се већ прилагодиле народном језику, што су или добиле српски завршетак, или на други начин посрбљене, те су се тако одомаћиле и постале обичне, да се више не сматрају као туђе него као народне речи. У другу су групу увршћене само оне речи, поглавито турскога и немачкога порекла, које су примљене у језик од скоро, које су новијега датума, и ако су се многе од њих потпуно одомаћиле и употребљавале се у народном језику као народне речи. То је учињено нарочито стога, што се хтело да се скрене пажња на њих, да се види како су многе од њих још у првој половини 18. века биле врло обичне као и данас, затим да се види које су то речи, и у коликом их броју има.

Код већине речи наведено је дотично место у тексту, и како та реч гласи у оригиналу. Врло често, нарочито кад је чиста народна реч, нема речи која би јој одговарала у оригиналу. То је због оне особине Гаврилове о којој смо већ говорили, што он воли да допуњује и објашњује мисли у оригиналу, те употребљава речи, па и читаве реченице, којих нема у оригиналу. Ова објашњења и допуне су нам много драгоцене него сам превод, јер су нам се у њима поглавито

сачувале народне речи, и на тим је местима готово увек чист народни језик.

Међу речима у речнику има доста речи којих нема у Вукову Рјечнику, а има приличан број које се налазе и код Вука, па чак и у истом значењу као и код њега. Што су и овакве речи ипак унесене у речник, то је стога, што ми имамо врло мало књижевних споменика 18. века из краја где је Гаврило писао, који би били писани народним језиком, сем овога и још неких Гаврилових рукописа, па свакако није без интереса да се види да се многа реч, која се сачувала или у споменицима из других крајева, или је Вук доцније забележио можда у другом крају, живела и говорила се у народном језику и у крају где је Гаврило живео и радио. То исто вреди и за туђе речи.

Треба још напоменути да су звездицом * обележене речи које се налазе и у Вукову Рјечнику, а цртицом и звездицом *̄ речи које се налазе и у Вукову Рјечнику, али не у истом облику и значењу као овде. Речи су одвајане, а и интерпункција је овде друкчија него код Гаврила.

А.) Српске речи.

б.

- *бавити се — *вимъ се* 18^а — да би се люди бавили ш тѣи^а беседа^а. У ориг. нема.
- *бадаръ 54^а — стражѣите вели ба^аро, јеръ не знате оу кое кѣ доби к вами вашъ г^ади^а докѣ.
- *бахатъ 94^б — и вели^а се баха^а чѣе и многиа чагоръ юе. У ориг. нема ништа.
- *бацина 73^а — коино е и заради ха шставѣш свою женѣ и децѣ и свою бацину. У ориг. нема.
- безбедни* 44^а — зацо нѣе мѣрны^а и безбе^аны^а пѣте^а ктѣш ити. У оригиналу *занеже без^ак^адны^а не искаше ити пѣте^а.*

бездна 35^а — да би и^а заповѣдиш да оу без^анѣ идѣ.

безм'вѣ 61^б — да се не скѣита тамо овамо, него ко^а свое кѣѣ да седи оу безм'вию.

безпамятань 47^б, 28^б — безпамѣна оуразѣмили 47^б. У ориг. нема ништа. — ама овога безпамѣна и лѣдога бога^алива 28^б.
У оригиналу: но сг^аw нем'раг^аw Богатаг^аw...

безѣмле 44^а — и изгниш^а се мое рана ѿ мога безѣмла. У ориг. согнишася раны моя ѿ лица безѣмля мого^а.

безчастіе 20^б — изнети кѣ оу немѣ (сѣдѣ) неч^а, помѣе и дрѣго безчастіе. У оригиналу нема.

безчастити имь 27^б — и люде е ѡваш и безчас^аш. У оригиналу нема.

безчислень 51^б — боля ю рече маечка ч^а з добр^а пощеніе^а него ли бл^аго безчислено.

*беседа 1^а — беседа гласа х^ава оучины и мртва беседити. У ориг. гланіе сг^аw гласа сотвори и мртваг^аw глати.

бесити се, имь се 32^а — они нисѣ без ѣвола, бесе се свака^а.
У ориг. нема.

бѣсновати 33^а — иначе пакъ тай неч^аскій мѣ^а бѣсновати^а како се оу рѣхо ніе шблач^аш. У ориг. *Иначе ко сѣи Бѣлскій мѣж' вѣснѣй.*

*благовѣстіе 1^а — юрь наше бл^аговѣстіе ніе к вама было текъ оу едной беседы него и на силѣ. У ориг. бл^аговѣствованіе.

благоволити — имь 16^б — бл^аговодили бы оу такво^а каменѣ.
У ориг. бл^аговолити бы в' камени таково^а; бл^аговодише рабы твои г^а 16^б.

благодареніе 50^б — какво ли или кое бл^агодареніе кю ѿдати гѣ бѣ.

благодарливь 94^а — бл^агодарли^а бы прог^алѣ^ан^аикъ ш такво^а хитро^а г^аннемѣ дарѣ на тѣи ч^а прог^алѣда. У ориг. *Бл^агодарен^а прозрѣвѣй ш сицекомѣ скоро^а Г^аднем' дарѣ.*

благодарство 36^а — бл^агодарство нима въздава. У ориг. бл^аг^ар^ан^аіе т^акѣмъ воздаа.

благообразно 54^б — каконо оу свѣ^ало^а днѣ бл^агообразно да ходи^а.

благодатань 40^б — оузекнете рече оу мога бл^агопода^анога пр^а-тола мл^ать. У ориг. пр^аймѣте рече ѣ пр^атла бл^аг^ати моя мл^ать.

- болѣзновати** — оуемь 49^а — него оны ш̄ чѣе го^а враж^е оу-
врегѣни и болѣзню.
- болѣзованье** 90^б — и твое майке болѣзованье не забравляй.
У ориг. и **МАТЕРИНА КОЛЕЗНИ НЕ ЗАБѢДИ.**
- ***болѣстливъ** 53^а — више све неснажа^а је чѣкъ и болѣ^сливъ.
- ***болгаринъ** 103^б, 103^а — издаю болгаринъ закхей подакъ свога
иманіа на сироте и на сиромашь. У ориг. **ДАМ БОГАТЫЙ
ЗАКХЕЙ ПОЛ' ИМ'КНІА СВОЕГШ НИЩНЫМЪ.** — него ли болгаринъ
се оувѣкѣ, оу цр'ство нб^оное. У ориг. **НЕЖЕ БОГАТЪ КЪ ЦР'ТВІЕ
НЕ^сНОЕ В'НІНТИ.**
- ***бол'ма** 85^б — чѣстикемо и бол'ма се оупаметити. У ориг. нема.
- ***боравѣти** — имь 31^б — и швай е човкѣ живыш и боравѣш
каконо снѣ мракѣ и нокѣ. У ориг. **ПРЕСЫВАШЕ СЕЙ МѢЖЪ ТАКШ
СЫНЪ НОЩИ И ТМЪ.** Тако и 29^а, 32^а, 152^а.
- ***боравленіе** 104^а — и ко^а нѣга боравленіе сп'енію чины.
У ориг. и ѱ него **ШЕНТЕЛЬ СП'НІА ТВОРИТЪ.**
- ***босотинѣ** 40^б — коино ра^а сиротинства, голотиніе и босотиніе
и гла^аніи и неволни грозне и краве сѣзе роне. У ориг. нема.
- ***бочити се** — чимь се 87^а — ама ако и бочѣи се с нами
ш̄више тай на^а кѣдѣни свой врагъ. У ориг. **НО АЩЕ И БРА^а
ТВОРИТЪ НА НАСЪ ВРАГЪ СЕЙ ДОМАШНІЙ.**
- ***браздити** — имь 71^б — то би оу добарь ча^о положѣш на
шрало свою рѣкѣ, кои^а би право браздѣш оу нб^оно цр'тво.
У ориг. нема.
- ***братаць** 63^б — нѣ дѣпо тако на свога роуѣна браца мрцати.
- братны** 141^б — ако мы покрѣмо грѣ^а бра^аны. У ориг. **ПОКРЫ-
ВАНІА ЛИ ГРѣ^аНИ БРАТА.**
- брашненица** 152^б — ни брашненице ни торбе пѣтн'ке не но-
сите на пѣ^а. У ориг. ни пнри на пѣть.
- ***брлогъ** 151^б — ка оу брлогѣ лежимо. У ориг. **ЛЕЖИМЪ В' ДШ'В-
НОЙ НЕМОЩИ.**
- ***бѣдалащина** 92^б — каква е рече бѣдалащ^ана крити и оста-
лати овде свое б^аго. У ориг. **КОЕ КО (РЧЕ) ВѢСТВО ВСТ'
ТАМШ ВСТАЛТИ...**
- ***бѣрагъ** 103^б — где сѣ испирали црева и бѣраге ш̄ оваца. У
ориг. нема ништа.

В.

варалаць 88^б — ни кра^дливцы ни отимачи ни варашци ни даже цр^ттва бж^гега некую добити. У ориг. ни тат^ге, ни хциници цр^ттв^гѣм...

***варалица** 96^б — тако и мы да не тражимо и ницемо (sic!) варалице блага. У ориг. да и мы не прелестныхъ богат^гствъ взыск^гем^г.

***варанье** 35^а — ра^д лѣкавства и варанна. У ориг. и за лѣкавств^ге прелест^гн.

великопамятны 28^б — како пакъ тай великопамѣ^гны говори соломонъ. У ориг. шкоже тойже Премудрый глаголетъ Соломонъ.

***величати** — амь се 74^б — оне кой се врло величаю и на ве^тко се држе. У ориг. нема.

веселость 48^а — мирсакю га масло^д веселости. У ориг. помаж^г елем^г радости.

***вѣѣ** 16^а — иди вѣѣ с миро^д. У ориг. нема ове речи.

вѣчовиты 23^б, 35^а, 57^б, 102^а, 150^а — пла^д вѣчовиты 23^б. У ориг. плачъ вѣч^гный. — и мл^ть твоѣа вѣчовита пребыва каде си вѣчовито сп^сеніе мом^г дом^г оустроиш 102^а. У ориг. нема. — вѣчовити те^жкы мракъ 35^а. У ориг. тм^г кром^гн^ю.

***вѣидь** 48^б — оставила ме ю сила моѣа и вѣидь очн^ги. У ориг. встави м^а сила моѣа и свѣт^гь оч^ю моѣю.

вид'ло 59^б — износи се на видло.

видлость 31^б, 96^а, 29^а — онай се не кр^ге ѿ люди него излази на ви^дл^о. У ориг. град^гт^г къ свѣт^гь. — ако оузкоке може м^б дати видл^о очима 96^а. У ориг. нема ништа. — и зове га на ви^дл^о 29^а. У ориг. Призыва^г къ вид^гн^ю.

видность 95^б — доконай и мени видн^о моѣ очима. У ориг. свѣт^гь оч^ю моѣю.

***выка** 95^а — и мош^д выко^д теке ветарь тера^д. У ориг. воп^ю точ^ю воздухъ вѣм гласомъ монш^д.

***выкати** — чемь 17^а — а оно то к^е и камене выкати. У ориг. камен^ге возоп^гт^г.

вышакъ 144^а — него онай вышакъ пакъ цеди себи. У ориг. нема ништа.

владость 40^а, 95^а, 137^а — да шнь еданъ дае силъ и владѣ свои^а лю^ама. У ориг. *иже той дастъ силъ и державѣ людемъ своимъ*. — оукажи тѣ твою владѣ и на мени, коино сѣдимъ оу слѣпотѣ. У ориг. *мен и на мнѣ сѣдаци^а в' слѣпотѣ сѣю твою властѣ*. — и нима даш ѣ на то владѣ. У ориг. *Снмъ даде властѣ*.

*влачити — *имъ* 69^а — влачити главо^а по зе^али. У ориг. нема.

водни 67^а — по потоцѣ во^аномѣ.

*волакъ 18^а, 37^а — ш когано сѣ волакѣ были исплели вѣнацѣ
У ориг. *вонни исплети вѣкиецѣ*. — волакѣ пилатовѣ. У ориг. *вонни*.

*вогеванье 32^а — юрь хр^аианско вогеванье нѣе к лю^ама проливати крвь. У ориг. *иже нѣсть нша бранѣ къ плоти и крови*.

воицанъ 39^а — каконо оу воицано доби и боа. У ориг. *аки вѣ крима брани*.

враждовати — *оутемъ* 49^а — не враждѣю на на^а.

*врвити — *имъ* 94^б — цо толики люди многѣи врве пѣте^а.
У ориг. нема.

вретице 27^а — Облача^а се оу вретице. У ориг. *Облачах'са вѣ кретице*.

*врекьетина 144^а — и оу врекьетинѣ се издртѣ обгчешѣ. У ориг. *и кретице и пепелъ постелши*.

*врло 15^б — а врло бы и то было ако бы... У ориг. *израдно же, аще...*

*врстанъ 93^б — цо си ти са^а врста^а, ако ница не има^а, подай са^а себе. У ориг. нема.

*врѣи — *вргнемъ* 17^а — то би све вргаш како ницо да би было.
У ориг. нема ништа.

*врѣина 25^а — на врѣины и на мразѣ лежекѣ. У ориг. нема ове реченице.

*врѣкѣчина 151^а — ако оу огнюцины лежишь и оу врѣкѣчинѣ. У ориг. нема.

вспрѣимити — *имъ* 30^а — како е и ш^а вѣспрѣимш... зло.
У ориг. *иже воспрѣимъ естъ зло*.

Г.

- гадость 92^а — коино е преко врха гадости имаш свакоака свѣтскога блага. У ориг. нема.
- *гиздаво 103^б — за свако потребѣ гиздаво зготовленѣ. У ориг. на свако дѣло благо зготовленѣ.
- *гласити — имѣ 24^а, 41^б — пастырѣ ведѣи гласи свое овпе свако имено. У ориг. пастырѣ своа овцы глашатѣ по имени. — ти си ме оукрѣпѣш и даш яко ш конѣи са се подигла ка^а си ме рѣчо^а своиш^а гласѣш. У ориг. егда возгласилѣ еси.
- *глашоноша 41^б — не^ако догне ш арсинагогова дома глашоноша каза мѣ. У ориг. прѣиде никто ш сего архисинагогова гла.
- *гльдане 9^б — и саде се оудалила ш гльданѣа ннегова лица на зе^али. У ориг. ш зрѣнѣа лица его.
- *гльднѣти — немѣ 94^б — гль^ани и о^ама прогль^анѣ. У ориг. прозри и авѣе прозрѣ^а.
- гноанѣ 24^б — дѣжаш е онѣ оубоги пре^а вра^ами богатога гноа^а. У ориг. гноа^а.
- *гневити — имѣ 35^б — такоферѣ и оне кои га гневѣе и срде га. У ориг. такожде и прогнѣквающѣа егѣ.
- *гневливѣ 35^б — и кои се пасѣ ко^а брда грдинскога гарб^аливѣи сѣ и гневливѣи. У ориг. нема.
- *гнездити се — им се 35^б — врло милаѣю овы нечистѣ дѣси да се гнезде ш онѣи люди коино нечисто и самоволно живѣ. У ориг. любатѣ... да водворю^а сѣ въ...
- гнѣсти сѣ — емѣ се 40^б — кой на^а шбиходе и гнѣтѣ се шко на^а. У ориг. ш держащи^а на^а ници^а и гнѣтѣщи^а.
- гнѣлость 20^а — ш свое кѣ плѣти пожнѣти смра^а и гнѣло^а. У ориг. ш плоти пожнѣтѣ нестѣкнѣе.
- *годовати — оуемѣ 63^б — и онога старейшинѣ приказати можемо цоно нѣе годоваш.
- *гозбина 25^б — чинѣш е гозбинѣ и ча^а сваки днѣ. У ориг. нема.
- *големѣ 18^а, 6^а — и ка^а оузрасте големо трнѣе. У ориг. и возрастѣши тернѣе. — Кои е тай голе^а прѣрѣкѣ. У ориг. кто естѣ сѣи прѣрѣкѣ.

- ***голотина** 40⁶ — ако напре вы голотиню ваше браке покрьете. У ориг. **наготѣ**.
- ***горни** 10^a — извлячи се... и из самога горнега града гер-
сима. У ориг. или **самагѣ вышна** града **Иерсима**.
- господарство** 77⁶ — кога вара овога свѣта седа и гндрство,
многа стока и марва и многы оусевы.
- ***господовати** — **оуемь** 29⁶ — и да влада и гндсе. У ориг.
нема.
- ***гостити се** — **им се** 25^a — него са^a се гостѣш и частѣш. У ориг.
нема ове фразе.
- готвити** — **имь** 91^a — готвити многи ѣцець и хранити сиромаш,
защо ка^a се го^вни ѣто (?) колѣ се живо^но. У ориг. нема.
- ***градина** 152^a, 38^a — некъ иде к оной градины молити се
бѣ оцѣ. У ориг. **ко вертоградѣ**. — ка^a бѣдешь с оучнцы
оу градины. У ориг. нема ове реченице.
- гравина** 103⁶ — ако не бы съ себе те камилске гравине из
себе на сиромаше не збацѣш. У ориг. **лиць кы сего вел'блюж-**
нагѣ горба из себе не н'вергл'.
- гробина** 103⁶ — смѣ^нвѣ съ себе гробинѣ богатства. У ориг.
н'верже горбѣ богатствѣ.
- грьдъ** 32^a — они кои съ грды и поносливы, они нисѣ без ѣвола.
У ориг. **всѣкѣ найпаче гърдын нмѣютѣ бѣсѣвѣ.**
- грьдина** 32^a — кой^но е грдина с нба бацѣла долѣ. У ориг.
нх'же гордына съ нбсе низверже.
- грьдѣти се** — **имь се** 11^a — на велико се држи и врло се грдѣн.
У ориг. **егда гордыню возноси^са.**
- грьдость** 13^a, 35^a — да съ съ свош^a памекю млада дѣца, а не
младе се злобо^a и з грдоскю. У ориг. нема. — Ра^a превелике
нихове грдости. У ориг. **гординѣ.**
- ***гризлица** 89⁶ — рокѣ кано свиня и гризлица е кано мышѣ.
У ориг. нема.
- ***гристи** — **земь** 25^a — а онай гризаѣ жежель наполю. У ориг.
нема ове реченице.
- ***грозань** 40⁶ — грозне и краве сѣзе роне. У ориг. нема ове речи.
- ***гъмно** 58^a — и отребикѣ свое гс^нно и пшеницѣ кѣ скѣпити.

Д.

- ***даванѣ** 106^а — не свако даванѣ половицѣ имаѣа на^а хвай-дише. У ориг. **Не всако даванѣ по^а нитѣна ползѣѣ.**
- дааваць** 2^б — приближѣи се живота дааваць. У ориг. **Премѣжи сѣ живѣ даваць.**
- ***данакъ** 95^б — да и ја види^а свѣтлы данакъ. У ориг. нема.
- ***данакъ** 34^б — голѣмо брѣме и тежакъ данакъ меку лю^ама на лѣгна. У ориг. нема.
- двообразанъ** 152^а — не бѣди двообразанъ и оунстрица. У ориг. нема.
- двообразникъ** 143^б — ка^а постите не бѣдите двообразники. У ориг. **не вѣдѣте ѣкоже лицемѣри.**
- ***двострѣкъ** 42^б — двострѣко е чѣдо саде гѣ оучиниш. У ориг. **двѣ нитѣ чѣдѣса гѣ сотвори^а.**
- ***девица** 42^б — да не бѣде двѣ дѣша наша оумрѣа. У ориг. **отроковица.**
- ***девојка** 15^б — из чѣте двѣйке не произашло на швай свѣ^а. У ориг. **из чѣтыа двѣ.**
- ***девојчинь** 41^б — и двоичина оца и мтрѣ. У ориг. и **Ща отроковицы и мтрѣ.**
- дѣйствованъ** 12^б — на то живо слово бѣѣе и дѣйстви^ано. У ориг. **Не сѣ же живо слово бѣѣе и дѣйстви^ано.**
- дѣйствителни** 1^а — исто слово бѣѣе и дѣйствителное даде свомѣ гласѣ. У ориг. **дѣйстви^ано.**
- ***дѣljenje** 144^а — него з дѣljenje^а и с мобо^а велико^а и сь сваки^а свои^а брато^а оу мирости и оу любви. У ориг. **сѣ мл^ат^ан^ан^аю ѣвѣ и млткою...**
- ***детин'ство** 4^б — ѣ мога детин'ства. У ориг. **ѣ юности мога.**
- ***детићъ** 5^а — възстави гѣ тога детикѣа. У ориг. **юношѣ.**
- ***добеѣѣи** — **гне^а** 37^а — како добеже к истинномѣ дешевно^а и телѣсно^а докторѣ хѣ. У ориг. **притекши к истинномѣ врачѣ хѣ.**
- доби** 7^а — нѣрь иде то доби и тай ча^а. У ориг. **ѣко градѣтъ часѣ.**

добринѣ 23^а — испѣняюкѣ ва^с сваке добринѣ. У ориг. испол-
наа васа всако^а блг^ати.

***добро** 101^а — ето кю пода^а мога добра ги дати ници^а. У ориг.
полз ни^аниа мо^агв.

доброволство 38^а, 1^б — на то се доброволство наро^аско оу-
глаѣда и та жена. У ориг. нема. — Овде показѣ оудовица
свою доброволство блго. У ориг. показѣт^а ѣсѣв за^а вдовница
блг^атъ.

доброподатливи 106^а — да не оузглаѣдамо се на лѣкавога и
нема^атва Иршда, него на добропода^аливога закхеа. У ориг.
но блготвора^ащемѣ зак^ахей (?)

***довол'но** 16^б — и^ась онь те и киша довол'на. У ориг. Те ест
и дождѣ колени^а.

***договоръ** 44^б, 33^б — ш чемѣ по то^а иако^а стѣ договоръ написа.
У ориг. совѣтъ написа. — кои ходе на договоръ к неча-
стиви^а. У ориг. идѣтъ на совѣтъ нечестивыхъ.

***додворити се** — им се 25^б — са^а си ты тога се додворѣш и
заслѣжѣш си. У ориг. нема ове фразе.

***додирнѣти се** — немъ се 3^б — теке нѣгова се кривета исто
мало рѣко^а додирнѣ смртнога. У ориг. коснѣ са одра егв.

доконавати се — вамъ се 86^б — гдѣ се свѣ зло доконава а
не добро. У ориг. нема.

доконанѣ 90^б, 2^б — даде на^а образъ доконанѣ ове заповѣды
У ориг. образъ исполни^а заповѣды сѣй. — доконанѣ и
край живота. У ориг. конецъ житѣа.

***доконати** — амъ 95^б, 19^б — ты си оуредѣш зорѣ и доконаш
сѣнце. У ориг. ты совершилѣ сѣи зарю и слице. — чѣкѣ са^а
ш себи не може никаква добра доконати. У ориг. нема.

***докончати се** — чамъ се 42^б — каде се те докончаш живѣ.
У ориг. за^а ско^ачавшесѣа жизни.

докѣчати се — чамъ се 10^б — запрекнѣно дрво ѿ когано е
заповѣдѣш бѣ не ѣсти вити се докѣчати к нѣмѣ. У ориг.
нема.

долача 44^б — да не би шбсташ оу грѣхо^аной долачи. У ориг.
нема.

***дома** 96^б — зацо има^а дома стара оца. У ориг. нема ништа.

- ***домаѣи** 10 — свою домакю челядь дѣрма кори и гризе. У ориг. нема.
- ***домакѣнь** 47⁶ — а вы бѣдавши домакѣны. У ориг. и сами **вы црквенныи гостинники.**
- домакѣнство** 104^а — каде се пронагне и твои^а домакѣнство^а. У ориг. нема ништа.
- ***домашнѣи** 106^а — ако сѣ оу комѣ домѣ вразы чѣкѣс његовы домашнѣи. У ориг. **вразы чѣвѣкѣс домашнѣи егѡ.**
- ***допасти** — **днемь** 27^а — какво ли са^а ѣа мѣсто допаш. У ориг. нема.
- ***доидѣвати** — **амь** 15⁶ — нысѣ таквы долѣщал^а к себи доходити. У ориг. **не даахѣс.**
- ***досетити се** — **имь се** 86^а, 105^а — чѣа ли би памѣ^а могла досетити се. У ориг. **или которы разѡмы достигнѣти доволѣ^а.** — досети се той памяти 105^а. У ориг. **оупотребнѣ сѣа м^арости.**
- ***досекѣ** — **знемь** 38^а — не може високо досѣкѣ ни доватити орлѣи крѣила голѣмы. У ориг. **не досазатѣ високо крылз орла великагѡ.**
- ***достати** — **немь** 44⁶, 29⁶, 23^а — онь жели за ти^а, ама не може свака^а достати. У ориг. нема ништа. — да бы кого^а могаш достати и швай и шнай свѣ^а. У ориг. **да бы кто нѣшнихъ и градѣшихъ насладил^асѣа благѣ.** — нѣе достаѡ вѣчнога живота. У ориг. **не прѣатѣ вѣчныа жизни.**
- ***достоянѣ** 101^а, 92^а — да би и нѣхово достоянѣ штворѣш сиромахо^а. У ориг. **да бы и нѣх сокровища Шверлз нищимѣ.** — цгог^а свога блага и достоянѣа има^а. У ориг. **всѣа елика нмашн.**
- ***достояти се** — **имь се** 36⁶ — тога цркви се достои жедити. У ориг. **сегѡ црквы прѣлежитѣ желати.**
- ***дотаѣи се** — **кнемь се** 6^а — дотаче ѣсе к носидо^а. У ориг. **коснѣсѣа одра.**
- дотѣживати** — **вамь** 148^а — и на шне би свою рѣкѣ мѣнѣш ко^а го^а нима дотѣживаю. У ориг. **и на стѣжающѣа нмѣ возложилз бымы рѣкѣ мою.**

- *доходъ 36^а — и оу цркви, оу негово^а домѣ честы^а доходо^а да живѣймо. У ориг. и в' цркви храмѣ всѣ чрез^а всегдашнее посѣщеніе живѣ^а.
- *доходакъ 102^а — такогѣрь и овде збыло се оу оно време дохода^а единора^а нога з дохода^а сты^а бжїега сна. У ориг. вз время пршѣ вїа.
- дочекатель* 46^б — вѣси сїенни^а вїи сте оу цркви гостинни^а и пѣ^а нїко^а дочекатели. У ориг. нема.
- *дочѣти — чємь 7^а — еда и на не дочѣ^а тай гла^а сна бжїа. У ориг. не вслыша^а...
- дошлица* 104^а — чєрь се е шстїш мой до^а твоиш^а дошлицо^а сто^а. У ориг. шсти во сѣ домѣ мой пршїстїеиш твоиш.
- **драговол'но* 16^а — ка^а она добро дочѣ то слово и драговолно га привати. У ориг. вгда оуслыша сїе слово и со радостїю прїа^а.
- дрвено масло* 47^а — то е дрвено масло. У ориг. сє слєй.
- *дркрати — чємь 39^а — дркрякѣ сѣ страхо^а догнє. У ориг. трепшїщи прїа^а.
- *дрѣгоначи 103^а — дрѣгоначи^а чєз^а языко^а. У ориг. инны^а языко^а.
- *дрѣжина 25^б — ама сѣ своиш^а дрѣжино^а, з господо^а и з богати^а. У ориг. нема ништа.
- дрѣжни* 48^а — кои сѣ прали дрѣ^а нїе ране вино^а. У ориг. нзлїавши слєй на языкы брѣ^а нїа.
- дѣготриблївость* 102^б — оуказа овде закхєй и дѣготриблївость. У ориг. долготерпѣнїе.

ѣ.

- *гюбре 30^а — кои ге блѣ^а наго сна ш свинскога гюбрѣта, идѣкѣ мѣ к нїемѣ привати га и полюби. У ориг. ш сви^а скаго гнол.

ж.

- *жежелъ 25^а — а онаѣ гризаш жежелъ наполю. У ориг. нема.
- *желнанъ 86^б — да не гла^а да желни^а очима за тѣгѣ^а женами. У ориг. нема.

желность 86⁶ — що е го^а оу мїрѣ прво мѣ е желнѣ тѣла да се насити блѣда. У ориг. *всѣ иже сѣтъ въ мїрѣ првоѣ сѣ похот' плотскѣа.*

*жетва 13⁶ — каквой се жѣвы имамо надати. У ориг. *иже вы жатвы надѣтисѣ ижемы.*

*живити се — *имъ се* 17⁶ — не може се ниеданъ чвѣкъ живити теке ш недномѣ лѣбѣ. У ориг. *не ѡ хлѣбѣ единомъ живѣтъ бѣдѣтъ члвкъ.*

*живленне 86^а — с каквы^а би посло^а придобѣш вѣчно живленне. У ориг. *живѣ вѣчны...*

*живовати — *оуемъ* 3⁶ — теби ѣа вели^а, оустани, оускрѣни и живѣй. У ориг. *воскрѣни и живи.*

животвореѣи 3^а — юрь и оно има таквѣ силѣ оу себи животвореѣѣ. У ориг. нема.

*животнїи 149⁶, 86⁶ — него кѣ мѣ быти и има кѣ свѣ^ѣ живо^ѣны. У ориг. *иматъ свѣт' животнїи.* — живо^ѣнїи овомѣ мїрѣ. У ориг. *житѣа мїрѣ.*

животовати — *оуемъ* 12⁶, 33^а — него онаѣ грѣ^ѣ зло чини. коино оу мени животѣе. У ориг. *но живы въ мнѣ грѣ^ѣ.* — таквїи животюкѣ оу г^ѣнемѣ храмѣ. У ориг. *таковїи бо живѣщїи въ храмѣ г^ѣднѣ.*

*жирити се — *имъ се* 59⁶ — са^а се теке жиры кано вепарь дивлїи оу лѣгѣ. У ориг. нема.

*житакъ 43^а, 36^а, 29^а — докле ова пара, нашѣ жита^а, ѣавлѣ се оу нами. У ориг. *жизнь наша.* — а какав ли е жита^а човекѣ тамо бїш оуе^ано с оныма боравити. У ориг. *коѣ ѡв житїе...* — надаюкѣ се вѣчномѣ житкѣ и блѣгѣ и слави. У ориг. нема.

житомѣренїе 57^а — да и^а на време свое издае житомѣренїе

3.

заболѣвати — *амъ* 86^а — оно болїи а дрѣго заболѣва, брига, тѣга и нѣж^а. У ориг. нема ништа.

*забораванъ 85^а — задремаше сно^а заборавнн^а. У ориг. нема.

заборавити — *имъ* 11⁶ — коино нїиса^а заборавѣш бжїе сѣ^ѣбе а ни правїце нїегове. У ориг. *иже ѡправданїи г^ѣднѣ не забы^ѣ.*

завидніикъ 43⁶ — оумножило се... зазорливаца, ненавидов-
ница, завидніика. У ориг. нема.

завидность 73⁶ — кроме що прѣе оу немѣ зави^ано^б и нена-
ви^ано^б и мрзость.

завидость 11^а — ра^а негова лѣндоханства, завидости и мр-
зости. У ориг. чре^а лѣност' и завн^б.

*завичай 151⁶, 31⁶, 87^а — юрь по сво^а завичаю и по своѣй
натѣри, сви еднако ка оу брлогѣ лѣжимо. У ориг. нема. —
защо свако^а е то завичай шбѣкѣ се даннѣ^а оу рѣхо. У ориг.
нема ништа. — шнда га преоузме заш завичай. У ориг.
ѿ д'кла замй швнчай.

загнюрати — амь 10⁶ — загнюраюкѣ на^с оу свако зло и по-
гѣбленіе. У ориг. погѣбжающіа въз все гѣвнтелство и по-
гнел^а.

*загонетка 43^а — добро слѣшай що ти каже загонѣ^ако^а твой
створитель. У ориг. нема ништа.

*задоволенность 94⁶ — тай мѣ е рече задоволен^б и онь мѣ е еданѣ
за мою потребѣ. У ориг. сей ми довалкѣт' и сей ми естѣ рече
единѣ за потребѣ.

задосты 95⁶ — нѣ ово^а слѣпцѣ то задосты было. У ориг. не-
доволенѣ сей невидашій.

задржаніе 144⁶ — и пакѣ наше задржаніе ѿ кѣханіа. У ориг.
Боздржаніе постное ѿ вращн^а.

*задржавати (?) — оу^анемь 10⁶ — ласканіе коено га вара и за-
држе га оу грѣхѣ. У ориг. ѿдржавающіа.

*задржати се — имь се 102⁶ — и задржа се вѣѣ ѿ сви
пре^аннѣ зада. У ориг. воздржасѣ ѿ похотѣй.

задрѣбина 93^а — щого^а себи задрѣ^абине оучинишъ то е твое
толико. У ориг. что ли ко за дрѣ твою соткориши, съ
твоѣ ест^а.

*задрѣшнѣи 103^а — много е рече боліе и задрѣшнѣе давати него
ли оузимати. У ориг. клжен^акѣ ѣ паче даати неже пріймати.

*зажеѣи — жежемь 87⁶ — жажеже гра^а ниховѣ.

*зажизати — жижемь 97⁶ — и скрозь кои^а се тебѣ голѣма
разѣма свѣтлѣ^б зажиже. У ориг. и чре^а ннѣ^а же тебѣ^а влліа
разѣма свѣтлостѣ^а возжигает^а сѣ.

- *зазвати — *зовемъ* 144^б, 101^б — онда ка^а зазовешъ ба и бѣ кѣ те оуслышати. У ориг. тогда возговѣши и бѣ оуслышиши та. — нище док те нѣе зазвашъ фили^а. У ориг. прожѣ даже не возгласи тебе филип^а.
- *зазирати — *иремъ* 40^а — а що сѣ ѿ блата и нечисте (рѣке) ш то^а хс не зазире. У ориг. нема ништа.
- ззорливаць 43^б — оумножило се... по^амигалица, лажа, шѣна^а нѣйка, ззорливаца. У ориг. нема ништа.
- *запамъ 141^б — не почнемо запа^а врати. У ориг. нема.
- *заказивати — *оуемъ* 90^б — що на^а заказѣ и ш то^а на^с оучи блгѣи на^ш оучтаъ хсѣ. У ориг. нема.
- *закланнати — *амъ* 27^б — и еданъ дрѣгога ѿ зла и ѿ бѣде закланнати. У ориг. нема ништа.
- *заклонъ 87^а — а ѿ негова немарѣнна роди мѣ се законъ неговѣ грѣхѣ.
- заклонитель 102^а — и помоуѣникъ и законитель нима е бш. У ориг. помощникъ и защититель.
- заклучанѣ 3^а — с таквы^а живы^а мазанѣ^а на штворенѣе заклучанѣа.
- закриливати — *оуемъ* 45^б — иерь любо^а многе наше грѣхове закрийюе. У ориг. какъ Любы покрываѣтъ множество грѣховѣ.
- *зактеванѣ 10^б — чѣче теле^сно зактеванѣе на блѣ^а. У ориг. нема.
- *зактевати *амъ* 5^б, 26^а — кога онъ зактева вѣѣма се држати. У ориг. кого см онъ плачѣ держати хощетъ? — А ты мѣ ниси зактевашъ да би мѣ и една мрва пада. У ориг. нѣси хотѣ^а.
- *залаць 38^б — на мои дѣгѣ пословаше залцы. У ориг. нема.
- *залепити — *ѣмъ* 37^а — и ты^а то^а нѣне крви залепѣи. У ориг. и смѣ токѣ крови см прикры.
- *заложити се — *имъ* се 25^б, 25^а — да се заложѣ еданъ залогай. У ориг. нема ништа. — сиромѣ е лазарѣ врло желѣш да би теке цого^а заложѣш се. У ориг. желашѣ... насытитѣса.

- залѣдинна 36^а, 67^а — а не да живимо оу гробовѣи свѣ^Гцке залѣдинне. У ориг. **а не живѣ^к въз гробѣ шѣрскою свѣты.** — да се ешкиде наѣе и опѣе се, разликѣ залѣдиню коино гоне овога живота. У ориг. нема ништа.
- *залѣднѣи 40^а — и искѣси се да не залѣ^днѣе спѣнѣе ѿ врачава. У ориг. **искѣси шкѣ свѣтно спѣнѣе врачевѣ.** — залѣднѣа мѣка 56^а.
- *залѣдѣ 37^а, 14^а — оба двоѣ на залѣдѣ не бива. У ориг. **не сѣтцѣтою бѣкаю^Г.** — не сѣди залѣдѣ. У ориг. нема ништа.
- *заамка 28^а — како е и швай богаты оупаш оу великѣ свѣ^Г и оу заамкѣ и по^а шкрѣпаць. У ориг. нема ове речи.
- *занети — несемь 46^б, 101^а — зато се не бривы ни старай да би на цю твоѣе занеш. У ориг. нема ништа. — ако смо цю ѿ кога с неправдо^а занесли вратикѣмо. У ориг. нема ништа.
- *заносити — имь 88^б, 48^б — не заноси ница тѣѣ. У ориг. нема ништа. — цю еданѣ дрѣгога шбѣгѣе, вара, заноси, зли^а шбноси и шговара. У ориг. нема ништа.
- *запанти — имь 43^б — а мирнога пѣта нисѣ ни запантили. У ориг. **пѣти мирна не познаша.**
- *запитивати — оуемь 57^а — запитѣ^м са^а себе ты богаты чѣче. заповѣдань 3^а — заповѣ^аны^а гласо^а рече. У ориг. **повѣнтѣлны^а гласомѣ.**
- запрекивати — оуемь 23^а — запрекою да се велико не кѣиче.
- запѣстити — имь 106^а — ѣегова кѣкѣа нѣе запѣстила ѿ прѣгѣе У ориг. **домѣ закѣшевѣ не пѣстѣ.**
- *засланѣати — амь 3^б — досаде те е засланѣаш покрѣвачь смртны. У ориг. **Доселѣ прикрѣвашѣ тѣ покрѣвало жалостноѣ.**
- *заслонити — имь 1^б — сиротѣ и оудовицѣ привати и заслони. У ориг. нема ништа.
- *застати — немь 53^б — ка^а би мѣ дошаѣ гѣдинѣ и оу правѣцы би га застаѣ.
- *затаѣати се — имь се 39^а — и виде кѣ то жена да се не може затаѣати. У ориг. **шко не оутансѣ.**
- *затезати се — жемь се — 68^б — за приповѣс^Г ѿрицали и затезали се.

- *затискивати — оу^немъ 40⁶ — затискъемо свое оуши. У ориг. нема ове реченице.
- *заоуздати — амъ 66⁶ — своиш^н волни^н заоузда^н. У ориг. нема.
- *заоустегнѣти — немъ 38^а — ни обадва орѣа крила не би ниш могли заоустегнѣти крви. У ориг. не оставили бы ии крове.
- *заоустезати се — жемъ се 151^а — да се не сумнамо ни да се с чи^н заоустеземо. У ориг. ни^нтоже сѣмнишеса.
- *заоушница 152^а — и па^н до кайафе прѣимити заоушницѣ. У ориг. ко **Кайафѣ** прѣити **ѣдарнѣ** по лицѣ.
- *забаленіе 83^а — твоја вѣра рече коиа те е довела г забаленію.
- *заходѣ 150^а — тай іе пѣ^н добарѣ захо^н. У ориг. нема ништа.
- *збиране 56⁶ — како е пр^ор^окъ провидеш негово збиране проказа.
- *збирати се — рам се 137^а — ца ра^н оу црквѣ се збирамо. У ориг. нема.
- *збити — бѣдем се 31^а, 1^а — а то како е збило се ...чкъемо. У ориг. **а се же бысть какъ?** — цо го^н гднѣ бѣ рекне, то такы и збѣде се. У ориг. нема.
- збрание 61⁶ — іеръ старіи ха^нбари нисѣ задоста билы за збрание новаго порода.
- *званица 70^а — посла и рекѣ званица^н.
- *звание 148^а, 104^а — іере писато е ш негово^н званю. У ориг. **зани писато е ш званіи егѣ.** — кой іе право вѣровац званю г^ню. У ориг. **вероваый званю г^ню.**
- *звѣрадѣ 71⁶ — іеръ сѣ моиа сва звѣра^н полскаа и шѣмскаа.
- *згаѣати — камъ 87⁶ — зацо ко^н прѣлюбодѣаніа згаѣа се и оубіиство. У ориг. **нѣш прѣлюбодѣаніа ради выкаг^н и ѣвѣиство.**
- *згѣдати се — дамъ се 36^а — не теке посѣкѣвати црквѣ да видимо каква е и да се згѣдамо оу нишѣ. У ориг. нема ништа.
- *згодити се — имъ се 45^а — такогнѣ рече и ле^нви^н згодіи се на то^н мѣстѣ. У ориг. **бывз на томъ мѣстѣ.**

- зговѣсти** — *имь* 69^а — онь е на^а зго^вѣш голѣмъ вечерѣ.
- згрѣвати** — *амь* 18^а — те и оны днь но^ѣ не згрѣваю ср^аца свога. У ориг. нема ништа.
- згрозивати се** — *амь се* 18^б — и оу сво^а се каменно^а ср^ацѣ згрозивали. У ориг. нема.
- *зѣбла** 25^б — да га к себи оунѣтра зовне на здѣлѣ тедека. У ориг. нема.
- здесити се** — *имь се* 65^а — здесило се е чѣдо.
- здоговарати се** — *амь се* 51^б — вы са^а коино здоговарате се мегю собо^а.
- здоговорити се** — *имь се* 45^а — цо то би те тако здоговористе се. У ориг. что **икв согласистася**.
- здржане** 4^б — цо си створѣш здржане на^а смрѣѣ. У ориг. **еже сѣтворилъ еси державѣ на^а смрѣю**.
- земляни** 85^б — страшноѣ вѣѣма ѣ прева земляни. У ориг. **паче царей земныхъ**.
- злюбнѣиць** 141^а — ка^а ли се почнемо дѣпо пазити съ нашими злюбнѣици. У ориг. **егда бѣде^а добро творити ненавидѣющимъ насъ**.
- злогворливъ** 90^б — кой го^а не злогворли^а оцѣ или м^три и инатѣи се ш нема. У ориг. **иже аще кто злогрчи^а шцѣ или м^три**.
- злославны** 36^б — прикасиваю се злославны незач^аницы. У ориг. нема ове речи.
- злострадане** 30^а — обра^а вели оузмите браѣо мога злостраданя. У ориг. **образ^а прѣимѣте братѣе мон злострастѣю**.
- *злотворъ** 46^а — свога злотвора, да би тко сишао... съ свога коня и няга би посадѣш. У ориг. нема ништа.
- *злочестъ** 93^б — каде члкъ изпа^ане ра^а некога свога злочестѣа по^ала из свога истога дома. У ориг. нема ништа.
- злочестникъ** 82^б — безчач^аность мѣ чине е^аны злочест^аницы.
- зорничача** 21^а — ютро излази^а рече кано зорничача. У ориг. нема ништа.

и.

- играчина* 64^а — що е играчина и спрдачина. У ориг. нема.
- *изагнити — *изагнѣмь* 9^а, 145^а — оу томѣ смрадѣ оу комѣ но кѣшь до конца са^а изагнити. У ориг. в' нем' же и *всма согнѣши*. — койно вѣнаць ника^а истино^а некіе изагнити. У ориг. *нѣнстл'кнѣнз*.
- *изасѣти — *спемь* 45^б — тай кои е на себи имаѣ изасѣто мѣро.
- избѣирнѣти* — *немь* 144^а — зацо нѣиса^а за таковога поста избѣирнѣи велѣи гѣ. У ориг. *нѣ таковыи постѣ азѣ избрах'*.
- изборитѣ* — видѣти старѣйшинѣ првшега меѣѣ свимь прв'ны^а и избориты^а. У ориг. *стар'кншинѣ првк'ствѣющаго вѣ всѣ избранныѣ*.
- извѣстивати* — *амь* 89^б — и ради того лѣпо извѣстива соломонь.
- изволеніе* 45^б — кои е са^а изволеніе имаѣ. У ориг. и *нж са^а изколи*.
- *извргнѣти — *немь* 56^а — да кѣшь ове покѣ рс'но^а и зло^а смркю свою дѣшѣ извргнѣти.
- изгѣбленіе* 148^б — и ваше^а се изгѣбленю теке до'смѣхсе^а. У ориг. и *азѣ вашѣи погнѣкли посм'кюса*.
- *издахнѣти 90^б — до самага свога изда'нѣка. У ориг. *даже до под'лѣи смрти*.
- издоволе* 6^а — да вѣѣ издоволе г'ню силѣ изкаже. У ориг. *да оуже и доволн'к силѣ г'дню из'глѣтѣ*.
- *изелица 89^б — изелица ка вѣкѣ. У ориг. нема.
- изестіе* 74^а — на много и сла'ко изестіе.
- излаженіе* 44^а — гѣ би съчѣваѣ оуходеіе и излаженіе негово. У ориг. *в'хожденіе его и нсхоженіе*.
- *измамити — *имь* 140^а -- а не що е крадено и изма'лено или ѣтето. У ориг. нема ништа.
- *измлатити — *имь* 44^б — кои га свѣкоше и добро измлатише. У ориг. *нже совлекше егѣ и м'вы возложивше ѡйдоша*.
- измолавити* — *имь* 56^а — ни пакѣ молаць кѣ га измолавити и изгрнѣти.

исповѣдивати (?) — оуємъ 69^а — исповѣдуюкѣ свое грѣхове.

У ориг. *исповѣдаѣ грѣхѣ* своей.

исправити се — *имъ се* 139^а — вы двоица мегю собо^а се по-
годите и исправите се *неданъ дрѣго^а*. У ориг. нема ништа.

испръвгаш 34^б — да би се *испръвгаш* тай *ѣаволскы великы*
товарь. У ориг. *да вы са^а изъвергл^а то брѣша кѣксѣског.*

испродати — *амъ* 92^а — иди и свѣ испродай щого^а свога
блага и достоѣяна *има^а*. У ориг. *продажѣ*.

*испѣннанье 85^а — за твое *благоро^аное* испѣннанье десеты^а за-
повѣде^а.

*испѣннати — *амъ* 18^а, 87^а — и свакѣ свою волю и желю да
могѣ испѣннати. У ориг. нема. — и испѣнна се на немѣ прѣ-
рѣчаска рѣчь. У ориг. нема.

*истанѣти — *имъ* 144^а — ако рече *истанѣшь* свой вратѣ ѿ
поста, каково српѣ. У ориг. *лице и слачиши шкѣ српѣ выю*
свою.

*истезати — *жемъ* 47^б — неке *ва^а гѣ* истезати *несте* ли
многѣ жертвѣ немѣ приносили. У ориг. нема ништа.

истезѣивати — *амъ* 88^а, 47^б — нимало ш то^а не мотрити комѣ
ли каквѣ ли члѣкѣ що дати ни истезѣивати ко е. У ориг. *не*
истезѣиюще комѣ. — него кѣте люто и горко истезѣивани
быти.

*истинанъ 148^а — истинанъ кѣшь бити. У ориг. *истинный*
бѣдѣши.

*истинито 92^а — онда кѣшь истинито *наслѣдити* вѣ^аны живѣ.
У ориг. *извѣ^ано*.

истинность 39^а — *ѣкрѣива^а* пре^а свима твою правдѣ и твою
истинно^а. У ориг. *истин^аъ твою*.

j.

наставно 105^а — ама с *нашо^а* гароскою и съ злобо^а *наставно^а*
смо се оуподобили и следначили се змѣями. У ориг. *но про-*
стѣю извѣстно змѣи оуподобѣхом^а са.

*нагодна 105^а — *изашаш* е на добротворне *нѣ^ане* мердявине
како на некѣ *наго^аню*. У ориг. *акн на нагодичнию нѣкѣю*.

назва 43^б — тако и тога чѣвка свлекоше каде *назве* вьложише на нь.

назвити — *имь* 44^а — наши на^с грѣсы назвѣ и ѿнѣ^а на^с не дадѣ мира.

назвльнь 46^а — ранава, назвлена, неволнаа ѿ гявола и грѣха.
У ориг. нема ништа.

накость 37^б, 151^а — изаѣе ѿ ове краве халине *нако*^б. У ориг. *изыйде ѿ сѣа кровавѣа ризы сила*. — силѣ има^а и *нако*^б.
У ориг. нема.

*накота 61^а — дае нязиной немокѣ *накотѣ*.

*нарко 95^а — чи *но* е прѣтоль *каконо нарко сѣнце прѣ^а тобо^а*.
У ориг. *яко слнце прѣ^а тобою*.

наростливо 47^б, 35^б — испрадайте такога с *крѣкѣ^а* и *тихѣ^а* срѣцѣ^а, а не *нарѣливо*. У ориг. нема. — *наростливы сѣ* и *гниеливи*. У ориг. нема.

насность 80^а — али свою *насно*^б и *свѣтаѣ*^б ѿ тебе имадѣ.

неднограганинѣ 76^а — и вѣѣ више нисте незнанны, ни пришалцы ни пакѣ мимохо^ацы, него *недожители* и *недограгани*.

*неженне 86^б — ѿ *неженна* коже. У ориг. нема.

нето 67^а — где би се намерѣш да *сла^ако* *нето* *изе* и *попѣ*.

*нецати — *амь* 42^а, 23^б — и сви сѣ за ни^а *нецали* и *плакали*.
У ориг. *плакахѣ же сѣ всѣ* и *рыдахѣ сѣ*. — *плачите се* и *нецайте*. У ориг. *плачтите сѣ* и *рыдайте*.

нецека 25^б, 10^б — да га к себи оунѣтра зовне на здѣлѣ *нецека*.
У ориг. нема. — и *ласка* га с *дѣпы^а* рѣчма и с *нецеко^а* *разлики^а* и *свиранне^а* *пожкѣ*. У ориг. нема.

юза 63^б — ѿдрешити ѿ те юзе.

к.

*казиванне 136^б — а и *бе^а* *то^а* *казиванна* *мы сами* *можемо* *знати*. У ориг. нема ништа.

*канити — *имь* 70^а — г^сди^а *ва^с* *каны* *лѣпо* да догѣте на вечерѣ. У ориг. нема.

*каранне 70^а — то кѣ бити велика *лю^аска* *кацига* и *караннѣ* *вѣчно*. У ориг. нема.

касати се — *амь* *се* 12^а — *молити* *се* *бѣ* и к *свако^а* *добрѣ* *дѣлѣ* *касати* *се*.

- ***кичеливъ** 74^а — брани мѣ и кичеливы повоѣны живѣ. У ориг. нема.
- кичити се** — **имъ се** 23^а — да се велико не кѣиче. У ориг. не високо шѣдрствовать.
- ***класти** — **демъ** 47^б — зацо кладете на люде и мекете имъ на лѣгга големе и тепшке товаре. У ориг. **шко макладате на члвѣкка брешна.**
- ***клепати** — **клепалемъ** 10^а — ногами клепае и маше безпосленъ. У ориг. нема.
- ***ключаница** 2^б — прикоснѣ се к смртной ключаницѣ. У ориг. **прикоснѣса заключенїа смртнаго.**
- ***козлиѣи** 77^а — и с козликѣ кѣе докѣ преда те. У ориг. нема.
- колицмина** — сви колицмина се го^а шѣвракнате.
- коснѣкте** 3^а — оузима гѣ ради коснѣкнѣ к смртномѣ креветѣ. У ориг. **кз одрѣ Прикосновенїа.**
- ***крагна** 88^б — то се све крагна нариче. У ориг. нема.
- ***краичакъ** 37^а — коснѣ се с ѣднога краичка ѣнеговой халины. У ориг. **коснѣ са краа.**
- кральство** 41^а — цо го^а има на зе^ади г^ап^атва, кральства и цр^атва. У ориг. нема.
- ***краснѣи** 43^а — и тако живы, з^аравы и красны оу свако^а добрѣ. У ориг. нема ове речи.
- ***кратавъ** 79^а — **крата^а** лѣ е бѣш, шѣга^а лѣ е. У ориг. нема.
- крвавикъ** 34^б — и онда мѣ крвавикѣ теже и горе бива него ^а како мѣ е првачѣ было. У ориг. **тогда бываютъ послѣднѣа члкѣ томѣ горша первѣ.**
- ***крвникъ** 87^б — онъ те исты крвникѣ. У ориг. **члковѣїица естѣ.**
- кровопрлитанъ** 38^б — а ка^а кровопрлитны воины привате се твога тѣла. У ориг. **квоточивый.**
- кровопрлитникъ** 38^б — а кровопрлитницы воицы кой твою крвѣ изливаю. У ориг. **квоточивый крвѣ твою источающїи квїни.**
- квоточене** 39^а — была са^а оу квоточеню шѣ дванаи година. У ориг. **кѣхъ кѣ точенїи крвѣ.**

крвоточивица 38^а — а ова крвоточивица горѣга е и люѣга имада при себи зма. У ориг. *жана крвоточива*...

*кривина 89^а — и негово кривинѣ и соломонъ изъавлюе. У ориг. *сѣго же винѣ* итд.

*крмити — *имѣ* 23^а — и свако живо^Гно држи, храни и крми и живы. У ориг. нема ништа.

кромѣ 92^а, 31^а — ница ти нѣе за потребѣ кромѣ то едно. У ориг. нема. — *ниса*^а рече на послать кромѣ к овцами. У ориг. *токо кз овца*^а.

*кѣкетина 33^а — но сѣ кѣкетино^а нечисто^ѣ дѣхѣ. У ориг. но сѣ^Г *храмо*^а нечисто^ѣ дѣхѣ.

Л.

*лажа 43^б, 32^а — оумножило се... хрсѣза, штимача, варалица, лажа. У ориг. нема. — нити се не пакъ каква го^а лажа ни ласка нашаа оу неговы оусти. У ориг. *ни шбрѣте са лѣст*^а въ оустѣ^а итд.

лакомость 73^б — неданъ дрѣгога да може изести ѣ лакомости.

*ланаць 35^а — и швога тако штовареного гвозденима ланцы и негбами. У ориг. *оузы жѣлѣзными*.

*лапцѣ — *имѣ* 86^а — да^а... докѣ не теке лапѣи и растргне е. У ориг. нема.

ласка 32^а — нити се не пакъ каква го^а лажа ни ласка нашаа оу неговы оусти. У ориг. нема ове речи.

*лѣга 38^б — на мои лѣгѣ пословаше залцы. У ориг. нема.

*лежанѣ 145^а — ако хокѣ шбрадовати се на лежаню крыла аврамова. У ориг. *лицѣ хоцѣт*^а *возрадоватиса на ложѣ*^а *Лана Аврамова*.

*лѣкарѣ 47^а — гостиннико^а цркве дѣшвы^а лѣкаремѣ. У ориг. *дѣшвы^а врачѣ*^а.

лѣкарство 39^а — кои си събраш и скѣпѣи ра^а лѣкарства свакоаке болѣсти.

лѣндоханство 11^а — ка^а мѣ се оу срѣдѣ погаси любѣ^а г бѣ и своѣ родѣ и племенѣ, ра^а негова лѣндоханства и завидости и мрзости. У ориг. нема ништа.

ликовати — *оуемѣ* 145^б — и ликовати сѣ аггли. У ориг. нема.

*лончина 33^а — него бѣва погана лончина ни за каквѣ потребѣ нѣе. У ориг. но **БЫКАГЪ ССОЪ** в' **НИЧЕСТЬ**.

лѣчше 142^а — лѣчше и болѣе ° гѣ бѣ ради наше мѣти ѿвѣ давати. У ориг. **ЛѢЧШЕ** **ЕСТЪ**.

Л.

*любезность 102^б — и показаи е оу себи тай дшевны пло^а закхей любя^{но} и радо^т. У ориг. **ПОКАЗА** **КО** **ЗАКХИЙ** **ПЛОДЪ** **ДХОВНЫ** **ЛЮБЫ** **И** **РАДОСТ'**.

людоубоица 105^б — койво не людоубоица ѿ почела. У ориг. **ЧЛВКОВЕИЦА**.

лютость 142^а — и ако престанемо ѿ мрщаниа и пресечемо нашѣ люто^т г братѣ. У ориг. **МРСТ'** **ИШЪ**.

М.

*маечакъ 101^б — защо маечакъ бѣше. У ориг. **МАКЪ** **ВОЗРАСТОМЪ** **МАЛЪ** **БѢ**.

*мазань 40^б — лѣпе и мазне беседе. У ориг. нема ове речи.

мазность 47^а — а зейтинъ пакъ (има у себи) некѣ слад^т и мазно^т. У ориг. **МАЙ** **ЖЕ** **МАКЮ** **МАГТЬ** **И** **КРОТОСТЬ**.

маловрѣдань 23^б — да би виі мою маловрѣанѣ беседѣ за оу^а ср^ано приватили слѣшаніе. У ориг. **ОУБОГОЕ** **МАЛОЛАНІЕ** **МО**.

малобмань 75^б — пахоре, кои сѣ малобмны, несна^нны, некнижны. У ориг. нема.

*марва 14^а — землю е свѣ заѣваи с траво^а. . . с марво^а, сь ск^ты свакоаки. У ориг. нема.

*марвинче 53^а — тако ли си до конца каког^а ско^т или марви^{че}. У ориг. нема ове речи.

*маа^т 38^б — на тѣи маа^т стаде ишъ кровь. У ориг. **МАИ** **СТА** **ТОКА** **КРОВЕ** **МА**.

*машити се — имь се 25^б — ниси се ктеи ни не^нны^т прѣло^т машити. У ориг. **НИЖЕ** . . . **МАШИТИ** **ЕСИ**.

мегюсобны 48^б — него нище и оунѣстрашнѣ мегюсобнѣ много множаство има людѣи. У ориг. тако исто: **МЕЖДОСОБНЫХ'**.

*мести — темь 72^б, 13^б — мете лю^ама памѣ. — него више теке себе и наро^а метѣ и вараю. У ориг. нема.

- *меце 95^а, 34^а — мой гла^с немѣ меце дара доноси^а. У ориг. *вх мѣсто*. — меце мене. У ориг. *в' мѣсто мени*.
- *милованіе 140^б — защо милованіе ово^а свѣтѣ мрзко е то бѣ.
У ориг. *любы міра сего*.
- *миловати — *оуемь* 88^а, 28^б — защо милѣмо зѣвѣкъ неправди. У ориг. *чрез' любленіе неправды*. — ако би миловаш ницаго, то би блженъ бѣш. У ориг. и *милѣмъ ницаго блжен' бы былъ*.
- *милокрвь — *ань* 137^б, 23^а — теке да см^о мы мегю собо^а милокрвни да неданъ дрѣгомѣ не зактевамо щете. У ориг. *нема*. — *милокрвь*. У ориг. *нема*.
- милосрдство* 102^б — *оуказа* пре^а гдѣ^а за^ахей пакъ блг^о и мл^арство. У ориг. *блгость и мл^ардіе*.
- милосрдствовати* — *оуемь* 46^б — и доиста мл^ардствова оваѣ самаранинѣ.
- *милосѣа 6^б — защо нейзина матерни *милосѣа* изтера ншѣ ѿ ср^аца наподіе стра^а. У ориг. *любы мтрна*.
- мимоѣи* — *огнемь* 45^а — ка^а га виде а шнѣ мимоѣе. У ориг. *егда и видѣ^а ггов мимондѣ*.
- *мимоходаць 48^б — *мимохо^аце^а*. У ориг. *мимондѣцимъ*.
- мимоходити* — *имь* 44^б — некой попъ мимохогаше оны^а пѣте^а. У ориг. *схо^адаше пѣте^а*.
- мирость* 41^а, 144^а — сп^сена кѣ бити и ходити оу мирости. У ориг. и *пойдѣ в' мирѣ*. — и съ сваки^а свои^а брато^а бѣди оу мирости и любви. У ориг. *нема*.
- *мыто 85^б — а ѿ непра^аде и мыта да се клоне. У ориг. *нема ништа*.
- *младити се — *имь се* 13^а — а не младе се злобо^а и з гр^адоскю. У ориг. *паче же змо^а а не злобою мл^анствѣщій*.
- *младоженна 144^б — и да изагнѣ и младоженна ѿ свое постеліе и млада невѣста ѿ оудадбе. У ориг. *женнхъ ѿ ложа своегъ*.
- *мнѣти — *мнимь (се)* 34^б, 95^а, 10^б — или се теби мни. У ориг. *или мнит' ти сѣ*. — мнѣш в слѣпаць оваѣ да сѣ, бой се, они неки хрсѣзи и хараміе. У ориг. *мнѣше слѣпе^а*. — А оу старо^о мни да е то вѣѣъ бѣ забораѣш. У ориг. *нема*.

- многогороданъ 21⁶ — дѣжны смо плодоносны и многогородны бити.
У ориг. нема ове речи.
- множаство 34⁶ — толико много множаство нечастивы. У ориг. нема.
- *моба 138⁶, 62⁶ — некую ни смотри на тѣ нашѣ мобѣ. — моба пророчаска.
- *моланъ 97⁶ — и молны^м оузданіе^м ишѣ више сспрофѣ претена вичскѣ. У ориг. и надеж^ню млащею егѡ паче и паче противѣ прещеній.
- молитавни 78⁶ — мой до^м велїи до^м млитавни назива се.
У ориг. домъ млитвы.
- *молѣць 27⁶, 56⁶ — и ваше рѣхо поедоше молци. У ориг. молїе поадоша. — молѣць.
- *морити — имъ 36⁶, 5⁶ — коино ис почела бїю и море люде.
У ориг. нема. — ѣко гдѣ морїи и пакъ оживлюе. У ориг. ѣко гдѣ мртвѣтъ и живѣтъ.
- *мотика 25⁶ — свою дшѣ шкопа мотико^м. У ориг. нема ове речи.
- мотичаръ 73⁶ — бѣде трговаць великы на гласѣ за мало, пакъ послѣ или мотичаръ, да или ханц^м или бѣде лажа по свѣтѣ.
- *мотрити — имъ 86⁶, 18⁶ — рада е да би на^с скоро изела каконо ла^к ка^к мотрїи некѣ звѣркѣ пре^с собо^м. У ориг. нема. — коино сѣ врло мотр^мды на трїе. 18⁶. У ориг. иже взирающе на трїе.
- *мочити — имъ 148⁶ — него свой крѣвѣ паче своимъ сѣзми и свою постелю сваки оу великы по^б да мочїи. У ориг. слезами своимъ да шмочитѣ.
- *мракъ 95⁶, 5⁶ — коино бораве оу мракѣ. У ориг. въ тмѣ. — Оу смртномѣ мракѣ. У ориг. въ тмѣ.
- *мрва 138⁶ — и оу та^нницѣ га ра^к мрва дѣга водимо. У ориг. нема.
- *мрвица 25⁶ — оваї сиромѣ лазаръ по зактеваню мрвица богатога ѣде хлѣбъ... У ориг. по желанїи крѣплицъ богатога, мстѣ...
У ориг. нема.
- *мрзекѣво 10⁶ — очима же^но и пакъ мрзекѣво и поно^но и напреко глѣда. У ориг. нема ништа.
- *мрзость 11⁶ — радѣ негова лѣндоханства, завидости и мрзости.
У ориг. нема.

мркотати — *къмъ* 137⁶, 92⁶ — а ми мѣ низацо ни хвале не даемо, него ишче мркокѣмо за свацо. У ориг. нема. — зави⁴ливаць не мркокѣ на те. У ориг. *завѣникъ не порицаѣ*.

мртвити — *имъ* 21⁶ — и самы⁴ на⁴ вална овога свѣта мртвити своѣ тѣлеса.

мртвостъ 77⁴ — мртво⁵ желѣ грдо⁵ной.

*мрцина 10⁴ — и такавъ чвкѣ⁵ каконо нека мрцина извлачи се ѣвно. У ориг. нема.

мрцилица 75⁴ — нити сѣ ѣданъ на дрѣгога мрцилице.

*мрциане 142⁴ — и ако престаѣмо ѿ мрцианѣ и пресечемо нашѣ люто⁵ г братѣ. У ориг. *вставлѣмъ мростъ ншѣ* и *ѿ гнѣва престаѣ*.

*мрциити — *имъ* 87⁶ — сваки рече коиго⁴ мрѣи и мрциѣ на свога брата. У ориг. нема.

*мѣдровати — *оуемъ* 20⁴ — и ш землѣаномъ послѣ мѣдрѣю. У ориг. *плотскаѣ мѣдрствѣютъ*.

мѣжататъ 87⁴ — да доиста не може достати онога свѣта кои го⁴ мѣжататѣ женѣ шблежи. У ориг. *прѣлюбѣ творѣи*.

*мѣчати — *имъ* 4⁶ — мѣчаш са⁴ ево до са⁴ и оувѣкъ би мѣчаш. У ориг. *молча⁴ и молча⁴ вѣхъ вѣки*.

мѣчемъ 37⁴ — и пристѣпи мѣче⁴ штрагѣ, коснѣ се. У ориг. нема ове речи.

и.

*наврѣти се — *немъ се* 106⁴ — и нашемѣ кѣ домѣ наврѣти се. У ориг. нема ништа.

*наденѣти — *немъ* 11⁴ — и са⁴ себи надене име. У ориг. нема.

*надѣмати се — *амъ се* 86⁴ — трѣне, нелаго⁴но е, надѣма се, опада, ве⁴не лице. У ориг. нема.

*надница 66⁴ — или оузмати на⁴ницѣ ѿ г⁴дина свога. У ориг. нема.

надирети — *премъ* 88⁴ — да надирѣ свога брата. У ориг. нема.

*нагамникѣ 45⁴ — него је теке нага⁴нѣикѣ коино бежи ѿ вѣкова каконо наймѣе⁴. У ориг. *нагамникѣ*.

найнапре 9⁴ — ѣрь грѣхъ свакиѣ найнапре свако⁴ чвкѣ⁵ произлазы ѿ ср⁴ца. У ориг. нема.

найѣвише 41^а — тебе хлѣба познае* найѣвише. У ориг. нема.
найпрво 86^б — да се члкъ найпрво очисти ѿ свакога грѣха.

У ориг. нема.

наказати — *жемь* 85^а — да накаже г^оподѣ и кнезове негове.
 У ориг. да накаже **Кнзл** его.

наказивати — *оуемь* 139^б, 86^б — него вадя ти га наказивати и свѣтовати. У ориг. но **наказовати шкоже брата**. — Овде на^с наказѣе и побчава ш то^а блгїи оучитель. У ориг. **Учит' блгїи учтлѣ Исѣ.**

намастити — *имь* 20^а — намастити землю. У ориг. **истлѣнїи**.

*намера 86^б — зацо ѿ пощенїа, да речемо ѿ намере раѣа се мысаш. У ориг. **нвѡ ѿ пощнїи' плодїса мнса**.

*наместити — *амь* 17^а — полажскѣ и намецаюкѣ себе. У ориг. нема.

*намигивати — *оуемь* 10^а — поночно и напреко глѣда или на кога намигсе. У ориг. нема ништа.

*намолити имь 138^а — цо си ме бїш намолиш за неѣа. У ориг. **понеже мнлї' ма еси**.

*нашчиглѣдѣ 8^а — те си вѣѣ почев оуказивати нашчиглѣ^а свога дѣла. У ориг. нема.

напредни 51^а — а камо колико се ншгѣ више наспорило (блга) оу напре^анне године. У ориг. нема.

*напредовати — *оуемь* 95^а, 10^б — кои сѣ пре^а ісо^а напредовали и ѿвраќали га да се не моли. У ориг. **прежде Іса ндлхѣ**. — двоица сѣ цо напредѣю грѣхѣ. У ориг. **грѣхѣ преидѣнїи**.

напреко 10^а — поносно и напреко глѣда. У ориг. нема ништа.

*напѣтити — *имь* 89^а — то те мене напѣтило и довело ме и оузведело оу твою **стѣ горѣ**. У ориг. **та ма наставнста и взведоста ма вз горѣ стѣю твою**.

*наслѣдованне 92^а — свршенна и наслѣдованна вѣчнога живота. У ориг. **совершенства и наслѣдїа живота вѣчнаго**.

*наслѣдовати — *оуемь* 88^б — кои наслѣдѣю живо^о вѣчны. У ориг. **наслѣдѣюцихѣ животѣ вѣчный**.

- *наспоривати — амь 19⁶, 43⁶ — ер гь дае ро^а земли и на- спорива пла^а. У ориг. нема. — много се оумножило и наспо- рило се ° на шво^а свѣтѣ харамѣа. У ориг. нема.
- *наставити се — имь се 78⁶ — Исо^а наставнико^а наши^а на- ставикнемо се и оуразѣмити.
- насталнати — амь 101^а, 87⁶ — и чемѣ на^с настала и оучи. У ориг. нема ове речи. — пакъ настала и оучи кнза блгѣи Исѣ. У ориг. само ѡчитѣ.
- *натрашке 84^а — идоше натрашке и падоше. У ориг. нема.
- наоузвратице 84^а — наоузвратице на землю.
- наоуздано 148⁶ — веселе се наоуздано и починѣне без страха. У ориг. нема.
- *наоузнакъ 84^а — ама оно нѣе добро коино пада лѣѣима на- оузнакъ. У ориг. нема ништа.
- наоучавати — амь 90^а, 43⁶ — послѣ тога пакъ наоучава и оуваѣѣще кнза. У ориг. ѡчитѣ. — наоучав^а на^с са^а гь. У ориг. наѡчаѣтѣ сам^а Гдѣ.
- нахитро 101⁶ — нахи^аро з дрѣѣта долѣ сыне. У ориг. пот- цаѣ^а ѡ З. снѣде.
- *начинь 1⁶ — и с кои^а се начино^а то чѣдо згодило. У ориг. ѡбразомѣ бьст^а се коннѣ?
- неблагодарство 78⁶ — и зара^а нихова неблгодарѣѣва.
- *неволя 19^а — три отрока сѣ из црѣтва бьли ш^аведены оу неволю вавилонскѣ. У ориг. нема ништа.
- *неволикъ 6⁶ — посѣкѣвати неволикне и сироте и оудовице. У ориг. нема ове речи.
- *недоскѣтица 29⁶ — сь сиромаси се дрѣжи и нихово^а недо- скѣтицо^а себи недоскѣтицѣ чины. У ориг. нема ништа.
- недро 24⁶ — нека га носе аггли оу не^аро авраамово. У ориг. на лонѡ авраамѣ.
- недѣжань 61^а — женѣ коѣа имаше на себи дѣа недѣ^анога.
- недѣжливь 48⁶ — да би оны кой сѣ недѣжливы выпѣали с пр^о- роко^а. У ориг. иже вѣ недѣ^ак.
- недѣжность 62^а — понеш се онь очеви^ано недѣжно^а те жене цо е имала.

- незаблѣнь** 81⁶ — да е са^х чобани^х штавиш .ч. и .д. незаблѣнїи оваца.
- незакость** 84^а — и нашѣ некак^о да исповѣдамо.
- незагода** 53^а — ама ѿвише оу нима је трѣ^{но} и незагода.
- *незагодань** 151⁶, 86^а — многи рече имаѣ измегю ва^с немоѣнцы и незагод^{ни}. У ориг. **недѣжливкы**. — трѣне, незагод^{но} е, надїма се, шпада итд. У ориг. нема.
- незагодникъ** 62⁶ — и ш^аравили бы онїи незагод^{ни}цы. У ориг. **недѣжливкы**.
- незагодность** 151^а — тай кне са^х нашѣ незагод^{но} по^чнети. У ориг. **недѣжн нша**.
- *немаренте** 87^а — а ѿ негова немарѣна роди мѣ се законъ неговѣ грѣхѣ. У ориг. нема.
- немилокрвань** 28^а — ето то е сѣ^а немлокрвн^ы людма. У ориг. **се же сѣд' без' мл'ти, не соткоршѣмъ мл'ти**.
- невозмо** 26⁶, 5^а — ама немо^{но} е. У ориг. **невозмогѣтъ**. — то немо^{но} е быти. У ориг. нема.
- немолашавь** 11⁶ — да пита га свога сына брашно^а немолашави^а. У ориг. **брашно^а не гиблюци^а**.
- немоѣникъ** 93⁶ — слажи бѣ и цркви и немоѣник^о свои^а тѣло^а те кѣшь бити бжїй. У ориг. нема.
- немоѣдарь** 145⁶ — опасно велїи ходите не како нем^ары, него каконо и прем^ары.
- ненавидность** 73⁶ — кроме що црсе оу нѣмѣ зави^{но} и ненави^{но}.
- ненавидовница** 43⁶ — оумножило се шѣпа^нїика, зазорай ваца, ненавидовница итд. У ориг. нема.
- непокорникъ** 138⁶ — а злотворе свое и непокорнике предае оу рѣке мѣчителне^а. У ориг. нема.
- непокорство** 138⁶ — и ево са^а пакъ видеку на^с оу наше^а непокорствѣ. У ориг. нема ништа.
- *неправедникъ** 86⁶ — а неправѣ^{ни}ке по сѣднѣмѣ днѣ оу мѣки вѣ^нной чѣвати. У ориг. **непрѣ^ники же**.
- неправица** 88^а, 12⁶ — зацо милѣмо неправицѣ. У ориг. **чрез' любленїе неправды**. — ѿ сваке неправеце. У ориг. **ѿ непрѣ^ды**.

- неприклонить** 139^а — него са^а си велико зло и неприклонита ср^аца. У ориг. нема.
- неразѣмь** 141^б — ходекѣ оу неразѣмѣ оу велико^а мракѣ. У ориг. **ХОДАЙ ВЪ ТМѢ.**
- неразѣмство** 141^а — шпрацаюкѣ и^а нихово неразѣмство. У ориг. **НЕВѢЖЕСТВО НХЪ.**
- неснажань** 13^а — и ако ме каконо слаба и неснажна дѣткна низвргие и шборы ме грѣховна смръть. У ориг. **ИКО НИМОЩНАГО ЮНОШѢ.**
- нечасть** 20^б — изнети кие оу немѣ неча^с, поміе и дрѣго безчастіе. У ориг. **И^аНЕСЕТЪ И ПЛОДЪ НЕЧЕ^сНЫЙ.**
- нечѣваніе** 10^б — двоица сѣ що напредѣю грѣхѣ то іе^с нечѣваніе самога себе ꙗ грѣха. У ориг. **НЕВЛЮДЕНІЕ СЕБѢ Ѡ ЗЛА.**
- незверженіе** 29^а — и оу адѣ хл^гро низверженіе. У ориг. нема.
- низити се** — **имь се** 84^а — да смѣрамо и низимо себе.
- низлазити** — **имь** 153^б — хokie оузлазити горе г бѣ съ своиш^а мл^сѣѣ и ни^алазити долѣ пакѣ на зе^алю. У ориг. **КОСХОДИТИ И НИСХОДИТИ.**
- низпѣстити** — **имь** 60^б — свое рѣке низпѣстити и ме^гнѣ на ню.
- Ѡницати** — **амь** 17^а — да прораскюе и да ница. У ориг. нема.
- *носила** 2^б — коснѣ се рѣко^а на носилы негово^а са^адѣкѣ. У ориг. **КОСНѢСА ОДРА.**
- носилникъ** 2^б — и како ли не бы стали носилныци мртвога. У ориг. **НОСИЦІА ШЕРШАГѠ.**
- *нокѣти** — **имь** 102^а — него к едномѣ залѣ и невалгалѣ грѣшникѣ шде нокѣти. У ориг. нема.
- нѣтричина** 59^б — а кои крїе га (благо) са^а ко^а себе и оу себи, те се зове нѣтричина.

0.

- обасипивати** — **амь (?)** 25^а — нїе^а обасипиваш гное^а (землю).
- *обасѣти** — **сиемь** 25^а — шбасѣ е гное^а. У ориг. **ШСЫПА Ю ГНОЕИХ.**
- обвеселити** — **имь** 59^б (види швеселити) — бри^аливо мѣ шбвеселите мѣ ср^аце.

- шбгладнити* — *имь* 25⁶ — ако кой богаты шширомашите и шбгла^нише. У ориг. *швеницаша и взалкаша.*
- шбголити* — *имь* 34^а — и мене шбголена ѿ дѣхова злобнѣ по^нб^ны^а шбѣче. У ориг. *мене шбнажен^аго.*
- шбгрлити* — *имь* 63^а — и пакъ ка^а се ѿ натрагъ поврѣди те га е оцъ шбгрлѣш.
- *шбдарити — *имь* 94⁶ — и да га е кой го^а измѣгю народа чи^а го^а шбдарѣш. У ориг. *нема ништа.*
- *шбдржавати се — *амь се* 89^а — да се свагда^а праве истинѣ^а можемо шбдржавати. У ориг. *нема.*
- оббѣивати* — *оуемь* 88⁶ — не обвѣгюй рече свога дрѣга. У ориг. *не твори рече вли^ннемъ швени.*
- шбживити се* — *имь се* 104^а, 88^а — ради и тече како би се сваки са^а шбживѣш. У ориг. *нема ништа.* — и пакъ кога би могаш чи^а го^а по^амокѣ да се шбживи, а неѣе ни мари за нѣга. У ориг. *нема.*
- *шбзнанити — *имь* 58⁶ — и по то^а шбзнанѣно е.
- шбзнанно* 30^а — и шбзнанно нападе мѣ на вра^а. У ориг. *и извѣстѣно нападе на вью егѡ.*
- шбилство* 29^а -- смотрите на са^а оу много^а шбилствѣ. У ориг. *въ много^а извѣнлѣн.*
- шбиходити* — *имь* 40⁶ — к онѣи^а кои на⁶ шбиходе и гнѣтѣ се шко на⁶. У ориг. *ш держаци^а нас^а ници^а и гнѣтѣщи^а.*
- шбѣстѣ* 35^а — жедна капи воде ра^а шбѣстѣа и пѣанства. У ориг. *за шбѣднѣи^а и пѣнство.*
- *шблагати — *жемь* 92^а, 89⁶ — или на сѣдѣ шблажешъ. У ориг. *нема ништа.* — Не шблажите дрѣгъ дрѣга. У ориг. *нема ништа.*
- *шблагчати — *имь* 48⁶ — вино^а правде ваше они свое да шблагче ср^аце. У ориг. *ср^аце себе возвеселѣ.* — грѣди по^нѣ да се шблагчишь. *Грѣди по мнѣ... оправданѣ еси.*
- *шбласть 95^а, 41⁶ — дата е свака шбла⁶ на нѣѣ. У ориг. *всака власть на нѣси.* — ш чини^а шбласкою ° оускрѣнда. У ориг. *кокою властѣю ш шртвухъ вжкрсе.*

*шблєжати — имь 92^а, 87^а — ако ли шблєжи^ш тѣѣ женѣ.

У ориг. аще ли не прєлюбы сотвориши. — кои го^а мѣжатъ женѣ шблєжи. У ориг. нема.

шбликло 21^а — а бѣ зрѣѣ дае шбликло. У ориг. а вѣгъ сѣмни даеѣ тѣкло.

шблице 21^б — а бѣ мѣ дае негово тѣло и облице како онъ са^а хоѣе. У ориг. тѣкло шкоже восхоѣет^ѣ.

обличивати — оуѣмь 148^б, 43^а — и що са^а ва^с оу ко^а ва ше^а послѣ ка^{го} шбличиваш и прокараш. У ориг. и мониѣ шбличиваш не внимаше. — шбличѣе хс неросали^а. У ориг. шбличаетъ Хс Иер^слима.

шбличити се, имь се 31^б — да мѣ се дѣла не шбличе ер сѣ дѣкава. У ориг. да не шбличат^ѣ сѣ дѣла егѣ.

шблюбленіи 140^б, 30^а — и остаѣи сви прѣв^аны неговои шблюбленіи оуго^аници. У ориг. И прочіи зго^аници Бозлюбленый егѣ. — шблюби га. У ориг. шблюбыва егѣ.

шблюбленикъ 37^а — мой шблюбленикъ бѣи не и хѣбавь. У ориг. Бозлюбленый мой Бѣлъ и краснѣ.

шбмиловати — оуѣмь 104^а — и мой кѣе оѣѣ тога чѣвка шбмиловати и оуедно кѣемо к нѣму докѣ. У ориг. мой оѣѣ возлюбент^ѣ егѣ.

шбмирисати — шемь 39^б — коѣа е за^атеѣла шбмирисати спѣ^енїе. У ориг. шбмнати спѣ^енїе.

*шбнести — несемь 96^б — нити га кош^а бѣдо^а шбнести може. У ориг. нема ништа. — Похара се и поплени или шбнесѣ кои^а зло^а ко^а цра и ко^а велике госпѣде. У ориг. нема ништа.

*шбносити — имь 141^а, 28^а — кой но на^а приносе бѣдѣ и скрбѣ и зло^а на^с шбносе и прѣтерѣю. У ориг. нема. — и свакога заїи^а шбносиѣ и шговараш. У ориг. нема.

шбратенѣ 4^б — шбратенѣ свои^а оутѣшиѣ си ме. У ориг. обраѣѣ же и штиши^а ма еси.

шбсищивати — оуѣмь 25^а — нїе шбсищиваш гноѣа. У ориг. не шсища ю гноѣа.

шбстаѣати — немь 44^а — да не би шбстаѣаш оу грѣхо^аной доѣачи. У ориг. нема.

- шбтоварити* — *имь* 151^а, 35^б — ако ли си се шбтоварити теж-
кы^а грѣхо^а и безаконіе^а. У ориг. *лице штагчинъ еси вьзза-*
коніи. — ходите к мени сви кои се трѣдите и шбтоварени
и оуморны сте. У ориг. *шкремененъаго*.
- *шбѣватити — *имь* 86^б — бѣд^а рече каде еданъ пѣ^а чію мы-
саш обѣвати. У ориг. *Бѣдъ шкв единого мыслъ чію ш-*
держитъ.
- обѣченіе* 32^б — защо добри^а хвы^а воіако^а оу нихово^а обѣченію
не теке да ходи залѣдъ по воиски. У ориг. *Шко добры^а*
вѣино^а Хъвышъ, вх шблечніи нхъ воіноскомъ ходити...
- швеселити се* — *имь се* 24^б — видети кѣ рече ницїи и шве-
селиће се. У ориг. и *во^авсселат^аса*.
- *шглѣдало 30^а — него шглѣдало на^а бѣди лазарь. У ориг.
но ревнїи^а зло пострадавшемъ Лазарь.
- *огнющина 151^а — ако оу огнющины лежишь. У ориг. *лице*
огненны^а надѣгомъ жггомъ еси.
- оговорникъ* 94^а — защо многїи имадъ зло Івори, по^абадачи, ого-
ворници из окола. У ориг. нема.
- *шгрѣбити — *имь* 92^а — и що свога добра имадъ, повѣша,
огрѣби. У ориг. *занеже вса шкво рыза шбштакотъ*.
- *шдати — *амь* 138^б — хокне ва^а на мѣке шдати. У ориг. нема.
- *шдмерати — *амь* — коино по правицы свако^а по негово^а
дѣлѣ ш^амера. У ориг. *воздѣющаго комужди по дѣламъ шгв*.
- *окачъ 96^б — разѣмети и видети ако е и ока^а бїш. У ориг.
нема ништа.
- *оковы 35^б — вѣзали сѣ тога бѣснога ланцы и оковы. У ориг.
оузы желѣзными и пѣты.
- *окрчити — *имь* — орачь и копачъ изнапре зе^алю ватро^а по-
жеже и окрчїи ю. У ориг. нема.
- окѣсь* 72^а — окѣса има два у че^а распознае добро лї е зло
лї е нето.
- оматорити* — *имь* 21^а — и оузи^алю се оу свою памѣ^а кад вѣѣ^а
шмалоре. У ориг. *вх старости приходїи в^а себи*.
- омивеніе* 136^б, 40^б — ама има опроценїа и омивенїе наше.
У ориг. нема. — Него на омивенїе члч^акїи рѣкѣ. У ориг.
него на очищенїе рѣкѣ чловѣческихъ.

- *шмиловати — оуемъ 19⁶ — и с наши^а ср^аце^а то да шмиловемо. У ориг. ср^ациш^а да возлюбимъ.
- *шмрэнѣти — немъ 89^а — кои се дрѣжи с кра^аливце^а они шмрзаш е свою дшѣ. У ориг. ненавидитъ дшѣ свою.
- *шпакъ 9^а — шстави вѣѣ тѣ свою шпакѣ кюдъ. У ориг. злы нравъ.
- шпѣишь* 145⁶ — по шкрѣгломѣ колѣ овога свѣта коено се ласно окрокѣе, вална на^а по то^а колѣ опипо^а ходити. У ориг. подбѣг^а опасно ходити.
- шправдѣти* — имъ (?) 48⁶ — иди те га з добри^а оговарай и шправди га и извади га те га шслободи ꙗ^а оне бѣде. У ориг. нема ништа.
- *шпростити се — имъ се 158^а — ако ти некънешь се шпростити съ свои^а брато^а и дрѣго^а. У ориг. нема.
- *шрало 71⁶ — те би оу добарь ча^а положѣш на шрало свою рѣкѣ.
- *шсвѣдоцити — имъ 96^а, 27^а — ище да шнь са^а свои^а оустма освѣдочи пре^а народо^а. У ориг. нема ништа. — да би имъ са^а лазарь истинѣ шсвѣдочѣш. У ориг. засвѣдите^а ствѣт^а имъ.
- шсезывати* — оуемъ 95⁶, 10^а — и наше рѣке шсезываше. У ориг. осазаша. — рѣками бѣе и осезѣ тѣгю стварь. У ориг. нема ништа.
- шсѣнати* — амъ 4^а — сила, кояно сви^а шсѣнна. У ориг. по^а силю Къшингъ оскнлющю.
- шсиромашити* — имъ 25⁶ — ако икой богаты шсиромашити и шбгла^анише. У ориг. шшницаша.
- шстане* 4^а — и са^а са^а по^а неговы^а шстане^а. У ориг. по^а стѣнѣ тогъ стѣдохъ.
- шскѣданъ* — а дрѣгѣи пѣ^а шскѣ^анѣ годинѣ кажѣ, а дрѣгѣи пѣ^а изобилнѣ. У ориг. нема.
- *шскѣдене 28⁶ — и са^а би га пакъ онъ оу негово^а люто^а шсиромашствѣ и шскѣденю приватѣш. У ориг. нема ове речи.
- шскѣдити* — имъ 15^а — да не би шскѣдил^а ни оуманила се твоѣа вѣра. У ориг. шскѣд^акѣ.
- *шскѣдность 89^а — а кой краде нѣж^аѣ и оскѣ^аность дрѣго^а чинъ. У ориг. нема ове речи.
- шслаблѣти се* — амъ се 48^а — теке саде да се не шслаблѣмо свѣюки, докъ имамо време. У ориг. нема ништа.

шслобогавати — амь 138° — и мы сами нашего брата да шслобогавамо га ꙗ ꙗ негова безаконїа. У ориг. нема ништа.

шслобоѣвати — оуемь (?) 86° — зна рече гь багчѣтвие ꙗ напастнї шслобогѣвати. У ориг. **избавлати**.

*основа 23° — збирати себи темель и основѣ. У ориг. нема ништа.

*остава 93°, 89° — и никаквѣ штавѣ тамо нїе штавиш. У ориг. нема ништа. — койно штавѣ краденѣ држи ко^а себе и крадено кѣпѣ. У ориг. нема ништа.

шставница 57° — свака^а ли кѣш све изнова дрѣге дрѣге шставнице зїдати.

шсталати — амь 21° — и оувечерь да не шстала твоѣа рѣка сѣвана. У ориг. да не **штавлѣтѣ**.

*штворати — амь 100° — и що онь са^а штора то нїко не може затворити. У ориг. **Шкврзай**.

штворенїе 3° — с таквы^а живы^а мазанїе^а на шворенїе заключанїа.

швраѣати — амь 35° — ꙗ бжїа пѣта люде швраѣати. У ориг. нема ништа.

*швернѣти — немь 141° — кои се дрѣже с нїме и недѣ и пїю се^ано, а не шврнѣ га ꙗ онога грѣха. У ориг. нема ништа.

отишань 39° — прокѣ кїемо по сѣхѣ штишномѣ безгрѣшно. У ориг. **прїде^а по сѣхѣ**.

*шказати — жемь 96° — и нїемѣ ісѣ шказа и рече. У ориг. **швжѣ Іс Шквца**.

шкиштити — имь 50° — тако просїа свое сѣнце и на нивѣ богатога и окиши на ню. У ориг. нема ништа.

*шмастити — имь 140° — наша сьгрѣшенїа . . . вїчѣ пре^а бго^а на на^а да на^а гь за нї^а шмасти. У ориг. нема.

*шметнѣти — немь 31° — да шмѣ^анїе та^ане послове. У ориг. **Шложкѣз оуѣкѣ дѣла тмы**.

*шмотати — амь 9° — шрешити и шмотати га на зе^али. У ориг. нема.

шмѣчати — имь 42°, 37° — ама ако би то и шмѣчали нїени родители. У ориг. **но аще Родителе еѣ оумолчатѣ**. — то не шмѣчаш евлї^а. У ориг. **прїмолча**.

- * *ѿпочивати* — амь 24⁶ — нека тамо лежи и ѿпочива. У ориг. нема ништа.
- ѿправи* — имь 33⁶ — него ѿправи га ѿ себе. У ориг. **ѿпрати жи ѿгѡ Іс.**
- штрагѡ* 37^а — и пристѣни мѣче^а штрагѡ, коснѡ се. У ориг. **созади коснѡса.**
- штрапати се* — имь се 143⁶ — и пакѣ днѣ пости а сѣтра се отрѣсни недѣкѣ. У ориг. нема ништа.
- отрѣиленіе* 143⁶ — а еда нашѣ по^с вална да бѣде оу отрѣиленю и оу пѣанствѣ. У ориг. **в' ѡб'аданіи и пѣанствѣ.**
- * *ѿслати* — *шлемь(?)* 49⁶ — те како стѣдѣне и ледене срѣце^а ѿслани кие бити оу вѣчны ога^а. У ориг. тако исто: **ѿсланы вѣдѣтъ въ огнь вѣчный.**
- * *ѿслаживати* — *оуемь* 96⁶ — и поре^а тебе кю быти и ѿслаживати твою заповѣ^с. У ориг. нема ништа.
- ѿстати се* — *немь се* 69^а, 44⁶ — не ѿстанѡ се свакога зла. — и ѿсташе га се те ѡдоше. У ориг. нема ништа.
- * *ѿтѣрати* — амь 148⁶ — него ѿтѣрасте мое съвѣти. У ориг. **но ѡмѣтасте мои совѣты.**
- * *ѿчалити* — имь 138^а, 43⁶ — него хокю ты зломѡ теби по тво^а дѣлѡ ѿчалити бѣ. У ориг. нема. — да кие и^а бѣ ѿчалити. У ориг. нема ништа.
- * *охранѣти* — *немь* 75^а — керь охранѣше ѿ стаза правы и по злы пѣтовы своево^ано ходише.
- * *очевидно* 42⁶ — керь ніе мрѣва оу гробѡ него жива ходи очевидно. У ориг. нема.
- очевито* 33^а — и сило^а бжїи^а очевито протерѣ се дїаволь. У ориг. **изѣстно.**
- очивѣстно* 102^а — тако и г домѡ закхеовѡ коино очивѣ^сно испѣны се блгїи и мѣ^си его. У ориг. **иже испѣниса ѡвѣ.**
- * *очинцы* 71^а — и онако каконо да ю едно смѣтлице или очїинцы држати. У ориг. нема.

п.

пагѣба 89⁶ — а не паче да наслѣдї^и пагѣбѡ вѣчнѡ с ице^а коино е родїи бесѣд^ала^аливѡ. У ориг. **наслѣдитѣ погнѣель вѣчнѡ.**

пагѣбань 89⁶ — когано сѣ свѣ негове беседе пагѣбне и пото^{не}.

У ориг. **ѣгѣже всѣ глѣ потопныѣ.**

***пакань** 2⁶ — на има^к ключеве ѿ смрти и ѿ пакла. У ориг.

има^к ключа смрти и ада.

***пакленикъ** 102⁶ — зовскѣ га злы^к члкъ^к и пакленико^к. У

ориг. нема.

пакло 13^а — ногѣ ѿ спотицанна пѣзскога оу грѣ^к и оу пакло.

У ориг. нема.

пакостникъ 10⁶ — а то е тай нашъ пакостникъ и врагъ. У

ориг. нема.

палезъ 150^а — и шле и к вѣчномѣ црномѣ огню гдѣно е оувѣкѣ

палезъ и тежакъ мракъ. У ориг. **иже кѣпно тма е^к кроу^к-шнѣѣ.**

***паметань** 46^а — тай когано памѣне двонке сретѣю с оуже-

жены кандилы. У ориг. **м^крыѣ двѣ сретѣютъ.**

паметникъ 57⁶ — и то^к те оучи памѣникъ.

***паметити** — **имъ** 9^а — да се споминѣмо и и то^к да нантѣмо.

У ориг. нема ништа.

***панкати** — **камь** 92⁶ — онай кой на те пре^к бирови панка

не може га изврѣсти. У ориг. **клевѣникъ не исторгѣтъ.**

***параць** 48⁶, 88^а — и ка^к бѣде на кое зло, а онай мѣ е прѣи

параць. У ориг. нема ништа. — а не пѣаницы и кѣрвашѣ^к и коцкаше^к или парце^к.

***пати** — **имъ** 29^а — а ты патишь са^к оно цю си тамо по-

словац. У ориг. **ты же сгражѣши.**

***пацити се** — **имъ се** 24⁶ — паците се оукѣ скрозь тѣсна

врата. У ориг. **подвизайтѣся внѣйти...**

печалити се — **имъ се** 2⁶ — гладѣи и же^кна бѣ^к, сѣтѣи и

печали се.

***пѣирь** 25⁶ — егѣ твориши пѣирь или вечерѣ. У ориг. **егда**

твориши пѣрѣ...

***плазити** — **имъ** 10^а — языкъ на дрѣга плази. У ориг. нема.

***плеснивити** — **имъ** 27⁶ — (благо) лежекѣ мѣ по^к локоты и

оу сандѣчина затворено, те плесниви и гнѣе. У ориг. нема.

***плести се** — **темъ се** 30^а — ама то се много плете и говори

се, све ра^к оупорнога и тврдога срѣца лю^кскога. У ориг. нема.

- *плетиво 44^а — стеже себе трострѣки^а плѣтиво^а. У ориг. нема.
- *плодити се — *имъ се* 17^а — да се плоди и да се множи свѣда. У ориг. нема.
- плодовитъ* 147^б, 86^б — како по^а добры^а плодовиты^а смоковничны^а древо^а. У ориг. **аки под' смоковницю плодною.** — зактеванна сѣ плодовита. У ориг. **сѣтъ плодѣвити.**
- *плѣзь 96^б — кои би мѣ^ншѣ свою рѣкѣ на плѣзь. У ориг. **на рало.**
- побѣвати* — *амъ* 43^а — и камене^а побѣва^т посланике к теби. У ориг. **побиваа и посланичѣа.**
- повелѣвати* — *амъ* 146^а — зато на^а повелѣва ити неговы^а траго^а. У ориг. **повелѣваа.**
- повѣсть* 23^а — саде кѣте чѣсти оу овои повѣсти. У ориг. **въ... проповѣди.**
- *повикнѣти — *немъ* 68^б — колико га е грло по^ачело, толико тако е повѣкнѣшѣ. У ориг. нема.
- *повлачити — *имъ* 95^а — к теби повлачекѣ мое очи. У ориг. **к' тебѣ ко^аводимыши очима.**
- поволакъ* 9^а — сполна показзюкѣ и онъ скрозъ чистѣ исповѣсть свое грѣховне повоѣке. У ориг. **...грѣховнаа своа обзаниа.**
- *поврнѣти се — *немъ се* 8^а — и тако кѣ се неѣзинь дхъ^а пакъ оу ню поврнѣти. У ориг. **возвратит'сѣа.**
- *поврѣ 21^б — доносекѣ пре^а ба на даръ лепо поврке. У ориг. нема ништа.
- *погазити — *имъ* 36^а — ко^а ісовы ногѣ кое сѣ погазилѣ врага. У ориг. **...поправшихъ врага.**
- поганинъ* 139^б — тада га тако држи како да је нека незнана тѣга вѣра зла, погани^а или еретикъ кой. У ориг. **акѣ изыч^ани^а и мытар.**
- погасивати* — *оуемъ* 149^б — никове свѣкне погаше. У ориг. **бгашагъ свѣци.**
- *погасити се — *имъ се* 1^а — ка^а мѣ се оу срѣцѣ погаси люба^а. У ориг. нема ништа.
- *поглѣдивати — *оуемъ* 23^б, — и да кѣ оу огню поглѣдивати очима своима іѣкѣ^а го^а помокѣ. У ориг. нема.

поглібднѣти — **немь** 95^а — а на кю погдѣнѣти на све твое заповѣди. У ориг. азъ же призрю.

погрѣживати — **оуемь** 103^б — кое га е погрѣживало оу свако грѣшителство. У ориг. иже погрѣжахъ е^г.

***погубити** — **имь** 31^а, 8^а — и са^а хс̄ пронагнѣ тѣ погрѣшенѣ овец̄. У ориг. **овиѣ сїю погнубиѣю**. — може са^а себе погубити. У ориг. нема.

погубленне 10^б — загнюраюкѣ на^о оу свако зло и погубленне. У ориг. **погнубе^г**.

***податливъ** 23^а — терь нїе бїи податливе рѣке ни милокрвь. У ориг. **благоподатливъ**.

***подбадачь** 94^а — зацо многїи имаѣт злотвори, подбадачи и оговорници из окола. У ориг. нема.

подвизивати се — **оуемь се** 24^б — нѣдїи с^е и по^авизиваѣ себе да би прошаѣ свой живѣтѣсны^а вратима. У ориг. **подвизашеса внїити**.

подвизивати — **оуемь** 97^а — а онъ ншѣ выше по^авизиваше. У ориг. **а онъ ишѣже паче вопїаше**.

***подвизнѣти** — **немь** 94^а — како и по^авизнѣти мѣ фалоскы^а слово^а. У ориг. **иакѡ и возопити смѣ**.

подзирати — **ремь** 10^а — люде по^азїре цю кой чины. У ориг. нема.

подизати (?) — **оуем** 96^а — ама опс̄ подизѣ на^о да имамо искати мы сами ѿ ба цю на^а потребѣе. У ориг. нема ништа.

***подкрѣпити** — **имь** 41^а — хлѣбъ мое срдце може по^акрѣпити. У ориг. **срдце мое окрѣпї**.

***подложанъ** 90^а — са^а свошї ствари бїаше по^аложанъ. У ориг. **бѣ покинѣсѣ**.

***подложити се** — **имь се** 46^а — него се по^аложїи бїи не смишленїи ѡ ското^а и нѣ^а се оупо^аблѣш. У ориг. **приложиса скотомъ несмысленны^а**.

***подметахъ** 101^б — и тражи себы по^амѣка, на цю би стаѣ, да се полне на дрво. У ориг. **ицѣтѣ стѣпнѣ**.

***подметати** — **ћемь** 88^б — не по^амекѣ сиромашї и нераз^аны^а лю^ама зѣ хспана и злїи новаца по^а добре. У ориг. нема ништа.

подмигалѣца 43^б — оумножило се... варалица, лажа, по^амигалѣца. У ориг. нема.

поднашати се — *шамъ се* 148^б — и ваше^а се изг^ббленю теке по^асм^бх^бе^а и по^анаша^а се ва^а. У ориг. нема ништа.

*поднети — *несемъ* 34^б, 43^а — и тежакъ данакъ мекю лю^ама на лѣг^аа цюно не мог^б лю^а по^анети. У ориг. нема ништа.

поднизити се — *зимъ се* 80^а — нек се ниш^ь вѣ^лма смѣре и по^анизе се. У ориг. нема.

*подобанъ 44^а, 34^б — а ^ама и пакъ кои с^б смрти по^аб^н. У ориг. нема. — ако са^а ѣа и быш подобанъ и раванъ нѣма. У ориг. само: **равенъ нмъ вѣхъ.**

подобити се — *имъ се* 27^а — него више да сл^бша и подоби се цр^б пр^рк^б. У ориг. **да посл^бшатъ и подражатъ.**

*подпомоѣи — *гнемъ* 95^а, 45^а — а не има никога... кои би ми цю оудѣл^ш ни пакъ чи^а по^апомогаш. У ориг. нема.

подпоривати — *оуемъ* 11^б — оутврѣ^бюѣи и по^апор^бюѣи га да не па^ане. У ориг. нема ове речи.

*подранакъ 21^а — како и такво^а на посаш негово^а по^аранк^б за ч^бдо би было. У ориг. **яко и сице^б оутр^ней ег^в работ^к днентиса бм.**

*подранивати — *оуемъ* 85^б — зал^бд^б по^аранюе ч^лкъ на п^б или на кои м^б б^бди посаш. У ориг. нема.

подрѣ^ло 104^а, 95^а — х^с је каконо с^нь авраам^о по телесно^а по^арѣ^лд^б овде оу свом^б дом^б. У ориг. **яко с^нз по плоти авраам^л.** — ^ѣ по^аретла дв^ава. У ориг. **в^л телеси ѿ дом^б дв^ока.**

*подрѣживати се — *оуемъ се* 27^б — коино се по^арѣ^бжива^л сиромашма. У ориг. **иже порѣ^бгаше^л збогом^б.**

*подсмѣхъ 35^а — та м^бка зара^а великога безсра^ана смѣха и лю^аскога по^асмѣха. У ориг. нема ове речи.

подсмѣхивати се — *оуемъ се* 10^а — плюе за ч^вко^а, по^асмѣх^бсе се образо^а. У ориг. нема ништа.

*подоузети — *оузмемъ* 4^а — по^аоузе ме (бож^ана сила) младо момче. У ориг. **по^аат^лма юнош^б.**

подоуѣмити — *мимъ* 8^а — то је^с по^аоуѣмити га ^ѣ падан^а оу грѣ^а. У ориг. **по^аемлюци ѿ паден^л.**

- подоукрѣвити* — *имь* 141⁶ — зацо г̄ неговѣ ѣ рѣкѣ по-
оукрѣвити, да се не оубіе. У ориг. по^акрѣпи^и рѣкѣ г̄гв.
- *позорь 53^а — ме^инѣ^и си приставнико^а да оупрали^и и позорь
на свацо да носи^и. У ориг. нема ништа.
- *поканити — *имь* 25⁶ — или да га покави е^ано^а чашо^а вина.
У ориг. нема.
- *покарати се — *амь се* 8⁶, 91⁶ — никога на свѣтѣ не
слѣша, нит' се комѣ покара. У ориг. нема ништа. — не по-
караю се. У ориг. не повинѣюще сѣ.
- покорство* 61⁶ — гледекѣ х̄е смотре нѣнѣ бѣдѣ и неволю, по-
низно^и и покорство. У ориг. нема ове речи.
- покривало* 36⁶ — покривала нѣзине голотинѣ. У ориг. по-
кровнѣ наготы сѣ.
- покриватель* 45⁶ — ты си мой покр^аватель. У ориг. ты си
мой покровитель.
- *покровь 25^а — кои лѣжаше наполю бѣ^а покрова оу гною. У
ориг. нже лѣжаше пре^а враты гноенѣ.
- *покукне 92^а — све испродай... и покѣкне и посѣкне све... У
ориг. нема ништа.
- *половица 13^а — не оуведи мене оу половицѣ мога живота.
У ориг. въ преполовленіе днѣи мон^а.
- *помаманѣ 32⁶ — слн^ане бѣсовомѣ и пома^аномѣ томѣ. У ориг.
само: приличнагв бѣснѣм^а.
- *поместити се — *имь се* 6^а — а онѣи цо сѣ га носилы... не
могоше се никѣ^а ни с мѣста помѣстити. У ориг. нема.
- *поміе 20⁶ — изнети кие оу нѣмѣ (сѣдѣ) нечѣ^а, поміе ѣ дрѣго
безчастіе. У ориг. нема ове речи.
- *помирати — *ремь* 11⁶ — и сви мь ка^а цого^а на сваки днѣ
згрѣшѣмо, то онда на сваки днѣ и помиremo. У ориг. по
вса дни оумираѣ.
- *помоѣи — *можемь* 88^а — а некие да мѣ поможе. У ориг.
аще не помогаѣтѣ.
- помрчанѣ* 31⁶ — не ѣлажѣ тѣи лю^а ѣ себе помр^аны послова.
У ориг. дѣлажѣ тѣи.

помѣлошавити — *имѣ* 59⁶ — зацо помѣлошави и одебѣла вода оу нима (бѣнарима). У ориг. нема.

*поносливъ 32^а — они кои сѣ грѣи и поносливы. У ориг. нема ове речи.

*поносно 10^а — поносно и напреко глѣда. У ориг. нема ништа.

поноство 35^а — а преиспо^ана бѣдна зара^а поноства и грѣинѣ. У ориг. за *гординю*.

*понѣгавати — *амѣ се* 20⁶ — да се понѣгавамо на дшевно сѣваніе а не на тѣлесно. У ориг. *Ревнѣимъ ѡбѡ дѣхѡкномѡ сѣванію*.

попеченіе 49^а — да би дховни^к сѣпени^к ш дши и ш тѣлѡ неговѡ имаш попеченіе. У ориг. ...*да сотворитъ попеченіе*.

*попуги — *имѣ* 80^а — ты си ва^ака, ты попышь понове. У ориг. нема.

попрати — *премѣ* 36^а — настѣпш и попраш ногами тога лава и змаа. У ориг. *настѣпилѡ и попраш сего лава и змаа*.

попреки 152⁶ — то на^а е попреки пѣ^а к нѣѡ. У ориг. нема ништа.

поприличанъ 9^а — а понайвише ш поприличномѡ за ни^а сынѡ оудовичко^а. У ориг. нема ништа.

*попѣзнѣти — *немѣ* 141⁶ — никако не може быти да би оу чемѡ годѣ чѣкѣ не попѣзнѣш и не наш. У ориг. *невозможно же намѡ не ѡпадати*.

*порасти — *растемѣ* 19⁶ (види прорасти) — и на каквой е земли сѣме слова бжїа порасло. У ориг. *прозвѣе*.

порѣавити — *имѣ* 27⁶ — злато наше и сребро порѣави. У ориг. *злато наше и сребро изоржавѣ*.

поречити се — *имѣ се* 140^а — ако се кой оузбѣде с ки^а поречш. У ориг. *лице кто на кого иматѡ пореченіе*.

*породѡ 27^а, 21⁶ — ѡ породе се познае дрво. У ориг. нема. — зацо да би земля наша, наше тѣло оуе^ано з дшо^а добарѣ породѣ свой издавала из себе. У ориг. *земля наша дастѣ плодѡ свой*.

*посаш 38^а, 8^а — него исправи ѣш рѣчны посаш. У ориг. *дѣло рѣкѡ еѡ исправи*. — грѣ^а злога посла. У ориг. *злаго дѣла*.

- посетити* — *имь* 49^а — трч' те га посети и разговори. У ориг. нема ништа.
- посѣкнене* 6^б — а на'више ш ово^а посѣкненю г'ннемѣ цю е подігаш мртвога сына оудовичкога. У ориг. *ш сѣмх посѣкненіи*.
- посѣкнѣвати* — *оуемь* 36^а, 33^а — не теке посѣкнѣвати црквѣ да видимо каква е. У ориг. нема ништа. — *посекнѣвати* неговоѣ стѣ црквѣ. У ориг. *посѣкнати црковх*.
- *послѣдакъ 93^а — и остална ти оу твой послѣдакъ. У ориг. нема.
- послѣдовати* — *оуемь* 152^а, 101^а — ако тко мени сѣзжи мени да и послѣдѣ. У ориг. *имѣ да послѣдствѣѣ*. — послѣдова ово^а оученю и твореню пр'р'часкомѣ и закхей. У ориг. *послѣдова оученію*.
- *пословати — *оуемь* 14^а, 29^а — оцѣ мой и до са^а послѣе и на ради^а и послѣе^а. У ориг. *дѣлает'*. — а ты патишь са^а оно цю си тамо пословаш. У ориг. нема ништа.
- *пословачь 47^а — ш чемѣ би се могаш излечити, пословачи винограда х'ва. У ориг. *дѣлателіе*.
- *послѣшане 2^а — оу чем но и скоро е послѣшане. У ориг. *в' чессѣ и ѣдобное послѣшаніе ѣстх*.
- послѣшѣвати* — *оуемь* 95^б, 34^а — и проходекѣ пѣте^а звана послѣшѣваше. У ориг. *послѣшаше*. — сѣнѣвшіи ко^а ногѣ ісовы послѣшѣваше негове рѣчи. У ориг. *послѣшаше словѣ егѡ*.
- послѣшливь* 90^б — послѣшли^а не быш до смрти. У ориг. *послѣшлив' кѣ даже до смрти*.
- послѣшникь* 16^б, 1^а — оу послѣшника слова бжїа. У ориг. *ѣ послѣшаюци^а слова бжїаго*. — любимы послѣшникѣ. У ориг. *Слышателию возлюбленный*.
- *посѣге 92^а — и покѣке и посѣге све... испродаѣ. У ориг. нема ништа.
- *потайа 36^а — како но скѣмень кои борави оу потай. У ориг. *скнне^а шкнтаѣи вз сокрокнцнх*.
- *потайно 39^а — ни пакѣ има цю потайно цю се не би шба-вило. У ориг. *и тайно...*

- потакнѣти се* — *немъ се* 17⁶ — да би се гдого^а не потакнѣш
ш каменѣ с ногами твоима. У ориг. **преткнѣши ш каменѣ.**
- *потежити се — *жимъ се* 101^а — захее потежи се и сигѣ
днѣ ми валѣ оу тв^{омѣ} домѣ и момѣ предановати. У ориг.
нема ништа.
- потопанъ* 89⁶ — когано сѣ свѣ његове беседе пагѣбне и пото^{не}.
- *потрошити — *имъ* 46⁶ — а ти що више ѿ свога иманѣа на
нега потрошишь. У ориг. **а же аще прѣж^нвѣши.**
- *поѣздати се — *амъ се* 96^а — ама таѣ слѣпаць нѣ се могах
поѣздати да мѣ вѣра да очи. У ориг. **надѣкатисѣ можашѣ.**
— поѣздаѣ се на га. У ориг. **оупова на Га.**
- похотъ* 68^а — нерь оваѣ мѣрь проходѣи и похотъ и желѣа његова.
- почело* 34⁶, 10⁶ — зацо е из почела бѣш чѣкозбойца. У ориг.
исконн. — из почела. У ориг. нема.
- *почетакъ 152⁶, 3^а — прес^а почетко^а. У ориг. нема. — да иѣ^ѣ
онъ истинито са^а живота почетакъ.
- почитати* — *амъ* 90⁶ — дѣ^но^ѣ има и кашигѣ ѿ ба да почита
свое родителѣе на зе^мли. У ориг. нема.
- почитовати* — *оуемъ* 28⁶ — свако те е миловаш и почитоваш.
У ориг. нема ништа.
- почѣднѣи* 39⁶ — ова е риза г^нна почѣ^ннѣа више него ли пр^о-
р^ока елисеа. У ориг. **чѣднѣиша.**
- почѣлити* — *лимъ се* 143^а — почѣлише се долѣ. У ориг. нема.
- *пошалити се — *шалимъ се* 25⁶ — и тога оубога ние се
ника^а ни пошалѣи да га к себи оунѣтра зовне. У ориг. нема.
- правдивъ* 152^а — мой е пѣ^р правдивъ. У ориг. **пѣтъ мой естѣ**
Истинна.
- *правица 85⁶, 31⁶ — и свако^а би свою правицѣ оучинилѣ.
У ориг. нема. — кой съ свош^а правицо^а истинито живѣ.
У ориг. **творѣи истинѣ.**
- *пражити — *имъ се* 28^а — гезыкъ мой мене е тѣ довѣш и са^а
он ми се найвише пражѣ. У ориг. нема.
- *пратити — *имъ* 94⁶ — и за ни^а наро^а иде и пратѣи га. У
ориг. нема ништа.

*првачь 34⁶ — и онда мѣ кровавикѣ теже и горе бива, него ли како мѣ е првачь было. У ориг. послѣднѣм члкъ томѣ горша первы².

*прегнѣти се — нем се 139⁶, 61⁶ — ако ли тебе самога не оускѣде послѣшати ни се смирити и свое зло ср²це неке да прегне. У ориг. нема. — И такѣи прегнѣ се и з²рава шста.

предановати — оутемь 104⁴ — дв⁶ ми вадна оу тв⁶мѣ домѣ и момѣ предановати. У ориг. нема.

предреѣти — кнемь 91⁶ — како е ап⁶ль пре²рекаш. У ориг. *ѣже ап⁶ль пре²рече*.

предржати се — имь се 57⁴ — колико би се ни² (сиромаха) могло ѣ тебе предржати. У ориг. нема.

*преисподни 35⁴, 26⁶ — оу преиспо²ню без²нѣ. У ориг. *въ преиспо²нюю без²нѣ*. — Оу мракѣ преиспо²нѣ. У ориг. нема.

*прекланѣти се — имь се 65⁴ — прекланѣ се низко дша.

*преклонити се — имь се 139⁴ — немѣ не могѣ и неку се покорити ни мѣ се преклонити. У ориг. нема.

*пренемагати се — жемь се 143⁶ — тѣжекѣ и пренемажкѣ се. У ориг. *сетѣюще*.

*прешбуѣти — чемь 43⁶ — како да би га преобѣкли хлаидо². У ориг. *аки би ѡдѣкаша егѡ хлаидою*.

*преодѣидѣти — немь 43⁶ — ха самога свѣкли и преодѣдоше га црвено² хлаидо². У ориг. *ѡдѣкаша егѡ*.

*преотети — мемь 93⁴ — а оно преотекѣ га дрѣгѣи. У ориг. нема.

*препасти се — днемь се 6⁶ — каже св²л²и² да сѣ се сви билы препали. У ориг. *прѣл²т²же страх² вса*.

препетица 76⁴ — а ю²нѣ теке препетицѣ грѣхо²нѣ имаѣс, коя и ѣ ба раздѣлюе. У ориг. нема.

препроводити — имь 44⁶, 28⁶ — и мирно би га препроводѣш. У ориг. нема. — гла²ны, же²ны, неволно препроводе свой живѣ. У ориг. нема ништа.

*преслѣшати — амь 139⁶ — а ако и ни² преслѣша и не оузкѣде прегнѣти свою злѣ главѣ.

претворати — амь 2⁶ — и неговѣ вѣѣъ одарь претвор⁴ оу крестѣ. У ориг. *претворѣмъ въ одрѣ*.

- ¶ прети се — прѣмь се** 29⁶, 88^а — или се прѣкѣ по сѣдови. У ориг. нема. — кои се по сѣдови прѣ, да на^апрѣ свога брата. У ориг. нема ништа.
- претили** 10⁶ — само наше ѿ многога нела и пѣкна претѣло тѣло. У ориг. нема.
- * преузети — оуземь** 19^а, 29^а, 43^а, 96^а — и мене преузе твоа дѣсница к себи. У ориг. **прѣйтѣ**. — и лазарь с свако зло тамо преузеши. У ориг. **воспрѣмъ естѣ**. — те оу немѣ смртны стра^а преузе га. У ориг. **страх^а смрти нападе на^а**. — из г^ани рѣкѣ да преузме очи. У ориг. нема.
- * преузимати — имь** 9^а, 3^а — зацо овде оу овой наоуцы можемо себи свѣ^а преузимати. У ориг. нема ништа. — преузима за потребѣ свою рѣчь заповѣ^аны^а гласо^а. У ориг. **оупотребляет^а слова покаятельны^а гласо^а**.
- * преходити — имь** 26⁶ — нити пакъ ѿ тѣда к нами преходе. У ориг. **к^а намъ прѣходат^а**.
- * приателевати — оуемь** 25⁶ — нѣе приателевати съ сиромашю. У ориг. нема ништа.
- приватанъ — (прихватан)** 140⁶ — врло е бѣ привата^а и мѣ дарь стѣ по^а. У ориг. **благопрѣятный и любезный стѣло бгѣ даръ естѣ постѣ стѣй**.
- * приватане** 105⁶ — теке да мы све^аны бѣдемо готовы на приватане негово. У ориг. **готовы на прѣятѣ егѣ**.
- * приватати — амь** 15^а — и не привата оу себе мое беседе. У ориг. **не прѣмлай глѣ мон^а**.
- * привлачити — имь** 141⁶ — привлачити га на правы пѣ^а. У ориг. нема.
- * приготавливати се — амь се** 136⁶ — слокачанѣ^а се приготавливати скроче исповѣ^а. У ориг. **а оуготовалтисѣ чрезъ исповѣданѣ**.
- придобавити се — имь се** 6^а — видеѣи своимъ сынѣ, где мѣ се не прибавѣши нѣ^аны оцѣ. У ориг. **снѣ своимъ нѣ^ана^а прибѣша оца**.
- придобѣитакъ** 57^а — великъ кѣе то теби до послѣдка донети придобѣитакъ. У ориг. нема.

- *придобити — емь 86^а, 89^а, 27^б — с каквы^а би посло^а придобѣш вѣчно живаеніе. У ориг. живѣ вѣчный наслѣдствѣю. — Ако би и савъ оваѣ свѣтъ придобѣш себи. У ориг. нема. — еда може що стекѣ съ шни^а или више придобити. У ориг. нема.
- пріѣно* 140^а — ако би... свѣ свое добро издади за дпш, то ница нѣе пріѣно пре^а бгѣ. У ориг. не пріѣмлетъ ѿ наслѣдѣ дѣ дара никогѣже.
- *призваніе 78^б — млитавни^а призваніе^а дигнѣше велико свой гла^с.
- приказна* 43^а — то сѣ словеса х^сва оу садашнѣшѣ евлскоѣ приказни. У ориг. евлскоѣ при^чни.
- прикасавати се* — амь се 11^а — пріикасава се вѣѣъ ісѣ овде носѣла.
- прикасати се* — амь се 38^а — не прикасайте се мени. У ориг. не прикасал сѣ мнѣ.
- прикасивати се* — амь се 36^б — прикасиваю се злославни незнѣницы. У ориг. прикасаю^т бо сѣ изыцѣ.
- прикосивати се* — амь се 3^б, 40^а — прі^косиваш се к самомѣ тѣлѣ детиню. У ориг. прикасаше сѣ. — него приватайте се и прикасивайте се х^с. У ориг. прикасайте сѣ х^с.
- прикоснѣвѣвати се* 38^а — бикне то време, каде неѣе тебе една рѣка прикоснѣвѣвати се тебе. У ориг. рѣка... не прикоснѣ сѣ тебе
- прикоснѣти се* — немь се 2^б — прикоснѣ се к смртной клѣчаницы. У ориг. коснѣ сѣ.
- прикоснѣѣе* 36^б — да би се оудостоила цркѣв прикоснѣкна х^сва. У ориг. прикосновеніѣ х^сва.
- *прилагати — жемь 18^б — не прилажите к немѣ ср^дца. У ориг. не прилагайте ср^дца.
- прилѣжно* 46^б — прилѣжно бѣди за ти^а еда би се излѣчиш. У ориг. прилежи емѣ.
- *прилика 105^а — тако, по той пріилицы, вама се оузнети на крѣль свѣ члѣкомѣ. У ориг. тако подоклетъ вознестисѣ.
- *пришличань 44^а, 35^а — има таквы грѣхова конно нисѣ пріиличны смрѣлы. У ориг. нема те речи. — тер за сваки по

неданъ грѣхъ гѣдины бѣ прїилинѣ кашигѣ за неѣа налаже.

У ориг. **Ѣгъ прислашашющю за неѣ налагаетъ казнѣ.**

***прїилогъ** 90^о — и не теке на тоѣ остати, него и нище томе прїилогъ има. У ориг. нема ништа.

прилѣчивати — **оуемъ** 39^а — свакоѣаке болѣсти цю се прилѣче меѣдъ люѣма. У ориг. нема ове речи.

прилѣчити — **имъ** 45^а — али ако се не онъ и прилѣчѣш болѣѣниѣ, ѣ неѣа нища помокѣ не подѣчи. У ориг. **но обаче аще се той и слѣчи, болнѣи не благо полѣчи.**

***прїимати се** — **амъ се** 40^а — ама с каквиѣ рѣкама вална ваѣ се прїимати немѣд. У ориг. **прикастиса емѣ.**

***примѣгати се** — **ѣемъ се** 90^а — ѣрь примѣкие се к овой заповѣды. У ориг. **прилагаетъ ко са къ сей зап...**

***принципати** — **ничемъ** 17^а — и еда садъ вѣѣѣ овдѣ... не приниче ли то сѣме. У ориг. **сѣма не прозвбаетъ.**

***прїишѣти** — **немъ** 11^о — вална мѣ прїишѣти молити се. У ориг. нема ништа.

***присвоити** — **имъ** 95^о, 90^о — него жели да би присвоенѣ быш к тима бѣженнѣма. У ориг. **но желаетъ причтѣнъ быти.** — нѣе ли саѣ овай твой оцѣ кои те не к себи присвоиш и сѣтворѣш те и сѣзда те. У ориг. **нже сташа тѣ и сотвори тѣ.**

присѣдѣти — **имъ** 8^о — тай мртвы з дѣшоѣ хоѣе показанїю присѣдѣти неѣѣстѣно. У ориг. **вѣдетъ покаянїю присѣдѣти неѣѣстѣно.**

прискрѣбно 88^о — зацо заказѣ гѣ прискрѣбно и с тескотоѣ да боравимо оу нашеѣ животѣ. У ориг. нема ништа.

прѣстанакъ 15^о — оу неѣномѣ прѣстанкѣ. У ориг. **вѣ прѣстаници неѣномѣ.**

приходаць 49^о — к незнанѣ прихѣцѣ к вами. У ориг. нема.

***прицѣпати се** — **имъ се** 49^о — тѣѣѣны кои сте се к немѣ после прицѣпѣли. У ориг. нема ништа.

пробаливати — **оуемъ се** 152^а — да се прокѣша ѣ ѣавола и пробалуе се с нѣма. У ориг. нема.

пробѣлити — **имъ** 37^о — покрѣс е бѣламъ рѣхоѣ кано снѣгѣ и бѣдавѣш ю црнѣ ѣ грѣха, како снѣгѣ пробѣлит. У ориг. **яко снѣгъ оубѣкланѣ.**

*проваліа 26⁶ — а сада меґю нами и нами проваліа бѣдѣса се оучинила. У ориг. *пропа^с веліа*.

провѣчбати се — амь се 57^а — него провѣчбай се ш то^а добро. У ориг. нема.

провидети — имь 97⁶, 96⁶, 104^а — слѣпаць що мѣ гь даи очи да провиди. У ориг. нема. — и ка^а вѣѣть провиде иде за Ісо-вы^а траго^а. У ориг. *егда прозрѣ...* — провидеш е таквѣ любо^а оу захкею гь. У ориг. *пре^азрѣвый сію любовь в^а Закхей*.

*прогледати — амь 96^а — толико ище^а да прогледа^а. У ориг. *да прозрю*.

проглѣднѣикъ 94⁶ — благодарнѣ бы проглѣ^анѣикъ ш такво^а хитро^а г^анемѣ дарѣ на тѣи ча^с проглѣда. У ориг. *благодаренъ прозрѣвый...*

*прогонити — имь 87⁶, 140⁶ — кои бѣю и прогоне негове слѣге. У ориг. нема. — кой на ва^с обѣгюю и прогоне ва^с. У ориг. *изгнаниши^а вы*.

прознавати — аемь 76^а — ни по че^а ниеѣ прознавали исти-нога ба.

прознанте 2^а — смл^ардѣива се ѿ прознанга некако радѣ прѣи-личне тѣге и печали. У ориг. *ѿ прѣвѣднѣныхъ нѣккако по-добовѣразныхъ печали*.

прознати — амь 96⁶, 8^а, 5^а — и прознаде да не има никѣ^а на дрѣгѣ страиѣ дѣпшега и болнега нѣста. У ориг. нема. — прознадѣ га люди какавъ е онь. У ориг. нема ништа. — и како немѣ была сѣ прознана... бжїа чѣда. У ориг. *позна-емѣ сѣт^а*.

произвести — демь 90^а — кои те је произвеш на овай свѣ^т.

произносити — имь 17^а — а и овде ѿ камена хвалѣ бжїю произносекѣ. У ориг. *хвалѣ бжїю вопіющнхъ*.

*проказати — имь 46⁶ — и онде и прикова и замаза (ране) да се више к томѣ не проказе. У ориг. нема ништа.

*проказати — жемь 37^а, 42^а — то је ѿмѣчащ евр^али^с ние оупїсаш него теке толико е проказаш. У ориг. *сїе токмо изъяснилъ*. — неке ли се проказати. У ориг. нема.

*прокѣшати — амь 152^а — да се прокѣша ѿ ѣавола. У ориг. *искѣснитисѣ ѿ дѣавола*.

- *промышлати — амь 94° — кои промышла на сиротѣ и сиромаха. У ориг. нема.
- *промѣчити се — им се 152° — тако и ви промѣчите се. У ориг. и **вы ѡбо постраждѣте.**
- *пронаѣи — хемь 31° — и са^а хс̄ пронагѣтѣ погсбленѣнѣ оуцѣ. У ориг. **окрѣте.**
- *проникнѣти — немь 16° — и теке мало исто проникнѣ. пакъ се пакы осѣши. У ориг. и **прозвѣз ѡсше.**
- прообразовати* — оуемь 41° — да не овде прообразовала се три добра дѣла. У ориг. **яко ѡбразова са здѣ.**
- проповѣдивати* — оуемь 36° — иде по свѣмѣ градѣ проповѣдѣюкѣ како га е исцѣлѣи хс̄. У ориг. **проповѣдал.**
- проповѣдка* 60° — на саданциѣ проповѣкы "одигните очи и оуши ваше.
- проразѣмѣвати* — амь се 41° — скрозь оваа три хѣва оучника проразѣмѣваю се оучтели. У ориг. **разѣмѣю са ѡчтели.**
- проразѣмѣвати* — амь 7° — оучтели овде проразѣмѣваю ѣ три форме грѣшникѣ. У ориг. **разѣмѣютъ.**
- прорасѣивати* — оуемь 17° — како на каменѣ да прораскѣе. У ориг. нема.
- пророзсѣивати* — оуемь 9° — мѣще нѣе по ѡчителскомѣ разѣмѣ пророзсѣѣсе се хѣва ста црква. У ориг. **знаменѣтса по разѣмѣнѣю ѡчителѣй црковъ хва.**
- пророченѣ* 65° — испѣни на нѣма пророченѣ гдѣне скрозь прорѣка.
- *прорыцати — чемь 7° — то прорѣчаскы прорыцѣкѣ що кѣ до послѣ быти. У ориг. **то яко прорѣкъ прорѣчествѣл.**
- пророченѣ* 19° — по пророченѣ двѣвѣ. У ориг. **по прорѣченѣомѣ.**
- просвѣтити се* — имь се 95° — ицѣкѣ да би се просвѣтлѣи по двѣвѣ словѣ. У ориг. **проскетитиса хотѣ.**
- просвѣтлати* — амь 95° — и на зе^али просвѣтлати оне, коинѣ бораве оу мракѣ. У ориг. **просвѣтити.**
- просвѣтленѣне* 32° — коинѣ е просѣи оу наше^а срѣцѣ просвѣтленѣю разѣности славе бжѣе. У ориг. **вз просвѣщенѣю разѣма.**

*просипати — амь 37⁶ — сицевѣс̄ м̄лтвѣс̄ просинаше пре^а га. У ориг. *млтвѣс̄ проливаше кз г^сдѣ*.

*просиакъ 26⁶ — ка^а си имаѣ пре^а свои враты просиака. У ориг. *ницаго*.

просвати — сѣамь 32^а — кои је рекаш из мрака свѣтлости про^авати. У ориг. *и^а тмы свѣтѣс̄ восіати*.

прославивати — оуемь 146⁶ — пакъ онь нашавшы наоанаиза прославлюе пре^а нѣ^а ха. У ориг. *прославитѣ пре^а ни^а Ха*.

проходань 73⁶ — зацо овай мѣрь и свѣ^г е непостоиа^а и про^аходань. У ориг. нема.

*проходити — имь 94⁶, 45⁶ — да е наро^а проходѣш мимо нега. У ориг. *мимохождаѣ*. — ама кажи кѣда проходишь. У ориг. *но камо мимоидеши?*

*прочѣти — чѣемь 95^а, 40⁶ — и зато каде ѣ је прочѣш вло поче выкати. У ориг. *шцѣти^а их^а и кр^кплѣке козыкаше*. — еда би и мы сви прочѣли исходекю ѿ на^с іакѣ^{с̄}. У ориг. *да и мы всѣ^а вчѣем^а изходащю ѿ на^с снѣ*.

*прошнѣ 96^а — вѣсть бо оцъ нашъ вб^сны що на^а валѣа прегне наше прошнѣ. У ориг. *прежде прошеніѣ ншегѣ*.

*псовати — оуемь 27⁶ — и люде шоваш и безчастіш. У ориг. нема.

пѣзати — амь 105^а — пѣзайте горе на древо. У ориг. *возноскѣгесѣ горѣ на древо*.

*пѣкѣи 40⁶ — находѣи се и има пѣкѣи сирота, сиромѣха и неволны людіи. У ориг. нема.

*пѣсати — шемь 11^а — пѣше оустѣа. У ориг. нема.

р.

радилаць 14^а — и до конца нѣе празанъ радилаць. У ориг. *д^клатель*.

*радинь 14^а — Бгъ стары и добры домѣстроитель и добарь раднѣ. У ориг. *добрыи д^клатель*.

*раѣати — ѣамь 19^а — плодъ дѣ^бтанъ показанію раѣати. У ориг. *сотворити плоды*.

*разасѣти — сѣемь 53⁶ — него да разаспешь и да даеш мѣро^а сиромѣхо^а.

- разбоить* 45⁶ — еда сте каконо на разбоита ч̄вка изишли на ме. У ориг. пакш на ра^ббойника.
- разбоица* 45⁶ — помогаш си выпашемѣ оу разбойце. У ориг. **впадшемѣ въ разбойники.**
- развраћивати* — *оуемь* 65⁶ — заповѣди б̄жїе развракюе. У ориг. нема.
- *разговорь 86^а, 17⁶ — зато ш то^а разговорь свой има. У ориг. нема. — нима да б̄де на разговорь и на помоћь. У ориг. нема ништа.
- *разговорити — *имь* 49^а — да га посети и разговори. У ориг. нема.
- разгоренїе* 28^а — огань бацѣнны к вѣкїемѣ разгореню ватренѣ. У ориг. нема ове речи.
- раздѣливати* — *оуемь* 76^а — и е^анѣ препетицѣ грѣхо^анѣ имадѣ коа и ꙗ̄ б̄а раздѣлюе. У ориг. нема.
- разликь* 20^а, 14^а — и то се разлико сѣне. У ориг. **разно.** — **разлики^а цвѣће^а.**
- *размѣтати — *їемь* 57^а — еда кнєшь пакъ жи^анице размѣтати и дрѣге изнова правити.
- *разилантити — *имь* 14⁶ — и що хокю ако се вѣћь оузб̄де разпла^аш. У ориг. **разгорѣса.**
- *распложивати — *оуемь се* 17⁶ — и може ти се оу твою^а ср^ацѣ распложивати и коренити се. У ориг. нема ништа.
- *разредити — *имь* 53⁶ — на свѣ мою челна^а да разредишь. У ориг. нема ништа.
- растргати* — *амь* 144⁶ — ѣцаюкѣ растргайте ср^аца ваша. У ориг. **расторгнѣте ср^аца.**
- растрзїивати* — *оуемь* 31^а — растрзїиваш е на себи ланце чи^а сѣ га везали.
- разѣмность* 93^а — ш то^а овде велїи разѣмно⁶ оучтаска. У ориг. **разѣмнїе ѣчтаскоя.**
- раслаблнати се* — *амь се* 20⁶ — да не тѣжимо ш томе раслабляюкѣ се. У ориг. нема.
- распаленїе* 4⁶ — гнїло⁶ мога тѣла и распаленїе д̄шевне ватре тамо.

- *сверовати се — *оуемь се* 102^б — ка^а свєрова се да кє мєщо саданєга иманїа преозети онога свѣта вѣчно благо. У ориг. **вѣрова прїѣти вѣчноє.**
- *свєсрдо 139^б — ако се свєсрдо шбрене пакъ к теби. У ориг. нема.
- свѣгачны* 64^б — свѣгачными днима. У ориг. нема.
- *свѣтовати — *оуемь* 31^б — тако на^с свѣтѣ апль. У ориг. **на^с повчатъ ꙗꙗꙗ.**
- *свратити — *имь* 102^б — да те к Niemъ се свратїи на стаяь. У ориг. **въниде.**
- свршенє* 92^а — и тога свршенїа и наслѣдованїа вѣнога живота и на^а желе полѣчити. У ориг. **Бєгоже совершєства и наслѣдїа живота.**
- *селище 70^б — да има доиста оу оно^а сѣлицѣ оукопано благо. У ориг. нема ништа.
- *силовить 1^а — (гласъ) онь е сваки силовїѣ, крепакъ и снажань. У ориг. **гласъ гднь въ крѣпости.**
- синовство* 138^б — измекє на^с из тога бжїа синовства. У ориг. нема ништа.
- *сиромашь 92^а, 64^а — раздай сиромашїи. У ориг. **нищїи.** — сиромашь вы свака^а ко^а себе имате.
- *сиромашство 28^б — и са^а би га пакъ онь оу нєгово^а люто^а сиромашствѣ и шкѣденю приватїи. У ориг. нема ништа.
- *сирота 40^б, 1^б — оудели сироты и сиромашѣ. У ориг. нема. — коино сиротѣ и оудовицѣ по^а свое крыло привати. У ориг. **нже сира и вдовѣ прїимлет.**
- *сиротань 75^а — нека догю сиротани. У ориг. нема.
- сиротинство* 40^б — коино ра^а сиротинства, голотинне и босотинне итд. У ориг. **нищїты ради.**
- ситость* 25^б — и до свое ситости се оудовлаює, изврше свою жегю. У ориг. нема ове речи. — кои на^а свако добро довол'но дає до наше ситости. У ориг. **вса шбилищъ в' наслажденїе.**
- сиходити* — *имь* 43^а — сиходїи те ꙗ нєрѣлима оу ерихо^а. У ориг. **схождаше бо...**

сказати — жемь 36^а — и скажемо дѣла гнѣна како сѣ велика и славна. У ориг. **повѣщы дѣла.**

сказиванье 14^б — слово бжїе, бжїе сказиванье. У ориг. нема.

сказивати — оуемь 13^а, 4^б — него таки кю оустати и почети сказивати твою славу. У ориг. **начнѣ глаголю.** — сказываю твою чюдеса. У ориг. **возвѣщѣ чюдеса твоа.**

*скитати се — амь се 96^б — а ти хайде иди по свѣтѣ се скїтай те сказїи людемъ црѣтво бжїе. У ориг. **а ты шедѣ възвѣщай Црѣтви бжїе.**

склепа 145^б — зацо к ото^а ськрываю оу мїрсѣ ловцы адовы на на^с како на птице мреже и склепе. У ориг. **сокрывають скѣти.**

склизавь 141^б — ходекѣ по склизаво^а пѣтѣ. У ориг. нема.

*скончанье 14^а — а на ради^а и послѣ^а и досаде и до скончаня овога вѣка.

скрачати — амь 13^а — ни скрачай на пола^а мое да^аке. У ориг. нема ништа.

*скрѣбити — имь 38^а — и стане^ш тѣжити и скрѣбити. У ориг. **скорбити и тѣжити вѣдши.**

скрѣбость 28^б, 23^б — ника^а никакве скрѣбости и печали нїси имаѣ. У ориг. нема ништа. — оу лютой нашой скрѣбѣ. У ориг. **ш люты^а скорѣхѣ вашнѣхѣ.**

скрѣжетанье 20^б — цо кю на неѣа послѣ до^ши пла^а вѣчовити и шкрѣжетане зѣба. У ориг. нема.

скрѣжетати — ѣемь 11^а — и оу но^с дѣше, зѣби скрѣжекѣ. У ориг. нема.

*скрѣнаво 87^а — и неке на^а ница нечя^{ло} ни и скрѣнаво бчїнїти. У ориг. нема.

скрѣнавость 87^б — с многими сѣзами и с плаче^а свои^а тѣ скрѣнавѣ и кровопролїикѣ могаш не шмити. У ориг. **сквернѣ тѣ и кровопролїїе.**

скрѣнность 39^а — свѣ нашѣ скрѣнѣ шмити кнѣшь. У ориг. **всѣ скверны нша**

слѣчатати се — *аемъ се* 148^а — тако и досаде то бѣва и слѣчае се. У ориг. нема.

слѣчене 60^а — и таковога слѣченѧ съчѣвай на^с свію бѣ.

слѣчивати се — *амъ се* 65^а — и радовали се и сваче^а славно^а негово^а дѣла^а що се е слѣчивало ѿ неѧа.

*слѣчити се — *имъ се* 41^а — нѣ ли се такогѣрь и ншѣ слѣчило то на добро. У ориг. **не вѣмѣнѣса ли.**

*смаграти — *амъ* 138^о — ако на негово зло не смаграто него на свое зло глѣдаюкѣ. У ориг. **аще на безаконіе его не признмѣ.**

смѣрити се — *имъ се* 35^а — и да би се смѣрили с мѣско^а не на дрѣгой страни. У ориг. **смирѣмо кѣти.**

*смѣстити се — *имъ се* 75^о — него нище има празна мѣста, нище много би се люди могло смѣстити. У ориг. нема.

*смѣтлице 71^а — и онако каконо да не едно смѣтлице или очѣинцы држати. У ориг. нема.

смѣшивати — *амъ* 27^а — и коѣ никѣ са^а с плаче^а смѣшиваш. У ориг. **с плаче^а расткорахѣ.**

смилосрдѣивати — *амъ се* 2^а — смл^ардѣива се ѿ прознанѧ не како радѣ прѣлично тѣге и печали. У ориг. **мл^ардѣгѣ.**

смилосрдѣити — *имъ* 138^а, 45^а — каконо са^а се на смилосрдѣи^а на^а твои^а сиромаштво^а. У ориг. нема. — защо се ниси смилосрдѣи^а на неѧа. У ориг. **какѡ не мл^ардовалѣ еси ѡ нѣмѣ.**

*смирити се — *имъ се* 102^о, 139^о — смирити се съ шни^а. У ориг. нема. — ни се хокѣ смирити с тобо^а. У ориг. нема.

*смишлати се — *амъ се* 43^о, 23^о, 17^а — ни^а се смишляю да кѣ и^а бѣ ѿчалити по ниховѣ дѣла^а. У ориг. нема ништа. — ако би се смѣшляш вѣчне мѣке. У ориг. **прѣд'зрѣлѣ.** — кад би се свака^а смѣшляш що е оваѣ свѣ^а. У ориг. нема.

смышленѣ 72^а — дрѣго смѣшленѣ що и себи смѣшлюе чакѣ що кѣ чинити.

смышливати — *оуемъ* 34^а — истинно оваѣ издѣченны човекѣ смѣшливаше.

смокина 105^а — поневшѣи се на лѣтвицѣ како на некѣ смокиню. У ориг. **аки на ѣгодичнѣ.**

смоковница 25^а — смоко^аницѣ свою дшѣ шкона мотико^а. У ориг. смоко^аницѣ.

*смотриги — имь 95^б, 14^а — тражи^а да би и га могаш смо-
лрйти красотѣ твоега лица. У ориг. зрѣти ми. — и то кремо
смотрити оу ово^а саданне^а сказываю. У ориг. ѡвиди^а.

смѣчати се — амь се 48^б — и оу напасти смѣчаюкѣ се и
бринскѣ се.

смѣчене 45^а — или нѣе га могаш к себи онай болѣ^а никѣ до-
звати ра^а смѣченя свога мозга. У ориг. оуызвлан^аый ѡ
сматеніа.

*смѣшенъ 81^б — да и је пе^а двоака было намѣ^аны, а пе^а и е
было смѣшены.

снапола 147^а — снапола е теке шбѣченъ оу кожѣ овчѣ. У
ориг. ѡ ви^ак...

снимити — имь 105^а — виде га вѣѣ^а мртвога и сними га
с крѣа. У ориг. нема.

спознане 64^б — коино сѣ били напѣнены ѡ извора спо-
знаня гѣна.

*спола 40^б — иерь и сами сте спола дѣпи и кра^аны, шми-
вены, шдевены. У ориг. нема.

*споменѣти — немь се 11^а — да би се споменѣш инога стра-
ха. У ориг. нема. — еда има кого^а да би могаш се споме-
нѣсти оу гробови твое мѣ^ати. У ориг. еда повѣ^асть мѣ^ать
твою?

*споминати се — нѣемь се 23^б, 9^а — ако би се спомѣнаш цо
кне послѣ нѣега доѣи. У ориг. аще ви помышлалѣ. — да
се споминемо. У ориг. помышлати нмамы.

*спона 35^б — не вадяше ли се нѣшй шрѣшити ѡ те спонѣ
оу сѣботѣ. У ориг. ѡ юзы еа.

*спорити се — имь се 18^б — ако ва^а вель " споріи се бо-
гатство. У ориг. богатство аще течетѣ.

способѣ 40^а, 85^б — да с какви^а способо^а да й (рѣке) очистимо.
У ориг. шковы^а же образомъ шчистити? — може пожи-
вити такавѣ, а како, с кои^а способо^а. У ориг. нема.

спосабшити се — имь се 41^б — спосѣвшило се на добро
квроточивой жены.

спостанакъ 58^а — ѿ спостанка свѣта.

*спотакнѹти се — *немъ се* 141^б — и ако се мало и спотакне. У ориг. нема.

*спотицанье 13^а — ослободѣи ноге ѿ спотицанѣа пѣзскога оу грѣ^а и оу па^ало. У ориг. **ѿ** *поползновенїа*.

спотицати се — *чемъ се* 141^б — како да се не спотиче и не п^ада. У ориг. *како не по^акне^аса?*

справдлїво 97^а — аль овай слѣпаць справдлїво прогаѣда. У ориг. *истин^ао прозрѣ^а*.

спрдачина 64^а — що е играчина и спрдачина. У ориг. нема.

спрегъ 72^а, 74^а — спрегъ или да речемо паръ. — петъ спрегова.

сприличити се — *имъ се* 85^а -- да се спрїличим^о оу наше^а очищенїю.

сравнати се — *амъ се* 86^а — зато овай саданїи мали на^а живо^а к оном^а вѣчно^а живот^а сравнѣ се. У ориг. *вѣчно^а живот^а сравнен^аый*.

срачице 63^а — влачекѣ се по зе^али срачице толико година.

*срдити — *имъ* 35^б — такогнерь и оне кои га гнєве и срде га. У ориг. нема ове речи.

сребрникъ 47^а — оузимайте га ваша два сребрника и трошите и.

сребрница 46^а — две сребрнице даде.

стагна 75^б — на распѣтїа и стагны града. У ориг. нема.

сталнати — *амъ* 74^б — то не^а ка^а на софр^а стала^а и нек^а ча^а хокєш да чини^а.

*станакъ 97^а — тай не ходи правы^а нѣте^а оу цр^атво вѣ^ако нити тамо кога станка има. У ориг. нема ништа.

*старанье 27^а — да како би онъ неданъ свои^а старанье^а ни^а петориц^а избавїш. У ориг. *попеченїемъ*.

*старость 90^б — да свакии има свою старо^а за свое родителне до саме свое смрти. У ориг. *попеченїе*.

*стати се — *немъ се* 139^а, 72^а — како да би миръ сташ се мегю вами. У ориг. нема. — То е тако стало се. У ориг. нема.

*створеніе 88^а — зацо милѣмо звѣкъ неправицѣ и створеніе^м свакога смр^тнога грѣха.

*стекѹ — чемь 27^б — еда може цо стекѹ съ шни^а или више придобити. У ориг. нема.

*стоици се — имь се 37^б — испѣсти сміа се^ммоглава и свои^а оуста водѣ да бі е оу той води стопиш. У ориг. да ю в' рѣцѣ потопит'. — коѣ се вѣѣъ била овца стопила и погинѣла. У ориг. погинѣшю ѡже вьшш овцѣ шкрт'.

страгь 38^б — еда кано на пасіе зѣбе кой гризѣ страгь хокіе^ш тѣжити.

страживати — оуемь 85^б — залѣдѣ онаѣ стражѣе и виче по бѣденѣ. У ориг. нема ништа.

стратици — имь се 81^б — и ѡтиде за траго^а оне іедне овце коѣ се била стратила.

страшивъ 9^а — оумекчати мѣ неговоѣ злѣ ѣдѣ и оупоро ср^тце съ сла^ко^а и страшиво^м бесѣдо^а. У ориг. нема ништа.

страшити — имь 40^а — зацо свакии грѣ^х чл^ка страши. У ориг. нема ништа.

стрелба 66^б — и разлике стрелбе има тай лѣ^а, наша желѣа.

*стрѣляние 67^а — пакъ сѣю каконо нишаны к стрѣляноу. из лѣка.

*стрежа 144^б — и оувѣде и по^а свою стрѣхѣ оунѣтра. У ориг. нема ништа.

*стрнѹце 17^а — да се множи свѣда семе бжїе слово, и на пѣтѣ и по каменю и оу стрнѹциѣ. У ориг. нема ништа.

*стрѣль 45^б — негове е стрѣпове покрїш тай (самаранинѣ). У ориг. Оваза стрѣпы гш.

стѣживати — оуемь 147^а — да не стѣжѣешь ш то^а наоа-наиле. У ориг. можши не стѣжати са надананле.

*стѣпица 103^б — бїаше оупаш по ап^ловой рѣчы оу напасти и оу стѣпице и оу беде многе. У ориг. впазѣ в'к' в' напасти и с'кти и похоти многиѣ.

стѣпичать 104^б — попеше се... кой на висока брѣда и пла-нинѣ, на стѣпича^то каменіе. У ориг. нема ништа.

сѣдни 139^а — на що кѣм докѣ тамо на свои сѣднѣи днѣ. У ориг. нема.

сѣдрѣжство 86^а — к аггакнѣ чиновом оу юаном сѣдрѣжствѣ быти. У ориг. кз аггакнѣ лико притченнымъ быти.

*сѣжань 77^б — нити мари... ни за сѣжина оу та^аницы. У ориг. нема.

*сѣзань 12^б — наше сѣзно поканіе и стараніе. У ориг. слезное поканіе нше.

*сѣзити — имь 152^б — сѣзите и плачите се. У ориг. слезкѣ и плачкѣтеса.

*сѣкобиги — имь 1^б — сѣкоби єдиноро^авога сына єдне оудовице. У ориг. стрѣкѣ єд. сына.

*сѣкобица 3^б — оустани и заради мое сѣкобице с тобом. У ориг. кз стрѣкѣнїе мое.

сѣмненїе 40^а 33^б, 12^а — да исто не оузбѣде комѣ какво гот сѣмненїе оу срѣцѣ. У ориг. нема ништа. — коино носе за памѣ и зло сѣмненїе. У ориг. нема ништа. — да би могац и говорити без сѣмненїа. У ориг. глати емѣ несѣмнѣно.

*сѣпароѣь 32^а — сѣпро^б власте^а. У ориг. протнѣѣ власте^а.

сѣпарѣга 72^а — како и прїили^ано сѣпрѣгами. У ориг. нема ништа.

*сѣспрести — немь 3^б — сѣспреш си ме. У ориг. стрѣкѣ ма єси.

*сѣцїи 35^б — и води да напои швѣ сѣцїѣ авраамовѣ ккїерѣ.

сшкрїипаць 28^а — како е цвай богаты оунаш оу великѣ сѣ и оу заамкѣ по^а сшкрїипаць. У ориг. нема ништа.

сѣбити се — сѣбѣдемъ се 6^б — и како се е овде и сѣбїао. У ориг. собит^асѣ заѣ.

*сѣборны 41^б — онда и нїейзинѣ оцѣ кнѣзѣ сѣборны, то нѣ фсїшпанѣ. У ориг. кнѣзѣ соннїцѣ.

*сѣбранїе 38^б — обко^аше ме многїи фи и адкаво сѣбранїе шбдржаше ме. У ориг. соннѣ лѣкавѣ.

сѣгоренїе 58^а — шбацити кїе оує^ано с плево^а на сѣгоренїе.

*сѣдрѣжати — жимь 92^а — на са^а рече то свѣ сѣдрѣжат и сѣчѣвац. У ориг. сохранихѣ. — свое тѣло да чисто сѣдрѣжимо. У ориг. нема ништа.

съдрѣгъ 10⁶ — ипакъ съдрѣгѣ томе велико оузданіе на великѣ млать бжю. У ориг. нема.

съдрѣжливъ 23^a — и съдрѣжли^a нищемъ лазарѣ. У ориг. **овци-теленъ нищемъ Лазареви.**

*съжѣкѣ — *жежемь* 27⁶ — те кѣ ва^c изести и съжѣкѣ како ватра. У ориг. нема ове речи.

*съзивати — *зивлемь* 102⁶ — да съзивае прв^aнике него грѣшнике. У ориг. **призвати прв^aники.**

съставъ 89⁶, 10^a — защо смо мы дрѣгъ дрѣгѣ съставы и сви оуачно смо съста^a хъвь. У ориг. **занеъ смы дрѣгъ дрѣгѣ ѡдове: ѡдове же хъвы.** — рѣками, ногами и сви^a свои^a състави згрѣшюкѣ члвкѣ. У ориг. нема ништа.

състатакъ 16⁶ — и би врхъ црковномъ състаткѣ четирма ѣош-ко^a здржаніе. У ориг. **сей бысть во главѣ оуглѣ цркве.**

съсѣдъ 20⁶ — каконо неки съсѣдъ погань. У ориг. **сосѣдъ.**

*съчѣвати — *амь* 17⁶ — на са^a съчѣваш жестоке и м^aне п^a-тове. У ориг. **азъ сохрани^a п^aти жестоки.**

*съшити — *шитемь* 27^a — ама на^a е и съшѣ ап^aль порфирѣ и виссо^a. У ориг. **исши ап^aль порфирѣ и виссонъ.**

Т.

тагати — *темь* 19^a — каконо меку восакъ таюкѣ посре^a пнеговѣ оутробѣ. У ориг. **тамъ посредѣ чрева.**

тама — *тма* 137⁶ — дѣжни смо мѣ сваки ѣ на^c тамами талантъ. У ориг. нема.

*тамошнѣи 86^a — а за шнай свѣ^Г и тамошнѣи живо^Г, то се не може накѣ кои би и чѣи би языкъ то изрекаш. У ориг. нема.

*твореніе 33^a — и онъ и наоущѣе на грѣ^a и твореніе свако^a злѣ. У ориг. **творити грѣхъ.**

твердинѣа 56⁶ — а онъ ѣ твердинѣе свое или оу прко^c нико^a неѣе добра да оучины. У ориг. нема.

*теглити се — *имъ се* 86^a — герь се протеже оу нами наша смръть, теглѣи се и рада е да би на^c скоро изела. У ориг. нема.

*тегоба 47⁶ — дрѣгъ дрѣгѣ носите тегобѣ.

- *тегота 45^а — валада има нешто теготѣ на те. У ориг. има^Г и^Гк^Гчто ив^Гк^Г на тл.
- теготити — имь 47^б — и тѣгѣ мѣ задае ср^ацѣ и теготѣи га. У ориг. нема.
- телесина 33^а — и кои^а но нисѣ и^а нихова телесина цркви^а бо-равекнемѣ оу нима стомѣ дхѣ. У ориг. их^Г же телеса не св^Гхрамо^а живицимѣ в^Г нн^а стомѣ дхѣ.
- *тесань 88^б — како мислы тесныма враты проку^Г свой живо^Г. У ориг. оузкыми враты.
- тескота 88^б — зацо заказѣ гѣ прискрбно и с теското^а да бо-равимо оу наше^а животѣ. У ориг. нема.
- *течение 36^б — прикасаю се... не да заоуставе крвно течение. У ориг. не да ток^Г крове станеть.
- *тиштати — имь 47^а — оузлове грѣхо^ане кои га тѣице. У ориг. нема.
- *товарь 34^б, 6^а — да би са^а испр^овраш таѣ ѣаволскы великы товарь. У ориг. то брѣма б^Гко^аское. — скоро кие ва^а изпо^атога товара шлободити. У ориг. ѿ сего трѣда свободи^Г.
- томлене 138^а — таквога томленѣа и мѣке и мы да се боимо бракиш. У ориг. сицевагш же и намѣ зболатиса томленѣа подобает^Г.
- *торь 31^а — да се пакъ има повратити оу свой торь. У ориг. возвратитиса ей в^Г до^а свой.
- *точене 39^б — и престанскѣ точене разлики^а болѣзніи на-ши^а море. У ориг. станеть токѣ различныхъ стр^Гтей иших^Г.
- *трава 14^а — землю с свѣ засѣваи с траво^а. У ориг. нема.
- *трагь 31^а — и ипаш би траго^а за нн^а. У ориг. и идеть вѣ сл^Гк^а погнѣшѣа.
- *трале 54^б — носити на себи трале. У ориг. нема.
- *трѣдхъ 144 — пакъ щеди себи за свой трѣд на дрѣгѣи пѣ^Г. У ориг. но чрѣвѣ по сем^Г пожрети храни^Г.
- *трѣь 88^а — преоузимати мѣ онаѣ иеговь трѣь удаца би се онь могаи по^апомокѣ.
- *тровоати — оуемь 27^б — да съ шни^а не трѣде. У ориг. нема.
- *тровоаць 73^б — бѣде троваць великы и на гласѣ замаю. У ориг. нема.

- *тpовина 73⁶ — бpинѣкѣ се и сво^а садане^а животѣ и тpовины.
- *тpепетати — ѣемеъ 39^а — тpепекю и тpесѣ се ѿ страха.
- тpованъ* 153⁶ — тpованъ вѣнацъ. У ориг. **тѣрновъ вѣкнѣцъ.**
- *тpнѣти се — *немеъ се* 81⁶ — тpнѣ се наша кандила.
- *тpнѣна 18⁶ — а нег'би прорасло ро^ано тpнѣ оу^ане^ано с тpнѣ-
нами. У ориг. нема ништа.
- *тpоѣаки 9^а — и и^а овы тpоѣаки грѣшнѣика. У ориг. **грѣш-
никъ^а тpочисленны^а.**
- *тpоиномеъ 19⁶ — донесе ро^а тpоино^а. У ориг. **сотвори пло^а
сторонцѣю.**
- *тpострѣкъ 44^а — стеже себе тpострѣки^а плетиво^а. У ориг. нема.
- тpикость* 47^а — зацо вино има оу себе некъ тpикость и же-
стинѣ. У ориг. **некъю тѣрпкост^а и жестокоств^а.**
- *тpпленѣе 19⁶ — чѣваю га оу свомѣ ср^ацѣс и добро чине оу
тpпленю.
- тpчанъ* 38⁶ — прикоснѣѣе се онда к тебы тpнѣ^а остри^а и
тpчано^а палицо^а твоѣшѣ главы. У ориг. нема.
- *тpѣдба 93⁶ — нѣедна ника^ава жестока тpѣдба по бесѣди то-
гож^ае керонима. У ориг. **тpѣдъ жесто^а.**
- *тpѣдиги — *имѣ* 41⁶ — не тpѣди и не дижи г^адина даскала.
У ориг. **не движи оу^ачтла.**
- тpѣдностъ* 139^а — то е ваша мѣка и тpѣдностъ. У ориг. **се
тpѣдъ вашъ бѣдет^а.**
- тpѣдовитѣ* 97^а — болие мѣ е ходити тpѣдовиты^а пѣтемъ въ слѣ^а
га. У ориг. **пѣтемъ съ тpѣдомъ.**
- тpѣнѣкне* 86^а — и никакве болѣзни, ни тpѣнѣкна на себи више
имати. У ориг. **нетлѣнѣа.**
- тpѣхладъ* 3^а — тpѣхладъ и самѣ смртъ каконо геднѣ павѣсѣ сътире.
У ориг. **се же смертъ и тлѣнѣе акн павѣлаы потpебл^а.**
- *тpѣхлостъ 86^а — и та сама наша немоѣѣ на^а оуказѣе по сваки
днѣ оу нами тpѣдлѣ. У ориг. **сама бѣ всѣднѣвнаа немо^а
тлѣнѣа.**
- *тpѣгѣнь 49⁶ — то баръ приватите га вы тpѣгѣны. У ориг. нема.
- *тpѣгѣти се — *имѣ се* 96^а — прѣ славы тpѣгѣ се ѿ желѣе лю^а-
ске хвале. У ориг. **чѣждъ еств^а.**

*тѣкоземаць 82⁶ — пощенѣ ча^{тн} тай тѣкоземаць себи избра

*тѣжене 59^а — тѣжене кѣ на ва^с к мени быти.

*тѣжити — *имь* 43^а — шбличѣс хс̄ иеросали^м и тѣжѣи на неѣа.

У ориг. нема ове речи.

тѣлѣкъ 152⁶ — не држете оу сво^м тѣлѣкъ злата ни сребра, а ни бакра ко^а вашѣи поѣсова. У ориг. **не стажкѣте же злата ни сребра ни мѣди при полскѣхъ вѣшнѣхъ.**

*тѣрити — *имь* 140^а — са^м кѣ те гѣ скоро поразити и скинѣти с овоѣа свѣта и тамо оу мракъ тѣрити. У ориг. нема.

*тѣща 15⁶ — ѣ коинѣ саде исповѣдѣ не ѣда^м него тѣща. У ориг. нема ове речи.

тѣщень 75⁶ — кои не познаю ѣ^аноѣа ба̄ него тѣщене богове верѣю. У ориг. нема.

У.

оубасъ мало 13⁶ — и то оуба^м мало поѣаѣаю, да право шевѣдоче и кажѣ. У ориг. нема.

*оубоица 87⁶ — црѣ нб^сны до конца не щедѣи оне оубоице, кои бѣю и проѣоне нѣгове слѣге. У ориг. **не щадитѣ црѣ нб^сный оубивающѣхъ егѣ рабы.**

оувавестити — *имь* 15⁶, 16⁶ — трчаше овакы^м оувавещенны^м пѣте^а. У ориг. **сице показанны^м пѣтемѣ.** — на що се можемо оувѣвѣстити. У ориг. **кого разѣмкнѣа ѣ.**

*оувѣчбати се — *амь се* 31^а — чѣкѣемо и поболѣе се ш то^а оувѣчбати. У ориг. нема ништа.

оувѣщавати — *амь* 84⁶ — оувѣщава на^с ап^слъ.

оуврѣгати — *амь* 92⁶ — нищо га не оуврѣгѣа. У ориг. **всегда не вредимо.**

оуврегивати — *оуемь* 140^а — лише сироте и оудовиде оуврегивати. У ориг. нема.

*оуврѣтити — *имь* 85⁶ — оуврѣти имь оу главѣ. У ориг. нема.

*оугагати — *амь* 29⁶ — да оугага своѣм тѣлѣ, ср^ацѣ и трѣбѣхѣ. У ориг. нема.

*оуглѣдати се — *амь се* 38^а, 18⁶ — на то се доброволство наро^аско оуглѣда и та жена. У ориг. **порѣвноѣа.** — оуглѣдаюкѣ се на х^во трпенѣе. У ориг. **и подражающе тепнѣю г^нни.**

оуглѣдѣвати — амь 92^а — миловати и пазити ꙗко свога добра свое блж^нне и оуглѣдѣвати сиромашь. У ориг. **израдно же кѣ ницимъ.**

*оугнездити се — имь се 12^б — и грѣхъ ка^а се вѣѣхъ оуселѣи оу члка и оугнезды се оу немѣ. У ориг. нема.

*оуговарати — амь 89^а, 18^б — оуговара на^а и то^а ап^аль. У ориг. **оуѣшаватъ ꙗко та.**

*оуготовити — имь 35^а — гдѣ имь оуготовлена мѣка тамо за ни^а. У ориг. **оуѣставленнаго имъ мѣченіа.**

*оудавати се — немь се 73^а — ни пакъ жене се оудавати. У ориг. нема.

*оудавити — имь 34^а — и не пѣстити гаволо^а да ме оудаве оу незерѣ. У ориг. **не даде мѣ потопити.**

оудалнати се — амь се 73^а — и оудалнати се далеко ꙗко негове вечере.

оудварати се — амь се 94^а, 46^а — днь ноѣ да се оудвара пре^а ни^а и тако недва да достане що ище. У ориг. нема. — тай кой се не оудваараш на **мѣтвѣ** оу масли^аной горы. У ориг. **сей нже кодворашеса на мленіе.**

*оудворанъ 70^а — посла свога достовѣрнаго оудворнаго сѣзрѣ.

оудблѣвати — оу^анемь 89^а — и дрѣгомѣ кои не има оудблѣвати. У ориг. **подаати требующимъ.**

*оудблѣти — имь 95^а — а не има никога нѣднаго кои би ми що оудблѣи. У ориг. **а нѣсть творай блгостыню.** — оудели... сироты и сиромашѣ. У ориг. нема ништа.

оудивленне 16^б — и то е за оудивленне наши^а очима. У ориг. **и естъ дн^ано въ очію нишю.**

оудовливати се — оу^анемь се 25^б — и до свое ситости се оудовае. У ориг. **и насыщатъ сѣ.**

оудоговарати се — амь се 71^а — коино лѣпо се с нама оудоговара и свѣтъ на^а дае.

оужаснѣти се — немь се 42^а — и на то се оужасвѣше нѣни родители. У ориг. **оужасоста сѣ рѣдители.**

*оуже 44^а — сваки са^а себе веже оужима грѣховнима. У ориг. нема.

- *оужеѣи — жемь 46^а — наме^Гне двоике срѣтаю с оужежены кандилы. У ориг. в' *сосѣдухъ елей*.
- *оужина 70^а — ни рѣчка, ни оужине, ни по^аранка. У ориг. нема ништа.
- *оузаи 144^а, 47^а — него ты найпре шдреши сваки оузаи не-правде. У ориг. *соззх неправды*. — шдрѣшите мѣ оузлове грѣхо^{не}. У ориг. *раздрѣшите оузы грѣхуменыа*.
- оузвалити* — имь 13^а — докле би ми и на мой гробъ оузвалили камень покривачь. У ориг. *дондаже камени^а гроба покрове^а бы^а был^а*.
- оузвалати* — амь 151^а — и цю го^а на^а не за потребѣ и оузвала на^а, то свѣ можемо накѣ. У ориг. нема.
- *оузвести — демь 89^а — то не мене напѣтидо и довело и оузвело на твою стѣ горѣ. У ориг. нема.
- оузвидѣти* — имь 12^б — тако и садь тай исты ка^а оузвиды наш^с сузно покааніе. У ориг. *видѣ^а... слезное покааніе*.
- оузглѣдѣ* 106^а — и на тай оузглѣдѣ добры, добро спеніе и нашемѣ кие домѣ наврнѣти се. У ориг. нема те речи.
- оузглѣдати* — амь 153^б — и ѿ селе кiete оузглѣдати нѣо итворено. У ориг. *взрите*.
- оузглѣдати се* — амь се 152^б, 106^а — оузглѣдайте се на самога ба. У ориг. *Бывайте подражателе Бгѣ*. — да не оузглѣдамо се на лѣкавога Іршда. У ориг. *не ревнишиз... Іршдѣ*.
- оузговорити* — имь 147^б — рекѣ и оузговоре ми. У ориг. *воглют^а*.
- *оузданне 104^а, 93^а, 102^а — ако теке слободѣ и похвалѣ оузданна чакѣ до краи нашего живота оуздржимо. У ориг. *дерзновеніе и похвалѣ шпованія даже до конца оудержимз*. — оузданне имашѣ да оувѣкѣ твое бѣде. У ориг. нема. — *свагда^р свое оузданне имаш на г^адина ба*. У ориг. *шпова на га*.
- *оуздати се — амь се 93^а — не има се оуцо оуздати. У ориг. нема.
- оуздахнѣѣ* 86^а — зацо овай саданіи мали на^ш живо^Г к оному вѣчному животѣ сравниа се тако каконо ю^ано оузда^анзкне прокю дше члч^{ке}, кои смрти не има. У ориг. нема ништа.
- оуздиханне* 44^б — риче съ срда^ачны^а оуздиханне^а. У ориг. *рыкла ѿ въздуханія ср^аца своего*.

оуздърживанѣ 102^б — оуздърживаніе ꙗкоже свакога зла. У ориг. **воздържаніе**.

оуздърживати се — *оуземь се* 144^б — оуздърже себе ꙗкоже сваца.

оузгѣпати — *пачь* 18^б — еда би не оузгѣпаш оу нами бо-
ливы коровь. У ориг. **ѣда би не ко'растнло**.

*оузиѣивати — *оуземь* 17^а — оузигюйте законъ х'въ. У ориг. **нема**. — лѣпо камене оузигюйте. У ориг. **зи'д'ѣте сѧ**.

оузнѣдѣти се — *имь се* 8^а — и оу то^а се вѣѣ члкъ оузнѣди.
У ориг. **нема**.

оузктевати — *амь* 145^а — и мы ако оузктевамо шсталнати
грѣхове нашої бракъ. У ориг. **лицѣ бѣдемъ ѡпѣшати грѣхѣ
вратнлѧ**.

оузктети — *хокю* 19^а — теке ако оузхокю.

оузлазити — *имь* 153^б — тѣи каконо бжїи агг^а хокю оузла-
зити горе г бѣ съ свош^а мл'ѣю и ни'лазити долѣ пакъ на
зе'лю. У ориг. **восходити и нисходити**.

оузмоѣи — *гнемь* 9^а — чакъ до самага пакла оузмогаи би се
пробѣдити. У ориг. **возбѣдитисѧ моглѧ**.

оузмѣчати — *имь* 17^а — ако рече овїи оузмѣче. У ориг. **лицѣ
сїи оумолчат'**.

оуспомагати — *жемь* 17^б — ако ш то^а оузрадиш и бгъ ти
оуспомаже. У ориг. **нема**.

*оузрасти — *темь* 16^а — да оузрасте и изникне. У ориг. **воз-
растити**.

оузрастити — *имь* 16^б — да то не може ли ꙗкоже овога камена
оузрастити сѣмена. У ориг. **возрастити**.

оузходити — *имь* 153^а — и кѣда го^а оу'ходи. У ориг. **нема**.

оузчѣти — *емь* 15^а — ако рече кой оузчѣе мою бесѣдѣ. У ориг. **оуслыши
моѧ глы**.

оуызвлѣеникъ 48^б — и не оучинивши^а мл'ти оуызвлѣеникъ.
У ориг. **на^а ызвлѣенны^а**.

оуызвлѣивати — *оуземь* 35^б — изведе истога окованого ꙗкоже
легнѣшна такогеръ що е оуызвлѣиваш мл'ть бжїю. У ориг. **прогнѣвлющагѧ блг'ть Бжїю**.

оуказа 44^а — валаше немѣ ра^а оуказе пѣта млити се бѣ. У
ориг. **нема**.

*оуказати — *юземь* 44^а — оукази ми ги бѣ мой пѣ̄. У ориг. скажи ми.

*оуказивати — *оуземь* 86^а, 5^а — истин^ае̄ наме̄но тай кизь оуказѣ волю свою. У ориг. нема. — да оуказѣ неговѣ мл̄ть и истинѣ. У ориг. да повѣсть мл̄ть егѡ.

*оукопавати — *амь* 96^б — нека оны свое мр̄лве оукопавав. У ориг. погрѣксти своѡ мѣртвѣца.

*оукоренити се — *имь се* 8^б — грѣхъ коино се не вѣѣ и оукоренѣш оу немѣ. У ориг. нема.

*оукорешити — *имь* 64^б — како да е бѣш оукоренѣш паламаро̄ и шбавѣш не ѿ главе до ногѣ.

оукоризна 47^б — и чѣвай себе да и са̄ оу кою оукоризнѣ не бвалиш' се. У ориг. да не и ты искѡше̄ бѣдши.

оукорно 10^а — и рѣжно, срамо̄но и оукорно бесѣды. У ориг. нема ништа.

оукрочати — *амь* 142^а — оукрочаш си са̄ твой гневъ. У ориг. оукротилъ еси весь гнѣвъ твой.

оулѣчити — *имь* 90^б — живота вѣчнаго никако не може оулѣчити. У ориг. не наследит'.

*оуманити — *имь* 15^а — да не би шкѣдила и оуманила се твоѡ вѣра. У ориг. нема ништа.

*оумегчати — *амь* 30^а — еда би се щого̄ оумегчали ср̄це̄. У ориг. нема ништа.

*оумѣцати се — *амь се* 23^а — слово х̄во да се оумѣца оу вами по̄пѣно. У ориг. да вселит'са въ касъ богатшѡ.

*оумити се — *имь се* 20^б — зацо цо члѣкъ врло се оуми и тѣлесно̄ послѣ, то кѣ вѣчнѣ сирѣ на главѣ доведши. У ориг. м'рѡваніе во плѣское смѣрть есть.

*оуморити — *имь* 90^б — да се има рече смр̄кю оуморити. У ориг. смѣртію да смрѣ̄.

оумѡдрити — *имь* 85^б — и сѣце и старце его да оумѡрїи и оупамети. У ориг. см'ритъ.

оунѣтрица 152^а — не бѣди двообразанъ и оунѣтрица. У ориг. нема.

оупаметити се — *имъ се* 85⁶, 97⁶ — чѣти крѣмо и болѣма се оупаметити. У ориг. нема. — ама гѣ мене слѣ^вѣца оупамети. У ориг. но гдѣ оум^рни ма слѣ^вѣца.

*оуписати — *шемъ* 95⁶, 37⁶ — керъ двѣ не записах оу писмѣ. У ориг. нема. — то не ѡмзчаш еу^ли^т не оуписах. У ориг. нема.

оуцоръ 9⁶ — омекчати мѣ неговѣ заз ѣдѣ и оупоро ср^дце. У ориг. нема.

оуцословати — *оуцѣмъ* 87⁶, 8⁶ — почне се вѣ^лѣ хвалити своиш дрѣжини, гдѣ е, с какво^т ли е и с чѣш^т жено^т цо оуцословаш. У ориг. нема ништа. — ка^т чѣкѣ вѣ^лѣ докона и оно оуцослаѣ цо е ѡ пре све ш томѣ мыслѣш. У ориг. нема ништа.

оуразмѣивати — *оуцѣмъ се* 46⁶ — нити се ш бѣ цо оуразмѣиваш. У ориг. нема ништа.

оуразмѣити се — *имъ се* 35⁶ — и кои не мари оуразмѣити се ш добрѣ. У ориг. нема ништа.

оуранити — *имъ* 44⁶ — кои но е и са^т бѣш оуранѣнѣ тѣма. У ориг. оум^рвлен^т бѣш и сам^т.

*оуселити се — *имъ се* 12⁶ — а грѣ^т ка^т се вѣ^лѣ оуселѣи оу члка. У ориг. вгда в^т на^т живѣ.

*оускрснѣти — *немъ* 3⁶ — оускр^сни и живѣи.

*оускрснѣѣ 2⁶ — да после сви^т людѣи оускр^снѣѣ и смр^ти крѣ край и конаѣ бити. У ориг. нема ништа.

оусладити се — *имъ се* 44⁶ — цакѣ после ка^т се чѣкѣ оуслади онаѣ грѣ^т.

оусмрдѣти се — *имъ се* 8⁶ — и ве^лѣ оусмрдѣи се каково ѡ четири дни мр^ваѣ. У ориг. см^рднт^т.

оуснажити — *имъ* 34⁶ — како га не задржаше х^ве беседе и не снажише мѣ ср^дце. У ориг. нема ништа.

*оусрдно 46⁶ — онако оуср^дно провѣгѣ ш внемѣ. У ориг. и совол^тк^т знова болашѣмѣ смѣ.

оустанѣкѣ 6⁶ — и прѣне оустанѣкѣ юноше из мртвѣ^т. У ориг. прѣдѣ востанѣмѣ.

оустанѣ 6⁶ — него ца ра^т прѣ оустанѣю из мртвѣ^т овога юноше говоре людѣ. У ориг. при востанѣи.

оутешань 88⁶ — и пише и^а ап^сль оутѣшио писмо говорекѣ. У ориг. нема.

оутѣшивати — оуемь 97⁶, 29⁶ — и неѣга стѣ антоніе често га оутѣшиваше. У ориг. сице оу^тѣшаше. — са^а се оутѣшѣи и радѣи. У ориг. нема ништа.

оутешникъ 80⁶ — мы рече имамо великога оутѣ^шнѣика г бѣ опѣ іса ха.

*оутрѣдити се — имь се 4^а — стрѣдиш се и оуморанъ ѿ пѣта смр^тнога. У ориг. стрѣж^са ѿ смр^тнагѣ пѣти.

оухлѣблати — амь 49^а — дѣ^шни^смо наше гла^не злотворе хранити и оухлѣблати. У ориг. крага нишегѣ алчѣша ѡхлѣбити.

*оуходеніе 44^а — гѣ би съчѣваѣ оуходеніе и издаженіе негово. У ориг. в^схожденіе его и исхоженіе.

х.

*хитети — имь 45^а — кѣда проходишь еда хитишь каконо попь на летѣргію.

хитро 18⁶ — него каде хи^тро тече слово г^ніе. У ориг. до скорости течетъ слово г^нднѣ.

ходеніе 153^а — написаѣ е негово ходеніе ев^ндѣ. У ориг. шесткѣ его.

хотеніе 96^а — и знаѣ е са^а ісѣ негово хотеніе. У ориг. нема ништа.

*хромаць 153⁶ — и како сѣ онда пристѣпили к нѣмѣ оу цркви хршмцы и слѣпцы. У ориг. хршмый и слѣпый.

ц.

цангрїизати — амь 144⁶ — и свою домакю челядь не цангрїизай ко^а кѣкю. У ориг. нема ништа.

*царовати — оуемь 73⁶ — кроме що прѣе оу нѣмѣ (свѣтѣ) завиднѣ.

*цѣвкне 14^а — землю е свѣ засѣваѣ с траво^а разликы^а цѣвкне^а. У ориг. нема.

*цѣлокѣиань 103^а, 34^а — каде ѿ нѣ за половинѣ свога зем^нога иманіа кѣнѣ цѣлокѣпно б^лго, цр^тво нѣно. У ориг. кѣнѣт^т всѣц^лоѣ им^нкнѣ. — разѣмо^а и памѣѣ цѣлокѣпна. У ориг. нема ништа.

цѣта 47^а — има свою добрѣ цѣнѣ та цѣта. У ориг. имат' свою цѣнѣ сѣм цѣта.

цигли 94^а, 92^а, 33^а — ісѣ мѣ рече теке цигли једно слово. У ориг. нема ништа. — ја рече цигло једно са просіш оу га ба. У ориг. једино просиш ѿ Га. — а цигло оу једно* ако що скривы. — У. ориг. вѣ јединомѣ.

*цокотати — ѿемь 77^а — цокотати на мразѣ зѣби. У ориг. нема.

црпсти — црпемь 59^б — како по рече извори кои се свака црпѣ, те вѣ*ма (?) ишѣ изворѣ из себе изпѣцаю.

ѣ.

*кюдѣ 20^а, 8^б — каква е комѣ негова кюдѣ. У ориг. нема. — и злѣ стѣденѣ ѿзѣдѣ що чвкѣ оу себи носи. У ориг. нема.

ч.

чагорѣ 94^б — и вели* се баха* чѣе и многи чагорѣ је. У ориг. нема ништа.

частити се — имь се 145^а, 25^а — частекѣ се на оно блженно* обѣдѣ оу нѣ*номѣ цр*твѣ. У ориг. Учреждам сѣ на Блженномѣ Обѣдѣ. — него се гостіш и частіш. У ориг. нема ништа.

*чатити — имь се 23^а — що се за неѣа днѣ чатило еу*ліе. У ориг. нема.

чванкѣти — немь 25^а — а богаты са са* жели капѣ воде ѿ лазара да би мѣ прѣжіш, ама га не чванкѣ. У ориг. нема.

чезнѣти — немь 19^а — и за слово бжїи* нек' вам чезне ср*це. У ориг. нема ништа.

*челнадь 10^а — свою домакѣ челнадь дѣрма кори и гризе. У ориг. нема.

четвородневны 28^б — що га е дигаш четвородне*на из гроба. У ориг. нема.

чланакѣ 26^а, 152^б — колико го има оу себи жила и чланака. У ориг. нема ништа. — оумр*вите ваше чланке кои сѣ на зе*ли. У ориг. Смрткѣте ѿдѣса вама.

*чѣварѣ 83^б — що се тл'кѣе хранитель, да речемо чѣварѣ. У ориг. нема.

чѣварница 93^а — раздели сиромахо^а, защо сиромас^{ке} рѣке оне сѣ чѣварнице х^еве ѿ багаа. У ориг. **рѣка ницагѡ ѿ сокровищноѣ хранилицѣ хѡ.**

***чѣвение** 72^а — такоѣрь пѣ има (чѣла), чѣвение що слѣша добарь или заш гла^с. У ориг. **нема ништа.**

ш.

***шала** 16^а — и по^а шалѣ оно оузыма оу своиш бесѣди напре^а. У ориг. **нема ништа.**

***шпатаѣ** 89^б — защо свако потайно слово и шпатаѣ напразно не иде. У ориг. **нема ништа.**

шаа (?) 27^б — шаа не изе тѣла тога богатога. У ориг. **Еда ко не сиѣстѣ плоти сегѡ богатагѡ.**

***шеврдати** — амь 150^а — коино не ходе правы^а пѣте^а... него шеврдаю овамо онамо. У ориг. **нема.**

шегати се — амь се 8^б — или мѣ се рѣгаш и шегаш се съ шнѣме. У ориг. **нема.**

***шетати се** — амь се 104^а — ѿселе кю се шетати оу незлобиво^а ср^ацѣ момѣ. У ориг. **прохѡждати ѡже има^а.**

***шикнѣти** — немь 38^б — редань ѿ негови^и слѣга шикне те пѣсницо^а за оухо. У ориг. **ѡдрит^а та вѣ ламце (?)**

шкаль 18^а — еда ли се збира ѿ трниа грозне и^а ѿ шкална смокве. У ориг. **нема ништа.**

шкржетанье 35^а, 23^б — шкржетанье зѣба. У ориг. **скржстѣ зѣвомѣ.** — шкржетанье.

***цета** 46^б — да би на що твое занеш или ти коиш цети зактеваш. У ориг. **нема ништа.**

***цетовати** — оуемь 89^а — ако би и савь овай свѣтъ придобѣи себи, а свои^а би дшо^а цетоваш. У ориг. **дшѣ свою ѡцетитѣ.**

***шѣавь** 79^а — крастав дѣ е бѣш, шѣга^а дѣ е, богиня^а ли. У ориг. **нема ништа.**

шѣпатнѣкѣ 43^б — оумножило се лажа, по^амигалѣица, шѣпатника... У ориг. **нема ништа.**

Б.) Туђе речи.

а.

*аадетъ 153^а — а на кю са^а оно^а кой ходїи за мно^а дакю мѣ добарь аадеть, законъ мой оуста. У ориг. нема.

*азїарь 92^а, 65^а, 82^а — вьса едка имаша испродай, твое агї-аре садашнє. У ориг. продажъ сокровища твоа зїмнаа. — зацо нашла са^а мой дїпїи и скїпїи аїїарь, мое здравле. У ориг. нема.

*ама 2^а, 14^а — ама до гроба некие га мр҃вога донети. — ама. У ориг. но.

*аманеть 144^а — шталайте на штавѣ и на аманетѣ колайше землнѣ цара. У ориг. нема.

б.

*бадихава 67^а — и лѣко^а свое воле бадихава на вѣтар се мекю. У ориг. нема.

*барь 16^а — ш да би барь и они имали каменъ х̄а. У ориг. нема ове речи.

барбирь 40^а — еда се не могла излѣчити ѿ кога го^а барбира. У ориг. нема ове реченице.

*бедень 75^а — но беденѣ штатажкѣ се.

*берикнетъ 141^а — на вбѣ и на зе^али з берикнето^а дшєвнѣ и тѣлеснѣ. У ориг. нема.

*берикнетанъ 90^а — и да много година поживишь оу свако^а добрѣ на берикнетной зе^али. У ориг. да долголѣтнѣз вѣдши на зема^а влѣк.

*бировъ 92^а — онаї кои на те пре^а бирови панка. У ориг. нема.

*бирть 46^а — извади два талїира и даде и биртѣ. У ориг. даде гостинникѣ.

*биртьхаоузъ 46^а — и доведе чѣка оу биртьхаоузъ. У ориг. Приведше ягѣ в гостинницѣ.

*бокаль 40^а — перете слодна ваше бокале и чаше. У ориг. внѣшнєе стакланицѣ и блюда очищате.

В.

*варошь 79^а — каде ись оулазаше оу некѣ варош. У ориг. нема.

*варошки 69^а — до варошка дома. У ориг. нема.

венгеръ (види фенгеръ).

*вилаеть 75^б, 101^б — из свѣга вилаета жидовскога. У ориг. нема. — сиромашкѣи ходи и по вилаетѣ люде оучи. У ориг. нема ништа.

Г.

*гаитанъ 25^а — на чи^ама златанъ гаитанъ. У ориг. нема ништа.

гарезъ 49^б — на кога има гарезъ хс и корбѣ говорекѣ. У ориг. нема: на когѡ хс пошлетѣ, шкѡ кѣ своѡ прѣйде...

гарезити се — имъ се 63^б — гарезѣш се тай князь. У ориг. нема.

Д.

даскаль 89^а, 41^б — оучи на^с правы даскаль ись. У ориг. вчитѣ истинный вчитѣ хс. — не трѣди и не дижи г^сдина даскала. У ориг. не движи оучтла.

*дѣйба 27^а — а ако би тко и дѣйбѣ имаш на себи. У ориг. и порфирѣ. — а да се не шблачи оу свилѣ и ѣ дѣйбѣ. У ориг. да не шблачитъ сам в' порфирѣ и в'ссонѣ.

*динарь 46^б — ерь даш те ва^а самаранинъ Исъ два динара. У ориг. два сребренника.

докторъ 151^а, 33^б — на са^а ти докторъ. У ориг. врачъ есмѣ. — а неѣ да траже доктора себи. У ориг. а не ницѣтъ врача.

*дрѣмъ 146^а — него цревъ^а дрѣмо^а по црѣ славы право идоше. У ориг. но црѣкнѣмъ пѣтемъ.

*дѣваръ 87^а — како да га е дѣваръ застѣпѣш и законѣш. У ориг. нема.

*дѣкать 153^а — цо кѣ мѣ заболѣ быти него хилѣадами дѣката и талыра. У ориг. нема.

*дѣрма 10^а, 44^б — свою домакю чѣладъ дѣрма кори и гризе. У ориг. нема. — и ктеш би дѣрма да шна чины. У ориг. нема ништа.

ђ.

генерански 68^б — и койно сѣ оуре^аницы на^а войско^а, генеранска, обршерска, капетанска и осталїи^а поглавара. У ориг. нема ништа.

в.

елементъ (?) 11^а — него нище и самѣ чѣтыри елеме^нте или тї е стыхїе называти. У ориг. Но и сама^а стїхїа чѣтыри сла^агающїа...

***ешкїиле** 43^б, 67^а — свѣга га свѣкоше и ешкїиле изранише. У ориг. ижи совлекши егѡ и извы возложивши. — да се ешкїиле нае. У ориг. нема.

з.

заирь 43^а, 82^а — еда се заирь оуплашїш. У ориг. нема ништа. — они заирь има^адкѡчи и не виде ш нима. У ориг. нема.

и.

измїрна 3^а — коснѣ се с прѣти с пѣны измїрне. У ориг. с перстами полными смурны.

***инди** 92^а, 25^б — инди що би на то добро оученїе шговорь кнѣз. У ориг. но что на се благо^а оученїе кнѣз? — инди саде що ише^а що ли зактева^а ш нега. У ориг. нема ове речи. — Инди са^а кои хоѣе да последѣе хѣ. У ориг. и како оубѡ...

изхесапливати — оу^анемъ 140^а — се^аморипо^а изхесаплие на^а гѣ ако сѣ и безброга гавѣ. У ориг. иснислает^а на^а гѣ...

ј.

***газма** 52^б — отити кїе негово благо све на гагмѣ. У ориг. нема.

***шкѣ** 137^б — шкѣ га то не могѣ тако творити. У ориг. нема.

***евтинь** 93^а — намера га намери те за евтине и за манїе новце достане. У ориг. нема ништа.

к.

***кадифа** 25^а — носїш на себи свилѣ и кадифѣ. У ориг. нема ништа.

***калабалѣкъ** 61^б — да послаѣе, хеле да ю оу мирости, да нїе оу кабабалѣкѣ. У ориг. нема.

*калаѣъ 145° — нерь на^а х̄а не можете накѣ болѣга калаѣза.

У ориг. на **вѣрацѣ на^а х̄а извѣ^тнѣша^т прѣводителя.**

*калдрма 17° — на калдрми е проникло и оузрасло е велико.

У ориг. нема ништа.

*камилна 46° — зацо оу оной зе^ли найвише ° теке мазге сѣ и магарци и камиле. У ориг. нема.

*капа 56° — много капа и кошѣла. У ориг. нема.

*капетански 68° — (види: ѣнерански)

*карѣце 2° — извракѣ тѣ самѣ побѣдител^ницѣ смрът^ь из нѣимъ карѣца. У ориг. из **коленницы ел.**

*катранъ 28°, 89° — ватра и катра^а и то оу тѣ сѣтъ те ватренѣ онъ оупаш. У ориг. нема. — непрестано горы с катрано^а и сѣмпоро^а. У ориг. **горацѣмъ огнемъ и жѣпеломъ.**

кацига 88° — да вишѣ кацигѣ ѿ б̄а на себе не прѣиммо.

У ориг. нема. — не полѣца на на^с кациге заѣ. У ориг. **не полѣцѣла казни намъ.**

*кациговати — оуѣмъ 141° — и не кацигѣю га за онаѣ нѣговь посах. У ориг. нема.

*колаина 144° — остадайте на цставѣ и на аманетъ колайне землн^а цара. У ориг. нема.

*конакъ 144° — и пѣ^тнѣике кой не м^тѣ себи комака накѣ дозиви и к себи. У ориг. нема ништа.

*коншина 5°, 104° — сѣзови скѣла твоѣ дѣргинѣ и твоѣ коншѣ. У ориг. **сѣзови дѣргинѣ и сѣсѣды.** — милѣе и своѣ коншѣ сиромашь. — **клуби^т ближнѣа своѣ ницихъ.**

*корба 49°, 8° — на кога има гарезъ х̄с и корбѣ. У ориг. нема. — или корбо^а или намигѣюкѣ за чѣво^а очима. У ориг. нема ништа.

корѣна 145° — и да на^а да гѣ б̄ь тѣ вечнѣ корѣнѣ полѣчити оу вѣ^сно^а прѣтѣю. У ориг. нема.

*ко^тска 39° — метати сѣ имали некадѣ за време стрѣти войны ко^тскѣ ра^а горне г^не ризѣ. У ориг. **жрѣѣа ѿ ризѣ Г^ней.**

коцкашь 88° — а не пѣаницы, и кѣрвашь и коцкаше^а или парце^а. У ориг. нема.

*кошара 11° — и оучины са^а себе исто^а вражѣш^а кошаро^а. У ориг. нема.

ноцловати — оуемъ 70⁶ — не коцѣе много.

*кошѣла 43⁶ — како да би га преобс^кди хламидо^к кошѣлану^к дрвено^к. У ориг. нема.

*креветъ 2⁶ — привата се свои^к рѣко^к смртнога кревета. У ориг. *смртнаго одра*.

*кѣколь 21⁶ — или бѣде пакъ ч^кта пшеница, или кѣколь и ражъ. У ориг. нема ове речи.

кѣрвашъ 88^а — а не пѣмицы и кѣрваше^к и коцкаше^к или парце^к. У ориг. нема ништа.

*кѣрпакъ 31^а — где не тера люты кѣрпакъ ѣаво. У ориг. нема ове речи.

*кѣрталисати — шемъ 49^а — теке да га кѣрталишъ ѿ беде. У ориг. нема ништа.

Л.

*лакрдѣа 7^а — еде с лакрдѣю збынат шнде пре^к хр^кто^к. У ориг. нема.

*локотъ 27⁶ — лажекѣ мѣ по^к локоты и ѿу сандѣчина затворѣно (благо). У ориг. нема.

М.

мазѣль 93⁶ — каде чѣкъ изпадне ра^к некога свога злочеч^кла по^кла из свога истога дома и свое очевине и мазѣль ѿ свега свога добра шстане.

мараната 150^а — прокле^к и анаеема маранаеа.

марентъ 8^а, 63^а — звиждѣкѣ за ни^к или коиш^к да би маренто^к пакостили. У ориг. нема. — коиа ли марентъ оу оно доби на^к лю^кма заповѣдала. У ориг. нема.

*махана 73^а — сваки тако съ жено^к находи маханѣ и ѿбиа се ѿ г^книѣ вечере. У ориг. нема.

*мердивене 104⁶ — цо е книгѣ по^кчителнѣ исписаи и надѣвиш (?), не име лѣствица цо се по просто зовѣ мердивене. У ориг. нема.

*меркати — амъ 94^а — ако врло и врло чѣкъ не мерка на са^к себе. У ориг. нема.

*мѣрткиъ 25⁶ — иеръ ѿ сиромаха никаква мѣрткиа не можъ оузети. У ориг. нема ове реченице.

- *метанисати — *шеми* 143^а — каже како на^а се валга молити ка^а метанишемо. У ориг. нема ништа.
- мещеръ* 48^б — како попъ тако и мещеръ. У ориг. *шкожи сщениникъ сице и леввѣтъ*.
- *милѣкъ 16^б — своѣмъ достоинанію, своѣмъ милѣкъ. У ориг. нема.
- *минѣша 82^а — да е имала десе^а скѣпїи минѣша. У ориг. нема.
- миризма* 30^а, 3^а — цо се е лѣпо шдѣваш и миризмиами се мазаѣ. У рус. нема ништа. — рѣке мое искапаше миризмъ. У ориг. *искапаше смѣриѣ*.
- миросати* — *шеми* 48^а — миросакю га масло^а веселости. У ориг. *помажѣ елее^а радости*.
- мѣхмелатлѣкъ* 84^б — сваки мѣ^а меда^а лѣкъ грѣховни. У ориг. нема.
- *мѣщериѣ 88^а — и мѣщерию неговъ к себи примамы. У ориг. нема ништа.

Н.

- *наравъ 8^б — треку е грѣ^а злы наравъ. У ориг. *третїи грѣхъ злагѣ наравѣ*.
- *натѣра 36^б, 32^б — ко то^а грѣхъ по самой своѣшї натѣри члѣч^акой лѣвно се предае члѣкъ. У ориг. *по етѣтѣкъ самошѣ*. — да бежимо ѿ такве зле натѣре сли^ане бѣсово^а. У ориг. *сицеваго злаго наравѣ*.
- нафришко* 41^а — и излѣчити кѣ се нафришко. У ориг. и *исцѣлѣ^а лѣѣ*.
- нахѣзѣрити* — *имѣ се* 11^а — да неде^а и пие^а докле са^а и да се нахѣзѣри^а. У ориг. нема.
- *негба 35^а — и овога тако шбтовареного гвозденима ланцы и негбами оутрѣгненнаго ѿ легнешна оупокои. У ориг. нема ове речи.
- *нишанъ 67^а — то мерка и глѣда како на нишанѣ где би право згодїш. У ориг. нема.

О.

- *обрштерски 68^б — тѣлеса... генеранска, обрштерска и капетанска. У ориг. нема ништа.

*ортачити се — *им се* 58⁶ — и з *благ*^а да се ортачишь. У ориг. нема ништа.

ортогазда 88⁶ — и ортогазде хрѣзке коино штавь краденѣ држе.

п.

*пазарь 93^а — како но и на пазарѣ ка^а се що кѣпѣ и продае. У ориг. *аки бы на торжици*.

*паламарь 103^а — да лашне може паламарь провѣкѣ се скрозь иглене оуши. У ориг. *ѡдобѣ ѣ вл'вѡдѣ сквѡз'к игленно оушѡ пройтѣ*.

пантовѡа 25^а — на чизма златанѣ гайта^а и на па^аю^аѡа чи^а по блатѣ ходи златне чипке. У ориг. нема ништа.

*панцирь 32^а — а преге свѣга оузети панцирь и ци^а. У ориг. *воспрѣити Бронию и цитѣ вѣры*.

*парь 56⁶ — два три пара обѣкѣ.

*педесати — *шемь* 49^а — да ме мѣче и педешѣ ме. У ориг. нема ништа.

пельда 44^{а6} и *хс* је то на^а едно^а пельдо^а казаѡ. У ориг. нема ништа.

*пенцерь 9⁶ — глѣдаюкѣ крозь пенцерь на тѣхѣ стварь. У ориг. нема.

*пешкѡирь 47⁶ — да га не бѣдете замотали оу пешкѡирѣ. У ориг. нема ништа.

*порѣѡа 53⁶ — що се комѣ достои, на сваки днь порѣѡа, право имѣ издавати. У ориг. нема.

потѡра 46⁶ — ѡ оудовице је приватѡ задѣ^абине две потѡре. У ориг. *две л'кпт'к*.

*предика 16^а — кои када чѣю где се предика говори. У ориг. *егда оуслышатѣ ...слово*.

пробалѡсати — *емь* 74^а — да иде^а да и пробалѡше^а (волове). У ориг. нема.

промѡцрати — *амь* 54^а — промѡцрати кѣ те ешкиле. У ориг. нема.

*пѡстахѡа 44^а — коино пада оу та^аве пѡстахѡе. У ориг. нема ништа.

иъсла 13° — звѣзочаѣцы ноѣны глѣдаюкѣ на пѣзле к нбѣ.
У ориг. нема ништа.

С.

*сабла 36° — прикасиваю се ватро^а и саблн^а. У ориг. **огнемъ и мечемъ**.

*сандѣкъ 2°, 92° — пристѣпи и коснѣ се рѣко^а на носилы негово^а са^адѣкѣ. У ориг. **коснѣса одра**. — болю се рече чѣва иманіе које се съкрѣива и мекте се оу сиромашке деснице, него ли оу тво^аденїа сандѣцы. У ориг. нема ништа.

*сандѣчина 27° — лежекѣ мѣ (благо) по^а локоты и оу сандѣчина затворено. У ориг. нема ништа.

серть 8° — и серть се вѣѣъ оучины те низацо не хае. У ориг. нема.

сикоморїа 101° — каде се попе на сикоморїю да види їса. У ориг. **егда к^азыйде на игодичинѣ**.

скенце 29° — свако зло е лазарь преоузеш и скенце не мо^анеш за све свое грехове. У ориг. нема ове реченице.

*скѣмень 36° — кано лавь кои е свака^а готовь на ловь и каконо скѣмень кои борави ѣ потаи. У ориг. **и ѣкѣ скимѣ^а шентай въ сокровищнѣхъ**.

*сокакъ 64° — и седекѣ на сокакѣ. — по сокапы и измею оуліица. У ориг. нема ништа.

*софра 25° — ѣ онїи мрва цо сѣ долѣ по^а софрѣ падали. У ориг. **падаюци^а ѣ трапизи**.

стыхїа 11° — види: элементь.

*сѣмцорь 89° — непрестано гори (езеро) с катрано^а и сѣ^а поро^а. У ориг. нема ништа.

Т.

*такты 2°, 1° — такы кѣ ш нѣме стати. У ориг. **се лѣѣ носачїи стамѣтѣ**. — то такы и збѣде се. У ориг. нема.

*талїирь 46° — извади два талїира и даде биртѣ. У ориг. нема. — їсѣ цо не бїш за .л. талїира прода^а У ориг. **за тридесатѣ сребреникѣ быкѣй проданѣ**.

тафра 23⁶, 96⁶, 18⁶ — нѣе онъ не плаче него се свѣ весели и радѣ се са^а себи, на сваки днѣ тафрѣ проводи свѣтло. У ориг. нема ове речи. — а онъ за тѣ лю^аскѣ славѣ и тафрѣ нѣе марш. У ориг. нема ништа. — Овога свѣта иманѣе тафра и слад^о. У ориг. нема ништа.

тафрациа 75^а — не догнѣше болѣари и з^аравы ...ер сѣ они г^анда и тафрацие.

текъ, теке, 1^а — наше блговѣстѣе нѣе к вама было текъ оу не^аной беседы. У ориг. **вѣ слокѣ точію**. — едно^а свош^а рѣчо^а теке исто зовне. У ориг. нема ништа.

*темель 23^а — збирати себи темель и основѣ. У ориг. нема.

*тефтеръ 144⁶ — и свако неправо твое писмо и лѣкаве тефтере що имаѣть кодѣ себѣ издери ѣ. У ориг. нема ништа.

трогеръ 11^а — и оны се наричѣ трогери. У ориг. нема ништа.

трѣмбета 30^а — що се е лѣпо веселѣш и пѣш и еш съ трѣмбети и свирачи. У ориг. нема ништа.

У.

*оура 15^а — оу неговь послѣ^анїй днѣ и ча^с и смр^нѣ оурѣ. У ориг. нема ове речи.

Ф.

*файда (в. хвайда) 20^а, 14⁶ — и с кош^а кѣе комѣ файдо^а быти негово сѣаніе. У ориг. **с^а коннѣ приобрѣтѣнїемѣ**. — и то прво сѣаніе примали бы за файдѣ. У ориг. **в^а користѣ**.

*файдисати — *шемъ* 92^а, 3⁶ — нїси доконаш едно дѣло кое би тѣ найвише файдисало. У ориг. нема ништа. — еда би що выше файдисало. У ориг. нема.

феишпанѣ 41⁶ — кнѣзь съборны то не^а феишпанѣ паде ко^а ногѣ оцѣ онога вѣка. У ориг. **кнѣзь сонница**.

*фела 73^а — не има рече тамо пре^а бг^о мѣ^аке феле ни женске. У ориг. нема.

*фенеръ 141⁶, 5^а — и законъ гдѣ мѣ е каконо оу но^аѣ фенерѣ с свѣ^ат^о. У ориг. **скѣтланикѣ**. — нашла си жено съ венеро^а мое бл^ати не^анѣ твоѣ драхмѣ. У ориг. **съ скѣтнїко^а**.

флаишторѣ 47^а, 37^а — шбложите мѣ флаишторо^а те ране неговѣ. У ориг. нема ништа.

- *форинтъ** 138^а — ако на^а е кой нашъ дрѣгъ дѣжанъ еданъ форинтъ. У ориг. нема.
- *форма** 7^б, 37^а — ѿ три форме грѣшника. У ориг. **грѣшникъ тричисленыхъ**. — ако је бѣла била или дрѣге форме. У ориг. **бѣлаа** или **инаа**.
- фришкость** 86^а, 20^б — него оу свагдашнѣ^а з^аравлю и фришкости даръ веселити се. У ориг. нема. — с фри^акскою. У ориг. нема.

Х.

- хаврежь** 18^а — и какав' ли може бити ро^а ѿ хаврежа. У ориг. **плодъ ѿ терніа**.
- хазїна** 100^б — онда такы швори и сиромашма свою хазїнѣ. У ориг. **сокровище свое**.
- *ханшъ** 73^б — бѣде трговаць великы на гласѣ за мало пакъ послѣ мотичаръ да или хац^а (= лаѣар). У ориг. нема.
- *халина** 31^б — кои се оу халинѣ нїе шблачїш. У ориг. **в' ризѣ не шблачаше са**.
- халѣга** 31^а — теранъ је бываѣ ѿ ѣвола скрозъ пѣстинѣ, кроз халѣге и преко плавина. У ориг. нема ових речи.
- хамбаръ** 58^а — него оу оне вѣчовите ха^абаре... онде скѣпїа свою пшеницѣ. У ориг. нема.
- *харамїа** 43^а — и мегю харамїе оупаде. У ориг. **в' разбойники в' паде**.
- харамїиски** 33^а — сила г^ана харамїиско^а пекѣно^а, и та с велика противно^а цркви. У ориг. **да не творитъ домѣ г^аднѣ в^артепомѣ своимъ разбойничїа**.
- хармица** 103^б — конно е прегїе тога г^апдоваш на хармицы. У ориг. **преж^ае во бывши Г^адем' на мѣницѣ**.
- хармицарскы** 101^а — заксей що бынаше старѣйшина хармицарски. У ориг. **старѣшина мытарѣ**.
- хвайда** 89^а (в. *файда*) — коа лї е хвайда чѣкѣ. У ориг. нема.
- хвайдисати** — *шемъ* 15^б — и по чемѣ на^а ово сѣме хвайдише. У ориг. **сѣе сѣме полезно естѣ?**
- хеле** 61^б — и да се оучи оу мирѣ, или що кїе да послѣе, хеле да е оу мирости. У ориг. нема.

*хесапъ 53^а — оу мо^а домъ ѿ сваца да ми има^м хесапъ давати
У ориг. нема.

*хесапъ 88^б — не по^амекѣ сиромаша и нераз^зны^а людма зла
хеспана и злѣи новаца по^а добре. У ориг. нема.

*хисе 19^б — недва е четврто хисе сѣмена згодило пасти. У
ориг. *четверте сѣме паде*.

хисенце 93^а — оубогъ подай мало хисенце, а теби кѣ штати
све шир^о. У ориг. нема.

хичъ 148^б — ш то^а хичъ нимало не маристе. У ориг. нема.

*хоръатинъ 81^а — а оны хоръати бѣдавши свой и бли^нны,
никаква мѣ пощенѣ не оуказаше. У ориг. нема.

хрѣвъ 145^б, 43^б — сви сѣ были хрѣззи и харамѣ. У ориг.
татѣ сѣ и *ра^ко^нници*. — оумножило се... харамѣа, хрѣзза.
У ориг. нема.

хрѣзинъ 89^а, 14^б — коино се нѣе за сиромашъ постарав,
него са^а не хрѣзинъ бѣш. У ориг. *но татъ вѣ*. — изпре^а
тога хрѣзина. У ориг. *ѿ сего тата*.

*хѣбавъ 37^а — мой шбл^юлюбеникъ бѣш не и хѣбавъ. У ориг.
Бозлюбленны мой вѣлз и краснз.

хѣзурити — *имъ* 71^б — и станешъ говорити своиш *дши* хѣ-
зври, неди и пѣи и весели се. У ориг. нема.

ѣ.

*ѣилеръ 56^а — да шбори^а мое кѣлере и веке да да^а сзы-
дати. У ориг. нема ништа.

*ѣошакъ 16^б — и бѣи врхъ црковномъ състаткѣ *четирма ѣошко^а*
здржане. У ориг. *сѣи вѣсть во главѣ оугла цркви*.

ѣлче сребро 82^а — и овде оу жи^авске синагоге како сви
дѣвѣ обоца ѿ *чиста* кюлче сребра имаюкѣ на себи изливень
образъ нб^снога цра. У ориг. нема.

*ѣурдѣа 56^б — ако е дрегѣи го и бо^с а оу тебе сѣ две три до-
ламе, три четири кюрдѣе, два три пара обзкѣе. У ориг.
нема ништа.

Ч.

*чизма 25^а — на чизма златанъ гаита^а и на па^ало^аліа. У ориг.
нема ништа.

*чипка 25^а — и на па^ало^аліа чп^а по блатѣ ходи зл^а не чипке.
У ориг. нема ништа.

Ц.

целатъ 138^а — и ѿдакѣ таквога по^а целатове ѣаво іске мѣке^а
У ориг. предасть мѣчителѣмъ.

